I. I. LAJECINIKOV

PALATUL DE GHEAȚĂ

I. I. LAJECINIKOV
PALATUL DE GHEAŢĂ
ed. a II-a

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
BUCUREŞTI –1962

Traducere de: Maria Bistriţeanu şi Alexandru Ştefănescu-Medeleni

Versuri de: Mihail Calmicu

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I

TRECEREA ÎN REVISTĂ

Ce chipuri, straie, seminţii!
E-o-mpestriţare nebunească...[1]
Puşkin[2]

Se pleacă fruntea ce va zace-n sânge;
În amintire se deschid imagini,
Şi se închid cu ale vieţii pagini...
Văzu poetul doar într-o clipită
Întreaga-i tinereţe fericită:
Ochi galeşi de frumoase şi ospeţe,
Şi nopţi fierbinţi şi râzătoare feţe –
Fantasme din trecut atât de scumpe...
Şi versul dureros din nou irumpe...[3]
Idem[4]

[1] În româneşte de Eugen Jebeleanu (n. ed.).
[2] Din poemul lui A. S. Puşkin *„Fraţii haiduci”*.
[3] În româneşte de Sanda Arbore (n. ed.).
[4] Din poezia *„André Chénier”* de Puşkin.

Dumnezeule, doamne! Ce-i larma, ce-i veselia asta la curtea lui Volânski, ministru de cabinet şi mare maestru de vânătoare? Altădată, pe vremea lui Petru cel Mare, binecuvântată să-i fie amintirea, nimeni n-ar fi pus o întrebare ca asta, pentru că veselia nu era socotită cine ştie ce minunăţie. Cumplit era ţarul numai cu viţiile cele rele, da' nu-i ţinea mult supărarea. Pe atunci, şi curtea şi poporul se veseleau după pofta inimii. Acum însă, deşi e abia a patra zi a sărbătorilor crăciunului (luaţi aminte, în anul 1739), întregul Petersburg e mut ca o chilie, în care cel osândit la o viaţă de schimnic până şi rugăciunile şi le rosteşte în şoaptă. Şi după toate astea, cum să nu întrebi ce-i cu zaiafetul acela din casa lui Volânski?

Abia au amuţit clopotele, vestind sfârşitul liturghiei, şi credincioşii, unul câte unul, cel mult câte doi, se îndreaptă spre casă în tăcere, cu capetele plecate. Nimeni nu cutează să scoată o vorbă: în orice clipă te poţi pomeni cu o iscoadă, care să-ţi răstălmăcească vorbele, să mai pună de la el, să mai facă uitat câte ceva şi să te trezeşti din senin la vătăşie. Şi de acolo mai departe, la vânătoare de soboli, sau chiar pe mâna gâdelui.[1] Şi aşa cum vă spuneam, oamenii se întorc acasă, întunecaţi, posomorâţi, de parcă ar veni de la o înmormântare; şi numai într-un colţ al Petersburgului se petrece după pofta inimii şi e atâta larmă, de-ţi ţiuie urechile. O mulţime pestriţă forfoteşte, se vânzoleşte în curtea lui Volânski. Câte graiuri! Şi ce straie pe oameni! Firesc lucru, căci toate neamurile care trăiesc pe pământul Rusiei sunt înfăţişate acolo prin câte doi trimişi. I-auzi-i: un bielorus îşi umflă cimpoiul cu sârg, un evreu îşi dezmorţeşte scripca, trecând cu arcuşul peste ea, un cazac pişcă strunele cobzei; joacă şi cântă cu toţii, în ciuda gerului care-ţi taie răsuflarea şi-ţi înţepeneşte degetele. Un urs fioros păşeşte de colo colo în jurul unui stâlp de care e legat şi, scurmând mânios zăpada, ţine isonul muzicanţilor cu răgetele sale. Adevărat sabat al satanei!

Pravoslavnicilor, voi care treceţi pe lângă acest dezmăţ diavolesc, scuipaţi-vă în sân şi faceţi-vă cruce! Noi însă, păcătoşii, iată, vom intra în curtea lui Volânski, vom răzbate prin mulţime şi vom iscodi chiar în casă prin geam să vedem care-i pricina acestui vălmăşag.

— Mordvini! Finezi! Tătari! Kamceadali! şi aşa mai departe...

[1] Adică în Siberia, la ocnă, sau la execuţie.

strigă spre perechea de trimişi ai fiecărui neam, amestecaţi în mulţime, un om înalt, voinic, un adevărat vlăjgan, bun de arătat de câşlegi într-o dugheană, la bâlci.

E slujitorul luminăţiei-sale. Stă în tindă, jucând fără voie în şfichiuirea gerului şi tot suflându-şi în pumni, ocărăşte în sine, cu năduf, toate toanele acelea boiereşti. Glasul uriaşului răsună ca o trâmbiţă; la chemarea lui, se înfăţişează tremurând de tulburare perechea ce vine la rând. Cojoacele de oaie şi portul naţional se ivesc în toată frumuseţea lor. Atunci slujitorul, nu prea cuviincios, se apucă să frece cu mâneca lui de postav nasul sau obrazul pălit de ger al vreunui bărbat sau al vreunei femei, apoi după ce le scutură straiele, îi dă pe mâna a doi vătăşei iuţi de picior. Aceştia aşteaptă jos pe scară, sprijinindu-şi buzduganele de argint în parmaclâcul din piatră cioplită. Sprintenei ca Mercur[1], ei iau numaidecât în primire perechea ce vine la rând şi împreună cu ea aleargă pe scări în sus, atât de repede, încât cu greu poţi ţine pasul cu frumosul surguci de pene ce flutură pe capetele lor şi cu strălucirea unduioasă a ciorapilor lor de mătase; de aceea din când în când îşi înghiontesc oaspeţii greoi. Vorbind de vătăşeii cei iuţi de picior, îmi amintesc de povestirile dădacei mele despre frumoasele vremuri de altădată, prilej cu care îşi arăta părerea de rău că nu se mai vedeau oameni-alergători, aceştia fiind înlocuiţi cu trăpaşi şi buiestraşi. „Straşnici erau alergătorii aceia iuţi de picior, povestea bătrânica; nu vedeai la ei să răsufle greu – pare-se că pentru asta beau nişte fierturi de buruieni. Şi ce straie, ce mai straie aveau pe ei, puişorule, roşii ca para focului, pe cap purtau o tichiuţă cusută cu fir de aur, de ziceai că aveau aripi; în mână ţineau un toiegel fermecat cu măciulia de argint; doar un semn de făceau cu el, şi zburau nu alta!” Dar uite că m-am luat cu vorba despre bătrânică. Să ne întoarcem în tinda de sus a casei lui Volânski. Aici majordomul cercetează perechea cu luare-aminte, aşa cum buchiseşte omul slab de vedere un scris mărunt; îndreaptă hainele, ia uşurel cu două degete o scamă sau un fulg de zăpadă, într-un cuvânt tot ce e necuviincios într-un palat boieresc şi, în sfârşit, dă glas, vestind pe solii neamului ce vine la rând. Uşile se deschid larg şi în sală răsună iar, ca un ecou, cele vestite de majordom. Dumnezeule, doamne! Când are să se isprăvească oare toată vânzoleala asta? Îndată. Iată, un slujitor şi o cusătorească

[1] Mercur – protector al călătorilor; era înfăţişat cu aripioare la coif şi la sandale (mitologie).

cercetează pentru ultima oară înfăţişarea celor doi şi după ce-i lămuresc, dând din mâini, ca să se facă mai bine înţeleşi, cum trebuie să se poarte, îi duc în încăperea alăturată. O liotă de slujitori, pudraţi, cu livrele, cu ciorapi vărgaţi de mătase, cu catarame uriaşe la pantofi, le fac loc să treacă. Şi bieţii oameni, târâţi din cine ştie ce colţ al Rusiei ca la un semn al baghetei magice, la cheremul unui atotputernic al acestei lumi, smulşi de lângă chipurile lor cioplite, dintre ai lor, dintr-o cocioabă sau o iurtă, şi aduşi aici, la Petersburg, într-un vălmăşag de o sută cincizeci de perechi de oameni aidoma cu ei, dar cu care nu seamănă întru totul la port, şi cu atât mai puţin la grai, aruncaţi într-o lume necunoscută, după fel şi chip de întâmplări, neştiind ce se face cu ei, năuciţi, buimaci, se ivesc, în sfârşit, în salonul puternicului zilei, în faţa judecăţii lui.

O pereche urcă scările, în timp ce alta coboară, şi arareori se întâmplă ca în acest du-te-vino neîntrerupt, câte un val răzleţ de răzvrătire să se împotrivească o clipă, cu îndărătnicie, puterii vântului care-l târăşte, şi doar arareori în toată această mulţime, mânată de biciul unei toane, careva dezvăluie omul din el.

Contemporanii noştri ar fi avut şi ei de ce să se minuneze în salonul înaltului demnitar! Ferestre săpate adânc în ziduri, ca nişte firide întunecoase, împodobite cu basoreliefuri încâlcite de felurite culori de-a lungul pereţilor, pilaştri decoraţi cu ciorchini de struguri; sobe uriaşe din plăci multicolore, cu picturi chinezeşti şi coloane scurte cu vaze de flori cu ciobănaşi din porţelan ce semănau cu nişte marchizi, şi cu marchizi ce semănau cu ciobănaşii; figurine chinezeşti; dantelării din stuc pe tavan, în mijlocul căruia atârna un uriaş policandru de cleştar cu nenumărate faţete ce sclipeau orbitor, oglindind irizat puzderia de lumini; şi noi am fi avut ce admira acolo. Bieţii oameni, aduşi din toate ungherele imperiului, nu ştiau cum să stea ca să nu calce peste propria lor făptură, oglindită în parchetul lucios. Era nostim să-i vezi pe naivii noştri strămoşi, care, atunci când intrau în salonul vreunui mare senior, se închinau cu evlavie în faţa tablourilor încadrate în rame aurite, crezând ca sunt icoane.

În mijlocul salonului, într-un jilţ de preţ, şedea un bărbat plin de prestanţă, cu înfăţişare plăcută, îmbrăcat cu o haină de mătase de un violet pal, croită după moda franţuzească. Era stăpânul casei, Artemi Petrovici Volânski. La curte şi în popor trecea drept unul dintre cei mai chipeşi bărbaţi. După înfăţişare, să tot fi avut vreo

treizeci de ani împliniţi, deşi în realitate era mult mai în vârstă. Sclipirea ochilor săi negri era atât de vie, încât acela la care se uita lăsa fără să vrea privirea în pământ. Chiar femeile măritate, mai dezgheţate, se tulburau în faţa lui; petrecând fetele drăgălaşe la câte un *Courtag*[1], binecuvântându-le cu semnul crucii, dădacele le porunceau cu toată străşnicia să se păzească ca de foc de ochii lui Volânski, care, spuneau ele, duseseră la pierzanie multe surate de ale lor.

După spătarul înalt al jilţului se zărea un cap negru, cu pielea lucioasă, înfăşurat cu un turban alb ca neaua, parcă anume pentru ca arapul să pară şi mai negru. Aşa cum sta neclintit, arapul ar fi putut fi luat drept o păpuşă, dacă fizionomia lui n-ar fi exprimat bunătatea plină de nobleţe a sufletului său şi dacă ochii nu i s-ar fi aprins ba de indignare, ba de milă, în faţa suferinţelor sau a nevolniciei aproapelui.

La câţiva paşi de Volânski, ceva mai spre dreapta, la masa de scris stătea un omuleţ care ar fi putut încăpea cu totul într-un manşon din blană de urs. Faţa lui cât un pumn era zbârcită ca a unei maimuţe bătrâne; trăsăturile lui vădeau chiar şi viclenia acestor animale. Se strâmba, vorbea cu blândeţe sau cu şiretenie, privind şi ascultând ager tot ce se petrecea împrejur. Ostaşul cel mai sprinten n-ar fi izbutit să salute atât de repede, cum răspundea el oricând, la orice întrebare. Şi această mogâldeaţă tobă de carte, strâmbă şi urâtă ca o ieroglifă, nu era altcineva decât Zouda, secretarul ministrului de cabinet. El scria numele celor ce-i treceau pe dinainte, precum şi remarcile care ajungeau până la el de la înălţimea postamentului pe care şedea Volânski, însoţite de propriile sale observaţii. Ceea ce Volânski nu rostea până la capăt, întregea secretarul.

Nu departe, lângă uşa anticamerei, stătea un tânăr. Deşi purta mondir, nu părea a fi nici soldat, nici ofiţer; înfăţişarea lui umilă, însemnată din cap până-n picioare cu pecetea robului preasupus, n-aţi dori s-o aveţi pentru toate bogăţiile din lume. Ce nu exprima ea? Şi prostie, şi desfrânare, şi josnicie. Dacă n-ar fi fost decât nasul stacojiu – şi era de ajuns pentru a ne da seama de isprăvile lui – am fi înţeles pe ce drum o apucase. Omul era Ferapont Podacikin, fost şerb al lui Volânski, îndeplinind acum slujba de pristav. Lui i se dăduse porunca să aducă de la Tver la Petersburg o sută cincizeci de bărbaţi şi tot atâtea femei, aleşi din toate neamurile care trăiau

[1] Zi de primire la curte (germ.) (n. t.).

în Rusia – să-i aducă vii-nevătămaţi, neatinşi de ger. Cine îi dăduse lui oare o slujbă atât de însemnată? Maică-sa, care era madamă în casa ministrului de cabinet. Ea visa să-şi facă fiul ofiţer, adică stăpân de slugi – aceasta este treapta cea mai înaltă a ambiţiei femeilor din tagma şi de cultura ei! Gândindu-se cu câtă credinţă îi slujise bărbatul ei, fostul lui valet, care îl învăţase carte în copilărie, Volânski, om luminat şi bun la suflet, nu putuse s-o refuze pe Podacikina; îi făgăduise lui Ferapont că va fi făcut ofiţer, dacă îşi va îndeplini sarcina încredinţată cu tragere de inimă, cu cinste şi râvnă; mai apoi, după ce va deschide cu cheia clasei a paisprezecea capiştea onorurilor[1], avea să se vadă cât de sus va urca. Trebuie să spunem că pe vremea aceea pentru gradul de asesor de colegiu[2] nu se cerea diplomă[3] – of, of, ce ţi-e şi cu diplomele astea! Şi iată-l pe Ferapont Axentievici apropiindu-se de ţelul său. Încă un pas, numai un „mulţumesc” din partea boierului – şi în Rusia se va ivi o nouă „luminăţie”. Soarta lui trebuia să se hotărască în ziua aceea; ori boieria, ori vergi pe spinare. Stătea cu capul în jos – semn că era foarte îngrijorat, temându-se să nu fi făcut vreo greşeală, să nu fi uitat ceva.

Priviţi faţa albă a pretendentului la nobleţe şi faţa neagră a robului: parcă îşi schimbaseră rolurile. Dar unde o fi mămiţica teribilului ambiţios? Iată, la dreapta, lângă uşa bufetului, se vede o damă de pică, o momâie legată la cap cu o băsmăluţă cafenie, cu bluza şi fusta de aceeaşi culoare. Stă nemişcată, ţeapănă, deşi capul îi tremură, pesemne din pricină că în tinereţea demult apusă îşi dădea cu sulimanuri prea tari; mâinile zbârcite, scoase pe sfert din mânecă, şi le ţine încrucişate pe piept, ca morţii; pleoapele i se bat şi clipesc mereu, iar dacă le opreşte o clipă, o face numai pentru a-şi privi odrasla, comoara, mândria ei. A se nota bine: este ea, scumpa mamă a nepreţuitului odor.

După cum am mai spus, Podacikina, *alias* Akulina Şavvişna, este madamă de casă boierească. Slujba de madamă era foarte însemnată pe vremuri; pentru ea se alegea de obicei nevasta celui mai vrednic camerier, a majordomului sau a unui valet mai în vârstă, pus pe lângă copiii boierului, sau, în sfârşit, nevasta unui alt slujitor mai de soi. Madama asista la toaleta stăpânei, avea în grijă

[1] Slujbaş de clasa a paisprezecea: gradul cel mai de jos, potrivit tabelului de ranguri (ucazul rânduielii slujbelor de stat, edictat de Petru I în 1722).
[2] Slujbaş de rangul VIII.
[3] Adică censul instrucţiunii.

garderoba ei, o informa despre tot ce se petrecea în casă şi adeseori o ţinea la curent cu treburile secrete din încăperile soţului; tot ea era mijlocitoarea între stăpâni şi slugi. Remarcaţi, era madamă, şi încă de casă *boierească*!... Acest titlu nu l-a putut născoci decât trufia feudală a boierilor din vremea aceea. Mai târziu, şi în casele nobililor mai mărunţi era o asemenea slujbă. Şi astăzi încă se aude uneori spunându-se undeva, în vreun conac pierdut în stepă: e madamă de casă boierească, dar acum cuvântul acesta şi-a pierdut înţelesul de odinioară, atât de impunător.

În salon nu se zărea niciun măscărici de parte bărbătească sau femeiască. Chiar şi după aceasta se poate vedea că Volânski, dispreţuind cu îndrăzneală obiceiurile vremii sale, o luase înaintea acelei vremi.

— Ce zici, Zouda, întrebă ministrul de cabinet, întorcându-se vădit mulţumit către secretarul său, o să-i oferim împărătesei o serbare frumoasă şi plină de haz, nu?

— Tot Petersburgul nu vorbeşte decât despre această serbare, răspunse secretarul, ridicându-se puţin de pe scaun. Cred că se va vorbi despre ea multă vreme, iar istoria îi va rezerva câteva pagini.

Ministrul de cabinet făcu un semn cu capul, îndemnându-l să se aşeze la loc, apoi urmă, zâmbind:

— Poate că doar domnul Trediakovski al nostru va catadicsi s-o nemurească în stihurile sale...

— ...În jurul cărora se face atâta vâlvă.

— Pentru că nu le înţelege nimeni.

— Şi totuşi, se ştie că excelenţa voastră sunteţi de câtva timp cel mai zelos admirator al acestui Phoebus[1] al nostru şi că binevoiţi să sorbiţi nectarul din potirul lui.

— Vrei să spui, de când drăgălaşa domniţă moldoveană a început să înveţe limba rusă cu el?! Da, Trediakovski, înfumuratul şcolar de odinioară, astăzi Vasili Kirillovici, este în ochii mei un om mare, nepreţuit; l-aş acoperi cu aur: oare nu este el acela care a învăţat-o pe Marioriţa să rostească primul cuvânt în ruseşte?... Şi dacă-i şti ce cuvânt! El cuprinde în sine de o mie de ori elocinţa lui Demostene şi a lui Cicero[2], dascălii tăi, întreaga poezie a celor aleşi, înfrăţiţi întru Apollo. Pentru acest cuvânt, Vasili Kirillovici va

---

[1] *Phoebus* (Apollo) – protector al artelor, zeu al soarelui şi luminii (mitologie).

[2] *Demostene* (384-322 î.e.n.) – om de stat în Grecia antică, vestit orator. *Cicero* (106-43 î.e.n.) – om de stat, orator şi scriitor roman.

trebui numit negreşit profesor de retorică! I-am făgăduit-o chiar eu, şi mă voi ţine de cuvânt.

Volânski vorbea cu o înflăcărare neobişnuită; numai cuvintele: *domniţa moldoveană, Mariorița*, căuta să le rostească atât de încet, încât să le audă, după cum credea el, numai secretarul. Acesta, observând că faţa madamei, care prinsese pesemne din zbor vreun cuvânt cu înţeles, se strâmba de o bucurie pisicească, căută să schimbe vorba.

— Se pare că domnul Trediakovski, zise el, se pregăteşte într-adevăr să descrie amănunţit, în câteva volume, serbarea, a cărei organizare v-a fost încredinţată.

— Printre alţi măscărici, o să afle urmaşii noştri şi despre noi doi, dragul meu. Frumoasă faimă, n-am ce zice!... Strănepoţii noştri vor face haz sau, cine ştie, poate vor ridica din umeri, când vor citi, scris într-un stil emfatic, că un ministru de cabinet s-a ocupat de serbarea asta năstruşnică cu o atenţie plină de grijă, cu înfrigurare, ca şi cum ar fi fost vorba de cine ştie ce treburi importante de stat.

— Oare, desfătând-o pe stăpâna nordului, care este suferindă şi vă arată atâta bunăvoinţă, nu faceţi un lucru folositor?...

— Toate astea sunt numai şi numai pentru omul din Kurlanda... Parcă-l vezi că născoceşte fel şi chip de alte serbări şi petreceri, bătându-se în piept că toate le face numai fiindcă are un nemărginit devotament faţă de suverană; în realitate însă, numai pentru ca să-mi dea mie bătaie de cap şi între timp el să-şi facă în voie jocul ticălos...

Madama se strâmbă din nou abia zărit; fiul ei lungi gâtul, căutând să prindă ceva din vorbele lui Volânski; cum însă era sărac cu duhul, rămase nedumerit, ca un căţeluş prostănac, atunci când vrea să prindă din zbor o muscă sprintenă, dar nu face decât să clănţăne din dinţi. Zouda se aplecă repede spre urechea patronului său şi-i şopti:

— Băgaţi de seamă! Aţi uitat lecţiile lui Machiavelli[1]...

Acest din urmă cuvânt părea să fie o parolă statornicită între ministrul de cabinet şi secretarul său. Cel dintâi tăcu; celălalt schimbă vorba, făcând tot felul de remarci cu privire la cei ce

[1] *Machiavelli* Niccolo di Bernardo (1469-1527) – om politic italian din epoca Renaşterii, gânditor şi scriitor, ideolog al burgheziei pe cale să se nască. În tratatul său „Il Principe”, el a formulat o sumă de principii care au stat la baza normelor moralei burgheze, printre care şi principiile cârmuirii unui stat monarhic şi teoria artei diplomatice.

treceau prin faţa lor; într-adevăr, varietatea portului, a chipurilor şi a graiurilor era atât de interesantă, încât putea să atragă atenţia oricui, oricât de pretenţios ar fi fost.

Iată o tânără de la Torjok, având pe cap un kokoşnik – o cunună de mărgăritar, înaltă cât o căpăţână de zahăr retezată; prinsă de cunună, acoperind-o în parte, i se revărsa pe umeri o năframă străvezie de borangic. Capetele năframei îi înfăşurau gâtul şi apoi se ascundeau la piept. Pe fruntea ei coborau trei ciucuri din mărgăritare mari, ca trei ciorchini de struguri; albul lor bătând în trandafiriu lăptos strălucea în părul ei castaniu, unduitor; cosiţa, mândria oricărei fecioare din Rusia[1], meşteşugit împletită cu o fundă sclipitoare, făcută dintr-o panglică ţesută cu fir, mai-mai să atingă pământul. Fata purta sprinţar pe un umăr cojocelul ei înflorat, a cărui mânecă stângă, după moda locului ei de baştină, atârna în voie; sub ea, se vedea o oglinjoară rotundă, sculă nelipsită a oricărei mândreţe din Novâi Torjok. Sarafanul ei învolt era roşu ca focul. Fata păşea uşor cu papucii de safian cusuţi cu fir. Era însoţită de un *cicisbei*[2] – vă vine să râdeţi? Da, da, chiar un *cicisbei*: vai şi amar de fata de prin partea locului care nu are un *cicisbei*! Înseamnă că-i tare urâtă: maică-sa i-ar tot face zile fripte, dăscălind-o, iar prietenele şi-ar bate joc de ea. Alesul e nedespărţit de ea în timpul plimbărilor de seară sau de noapte! Şi ce voinic e! Ochii lui scapără neînfricaţi: de aceea îi merge vestea că în luptele la pumni, în care se iau la întrecere, pe capete, toţi localnicii, nu-l bate nimeni. În urma lor intră o mordvină trupeşă, a cărei ie, cusută cu lână roşie pe umeri, la mâneci şi la poale, parcă ar fi muiată în sânge; o salbă, alcătuită din câteva şiraguri de bănuţi de argint şi mai mari şi mai mici, atârna greu pe pieptul ei; de urechi avea prinşi doi bumbi din puf de lebădă, sub care clincheteau bănuţi, ca ciucurii de la căpăstrul calului. Iată, se apropie o făptură omenească cu faţa sulemenită, cu sprâncenele încondeiate, trase ca un arc, sub un kokoşnik ca o lopată, cusut cu mărgăritare, smaragde şi safire. Făptura aceasta este a unei femei ce pare un poloboc de patruzeci de vedre. Poartă un sarafan de adamască cu

---

[1] E o vorbă la Torjok:
Creşti cosiţa mea frumoasă
Pân' la brâul de mătasă;
Ca să fiu în târg mireasa
Cea mai arătoasă. (n. aut.)

[2] Prieten (n. aut.).

ape aurii; mânecile bogate din borangicul cel mai subţire parc-ar fi nişte aripi. Ciorapii de lână albastră îi scot în evidenţă picioarele pline, iar papucii, cu toc înalt, cam şovăie sub pasul ei grijuliu. Femeia, mare meşteră în pregătirea magiunurilor, este din oraşul meu, Kolomna. După ea, vine o tânără cazacă, zveltă, drăgălaşă, care calcă săltăreţ, de zici că acum începe să joace căzăceşte, lovind podeaua cu micile ei potcoave de alamă. Iată un calmâc care deschide cât poate ochişorii de cârtiţă, spre a vedea mai bine minunăţiile ruseşti; îşi cară cu el tot avutul: tolba cu săgeţi şi idolii lui, pe care poate să-i pună la cazne sau să-i răsplătească. Iată... Dar nu-i chip să înşiri atâtea feţe de oameni vrednice de luat în seamă câte se perindă.

Perechile intră şi ies una câte una. Organizatorul serbării cercetează cu luare-aminte, ca o croitoreasă, straiele femeilor mai arătoase, de toate neamurile, pe unele dintre ele poftindu-le chiar să rămână în sală, ca să se încălzească. Atenţia mişcătoare a vestitului boier, pe care străbunicii noştri îl cinsteau ca pe un semizeu, şi care era pe deasupra şi un bărbat chipeş, aprindea flăcări galeşe în ochii tinerelor rusoaice, de-ai fi zis – vorba bătrânilor din vremea aceea – că le-a făcut farmece. Prin faţa lui mai trecură câteva perechi. Deodată el căzu adânc pe gânduri şi-şi lăsă capul în piept; părul lui lung, negru, se risipi în neorânduială, ascunzându-i ca o perdea chipul frumos, îmbujorat; gândurile îi roiau prin minte; în sfârşit, un nor de tristeţe îi adumbri privirea. Rămase astfel îndelung nemişcat. Ai casei nu se mirară, deoarece în ultima vreme stăpânul lor avea adesea asemenea întristări, care-l năpădeau chiar în timpul petrecerilor cu prietenii apropiaţi sau la *Courtag*-urile de la palat. Or fi fost crizele prevestitoare ale unei boli, toane boiereşti, sau, poate, presimţirea de o clipă a cine ştie cărei întâmplări? Nu putem răspunde la această întrebare. În salon toată lumea amuţi; nimeni nu cuteza să se mişte. Toţi încremeniră ca prin farmec, întocmai ca locuitorii Pompeiului, prinşi sub şuvoaiele de lavă. Unde cutreierau gândurile lui Volânski? Unde îl duceau oare? Spre vatra părintească, în mijlocul tovarăşilor de joacă din senina copilărie? Sau, poate, la o petrecere, unde trântise de podea o cupă, pe care tocmai o golise, jurând credinţă veşnică unei prietenii de o noapte; sau, poate, la copilaşul zburdalnic, zâmbitor, pe care-l luase din braţele unei femei drăgălaşe, sau, la noaptea, când, ca un tâlhar, pândit de reteveiul bărbatului gelos, fura un sărut de pe buzele unei mândruţe, aprins de porniri aprige?

Dar de ce n-am crede că se vedea la un consiliu al cabinetului[1], chemând cu elocinţa sa trăsnetele cerului asupra celor ce-l ponegreau şi-l urmăreau cu vrăjmăşia lor sau poate, într-un cerc de prieteni apropiaţi, punând la cale doborârea favoritului? Cine ştie, poate că în clipele acelea îşi aţintea privirea cruntă drept în ochii călăului, când acesta ridica securea asupra lui! Cum putem şti pe unde cutreierau în acele clipe gândurile sale! Judecând însă după firea lui, ele puteau fi pretutindeni unde ne-am închipuit. Sufletul său era stăpânit de porniri când nobile, când respingătoare, când aprige, când înălţătoare; totul era la el nestatornic, în afară de onoare şi de dragoste de patrie.

Însurat în urmă cu vreo opt ani cu o femeie drăgălaşă şi bună, era în căutare, totuşi, de escapade amoroase şi se pricepea foarte bine să scoată din ele toată plăcerea pe care o puteau da. Altminteri, nimic nu tulbura buna înţelegere dintre soţi. Inima lui Volânski nu ştia ce înseamnă o pasiune statornică, şi după aventurile lui trecătoare, se întorcea de fiecare dată ca un amant înflăcărat la picioarele soţiei sale. Atunci îi preţuia şi mai mult calităţile sufleteşti şi frumuseţea, comparând-o cu alte femei care-i inspirau pasiuni trecătoare. Se şi spunea, ba se pare că ar fi mărturisit chiar el cum că soţia lui îi privea cu calm zburdăciunile. Copii nu avea, dar întotdeauna şi i-a dorit. Mângâind un copil, uita că nu este al lui şi această dragoste pentru copii, legată de gândul că soarta nu-i dăruise bucuria de a fi tată, îl mâhnea uneori peste măsură. Soţia lui, care plecase nu demult la rudele ei din Moscova, se îmbolnăvise grav. Umbla chiar vorba că murise. Poate că însuşi Volânski căuta să întărească aceste zvonuri. În tot timpul despărţirii de stăpâna ei, madama avusese ce scrie în caietul destul de gros, în care însemna toate poznele boierului, pentru a le povesti soţiei acestuia, atunci când avea să se întoarcă; îndeosebi ultima escapadă a lui Volânski, care pusese capac tuturor celorlalte, trebuia însemnată cu deosebită grijă, pentru a fi relatată cum se cuvine.

Omul acesta, uşuratic în pornirile inimii, părea însă cu totul altul când era vorba de treburile statului, şi dacă zburdălniciile inimii sale aprinse n-ar fi nimicit uneori ceea ce făurea cu puterea minţii, Rusia ar fi avut în el pe unul dintre cei mai buni miniştri ai săi. Căuta să-şi cultive talentele înnăscute, citind operele celor mai buni

[1] Cabinetul miniştrilor, instituit de Anna Ioannovna; în 1739, raportor pentru problemele cabinetului pe lângă împărătească era A. P. Volânski.

scriitori străini, mai ales lucrările cu caracter politic, pentru tălmăcirea cărora îl luase pe lângă el pe Zouda, un omuleţ învăţat, şiret, înţelept, care-l slujea ca secretar şi tâlmaci, ca mentor şi confident. Iubindu-şi patria mai presus de orice, privea plin de indignare jugul pe care Biron îl pusese pe grumazul ei şi căuta prilejul potrivit pentru a dezvălui totul împărătesei, spre a smulge biciul din mâinile celui căruia suverana îi încredinţase cârma ţării. În timp ce gloata celor slugarnici se ploconea în faţa idolului şi săruta treptele reci ale templului, stropite de sângele jertfelor, în timp ce tăvălugul de fier apăsa greu, necurmat, Rusia, numai Volânski şi prietenii lui nu-şi plecau nobila frunte în faţa acestuia. Pe lângă înaltele sale însuşiri sufleteşti, această cutezanţă a lui se datora şi faptului că era de neînlocuit în problemele de guvernământ şi totodată bunăvoinţei pe care i-o arăta împărăteasa, aceasta cunoscându-i devotamentul faţă de tron şi patriotismul fierbinte. Greu ar fi făcut-o cineva pe împărătească să-şi schimbe această părere pe care o avea despre Volânski; Biron, însă, hotărât să-şi nimicească rivalul cu orice preţ, nu numai că nu se arăta jignit de faptul că Volânski îl privea de sus, ci, dimpotrivă, afişa faţă de el o atitudine plină de atenţie, căutând cu orice prilej să atragă asupra lui şi bunăvoinţa împărătesei. De altfel, şi unul şi altul se măsurau îndelung, pentru a-şi da la timpul cuvenit lovitura de graţie cu cât mai multă siguranţă. Unul din ei trebuia să piară neapărat.

Am părăsit firul povestirii noastre în salonul lui Volânski, în clipa când stăpânul casei căzuse pe gânduri. După ce acele clipe de îngândurare se stinseră în veşnicie, Volânski tresări deodată, înălţă calpul, îşi potrivi zulufii negri după urechi şi privi împrejur. În faţa lui se opriseră un ţigan şi o ţigancă. Aceasta din urmă, o frumuseţe în adevăratul înţeles al cuvântului, însă o frumuseţe trecută, îl cerceta pe Volânski din cap până în picioare cu o privire ageră, pătrunzătoare. Părea că-l admiră. Dacă ne-am întreba la ce se gândea femeia în clipa aceea, iată ce am răspunde: îşi zicea – un asemenea bărbat i-aş dori fiicei mele! Poate nu veţi crede, dar ministrul de cabinet părea stânjenit, înciudat de faptul că privirea ţigăncii îl surprinsese într-un moment de întristare. Dar aşa era: arăta tulburat, intrigat de ceva.

— Ciudat! exclamă el în sfârşit, întorcându-se spre Zouda. Observi?

— Am văzut-o... doar de vreo trei ori... dar sunt uluit de asemănarea uimitoare, răspunse secretarul, îngustându-şi ochişorii

şireţi.

În timpul acestui schimb de vorbe, pe faţa ţigăncii trecu o undă de emoţie. Totuşi, ea izbuti să se stăpânească şi ochii ei îndrăzneţi înfruntară privirile cercetătoare ale ministrului de cabinet şi ale secretarului său.

— Cum te cheamă? o întrebă Volânski.

— Mariula, răspunse ea.

— Până şi numele!... Mare minunăţie!... Fericit fie chipul tău, Mariula.

— Preafericit fi-va, dacă-i pe placul luminăţiei tale.

— Rămâi; vreau să mai stau de vorbă cu tine.

Ţiganca îi mulţumi, ducând mâna la inimă şi plecându-se uşor, apoi trecu în spatele jilţului în care şedea boierul şi se opri la oarecare depărtare de el.

— Cine urmează? întrebă Volânski.

Apăru o tânără malorusă. Era singură.

— Hei, unde-i perechea ei? răsună ameninţător glasul lui Artemi Petrovici. Ei, Podacikin! Pe tine te întreb.

La această întrebare nasul stacojiu al lui Podacikin se albi; umerii mămiţichii lui tresăriră în chip ciudat, iar capul începu să-i tremure, de parcă ar fi fost al unei păpuşi care fusese trasă prea tare de arc. Întrebarea făcuse să li se cutremure sufletele lor mârşave.

Pristavul înaintă câţiva paşi şi răspunse, poticnindu-se:

— E un beţivan, luminăţia voastră, un cârcotaş, un zurbagiu şi un îndărătnic, luminăţia voastră...

— Ei şi? N-ai putut să-l cuminţeşti?

— Pe drum l-am mai ţinut în frâu cu chiu cu vai. Însă îndată ce ne-am apropiat de Sanct-Piter, a început să se răţoiască la mine, luminăţia voastră, şi ne-a fost teamă să nu ne bage în bocluc. Cum eu nu uit niciodată datoria pe care am jurat s-o îndeplinesc cu sfinţenie şi nici poruncile limpezi pe care le-am primit, m-am grăbit să-i pun obezi.

— Minţi! Ţi s-a poruncit să te porţi cât mai blajin cu oamenii ce-ţi vor fi încredinţaţi: chiar asta a fost porunca maiestăţii sale.

— Jur pe sfântul dumnezeu, luminăţia voastră, să mă înghită pământul dacă obezile nu erau uşurele. Cu voia dumneavoastră sunt gata să merg ferecat în ele o verstă întreagă, fără să năduşesc măcar. Pe deasupra, el a fost adus cu căruţa, şi încă sub coviltir.

— Şi unde-i omul acela acum?

— Când l-au pornit încoace, pentru cercetare, i-au scos obezile,

şi atunci s-a făcut nevăzut.

— Nemernicule! Ştiu totul... Am vrut doar să te pun la încercare... Mă vinzi favoritului... Vă descotorosiţi de oameni ca de nişte pisici râioase!... Pier oamenii ziua-n amiaza mare! Dar eu am să-l găsesc şi mort!... Am să-i smulg cel puţin rămăşiţele din gura lupului! A sosit ziua, a sosit ziua să fie şi lupul mâncat de oaie! Savvişna! adăugă ameninţător Volânski, întorcându-se spre madamă, poftim, bucură-te de isprăvile odorului tău. Ce zici, ştreangul ar fi de ajuns pentru asemenea treabă?

Savvişna se plecă, încrucişându-şi mâinile pe piept, şi răspunse cu glasul pătruns de o adâncă smerenie:

— Facă-se voia ta boierească, tătucule! Tu ne eşti stăpân, iar noi suntem robii tăi.

— E drept că tu n-ai nicio vină în încurcătura asta, urmă Volânski ceva mai blajin. Ştiu că tu ne-ai fost totdeauna credincioasă. Dar netrebnicul ăsta ar merita să fie ferecat în obezi tot atât de uşurele... şi dacă n-aş fi jurat să...

— Tătucule! Tătucul nostru drag! se tângui madama, iartă-l în numele credinţei cu care te-a slujit răposatul meu bărbat, iar eu, milostive, ştii bine că te slujesc cu aceeaşi credinţă, cât mă ţin şi pe mine puterile, că sunt gata să-mi dau viaţa pentru tot ce-i al matale... Cum ai putut să faci asta, tontule, adăugă ea, întorcându-se către fiul său şi izbucnind în hohote amarnice de plâns.

— Piei din ochii mei, ticălosule! Ai noroc că taică-tău şi maică-ta au fost oameni cumsecade. Şi acum plecaţi cu toţii, în afară de tine, dragul meu Zouda, şi de tine...

Vorbind astfel, Artemi Petrovici făcu un semn cu mâna ţigăncii să rămână.

— Ceilalţi vor fi cercetaţi mâine!

Capitolul II

ŢIGANCA

Nu-s ţigancă ca oricare...
Nu mint bobii mei,
Pune-n palmă-un ban, cucoane,
Şi-ţi spun tot ce vrei.

Opera „Rusalka”[1]

În salon rămaseră numai Volânski, ţiganca care făcuse o impresie atât de stranie şi Zouda. Atunci Artemi Petrovici îi spuse ţigăncii să se apropie şi-i vorbi prietenos:

— Ai fost foarte frumoasă în tinereţe, nu-i aşa?

Deşi nu mai era deloc tânără, ţiganca roşi.

— Da, boierule, răspunse ea, la vremea mea mulţi domnişori de neam, aşa cum eşti şi matale, îmi aţineau calea; poate că unii chiar mi-au sărutat mâinile astea, care astăzi sunt negre şi cer pomană! O, atunci n-aş fi scăpat din ochi un astfel de voinic! Ei, dar trecutul nu-l mai poţi întoarce, aşa cum nu poţi învia o floare veştejită.

— Nu cumva ai o fiică? Aş fi foarte curios s-o văd.

— De-aş fi avut, aş fi adus-o eu însumi în braţele matale. Am născut şi eu copii, dar nu pentru lumea asta; şi-i mai bine! Nu mi se agaţă de fuste şi nu scâncesc să le dau pâine. Dorm toţi somnul cel de veci.

— Îmi pare rău, îmi pare foarte rău că nu ai o fată. Le-aş pune alături... Ce stranie asemănare! Cu cât mă uit mai mult, cu atât sunt mai uimit... Până şi aluniţa aceea de pe obrazul stâng!... Află, Mariula, că semeni cu o domniţă pe care o cunosc. Alături de ea eşti ca un trandafir ce se ofileşte, lângă unul care abia îmboboceşte.

Auzind aceste vorbe, ţiganca începu să facă feţe-feţe, iar buzele îi păliră; silindu-se însă să zâmbească, ea răspunse:

— Arată-mi-o, drăguţule, într-o zi pe aceea care zici că-mi seamănă leit.

— Fie. Am să găsesc un prilej să ţi-o arăt. La palat, ca pretutindeni, fetele tinere, ca şi cele bătrâne, doresc să li se ghicească cine le va fi ursitul.

— Va să zică, drăguţa trăieşte la curte? întrebă Mariula; ochii îi scăpărară ciudat şi se înroşi din nou la faţă.

— Chiar pe lângă maiestatea sa. Împărăteasa îi arată multă bunăvoinţă.

— Cum o să ajungă o cioară ca mine în palate atât de mari! Îţi pierzi răsuflarea tot numărând treptele scărilor la urcare – ce te faci dacă te pune să le numeri şi la coborâre?!

[1] Din opera „Rusalka” de compozitorul Kauer (1751-1831), libretul de N. Krasnopolski (trad. din germ. a piesei „Fata de la Dunăre”), Aria Lestei, partea III, actul III, tabloul unsprezece.

— Împreună cu mine o să cobori şi o să urci fără nicio primejdie, dar bagă de seamă, ai grijă de un lucru: ghiceşte-i domniţei cu gândul la mine, înţelegi?...

— Înţeleg, înţeleg, doar asta ni-i meseria! Pesemne că te-ai aprins rău după ea, ai?

— Rău de tot!

— Da' ea... te iubeşte?

— De ce eşti ghicitoare? Ghiceşte singură!

— Cu voia matale, boierule norocos şi mândru; numai că vreau şi eu ceva; să-mi pui acu în palmă un ban de aur, iar pentru cea dintâi sărutare a aceleia pe care o doreşti, să-mi dai un văl scump de mireasă.

— Poftim, ţine o rublă; ai să primeşti o maramă din fir de aur, atunci când se va împlini ceea ce-mi spui. Aş da orice pentru o comoară ca asta!

— Jură că n-o să mă minţi!

— Prostuţo!... M-aş ruşina să te mint.

— Dacă-i aşa, dă-mi mâna.

Volânski râse, se uită la Zouda, care clătină uşor din cap, şi întinse mâna cu palma în sus. Ţiganca o apucă, îi privi îndelung liniile, se gândi mult, apoi, într-un târziu, rosti cu o voce tainică:

— A trecut vreme multă de când stăteai alături de o fată frumoasă, ascultând cântări sărbătoreşti; aveaţi pe cap cununi cu pietre de preţ şi multe sărutări i-ai dat; dar nu demult i s-a cântat „veşnica pomenire" şi i-ai trimis de departe cea din urmă sărutare pământească.

Volânski clătină trist din cap, în semn de încuviinţare.

— Parc-ar citi dintr-o carte, strigă Zouda, mai-mai să bată din palme.

— Copilaşi n-ai, dar tare ţi-ai fi dorit.

— Mi-ai scos inima din piept şi ai citit în ea, zise Volânski oftând. Spune mai departe!

— Curând, curând de tot, văd altă cunună de aur!... Ursita ţi-e... înaltă de stat, iar ochii ei negri te scot din minţi... sprânceana-i arcuită... la piele-i albă ca spuma...

— Mai bine zi: cu pielea aurie ca inul dărăcit; ce-s toate bălăioarele tale pe lângă ea!

— S-ar putea să mai greşesc şi eu, zise ţiganca roşind. Şi-ţi mai spun, boierule, că fata nu-i de pe pământul rusesc, ci vine dintr-o ţară depărtată, de unde purced încoace berzele...

— Ei! dar asta-i prea mult; ai şi iscodit în stânga şi-n dreapta, hai?

Secretarul ridică din umeri şi făcu un semn de mirare cu mâinile lui mici. Cufundată în cercetarea palmei, Mariula urmă:

— Aşa arată liniile; că doar nu le-am tras eu! Bagă de seamă, păzeşte-ţi comoara; să n-o pierzi din pricina uşurinţei tale; păzeşte-te şi pe matale! Asemenea logodnică nu are sângele rece ca de peşte, aşa cum au rusoaicele de prin părţile astea... Îţi va dărui cel dintâi născut de parte bărbătească... Mai departe, liniile se încâlcesc, nu mai înţelegi nimic! Asta-i tot pe mâna dinspre inimă; dă-mi şi dreapta (Volânski îi întinse mâna cealaltă). Asta învârteşte sabia de oţel sau... pana care, precum se spune, ştie să taie pe ascuns mai abitir ca fierul! Mâna dreaptă aduce bani, slavă, mărire!... O! Pentru fleacurile astea uitaţi şi de dragoste, iar surioarele noastre se amărăsc şi se usucă!

— Da' frumos ştii să vorbeşti!... De unde le ştii pe toate? Pesemne că ţi-ai adus aminte de tinereţe!... Uite, acum o s-o încurci...

— Să vedem!... Ascultă dar! Trecere pe lângă măicuţa împărătească ai; dar te lupţi sau ţi-ai pus în gând să te lupţi cu un om mai tare ca luminăţia ta. Lasă-te de ceea ce ţi-ai pus în gând, mai potoleşte-ţi năravul cel iute. Mai alină-ţi inima. Cu de-a sila nu dobândeşti nimic; mai curând îţi atingi ţelul cu şiretlicuri. Ai răbdare, vremea le încurcă şi le descurcă pe toate... Lasă-l să treacă înaintea matale; e de ajuns dacă eşti al doilea...

— Şi al zecelea, strigă Volânski cu aprindere, însă după un om vrednic de aşa ceva, un om care ar iubi Rusia şi ar face-o fericită.

— Bagă de seamă, dacă a doua linie o taie în curmeziş pe cea dintâi, e vai şi amar de matale!

— La o parte cu răposatul Machiavelli al nostru! zise Zouda. Să învăţăm de la cel viu, zău aşa, care ne dă sfaturi ce nu sunt cu nimic mai prejos decât acelea ale şiretului secretar al lui Caesare Borgia[1]!

— Mariula! rosti cu duioşie ministrul de cabinet, eşti înţeleaptă ca o carte bună, vezi limpede şi în viitor şi în trecut; semeni cu o făptură pe care eu... o venerez; să ştii că mi-eşti foarte dragă.

— Vorba ta bună e scumpă, boierule, mai scumpă ca aurul şi

[1] *Caesare Borgia* (1476-1507) – fiul papii Alexandru al VI-lea, cardinal, mai târziu duce de Romagna, cunoscut prin despotismul său feroce; secretarul său a fost Machiavelli.

argintul.

— Ia spune, când vrei... s-o vezi pe aceea cu care semeni leit?

„Chiar şi acum” era cât pe ce să răspundă ţiganca, dar se stăpâni.

— Acu sau mâine, zise ea, mi-e totuna. Cum e vrerea luminăţiei tale.

— Astăzi nu ies nicăieri; mâine însă am să le spun domnişoarelor de onoare de la curte că eşti o ghicitoare vestită; să vii pe la amiază la palat, să întrebi de mine – ai să fii chemată înăuntru; mă îngrijesc eu de asta.

— La palat?... Mă trec fiori de pe acum.

— Fleacuri!... E o casă în care stau oameni ca şi noi!... Numai să nu uiţi învoiala noastră.

— De-o să ai trebuinţă de vreo buruiană de farmece sau de un descântec...

— Mai curând o să am nevoie de şiretenia şi de măiestria ta în unele treburi. Ai grijă! (Volânski duse un deget la buze.)

— Nu te temer boierule; n-ai dat peste o netoată! Chiar de m-ar pune la cazne, mai bine mi-aş muşca limba şi aş înghiţi-o, decât să scot o vorbă de prisos. Rămâi cu bine, norocosule; nu uita marama de mireasă!

— Vorba mea e vorbă! Zouda, scrie o hârtiuţă din parte-mi, pentru ca vardiştii să n-o stinghereascâ nici pe ea, nici pe ţiganul care o însoţeşte, oriunde s-ar afla; scrie că pun chezăşie pentru ei.

Hârtia fu scrisă într-o clipă, iscălită de ministrul de cabinet cu mâna lui şi dată isteţei sibile[1]. Însoţit de Zouda, Volânski trecu într-o altă cameră, iar Mariula, rostind în urma lor cu glas scăzut, dar aşa fel ca să audă şi ei: „De ce nu sunt şi eu o cucoană? De ce n-am şi eu o fată?” ieşi în grabă, ca să-şi caute tovarăşul de pribegie.

Vârstnicul, trupeşul ţigan, care îşi aştepta femeia afară în curte, se bucură mult când o văzu. Gerul aspru, tăios îl pătrunsese atât de crâncen, încât, neavând cu cine să se încaiere pentru a se mai încălzi, era gata să se ia la trântă cu ursul. Dată fiind bună voinţa pe care i-o arătase însuşi ministrul, care o ridicase nemăsurat în ochii oamenilor, Mariula izbuti să intre în bucătărie cu tovarăşul său, rebegit de frig. Acolo acesta se încălzi şi li se dădu de mâncare la amândoi, pe săturate. În timp ce mâncau, slujitorii casei intrau mereu în bucătărie, vorbind în şoaptă cu bucătarul. La întrebările ei ocolite despre familia bunului şi primitorului boier, ţiganca primi

[1] Sibile – preotese care ghiceau viitorul (mitologie).

răspunsuri care o întăriră în încredinţarea că Volânski era văduv.

Părăsindu-i casa, ea se îngândură tot mai adânc şi deodată începu să murmure ceva nedesluşit, numai pentru sine.

— Ce ger năprasnic! se tângui ţiganul, îndesându-şi mai bine căciula pe cap şi legându-şi basmaua sub bărbie. Nu cumva să ne lăsăm nasul şi urechile în orăşelul ăsta finez, care pare mai curând mahalaua unui târg. Iaca, lângă palatul de colo s-au aciuit nişte cocioabe de vălătuci; ici, iacătă, încă un palat, apoi alte cocioabe de vălătuci; par nişte copii zdrenţăroşi ce se hârjonesc cu un bogătan. Între ele – numai maidane şi pieţe, parcă anume ca să lase vântul să cutreiere în voie!

Ţiganca mergea tăcută.

— Ce se mai învârt morile alea! Doar ele se mai încălzesc acu. Of!

Ţiganca tăcea mereu, posomorâtă.

— Hei, ţi-a pălit un obraz; freacă-l repede.

— N-are decât să pălească!... Măcar de mi-ar sluţi gerul toată faţa, ca să nu mă mai cunoască nimeni!

— Ce-i cu tine, Mariulenka mea? De ce eşti aşa de mohorâtă?

— Numai nasul să nu-mi cadă! (Ţiganca şi-l acoperi cu mâneca.) Fără nas, mi-ar fi groază să mă arăt în faţa ei. Mi se strânge inima când mă gândesc că ar putea să se sperie de mine şi să mă alunge. (Urmă o scurtă tăcere.) Mâine la Palat?... Asemănarea asta dintre noi ar putea s-o bage în bocluc, s-o ducă la pierzanie... Atâta cinste, atâta fericire, şi deodată... Nu, n-are să se întâmple una ca asta... Mai bine îmi scot un ochi, mai bine mă sluţesc... Învaţă-mă, Vasili, cum să fac ca să arăt altfel, dar să nu ajung urâtă ca o zgripţuroaică.

— O să chibzuim pe îndelete undeva la căldură; aici mi-au îngheţat şi gândurile.

— Scorneşte ceva, dragul meu; ia-mi piatra de pe inimă. Pe mine nu mă cruţa, ai milă numai de copila mea, de comoara mea. Al tău are să fie tot ce am; ba chiar mai mult, am să-ţi fiu roabă.

— Eu sunt sluga ta supusă, iar tu eşti stăpâna, binefăcătoarea mea: tu-mi dai să mănânc, să beau, să mă îmbrac... Îţi ascult toate poruncile, afară de una singură: să nu-mi ceri să te omor; dar ia spune-mi, ce năpastă a dat peste tine? De ce vrei să te sluţeşti?

— Iaca, Vasea, domnul dumnezeu a vrut ca Mariorița mea să locuiască aici... Altminteri, la ce-aş mai fi venit încoace, dacă nu mi-ar fi fost dor de ea, dacă n-aş fi vrut să văd cum o duce? Mariorița

trăieşte în cinste, între oameni de vază... este alintată ca o domniţă, vin s-o peţească ghinărari... S-ar putea ca lumea să afle deodată că este... fiica unei ţigănci!... Ce-am să fac eu atunci? Cu ea ce o să se întâmple?... Nu, aşa ceva n-am să pot îndura! Mai bine îmi pun ştreangul de gât!... Spre nenorocul meu, seamănă cu mine ca două picături de apă; Volânski şi omul lui de încredere şi-au dat seama de asta... O să-şi dea seama şi alţii! Doamne, dumnezeule! Când mă gîmdesc ce-ar putea să se întâmple, îmi stă inima în loc!... Azi domniţă – mâine iar ţigancă! Am crescut-o cu atâta dragoste, cu atâta grijă, şi am ferit-o până azi de ruşinea asta; ea nu ştie că eu sunt mama ei, şi nici nu trebuie să afle vreodată! Îmi creşte inima la gândul că eu sunt mama ei, dar nu-mi spune aşa; îmi creşte inima pentru că o ştiu pe Marioriţa fericită, bogată, boieroaică; nu vreau să-i tulbur cu nimic fericirea... O să mor cu gândul că aş fi putut cu o singură vorbă... dar n-am rostit-o! Vezi tu, doar mie îmi datorează ea totul. Numai dumnezeu şi cu mine ştim taina asta! Asta mi-e toată mângâierea, şi asta are să-mi fie mângâierea până în ceasul când am să închid ochii.

Mariula îşi şterse lacrimile ce-i şiroiau pe obraz.

— Eh, Mariulenka, m-ai încălzit mai tare ca votca, zise bătrânul, gemând uşor. O să-ţi ajut cum oi putea, ca să nu dai de necaz, îţi jur pe tot ce am mai sfânt!

Tăcură.

Străzile şi pieţele erau pustii; doar arareori trecea în grabă câte o ştafetă cocoţată pe capra vreunei sănii închise; când şi când se iveau şi piereau ca şi când nici n-ar fi fost nişte inşi ciudaţi sau se auzea un zăngănit ritmic, însoţit de sfâşietoarea cântare a celor ferecaţi în lanţuri: „Îndураţi-vă, fie-vă milă de noi, nefericiţii osândiţi, pentru numele lui Cristos!” Cât ţinu drumul, ţiganii noştri nu întâlniră decât o singură trăsură mai de doamne-ajută; un rădvan scorojit de vreme, tras de opt mârţoage cu şleauri de frânghie, păzit la spate de trei slujitori înalţi, cu cizme ponosite şi cu şube din blană de câine roşcat, cu ceaprazuri tocite; în rădvan zăriră un boier îmbrăcat cu o şubă de catifea cu ciucuri de fir, cu pieptănătură înaltă. Ferestruicile rădvanului erau deschise, pesemne fiindcă nu se puteau închide. Din pricina aceasta călătorul îşi încălzea mereu vârfurile urechilor neacoperite de zulufi, ba cu mâneca dreaptă, ba cu mâneca stângă a şubei. Pentru a nu rătăci drumul, Vasili se uita mereu împrejur, căutând să se orienteze după înfăţişarea caselor.

— Ce te uiţi mereu în toate părţile? îl întrebă ţiganca. Ţi-am spus doar unde mergem: la palat.

— Nu te teme, cunosc oraşul lui Petru, cum îţi cunoşti tu Iaşul tău. Ar fi şi ruşine ca un fost marinar rus, şi încă matroz al lui Petru Alexeevici, să nu cunoască acest liman al corăbiilor. Dacă aş merge cu ochii închişi, şi tot aş nimeri. Dacă vrei, pot să-ţi înşir toate casele la rând. Uite, palatul ăsta din piatră[1], ce pare un sipet cu capacul boltit, este al lui Osterman. Colo, în căsuţa ceea de lemn cu parmaclâc, care dă cu faţa la pajişte, stă Prokopovici, episcopul Novgorodului. La dreapta, biserica de piatră, împrejmuită cu un gard de lemn, poartă hramul lui Isachie Dalmatinul. Ciudat lucru! De câte ori vin la Piter, văd că se tot lucrează la ea. Straşnic orologiu a avut biserica asta! A costat treizeci şi cinci de mii de ruble; la fiecare ceas, orologiul începea să cânte. Se zice că acum vreo patru ani, Sânt-Ilie-prorocul, mâniat foc că s-a pus drăcovenia aia cu muzică în turla sfintei biserici, a trăznit orologiul. Uite, asta-i cetăţuia amiralităţii: nimeni nu poate să treacă peste meterezele ei, măcar că-i îngheţată apa din şanţ. Ia te uită cum îi străluceşte turla, întru slava lui Petru Alexeevici. Mare ţar a fost, deşi avea mâna grea! În schimb, toate mergeau strună şi viaţa era veselă, fără oprelişti, dacă-şi vedea omul de treabă. În uliţa asta, de-i zice Calea Lugovaia, răsăriseră parcă din smârc şiruri de căscioare din vălătuci, în care răsunau cântări din zori şi până-n seară. Iar acu, de când le-a măturat focul cel mare, s-au ridicat parcă în necazul lui palate înalte – şi ce mândre-s, înfipte în cer nu alta! Nu-i de ajuns că au coperişuri înalte, le mai pun deasupra şi câte o tichie ori vreun turnuleţ fălos... Da’ din lăuntrul lor nu se aude nimic; tac ca nişte racle şi-s mohorâte ca temniţele.

Ţiganca asculta cu gândul aiurea poveştile omului ei şi privea în toate părţile cu luare-aminte, nerăbdătoare să zărească o dată palatul. Deodată, un om care se furişase tiptil în urma lor, strigă:

— Staţi! *Vorba şi fapta*!

— Drăguţule! Scumpule! strigă ţiganca, vârând repede în mâna necunoscutului un ban de argint, nu ne ţine în loc; avem de împlinit o treabă grabnică pentru Artemi Petrovici Volânski.

La auzul acestui nume, necunoscutul se uită în jur; văzând că nu era nimeni prin apropiere, luă banul şi spuse:

— Fie, haide, plecaţi! Norocul vostru că aţi dat peste un om cumsecade, că de nu, greu aţi mai fi ieşit din încurcătură.

[1] Astăzi clădirea senatului (n. aut).

Într-adevăr, acea întâlnire i-ar fi putut aduce pe cei doi ţigani la *meşterul gâdea*. Îşi continuară drumul în tăcere. Nu trecu mult şi zăriră o clădire cu trei caturi, cu câte o corăbioară împodobind fiecare poartă lăturalnică, iar în spatele ei – Palatul de iarnă. La vederea acestui palat, limba bătrânului se dezlegă iar:

— Vezi tu casa ceea cu corăbioare pe porţi? întrebă el.

— O văd, şi ce e?

— Asta-i casa lui Apraxin. În spatele ei, vezi un palat cu geamurile neatinse de ger, în care joacă razele de soare?

— N-o fi cumva palatul pe care-l căutăm?

— El e! Ehei, ce mai trai e acolo înăuntru; dar mai cu seamă ce căldură e. Măicuţa-împărătească o fi cutreierând acu fără grijă prin odăi, ori s-o fi tolănind pe pernele ei de puf! Brr! Ce ger cumplit; te seacă la inimă!

Tot vorbind, ţiganul zvâcnea întruna din umeri şi bătea mereu din palme, deşi avea mănuşi.

— Va să zică, aici stă Marioriţa mea, în palatul ăsta! zise plină de încântare Mariula, grăbind pasul şi ridicându-şi fruntea.

Bătrânul clătină din cap.

— Da, da, nu fi Toma necredinciosul, aici stă, în palatul ăsta măreţ de piatră!... Marioriţa, domniţă... o mângâie chiar împărăteasa, de dragă ce-i e...

— Nu cumva te-o fi amăgind necuratul?

— Ia mai zi-mi o vorbă împotrivă, şi-ţi scot ochii! O sută de oameni mi-au spus lucrul ăsta. N-ai decât să întrebi orice trecător. Toţi o laudă, toată lumea o iubeşte... O! de mititică era atât de drăgălaşă... Dar Volânski?... Ce-ar fi să se întâmple aievea?... Şi de ce nu? Doar e deopotrivă cu el!... Marioriţa-i domniţă... Scumpa mea Marioriţa!... Vasea, tontule, dragul meu, prietenul meu, de ce nu spui nimic, nu care cumva ai surzit?

Ochii ţigăncii îi jucau în cap de bucurie şi gerul îi înflorise obrajii. Părea gata să dănţuiască în mijlocul pieţei.

— Nu te-i fi smintit cumva, *cucoană*[1]?

— Adevăr grăieşti. Are omul de ce să-şi iasă din minţi! Hai până în faţa palatului.

— Vrei să ni se strige iar *vorbă şi faptă* şi să ne arunce într-un puţ de piatră?

— N-au decât să strige, n-au decât să ne arunce! Nu mi-e frică de nimeni. Vezi, vezi, se mişcă cineva lângă o fereastră... poate că-i

[1] În româneşte în text, cu o notă din partea autorului (n. ed.).

ea, poate că se uită afară... Ea e, ea! Inimioara ei a simţit că maică-sa e aici... Vasili! Oare la mine s-o fi uitând? Vasili! spune-mi...

— La tine se uită, zise bătrânul scoţând un oftat şi clătinând din cap.

— Dumnezeii să te binecuvânteze, copila mea! Tu eşti la palat, scumpa mea Marioriţa, la căldură, în belşug, iar eu... o pribeagă, o cerşetoare, în ger, în piaţă... Da' ce-mi pasă mie de asta? Dacă ţie ţi-e bine, sufleţelul meu, floricica mea, îngeraşul meu, mi-e bine şi mie; dacă tu eşti fericită, eşti domniţă, eu sunt de două ori pe-atât de fericită. Şi împărătească să fiu – nu mi-ar trebui. Îmi zvâcneşte inima de bucurie, parc-ar vrea să spargă pieptul!... Ştii tu, scumpa mea, fetiţa mamei, copilaşul meu, că toate astea eu le-am rânduit pentru tine?...

— Uite, două căleşti de aur au tras în faţa intrării... Geamurile lor îs numai cleştar şi strălucesc ca jeraticul. Şi ce mai cai, câte patru perechi la fiecare!... Apărătoarele de la ochii lor par să fie din aur curat! Pesemne că iese la plimbare chiar împărăteasa. Când iese dânsa, nu-i îngăduit să stai în piaţa palatului.

— Haide, fuga, să ne apropiem de intrare!

— Fie, dar bagă de seamă: o să ajungem la ştreang, şi ce-i rău, cum spui chiar tu, să n-o nenoroceşti şi pe...

— S-o nenorocesc, eu? Tont ce eşti! Nu-i sunt eu oare mamă? Poate că iese şi Marioriţa o dată cu ea... măcar c-un singur ochi s-o văd...

Din câteva sărituri ţiganca ajunse lângă intrarea palatului, iar tovarăşul ei o urmă supus, mai mult mort decât viu de spaimă. Altă dată s-ar fi abătut asupra lor o ploaie de vergi, acum însă era prea târziu...

Împărăteasa Anna Ioannovna se ivi înconjurată de o mulţime de curteni. Pe faţa ei oacheşă, puţin ciupită de vărsat, dar plină de măreţie, plutea un nor de tristeţe pe care vădit se silea să-l acopere cu un zâmbet. Era suferindă şi medicii o sfătuiseră să se distreze cât mai mult şi să iasă la aer curat. Acum se ducea la manejul lui Biron, unde făcea de obicei vreo jumătate de oră exerciţii de călărie. În ziua aceea se gândise să se îndrepte într-acolo fără să spună nimănui, aşa încât curtenii abia apucaseră să trimită un călăreţ, spre a-l înştiinţa pe duce, şi doi paji, ca să pregătească totul până la sosirea împărătesei. După ea păşeau câţiva cavaleri şi doamne de onoare cu şube de catifea în culori deschise.

Între aceste doamne una se deosebea prin frumuseţea ei

neobişnuită; purta o căciuliţă de zibelină cu moţ, aducând cu o inimă, pe care erau prinse cu o agrafă de diamante trei pene mici, smulse din aripa unei păsări necunoscute în Rusia. Cârlionţii care-i ieşeau de sub căciuliţă erau negri ca şi blana gulerului, tot de zibelină. Dacă frumuseţea ei ar fi fost descrisă pe alte vremuri, străbunicii noştri ar fi spus atât şi nimic mai mult: era aşa de frumoasă, că la soare te puteai uita, dar la dânsa ba. Atât de fermecătoare era domniţa moldoveană Mariorița Lelemico.

Însoţită de o doamnă de onoare mai în vârstă, împărăteasa se urcă în prima caleaşcă; în cealaltă caleaşcă sări sprintenă Mariorița, înconjurată de atenţiile cavalerilor mai tineri şi mai vârstnici. Îndată ce picioruşul ei în cizmuliţă de safian roşu se făcu nevăzut în caleaşcă, prinţesa fu urmată de o prietenă a ei, care începu să-şi aşeze cu grijă *roberond*[1]-ul. În clipa aceea doi ochi negri din mulţime o pironeau arzători pe domniţa moldoveană; privirea lor nu se dezlipea de ea; o sorbeau toată; în ochii aceia era un noian de simţăminte, era tot sufletul, toată viaţa celei ce privea; chiar dacă ar fi privit dintr-o mulţime fără număr, ochii aceia ar fi fost zăriţi îndată; ţi s-ar fi întipărit în suflet şi te-ar fi urmărit multă vreme, zi şi noapte. Erau ochii *mamei*... Uitându-se pe geam din caleaşcă, domniţa îi zări; ea tresări şi fără să vrea strânse cu putere mâna prietenei sale. Caleştile porniră. În mulţime izbucni un geamăt înăbuşit, surd, de durere adunată multă vreme în piept... Tot dintr-acolo răsunară hohote de râs.

— Ce s-a întâmplat? se auziră întrebări.

— A leşinat o ţigancă, se răspunse. O fi fost strivită de mulţime... Ei, da’ gârbaciul nu ştie de glumă, scoală şi morţii din mormânt.

Capitolul III

STATUIA DE GHEAŢĂ

În floarea vârstei voi pieri...
Neîngropat, neplâns de-ai mei,
Voi putrezi sub larga zare,
Iară vrăjmaşii cei mişei
Nu vor cunoaşte răzbunare
Nici de la om, nici de la zei.
„Cocorii lui Ibicus” – Jukovski

[1] Rochie la modă cu trenă rotunjită (fr.) (n. t.).

Palatul de vară, Grădina de vară – câte amintiri de vis se leagă de aceste două nume! Acolo, în cămăruţele acelea, Petru I a conceput înfăptuirile lui măreţe, ale căror roade îi vor ferici şi pe copiii copiilor noştri.

Acolo, la umbra copacilor, pe care el însuşi i-a sădit, îi plăcea ţarului să-şi petreacă ceasurile de răgaz, după zilele de trudă lăsate de dumnezeu, veselindu-se ca orice bun tată de familie. Cine nu ştie de asemenea că grădina aceea era locul de întâlnire al întregului Petersburg, atunci când ţarul, cu sufletul prea plin de bucurie, se grăbea să anunţe iubiţilor săi supuşi şi fii vestea unor însemnate fapte de arme săvârşite de el întru fericirea Rusiei? Bucuria trecea în chip firesc de la om la om; toate stările luau parte la ea. Şi strănepoţii noştri nu obişnuiau să se lase prea mult rugaţi atunci când îi poftea ţarul, nădejdea lor, şi-i ospăta măicuţa împărătească împreună cu fiicele sale. Ameţiţi de vin, de mied şi de petrecere, ei nu prea se sinchiseau de etichetă, mai cu seamă că după cum se obişnuia pe atunci, chiar şi ţarul se afuma câteodată. Toţi spuneau în gura mare ce-aveau pe suflet, pentru că în sufletul lor nu era nimic de ascuns faţă de stăpânitorul lor. Pe alei era forfotă şi larmă; pe laviţe – îmbrăţişări; în peştera minunat împodobită cu scoici aduse de peste mări răsunau sărutări; şuviţele de apă ale fântânilor ţâşnitoare plescăiau vesele, iar statuile de marmură păreau că se mişcă printre grupurile de oameni, care treceau voioşi prin faţa lor. Pajiştea reginei era ticsită de lume; acolo, un leu de lemn, purtând în spate o droaie de oameni, dispărea mereu în mulţime, ca să se ivească îndată din nou, avântându-se în văzduh; căluţi supuşi, încărcaţi de călăreţi, şi sănii în care şedeau perechi îmbrăţişate se învârteau atât de repede, încât privitorii simţeau că-i dor ochii. Tot acolo, la menajerie, curioşii puteau să vadă doi lei adevăraţi şi un elefant. Numai întunericul nopţii îi împrăştia pe petrecăreţi. Iar când ţarul îşi lua rămas bun de la oaspeţii lui şi se retrăgea în căsuţa cu un cat, păzită numai de dragostea poporului, auzea în urmă urările străinilor şi binecuvântările ruşilor.

Şi iată că, dintr-o dată, a pierit pentru o vreme încântarea acestor aduceri-aminte. Peste pragul sanctuarului a păşit Biron, aşezând la intrare o secure. În lăcaşul ţarului, al marelui stăpânitor, a pătruns Biron, pângărindu-l prin prezenţa sa, căci nici măcar nu încearcă să-şi înnobileze făptura cu virtuţi sufleteşti şi nu-şi

înfrumuseţează ambiţia prin fapte glorioase. El caută să înlocuiască adevărata măreţie printr-una de suprafaţă: lângă casa cea modestă răsar alte clădiri uriaşe; casa e plină de curteni strălucitori şi de oameni din garda ducelui de Kurlanda. Totul respiră putere, grandoare, o soartă norocoasă; favoritul pune gheara pe toate. Unde este însă temelia dragostei poporului? Unde este omul apropiat de popor, al cărui nume să rămână neuitat în veac? Altul e acum stăpânul casei, şi o dată cu el totul s-a schimbat în ea şi de jur împrejurul ei: cu toate că odinioară nu părea decât o cazarmă a corpului de gardă, ea era cinstită ca un palat împărătesc; acum Biron se străduie să facă din ea un palat împărătesc, însă ea nu arată decât ca o cazarmă a corpului de gardă. Groaza domneşte acum în jurul acestui lăcaş; grădina se întinde tăcută atât în zilele de sărbătoare, cât şi în zilele de lucru; nici nu e nevoie ca oamenii să fie alungaţi cu măciuca – ei fug şi aşa, ca de un labirint în care, o dată intrat, nu se poate să nu nimereşti în gura Minotaurului[1] care te devorează; cei ce-şi au drumul prin faţa casei în care locuieşte Biron, o ocolesc pe departe.

Iarna – chiar atunci când începe acţiunea romanului nostru – iarna, precum am spus, grădina aceasta, cu apele ferecate de ger, cu copacii desfrunziţi pudraţi de promoroacă, parcă anume pentru respectul etichetei, cu aleile pustii pe care cutreieră jalnic vântul, cu siluetele statuilor învelite la întâmplare în togile lor ce par nişte giulgiuri, iarna face să se simtă şi mai viu groaza care domneşte în jurul stăpânului ei.

Slavă domnului, duhul necurat a fost alungat din acest lăcaş, de când a intrat în el geniul bun al fiicei lui Petru. Farmecul amintirilor învăluie iarăşi modesta căsuţă din Grădina de vară.

Dar să ne întoarcem la iarna anului 1739-1740.

Nu vom urca acum spre locuinţa lui Biron, ci o vom lua peste Fontanka, către manejul lui. Acesta era instalat pe malul apei, într-o clădire lungă de vălătuci, cu câteva ferestre octogonale de-a lungul pereţilor şi cu două sobe uriaşe din plăci de teracotă multicolore la cele două capete ale sălii. Lângă una din sobe era o podină în formă de amfiteatru cu o balustradă înflorată şi un baldachin de postav zmeuriu cu franjuri de fir. Sub baldachin se afla un jilţ cu spătar înalt, îmbrăcat în catifea zmeurie. De o parte şi de alta a jilţului stăteau smirnă doi paji mititei, cu peruci înalte, pudrate, cu

[1] Minotaurul – monstru cu cap de taur şi trup de om, care devora fete şi flăcăi; stătea într-un palat-labirint (mitologie).

obrăjorii îmbujoraţi ca doi boboci de trandafir, rămaşi neatinşi sub fulgii de zăpadă, cu haine franţuzeşti elegante, ale căror poale mai-mai că atingeau pământul, cu ciorapi de mătase şi pantofi cu catarame uriaşe. Din când în când, îşi sprijineau de balustradă capşoarele de copii cu peruci bătrâneşti, parc-ar fi aşteptat pe cineva. Iată tot ce avea mai de seamă manejul. În dosul lui, în fundul curţii nesfârşite, se vedeau nişte grajduri de zid impunătoare, în care frumoşii cai aduşi din Holstein[1], din Anglia şi din Persia, trăiau la căldură, graşi, sătui. Ce bine îngrijiţi, ce răsfăţaţi erau! Oamenii care vedeau de ei le pizmuiau traiul. O împrejmuire de piatră se întindea de la grajduri până la malul apei; dincolo de împrejmuire era o curticică dosnică, în mijlocul căreia se afla o pompă cu toartă pentru scoaterea apei şi un jgheab care ducea apa până la grajduri. Chiar lângă fântână se înălţa un copac neted, aproape fără noduri. Curtea din faţă avea două intrări: dinspre Fontanka şi dinspre Neva.

Să ne închipuim că am ajuns la manej cu o jumătate de ceas înainte de sosirea pajilor şi să vedem ce se petrece în curticica din dos.

Un bărbat înalt, puţin adus de spate, galben la faţă, cu privirea rătăcită de deznădejde, era legat zdravăn pe la subsuori de copac; omul nu avea pe el decât o cămaşă; picioarele desculţe îi erau ferecate în lanţuri. Moţul de pe capul lui ras arăta din ce neam făcea parte. Era chiar malorusul care lipsise la cercetarea din casa lui Volânski. Gerul năprasnic îşi înfigea ghearele de foc în tot ce era viu; oamenii răsuflau anevoie; păsările îşi încetineau zborul şi însuşi soarele ca un glob încins se smulgea anevoie din pâcla geroasă. Cum s-o fi simţit omul care stătea pe un asemenea frig, în zăpadă, îmbrăcat sumar, ca la tropice? Cu toate acestea, malorusul stătea încă în picioare şi nici măcar nu gemea; doar scrâşnea din dinţi. La început, tremurase cumplit; acum rămăsese încremenit; la început, picioarele îi ardeau de parcă ar fi stat pe un fier înroşit, acum însă îi amorţiseră. În faţa lui se răţoia un ofiţer de statură mijlocie, pântecos, cu înfăţişare de fiară, într-o şubă din blană de urs. Ofiţerul era Grosnot, aghiotantul ducelui de Kurlanda. De o parte şi de alta a malorusului vegheau câte patru grăjdari.

— Să faci de ocară numele luminăţiei sale! Să scrii pâri împotriva lui! zbiera Grosnot într-o rusească stâlcită, răguşit, ameninţându-şi

[1] Holstein – aşa se numea provincia Prusiei situată între Marea Baltică şi Marea Nordului, astăzi Schleswig-Holstein.

victima cu pumnii. Ştii tu cu cine te pui?... Las' c-o să-ţi scărmănăm noi moţul cu un pieptănaş de Kurlanda. O să scoatem noi din tine trufia boierească, ticălosule Mazepa!

Malorusul oftă adânc şi ridică privirea spre cer.

— Cum? Nu te pişcă gerul? Nu ne spui unde-s hârtiile?

— Nu! răspunse cu tărie malorusul.

— Să vedem! Hei, băieţi! Umpleţi hârdăul cu apă! strigă aghiotantul.

Cât ai clipi, grăjdarii pompară apă în hârdău. Faţa malorusului se schimonosi de un spasm; ochii i se injectară şi se înfipseră în călăul lui.

Grosnot scutură din cap, de parcă ar fi vrut să scape de privirea neclintită a victimei sale, şi porunci ca doi grăjdari să se urce pe laviţa pregătită lângă copac şi să ridice acolo hârdăul cu apă.

— Spui unde-ai ascuns jalba? întrebă el.

— Am trimis-o lui dumnezeu, fu răspunsul.

— Turnaţi apă peste el!

Şi hârdăul cu apă fu vărsat pe capul nefericitului.

Un nor de aburi îl învălui, apoi dispăru îndată, răpus de ger. Moţul se acoperi cu mărgele de sticlă; din creştetul capului i se ridică un abur gros; cămaşa de pe el se făcu scoarţă.

— Of-of-of! gemu malorusul încleştat în sacul de criţă, adunându-şi ultimele puteri. Măcar c-am să crăp, şi hârtia tot o s-ajungă la împărătească... Spune-i câinelui turbat... lui Bi... dumnezeu o să-l răsplă... brrr...

Omul se înecă.

— Încă un hârdău, încă unul! Porţie dublă! urlă aghiotantul.

Un alt hârdău de apă se revărsă asupra victimei de jos, de la picioare, în sus. De astă dată, cămaşa i se acoperi de solzi şi stropii de apă, preschimbaţi într-o clipită în cioburi de sticlă, se împrăştiară zuruind pe zăpadă.

După al treilea hârdău, moţul se lăsă pe spate, ca un ţurţure de gheaţă, ţeasta capului fu acoperită de o a doua ţeastă lucitoare, ochii i se lipiră, mâinile îi rămaseră încleştate de trup: omul fu înveşmântat într-o mantie argintie cu falduri bogate; încetul cu încetul, rădăcini de gheaţă crescură de la picioarele lui şi se lăsară spre pământ. Viaţa abia mai aburea la gura nefericitului. Mantia de gheaţă mai crăpa ici colo, formând o reţea, mai cu seamă în dreptul inimii; un nou hârdău cu apă fu însă vărsat în capul lui – şi malorusul se preschimbă într-un sloi de gheaţă, încremeni, îşi dădu

duhul.

— Împărăteasa vine la manej! răsunară strigăte prin curte. Pajii au şi sosit.

— Turnaţi, turnaţi mai cu inimă, că altfel o păţim, şi eu şi voi! poruncea aghiotantul, îngrozit.

Încă două-trei hârdaie, şi omul nu mai putea fi recunoscut în statuia informă de gheaţă, care se înălţa lângă fântână. Ieşind din pâcla geroasă, soarele se aprinse pentru o clipă, mâniat parcă de această fărădelege, apoi pieri iar în negură.

— Vine împărăteasa! se auziră iar strigăte în curte.

Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, Grosnot se întoarse la manej, iar cei ce îndepliniseră vitejeasca ispravă se duseră la grajd.

Împărătesei îi plăcea călăria şi ea însăşi călărea cu multă iscusinţă. De data aceasta însă, simţindu-se slăbită, nu făcu decât două-trei volte, descălecă şi se aşeză în jilţul de sub baldachin, înconjurată de suita ei. De acolo, de sus, admira exhibiţiile artistice de călărie ale lui Biron, bărbat plin de prestanţă, destul de chipeş, deşi cruzimea i se vădea de multe ori în priviri şi-i arcuia neplăcut colţurile buzelor. Favoritul era îmbrăcat cu o jachetă de catifea azurie. Pe spinarea calului său de culoare *Isabella*[1] strălucea cioltarul brodat cu fir şi cu monograma împărătesei, cusută ici şi colo din peruzele; căpăstrul era împodobit şi el tot cu peruzele, însă mai mari. În sfârşit, ducele se apropie de podina pe care se afla împărăteasa, se descoperi şi, înclinându-şi uşor capul, aşteptă din partea ei o laudă măgulitoare. Împărăteasa se ridică din jilţ, se apropie de balustradă, felicită călăreţul cu un zâmbet şi mângâie preafrumosul animal, care îşi pusese capul pe balustradă, parcă aşteptând o răsplată din partea ţarinei. Fel şi fel de nume, care de care mai alintătoare, fuseseră date acestui cal preferat al lui Biron; stăpânul lui îi spunea briliantul grajdurilor sale; frumosul animal lovea pământul cu copita, parcă bucuros. Se porunci să fie adusă o felie de pâine, pe care calul o apucă cu grijă din gingaşele mâini ale ţarinei. Doamnele de onoare priveau scena pline de încântare; tot sufletul micilor paji era în ochii lor care străluceau vesel; numai Marioriţa, nepăsătoare la tot ce se petrecea în jurul ei, îşi îndrepta mereu privirea spre intrarea manejului.

— Să mergem! zise în sfârşit Anna Ioannovna, făcând spre Biron un semn binevoitor cu capul; acesta sări de pe calul încremenit locului şi o ajută să coboare de pe podină.

[1] Castaniu-deschis cu coada şi coama albe.

Lângă uşa manejului tremurau afară în ger Grosnot şi încă o făptură îmbrăcată cu o haină de atlaz trandafiriu, făptură care putea fi zugrăvită sub chipul unui balon umflat, pus pe două suporturi groase, ca nişte picioare, şi cu ceva ca un cap mare şi chel, aşezat deasupra, ce părea atât de tare, încât îţi ziceai că dacă o broască ţestoasă ar fi căzut de sus peste el, şi-ar fi spart carapacea. Capul era gol, şi nici în trup, de bună seamă, nu s-ar fi putut găsi o inimă, dacă i s-ar fi cercetat anatomia; în schimb, arătarea se ghiftuia zilnic cu atâta mâncare şi băutură, cât ar fi fost de ajuns să sature cinci guri. Făptura era un trepăduş, o cârâitoare, o otreapă, o scuipătoare a lui Biron. Oricând îl căutai, se gudura pe lângă stăpânul lui, dându-i târcoale mai pe aproape sau mai pe departe. De cum făcea ochi ducele, dihania putea fi văzută în sala de audienţă a luminăţiei sale, stând smerită lângă uşa care dădea în vestibul; din când în când, arătarea se ridica şi se furişa în vârful degetelor spre uşa camerei alăturate, atât de încet, încât se putea auzi cum cade un ac pe parchet, îşi lipea urechea de gaura cheii, apoi se întorcea iar, tot în vârful degetelor, la scaunul său de veghe. Dacă tuşea cumva ducele, pocitania începea să tremure ca varga. Iar atunci când valetul ducelui scotea hainele acestuia din iatac, pentru noapte, scârnăvia se scula de pe scaun, strângea mâna valetului, apoi, cu grijă, purtându-şi în piept întreaga greutate a trupului său uriaş, ca să nu facă zgomot călcând pe parchet, se târa sau se rostogolea afară din casă şi nu arareori, după ce ajungea în uliţă, tot o mai chinuia îndoiala dacă luminăţia sa o fi adormit cu adevărat sau dacă nu cumva o fi chemat-o la el, ca să mai facă haz pe socoteala ei. Bâzdâgania putea fi văzută lângă intrarea consiliului suprem, la uşa senatului, la intrarea în palat, ba chiar în faţa uşii Cancelariei secrete, atunci când luminăţia sa se afla înăuntru; la toate ceremoniile, alaiurile, ospăţurile şi la prânzurile cele mai îmbelşugate, pretutindeni unde era de faţă luminăţia sa. Această matahală, această grămadă informă de carne pe care creatorul a vrut să zugrăvească un chip omenesc, această sluţenie se numea Kulkovski. Fericirea lui cea mai mare, cea mai înălţătoare hrană a duhului sau a aburului său trupesc era să se învârtească prin preajma întâiului dregător al împărăţiei. Pe timpul Ecaterinei, trăise în *preajma* lui Menşikov, pe vremea lui Petru al II-lea – în *preajma* lui Dolgoruki, şi acum – în *preajma* lui Biron. Trecea astfel de la un prim-dregător la altul, fără să trezească vreunuia din ei gândul că urâciunea l-ar putea duşmăni. Oricare ar fi fost vre-

murile, oricare ar fi fost schimbările, acest om respingător era fericit, mulţumit de soarta sa. Unde era favoritul, acolo putea fi văzut şi Kulkovski; lumea obişnuia să spună că unde e Kulkovski, acolo-i şi favoritul. Să ajungă trebuincios, fie chiar scuipătoarea acestuia – aceasta era năzuinţa lui cea mai înaltă, visul vieţii sale. Şi omul îşi atinsese ţinta: obişnuindu-se să-i vadă în fiece zi mutra, liniştită, nepăsătoare, supusă, Biron se plictisea ori de câte ori Kulkovski lipsea din postul lui, fiind bolnav. În fiece dimineaţă şi în fiece seară cel dintâi om din împărăţie îl întâmpina pe Kulkovski cu un zâmbet, ba uneori şi cu o schimă, întotdeauna primită ca o răsplată de preţ, iar dacă, într-o clipă prielnică, înaltul demnitar avea chef de glumă, el îl fericea pe Kulkovski, smulgând din părul lui pe sponci două-trei fire cărunte, pe care ducele încă nu le avea. Această dovadă de bunăvoinţă, cu toată durerea pe care i-o pricinuia, îl bucura pe Kulkovski nespus. Pentru a-i îmboldi şi pe viitor râvna în slujbă, i se încredinţa uneori sarcina de a vesti el cel dintâi răsplăţile sau osândele hotărâte de duce. În afară de asta, i se dăduse o singură dată în viaţă, pe vremea Ecaterinei, o sarcină de răspundere în Italia; n-a făcut însă nicio ispravă acolo, ba mai mult chiar: a trecut la catolicism. Îşi lepădase credinţa din dorinţa de a face pe plac celui dintâi om de la Roma, adică papii, şi pentru fapta sa avusese cinstea să-i sărute vârful papucului. Împărăteasa aflase nu demult despre această apostazie, pe care Kulkovski o ţinea în mare taină, şi ea căuta prilejul să-l pedepsească pentru isprava lui, nu ca pe un membru al unei societăţi cu rânduieli bine statornicite, ci ca pe un neom, ca pe un măscărici. Trebuie să adăugăm însă că omul era destul de înţelept ca să nu sufle o vorbă despre cele ce se petreceau sub ochii lui şi despre ceea ce i se poruncea să nu vorbească, fie chiar şi despre o zgrăbunţă care ieşise pe nasul luminăţiei sale.

Zărindu-l la intrarea manejului, împărăteasa zâmbi; la vederea lui, domniţa moldoveană era cât pe ce să izbucnească în hohote de râs. Se urcară în caleaşcă. Vizitiul primi poruncă s-o ia spre malul Nevei. Caleaşca ajunse în dreptul gardului curţii din dos; supunându-se parcă unui îndemn lăuntric, Anna Ioannovna întoarse deodată capul spre dreapta şi privirea îi fu izbită de strălucirea statuii de gheaţă, luminată de o rază a soarelui de amiază. Împărăteasa porunci să fie oprită caleaşca, şi chemându-l pe duce, care o urma într-o sanie, îl întrebă ce era statuia aceea de gheaţă din curticică.

Fu chemat Grosnot.

— Ce-i asta? îl întrebă întunecat ducele pe aghiotantul lui, arătând spre curticică.

În acea întrebare se puteau desluşi însă alte vorbe: „Neghiobule! Ce-ai făcut?”

Grosnot răspunse fără să se tulbure:

— Grăjdarii luminăţiei voastre şi-au făcut aşa, de distracţie, o statuie de gheaţă.

Împărăteasa auzi răspunsul.

— Întâmplarea asta, îi spuse ea lui Biron cu un timbru drăgăstos în glas, mi-a dat ideea să fac un palat de gheaţă cu fel de fel de podoabe.

— Aşa cum s-a mai făcut şi pe timpul slăvitului Petru, binecuvântată să-i fie amintirea, o întrerupse ducele.

— Cu mai multă imaginaţie, dacă se poate. Da, de altfel, tot voiam eu să-l învăţ minte pe Kulkovski, ca să nu mai sărute altădată papucii papii. Câţi ani are?

— Luna trecută a intrat în a doua jumătate de veac.

— Îl vom căsători şi vom serba nunta în palatul de gheaţă. Te rog să-i mai dai de veste că-l ridic la rangul de paj la curtea mea. Cât despre felul cum va trebui rânduit totul cât mai bine, vom sta de vorbă la căldură.

După ce împărăteasa rosti ultimul cuvânt, caleaşca porni, străjuită de ambele părţi ale uşiţelor de lachei în livrele, iar la spate de doi arnăuţi turci. Kulkovski primi poruncă să se prezinte la curte în slujba de paj şi să-şi caute o mireasă; îi fusese pesemne sortit ca firul vieţii să-i treacă printr-o gămălie de ac; el îşi primi osânda cu o tărie vitejească, în pofida felicitărilor batjocoritoare ale celorlalţi paji, care-l rugau, ca pe un confrate de-al lor, să nu-i lipsească de prietenia lui.

Curând manejul şi curtea rămaseră pustii, iar pe înserat statuia de gheaţă fu dusă... unde – veţi afla mai târziu.

Capitolul IV

FATALISM

Cu focu-acesta din privire,
Cu orientalu-ţi grai ciudat,
Cu picioruşu-ţi deocheat...

Născută eşti pentru iubire,
Pentru-ncântare şi păcat.
„Grecoaicei” – Puşkin

Volânski şedea lungit pe canapea în cabinetul său. Hotărâse să nu iasă nicăieri în ziua aceea, sub pretext că e bolnav. Îl aştepta pe Zouda, pe care-l trimisese în căutarea malorusului. Dispariţia acestuia îi dădea mult de gândit.

Clocotea de mânie la gândul că ambiţia lui Biron, călcând peste cadavrele victimelor sale, se pregătea acum să păşească în Rusia pe cea mai înaltă treaptă a onorurilor. Ducele îşi avea curtea şi garda lui personală; unii, aşa, ca din greşeală, se gudurau pe lângă el, spunându-i „alteţă”, şi el nu se supăra de această greşeală; ba se socotea chiar o deosebită favoare când îngăduia cuiva să-i sărute mâna; împărăteasa, cu toate că ieşea la plimbare şi se ocupa de treburile împărăţiei, se stingea văzând cu ochii, iar favoritul ei îşi netezea calea spre cârma ţării.

„Vine ea ziua când voi putea să-l dobor, gândea Volânski, ziua când va cădea în dizgraţie; dar când va veni oare?” Aceste frământări chinuitoare se împleteau în inima lui cu un simţământ tot atât de dureros, ba chiar şi mai dureros. Deşi era însurat, se îndrăgostise.

Cine era nefericita care-i inspirase această dragoste?

Domniţa Marioriţa Lelemico, deşi nu avea decât optsprezece ani, cunoscuse atâtea întorsături ale soartei, încât ele ar fi fost de ajuns pentru o întreagă viaţă romanescă.

Pierzându-şi din fragedă copilărie ambii părinţi în flăcările care mistuiseră casa acestora, jefuită şi arsă de ieniceri, Marioriţa căzuse în mâinile paşei de la Hotin. Acesta o crescuse pentru haremul lui, însă până să se facă mare, crescând o dată cu farmecul ei, bătrâneţea paşei îi zădărnici poftele. Atunci setea de mărire luă în sufletul acestuia locul tuturor patimilor deşi moşneagul nu mai putea să încalece decât urcându-se pe un scăunel, el tot mai visa să ajungă seraschier sau cel puţin paşă cu trei tuiuri. Într-o bună zi îl străfulgeră gândul de a-şi câştiga bunăvoinţa stăpânului drept-credincioşilor, dăruindu-i acea rară frumuseţe. De atunci se uita la domniţă ca la cea mai mândră podoabă a haremului sultanului, ca la viitoarea lui stăpână şi ocrotitoare. Vedea în ea pe viitoarea sultană mult iubită, iar pe el însuşi cel dintâi dregător de sub lună. Nicio fiică nu poate fi mai

cocolită şi mai răsfăţată de cum o cocolea şi o răsfăţa el. Piaştrii curgeau gârlă spre buzunarele străinilor chemaţi să-i cultive toate talentele, menite să-l vrăjească pe padişah. Judecând după farmecele făpturii şi ale sufletului ei, bătrânul nu-şi făcuse o socoteală proastă. Atunci când Marioriţa, revărsând mătasea neagră a cosiţelor ei peste umerii goi, dănţuia parcă fără să atingă pământul, cu daireaua în mâini şi îşi arunca deodată privirea scânteietoare, arzătoare, asupra ocrotitorului ei, sau când, obosită, îşi aţintea asupra lui ochii negri, în care licărea o caldă duioşie şi prinosul inimii ei, cerând parcă, însetaţi, un răspuns; când buzele ei întredeschise îl ispiteau să le sărute – bătrânul era adânc răscolit. Atunci ofta, ofta din greu şi ar fi fost bucuros să-şi dea tot Hotinul lui, să-şi dea barba şi toate favorurile trecute şi viitoare ale padişahului pentru câteva clipe ale tinereţii de mult apuse. Până la urmă, îşi întorcea gândurile spre proroc, iar după aceea, din nou la visurile lui de mărire. Doar când şi când, după ce se întâmpla să guste din licoarea de poame oprită de Coran, venea la roaba lui şi cuteza să atingă cu buzele picioruşul ei minunat, după ce, în semn de cinstire, îşi atingea cu mâna dreaptă turbanul, iar cu stânga barba. Şi ştrengăriţa, capricioasă, îi îngăduia această plăcere; ca să vedeţi până unde merge capriciul unei femei! O înveselea faptul că barba stufoasă a paşei îi gâdila picioruşul gingaş, plinuţ. Se întâmpla uneori, în timpul acestor dovezi de mare bunăvoinţă din parte-i, ca picioruşul ei zglobiu, pasămite din greşeală, să dea jos turbanul de pe capul bătrânului, dezgolindu-i uriaşa chelie lucioasă. Privind-o, domniţa începea să râdă cu poftă şi în schimbul acestei plăceri, îi dădea voie să aţipească cu capul în poala ei. De altfel, ea îl iubea pe paşă ca pe un binefăcător, ca pe un tată, şi se pricepea să-i dea a înţelege acest lucru până şi în ştrengăriile ei.

Marioriţei îi fuseseră aduşi toţi dascălii câţi îi dăduse prin gând să ceară! Dănţuia, precum am mai spus, cu atâta gingăşie, încât îl scotea din minţi pe moşneag şi cânta foarte plăcut la ghitară. Învăţătoarea ei de dansuri şi de muzică fiind franţuzoaică, o învăţase în scurt timp să vorbească şi să scrie cu mare uşurinţă în această limbă. Despre religia creştină, în care se născuse, nu-i rămăseseră decât amintiri înceţoşate şi o cruce de aur la gât. Uitase cum ajunsese crucea la ea; ţinea minte doar că femeia care o scăpase din flăcările ce cuprinseseră casa părintească îi poruncise cu străşnicie să nu lepede nicicând sfântul semn al lui Cristos şi, după cum spusese femeia, binecuvântarea părintească.

Femeia aceea o vânduse paşei de la Hotin. Aflând că Marioriţa se născuse în legea creştină, franţuzoaica căutase să-i dezvăluie tainele cele mai de seamă ale credinţei ei, vorbindu-i în limba sa, pe care n-o înţelegeau eunucii cu pielea neagră. Ca urmare a acestei învăţături şi a vieţii de harem, în sufletul înflăcăratei, visătoarei fete fatalismul mahomedan se împletise cu misticismul creştin, aşa încât în cerul zămislit de închipuirea ei sălăşluiau şi duhurile preacurate, şi ispititoarele hurii ale proorocului, iar pe pământ socotea că ce-i e scris omului, în frunte i-e pus.

La început, bătrânul paşă o iubise ca pe o făptură cu care avea să se desfete cândva, apoi ca pe un mijloc cu care avea să dobândească măriri, şi în sfârşit, ca pe o fiică. N-o lăsa să facă şerbeturi, dulciuri şi alte treburi casnice, îi trecea cu vederea toate toanele şi răsfăţurile, o alinta şi o păzea ca pe un mărgăritar scump, pe care te temi să-l atingi până şi cu suflarea, ca să nu-i întuneci strălucirea. De teama pedepselor, slujitorii vegheau asupra ei cu ochii în patru, zi şi noapte, fără încetare. Niciun ochi de tânăr nu apucase încă să se lase încântat de frumuseţile feciorelnice ale acestui minunat poem, care l-ar fi vrăjit chiar pe cel-de-sus, aşa cum fusese vrăjit odinioară pustnicul de glasul pitulicii, pe care îl ascultase un veac. Sosi şi vremea când Marioriţa urma să fie dusă la curtea padişahului, dar paşa tot şovăia, amânând mereu plecarea. Nu-l mai bucurau nici visurile sale de mărire. Şi totuşi veni şi ziua când trebuiră să se despartă, dar, acum din voia soartei sau a celor scrise în cartea vieţii – aşa-i spunea Marioriţa soartei; între Rusia şi Turcia izbucnise războiul[1]. Fiul stăpânului ei, vestitul Calcean-paşa, fu numit bei al Hotinului. Din clipa aceea în inima bătrânului încolţi o ură tainică împotriva sultanului şi una făţişă împotriva urmaşului său, deşi acesta era sânge din sângele lui; moşneagul făcu legământ că mai curând va dărui necredincioşilor, ghiaurilor-creştini, comorile, printre care şi pe pupila lui, decât celor ce i-au jignit atât de cumplit bătrâneţea şi slujba credincioasă de atâţia ani. Tocmai atunci se încinse lupta de la Stăuceni[2], care s-a încheiat cu o mare izbândă a oştilor ruseşti parcă anume pentru a se împlini legământul bătrânului, căci îndată după această

[1] Războiul ruso-turc din 1735-1739, în care armatele ruseşti au repurtat victoria.

[2] La 17 august 1739, în bătălia de lângă satul Stăuceni, armata rusă, sub comanda generalului-feldmareşal Minnich, a zdrobit armata turcească, a ocupat cetatea Hotinului şi a intrat în Iaşi.

înfrângere, Hotinul fu predat ruşilor, iar frumoasa Marioriţa, împreună cu comorile celor doi paşi, tatăl şi fiul, şi cu două mii şi mai bine de bărbaţi şi femei, căzu în mâinile învingătorilor. Însuşi ocrotitorul ei o înfăţişă lui Minnich, spunându-i că e o domniţă moldoveană şi recomandând-o atenţiei binevoitoare a împărătesei. Soarta domniţei, scăpată din robia păgânilor, îl mişcă pe mai-marele oştilor ruseşti. Acesta o luă sub protecţia lui specială şi o trimise la Petersburg, însoţită de un bătrân ofiţer, rănit, osebit de ceilalţi prinşi, scriindu-i împărătesei despre minunata poveste a vieţii ei, aşa cum îi fusese relatată.

Pe vremea aceea, la curte şi în casele nobililor erau la modă slujitorii calmâci şi calmâce, modă nu mai puţin zănatică decât aceea a nebunilor, măscăricilor şi băsmuitorilor, bărbaţi şi femei din toate stările, de la iobagi până la prinţi. Se aduceau copii din Asia cu duiumul, cum se aduc căţei sau cai scumpi, şi multe soţii făceau zile fripte bărbaţilor lor, din pricină că aceştia nu fuseseră în stare să le dăruiască la o aniversare un prichindel asiatic cu ochii piezişi. Calmâcii astfel aduşi, botezaţi în credinţa creştinească, erau răsfăţaţi, culcaţi în acelaşi iatac cu stăpânii, apoi ridicaţi *în rândul oamenilor*, adică făcuţi ofiţeri, iar fetele înzestrate şi măritate cu ofiţeri, adeseori ştirbind în acest scop moştenirea propriilor copii. După toate acestea, e de la sine înţeles ce vâlvă trebui să stârnească la Petersburg ivirea Marioriţei. Viaţa ei romanţioasă, frumuseţea, neamul din care se trăgea, ţara ei, toate aceste lucruri neobişnuite îi încântară pe toţi într-atât, încât, dacă ar fi fost cu putinţă, orice doamnă din lumea mare n-ar fi şovăit să-şi dea jumătate din moşie, pentru a o avea lângă ea pe domniţa moldoveană. În zilele noastre se spune: *„Ah! j'enrage, ma chère*[1], dacă nu voi avea la serata de la X un colibri". Pe atunci însă, se spunea cu un suspin: „Ehei, măiculiţă, doamne, ai văzut ce-a făcut veneticul, neamţul de Minnich: n-a trimis încoace decât o domniţă moldoveană, dar, precum spun ai noştri, a luat încă o mie de prinse, numai că le-a trimis la ai lui, în ţara nemţească. Ptiu, l-aş sfâşia cu dinţii, nu alta!"

Şi împărăteasa era încântată de Marioriţa; hotărâse că va locui într-o încăpere alături de iatacul ei, împreună cu domnişoarele de onoare. O gătise cu haine de preţ, pe jumătate moldoveneşti, pe jumătate ruseşti, şi-i alesese ca dascăl de limba rusă pe Vasili

[1] Ah! turbez, draga mea (fr.) (n. t.).

Kirillovici Trediakovski de la Academia *des sciences*[1] din Sanct-Petersburg. Câte limbi nu cunoştea acest preaînvăţat bărbat! Stihurile lui, scrise în limba franceză, mai-mai că le întreceau pe cele alcătuite în ruseşte; scrisese după *„Telemaque”* al lui Fénelon vestita „Telemahidă”[2] cu citate în greacă, latină etc. şi cât ai bate din palme epuizase întreaga genialitate a lui Rollin[3], dascălul său. De aceea, urma s-o înveţe pe Marioriţa limba rusă prin mijlocirea limbii franceze. Neobişnuit de înzestrată, îmboldită spre învăţătură de o pornire lăuntrică ce face minuni, în câteva luni Marioriţa stăpânea temeinic această limbă.

Nici nu apucase bine Mariariţa să se dezmeticească de pe urma impresiilor pe care i le făcuseră lucrurile noi şi ciudate care o uimiseră la curtea Rusiei, de pe urma vieţii ei celei noi, care nu semăna câtuşi de puţin cu aceea pe care o dusese la Hotin, în haremul paşei, că sub steagul frumuseţii ei se şi adună o întreagă legiune de admiratori. Măgulirile bărbaţilor, atenţia lor slugarnică o urmăreau până într-atât, încât îi era lehamite; femeile mai bătrâne, care nu aveau fiice, din scumpa lor n-o mai scoteau; cele tinere, pe faţă spuneau că o adoră şi o măguleau ca pe o fiinţă dragă, ca pe favorita împărătesei, dar în ascuns o pizmuiau. Aşa a fost de când lumea!

Cam cu vreo doi ani înainte de sosirea ei la Petersburg, pe vremea când plenipotenţiarii ruşi duceau tratative cu turcii la Nemirov[4], bătrânul paşă, ocrotitorul iei, îi spunea în glumă că dacă nu ţine la el, o va dărui lui Volânski, trimisul Rusiei, căruia i se dusese vestea până la Hotin. „E tânăr, e frumos?” îl întreba Marioriţa, tot în glumă. Şi iată că în urma unui concurs ciudat de împrejurări, când sosi la Petersburg şi se stabili în locuinţa ce-i fusese destinată, Volânski fu cel dintâi curtean care o întâmpină şi-i ură bun sosit în numele împărătesei. Între un bărbat sprinten, impunător, chipeş, cu nişte ochi care-ţi străpung inima, cu bucle negre care-i cad în voie pe umeri (Volânski nu şi le pudra decât arareori), între acest bărbat şi ţapul turc cu barba lungă sau

[1] De ştiinţe (fr.) (n. t.).

[2] *Fénelon François* (1651-1715) – scriitor francez, autor al romanului moralizator în versuri „Aventurile lui Télémaque”. A fost tradus în limba rusă de profesorul V. K. Trediakovski (1703-1769) sub titlul „Telemahida” (ed. A. Smirdin, S.–Petersburg, 1849).

[3] *Rollin Charles* (1661-1741) – istoric francez, autor al „Istoriei antice” în mai multe volume, tradusă în limba rusă de V. K. Trediakovski.

[4] Târguşor polonez, la frontiera teritoriilor stăpânite de turci (r. aut.).

eunucul negru, cel dintâi te cucerea de la primul atac. Ministrul de cabinet, care nu cunoştea limbi istrăine, era însoţit de un tâlmaci, a cărui înfăţişare nu era câtuşi de puţin plăcută sau atrăgătoare. Faţa lui rotundă ca luna, vineţie, întreruptă de un jabou soios, peste care se odihnea o bărbie grasă, răsfrântă, negul de pe obrazul stâng, aerul lui grav şi totodată emoţionat, fruntea bombată şi lucioasă într-un cadru alcătuit din făină şi grăsime, cu două bucle tot de făină de o parte şi de alta şi cu o pungă neagră la spate – toate acestea la un loc îl alcătuiau într-un cuvânt pe Vasili Kirillovici Trediakovski în persoană. „Păcat, îşi zicea Marioriţa în gând, că trebuie să-mi vorbească bărbatul acesta urât, şi nu acela chipeş.” Volânski n-avea timp să gândească; cucerit de frumuseţea moldovencei, se grăbea să şi-o exprime şi în limba vie, grăitoare, a privirilor, şi prin cuvinte, cu ajutorul tâlmaciului său. Aceste vorbe erau pătrunse de toată căldura Orientului şi, datorită fidelităţii tălmăcirii, mergeau drept la inima fetei necunoscătoare în ale vieţii, stârnindu-i în suflet o tulburare cum nu mai cunoscuse până atunci. Marioriţa întrebă care e numele celui pe care împărăteasa îl trimisese în întâmpinarea ei.

Auzind că este Volânski, domniţa se simţi cuprinsă de un freamăt. Fatalismul de care era pătrunsă din fragedă copilărie îi şoptea că el este *acela* ce i-a fost hărăzit de soartă, omul pe care ea nu-l va putea ocoli, că fusese salvată de sub ruinele pârjolite ale casei părinteşti, adusă la Hotin, şi de acolo într-o ţară la care nu se gândise niciodată, numai şi numai pentru că îi fusese sortit chiar de la naştere să îndrăgească un rus, şi anume pe Volânski.

Mai adăugaţi la toate acestea închipuirea înflăcărată şi sângele clocotitor, tot acest vulcan omenesc, pe de o parte, iar pe de altă parte curtoazia, inteligenţa, pasiunea pe care o trăda fiece mişcare a lui, fiece intonaţie a glasului, şi reţeta dragostei e gata. Vraciul cel mititel, cu perucă bălaie şi cu două aripioare la spate, odată ajuns la astfel de pacienţi, îi vizitează mereu, şi de fiecare dată, după ce-şi ascute bine pana, scrie pe reţetă: *repetatur*[1]*, a se adăuga cutare lucru, a se spori cutare lucru*.

Volânski ieşi de la domniţa moldoveană cuprins parcă de ameţeala beţiei, şi cât ţinu drumul nu văzu altceva decât doi ochi negri, strălucitori ca nişte granate şlefuite, ca două vişine negre; nu văzu decât buzele ei rumeioare. O! ar fi vrut să se prefacă într-o albină, pentru a le sorbi cu sete. Nu mai vedea nimic altceva şi

[1] A se repeta (lat.) (n. t.).

răspundea absent tâlmaciului său sau nu-i răspundea deloc; visa, transportat, uitând de politică, de palat, de Biron, de prieteni, de soţie... Mintea lui vedea raiul pământesc, încântări, clipe de beţie, pentru care şi-ar fi dat viaţa; pe lume nu mai era nimic în afară de el şi ea! Piedici? Nu existau, nu puteau să existe: tânăra fată, crescută în harem, pregătită pentru harem, era atât de necunoscătoare în ale vieţii! Ochii ei spuneau că în vine nu-i curge sânge, ci foc... Soţia lui trebuia să mai întârzie la Moscova; la nevoie s-ar fi putut găsi şi mijloace pentru a mai fi reţinută acolo... Dar dacă ar muri? (Da, şi acest gând nelegiuit i-a încolţit în minte!...) Ceea ce mai trebuia, avea să fie făcut de iscusinţa lui, de patima prefăcută, sau, poate, adevărată.

Şi iat-o pe domniţa Lelemico la palat. Împărăteasa însăşi se îngrijeşte de liniştea, de feluritele ei distracţii, îi arată Petersburgul, capitala ei, îi arată oştirea ei, rânduieşte anume pentru ea jocuri, serbări, baluri, şi, deprinsă să vadă în juru-i numai prefăcătorie şi linguşire, îi creşte inima când se uită la această copilă a naturii meridionale, cu inima curată, sinceră, simţitoare, văzând cât de mult o înveseleşte şi o bucură totul. Şi Mariorița o însoţeşte aproape pretutindeni, şi pretutindeni îl vede pe Volâniski şi, curând, nu mai are ochi decât pentru inevitabilul Volânski. Toţi tinerii îi par nişte păpuşi, nişte papagali, nişte făpturi lipsite de suflet. Deocamdată el nu poate să-i vorbească despre dragostea lui: dar la fiece întâlnire îi tulbură inima cu privirile lui, aşa fel încât fetei i se pare că sufletul ei este gata să-şi ia zborul din trup. Nu arareori se întâmplă ca Volânski să danseze cu ea (Mariorița a şi învăţat dansurile europene). Strângerea lui de mână îi revarsă parcă otravă în tot trupul: e tulburată de un simţământ nou pentru ea, vrea să-şi tragă mâna, dar n-o face... A doua zi, altă strângere de mână; ea îi răspunde la fel... şi în clipa aceea i se pare că cerul şi pământul sunt gata să se deschidă deasupră-i şi dinaintea ochilor. Dulci clipe pentru îndrăgostiţi! Nici mai târziu, când încântările sunt mult mai mari, ei nu uită aceste clipe, aşa cum nu le vor uita nici în chinurile dragostei. Întorcându-se în iatacul ei, arde toată, învăpăiată, şi adoarme târziu, legănată de visuri pline de vrajă.

Inele, tabachere curgeau de la Volânski spre dascălul de limba rusă; se apropia rapid catedra de retorică de la Academia *des sciences*, ceea ce însemnează că el executa nişte instrucţiuni precise, date de ministrul de cabinet. Primele cuvinte pe care le învăţase eleva pe dinafară erau: *scumpul meu prieten, te iubesc*!

Cât de dulce, cât de fermecător rostea ea aceste vorbe! In cuvântul *milâi*[1] intercala un r, pronunţând *mirlâi*; dar această greşeală, în gura ei, căpăta un farmec deosebit. Vasili Kirillovici însuşi, ascultând-o la prima lecţie învăţată, se scărpina în creştetul capului, ca şi cum îl furnica ceva sub ţeastă. Marioriţa nu rostea aceste cuvinte în faţa nimănui, aşa cum le rostea în faţa lui Trediakovski, căci ghicise că acesta le va duce pe aripile sârguinţei sale drept la Artemi Petrovici. Adeseori, la lecţiile de limba rusă, profesorul şi eleva conversau despre ministrul de cabinet, a cărui noblеţe, mărinimie şi simţire adâncă erau ridicate în slăvi. Se înţelege de la sine că profesorului i se interzisese cu străşnicie să pomenească în faţa elevei că Artemi Petrovici era însurat: porunca era îndeplinită cu sfinţenie. Iar tinerei fete nici nu-i trecea prin minte că omul care o iubea putea fi legat pe viaţă de o altă femeie, că dragostea lui era neîngăduită. Fireşte, şi domniţa îl ruga stăruitor pe Vasili Kirillovici să nu-i spună lui Volânski că uneori vorbeau despre el: profesorul îi făgăduia că va păstra taina, dar nu-şi ţinea făgăduiala, decât până la cea mai apropiată întâlnire cu protectorul lui. Curând, putu şi ea să înţeleagă vorbele duioasie şi măgulitoare ale lui Artemi Petrovici, vorbe cu atât mai primejdioase, cu cât erau pentru ea tot atât de noi ca şi dragostea însăşi.

Nu e greu de ghicit că în asemenea împrejurări dragostea înaintează repede, ca focul pe o cărăruie presărată cu praf de puşcă. Ce e de făcut? Precum s-a văzut, de vină era numai fatalismul.

Mai departe... Ei, dar nu se spun toate dintr-o dată: îngăduiţi-mi să-mi încep cântul de la pământ, ca ciocârlia.

Capitolul V

O MISIVĂ MISTERIOASĂ

Şi-n ce, mă rog, stă-ntreaga măiestrie?
— Să vezi, răspunse celălalt, se pare
Că-n tocmai ce-ţi lipseşte ţie:
Stă în răbdare.
Krâlov[2]

[1] Scump (rus.) (n. t.).

Izbândă, moarte? Fie or'ce-ar fi,
Doar nu ruşine!
Iazâkov[1]

Şi cum spuneam, Volânski şedea întins pe canapea, seara, în cabinetul său, frământat de două simţăminte: dragostea faţă de Marioriţa şi ura faţă de Biron. Visarea îi fu curmată de arap, care-i aduse o scrisoare de la duce. Ministrul de cabinet se nelinişti întrucâtva, deoarece asemenea misive însemnau de obicei fie o neobişnuită bunăvoinţă, fie o furtună. Rupse sigiliul şi spre marea lui mirare zări în plic un alt plic, pecetluit, pe care recunoscu scrisul lui Biron, şi o hârtie, una singură, îndoită. Închipuindu-şi că în plic trebuia să fie un document, se grăbi să-l desfacă şi să vadă în primul rând ce era în el.

Ducele îşi exprima, pe un ton prietenesc, regretul pentru boala lui Artemi Petrovici, adăugând că fără el se simte ca fără mâini; îi mai scria că maiestatea sa binevoise să se intereseze cu o deosebită solicitudine de starea sănătăţii lui, şi, ca dovadă a bunăvoinţei pe care i-o arăta, dispusese să i se acorde cu prilejul încheierii păcii cu Turcia o recompensă de douăzeci de mii de ruble.

„A! îşi zise Volânski în sinea lui, lăsând jos pentru o clipă scrisoarea, favoritul îmi trimite această ştire ca să mă momească; se înşală însă! Orice s-ar întâmpla, interesele patriei mele nu le vând pentru niciun fel de recompense sau favoruri!"

Volânski era de asemenea întrebat în scrisoare cum merg pregătirile pentru serbarea proiectată şi era încunoştiinţat că împărăteasa binevoise să mai dorească ceva: clădirea unui palat de gheaţă, unde urma să fie serbată nunta lui Kulkovski, în care scop se şi căuta o mireasă. Maiestatea sa îşi exprimase dorinţa ca tot Artemi Petrovici să se ocupe şi cu amenajarea palatului de gheaţă. I se făgăduia că schiţa respectivă îi va fi trimisă chiar a doua zi, dis-de-dimineaţă.

Volânski, care cunoştea machiavelismul lui Biron, nu era câtuşi de puţin mirat de conţinutul scrisorii, nici de tonul ei prietenos, nici de încredinţarea noilor însărcinări – la asta se aştepta. Îl mira doar un lucru: că scrisoarea luminăţiei sale nu spunea un cuvânt despre hârtia alăturată.

---

[2] Din fabula lui I. A. Krâlov (1769-1844) „Ursul cel harnic". Citatul nu este reprodus întocmai: „Şi-n ce-i aici întreaga măiestrie?"

[1] Din povestirea livonă „Ada" de poetul N. M. Iazâkov (1803-1846).

„Aţi dorit să aflaţi, scria o mână necunoscută, în mare grabă, ce s-a întâmplat cu malorusul care a lipsit astăzi de la cercetare. Voi răspunde nu numai la această dorinţă a dumneavoastră, ci vă voi dezvălui şi anumite împrejurări care v-au fost ascunse până acum. Prin aceasta nu plătesc un tribut nici rangului dumneavoastră, nici averii, şi nici vreunui interes personal, ci înaltei demnităţi omeneşti pe care am găsit-o la dumneavoastră. Sufletul dumneavoastră nobil m-a făcut să vă îndrăgesc de mult. Nu căutaţi să aflaţi cine sunt; s-ar putea să-mi aduceţi pieirea, iar pe dumneavoastră să vă lipsiţi de un important ajutor în lupta împotriva puternicului favorit. Iscoadele lui vă înconjoară pretutindeni sunt şi în casa dumneavoastră. Ele vă pândesc fiece cuvânt, fiece faptă, fiece mişcare, şi trimit căpeteniei iscoadelor, *Ober-hofkommissar*-ului Lipman, veşti cu privire la tot ce se întâmplă şi se vorbeşte la dumneavoastră, precum şi despre toate persoanele care vă vin în casă. Prietenii dumneavoastră au şi fost puşi sub supraveghere. Se ştie că puneţi la cale un complot împotriva luminăţiei sale. N-am putut afla deocamdată care anume dintre oamenii din casa dumneavoastră trimit aceste informaţii.

Judecând după conţinutul scrisorii mele, vă închipuiţi probabil lesne că mă aflu în imediata apropiere a luminăţiei sale. Repet, nu căutaţi să aflaţi cine sunt. Va veni vremea când mă voi dezvălui eu însumi. Vă spun doar atât: sunt străin, însă mărinimia Rusiei m-a făcut să găsesc aici o a doua patrie a mea şi vreau s-o slujesc ca un adevărat fiu al ei. Mă doare nespus când văd că zi de zi toate gândurile, toate simţămintele şi faptele lui Biron nu se învârtesc decât în jurul propriei lui persoane, că omul acesta nu trăieşte decât pentru el şi nu pentru gloria, pentru binele Rusiei. Singurul motiv pentru care ţara asta nu-i e chiar cu totul străină pare a fi acela că o socoteşte dijmaşa lui. Doamne! cum se poartă el cu ruşii!... Îi este străină limba lor, îi sunt străine obiceiurile acestui popor, a cărui dragoste n-o doreşte câtuşi de puţin şi, dispreţuindu-l, nerespectând nici măcar cerinţele unei bunecuviinţe de suprafaţă, stăpâneşte Rusia ca pe o ţară de robi.”

La aceste cuvinte, ochii lui Artemi Petrovici scăpărară de indignare; mâinile îi tremurau.

„Se apropie un prilej important pentru a dezvălui în faţa împărătesei cupiditatea lui: este vorba de despăgubirea polonezilor pentru trecerea trupelor pe pământurile lor, afacere pe care dumneavoastră vă întemeiaţi speranţele, şi pe bună dreptate!

(Vedeţi cum le ştiu eu pe toate?!) Această afacere va veni curând în cercetarea cabinetului. La momentul potrivit, vă voi transmite datele necesare şi vă voi scrie aceste trei cuvinte: *acum ori niciodată*! Atunci să nu mai aşteptaţi o clipă, să dărâmaţi cu curaj zidul în faţa căruia Biron organizează jocuri de artificii şi în dosul căruia schingiuieşte şi sugrumă poporul rus; dezvăluiţi totul inimii suveranei... Curajul şi elocinţa dumneavoastră, patriotismul dumneavoastră, zelul înflăcărat în slujba împărătesei fac ca numai dumneavoastră să puteţi săvârşi această eroică faptă. De veţi pieri pentru această cauză, veţi pieri cu cinste. Atunci mă voi da pe faţă şi voi împărtăşi soarta dumneavoastră, oricare ar fi aceasta; vă jur pe onoarea mea. De-aţi şti cât de înflăcărat sunt la gândul că aş putea împărtăşi cu dumneavoastră această glorie! Poate că peste vreo sută de ani se va scrie, punându-se numele meu alături de al dumneavoastră: «Rusia este mândră de ei!...» Să trăieşti în istorie – ce frumos!...

Scriu mult; simt nevoia să-mi deschid sufletul în faţa unuia dintre oamenii cei mai nobili. De mult nu mai stau de vorbă cu ei. Acesta este primul prilej! După ce mi-a încredinţat scrisoarea care vă era adresată, ducele a plecat la palat, unde fusese chemat pe neaşteptate, după ce abia se întorsese de acolo.

Şi acum vă împlinesc dorinţa pe care aţi exprimat-o cu privire la malorus. Este un nobil din ţinutul Cernigov, Gordenko pe nume. Avea slujba de horunj[1] în *povitul*[2] Starodub şi-şi atrăsese urgia departamentului dărilor, din pricină că se împotrivise poruncii ducelui de a-i pedepsi pe ţărani pentru neplata birurilor, scoţându-i desculţi pe zăpadă şi turnând apă rece peste ei. Auzind într-o zi că ducele strigase nişte cuvinte jignitoare unui demnitar rus, a avut nesocotinţa să spună: «Să fi îndrăznit să-mi strige mie aşa ceva, vedea el pe dracu, blestematul ăsta de Biron». Aceste cuvinte au ajuns la urechile luminăţiei sale. Malorusul a fost chemat la cercetare chiar de voievodul ţinutului, care sosise anume pentru anchetarea acestui caz. O! când este vorba de jignirea personală a ducelui, lucrurile merg repede. Învinuitul căzuse tocmai atunci greu bolnav. Adus în faţa judecăţii în cearşafuri, drept pedeapsă pentru nesăbuinţa lui, fu silit să asculte din partea voievodului aceleaşi vorbe jignitoare care îl mâniaseră, auzind că le rostise Biron însuşi. Iar atunci când, adunându-şi puterile, încercă să răspundă aşa cum

[1] Grad militar în trupele de cazaci, echivalent cu gradul de sublocotenent.
[2] Unitate administrativă-teritorială în vechea Ucraina (n. ed.).

cerea demnitatea jignită a unui nobil, îl mângâiară cu vergile. Acest mijloc tămăduitor, precum şi setea răzbunării îl puseră repede pe picioare. Îşi părăsi familia, întocmi o cerere către împărătească, în care descria câinoşenia favoritului şi matrapazlâcurile acestuia în afacerea cu polonezii, colindă prin toată Malorusia, pentru a strânge de la oameni de vază semnături pe cerere, izbuti să facă acest lucru şi ajunse la Tver, unde înlocui pe un ucrainean de rând care era dus, împreună cu alţii, la Petersburg, pentru proiectata serbare. Dar copoii lui Biron îl adulmecară de îndată ce sosi la Petersburg. Aici, la manejul ducelui, în timp ce se striga numele tuturor perechilor de toate neamurile, el n-a mai răspuns. Podacikin a spus că o fi fugit în timpul învălmăşelii care se iscase în drum spre manej. Oaspeţii sosiţi au fost trimişi la dumneavoastră. Adevărul este, însă, că nefericitul fusese arestat. Răfuiala a fost scurtă: dus în curticica murdară din dosul grajdurilor, l-au dezbrăcat la cămaşă, l-au legat de un copac şi i-au cerut să spună ce a făcut cu hârtia. Se vede însă că Gordenko apucase s-o arunce sau s-o strecoare mai departe. Nobilul martir, asupra căruia au fost turnate vreo zece hârdaie cu apă, s-a prefăcut într-un sloi de gheaţă ziua-n amiaza mare. Această ispravă a fost săvârşită de prietenul meu Grosnot cu tot atâta nepăsare ca şi când ar fi băut un pahar de *punch*. Lui Lipman i s-a şoptit, de altfel, să ascundă cum o şti orice urmă. Nu-i va fi prea greu să facă acest lucru, cu ajutorul puterii, al ameninţărilor şi al banilor.

Prezentaţi personal ducelui răspunsul dumneavoastră, ca de obicei, în orele de primire. Fiţi precaut să nu vă scape o vorbă în plus, şi nici înfăţişarea dumneavoastră să nu trădeze nimic. Păstraţi secretul o vreme, căci altfel totul e pierdut.

În caz că veţi avea nevoie de mine pentru lămuriri, puneţi un bileţel în crăpătura pietrei din mijloc, de la colţul stâng al gardului Grădinii de vară, spre Neva.”

Citind această enigmatică misivă, de a cărei sinceritate nu se putea îndoi, Volânski ba se lăsa furat de gândul îmbucurător că va dobândi noi şi importante capete de acuzare împotriva lui Biron, pentru eliberarea Rusiei de sub jugul lui, şi măsura cu paşi grăbiţi odaia, îmbrăţişând această nădejde, legănând-o ca pe un copil drag; ba i se învălmăşeau gândurile, întrebându-se cine să fie misteriosul său binevoitor.

Un străin?... În jurul ducelui de Kurlanda mişunau foarte mulţi, şi la niciunul dintre ei nu vedea Artemi Petrovici o simpatie deosebită

faţă de el. Să fie cutare?... Dar e un ticălos! Un singur zâmbet al „luminăţiei sale” e de ajuns pentru ca el să fie gata să sufle în jeratic, în loc de foale, şi să frigă de viu, pe încetul, un om nevinovat ca un prunc. Cutare? Un prostănac! E gata oricând să care în spinare, fără a crâcni, povara fărădelegilor altora. Sau cutare? Un ticălos! În schimbul rangurilor născocite pentru el, îi dăruieşte soţiei lui Biron briliante şi servicii de argint. Ori celălalt? E rudă cu Lipman, cârdaşul lui, şi-l urăşte pe ministrul de cabinet. Şi aşa mai departe, îi înşiră în gând pe toţi, fără să se poată opri asupra niciunuia. Cum de putuse afla misteriosul prieten dorinţa lui de a şti ce se întâmplase cu malorusul?... Mister! Enigmă!... Capul îi ardea, inima îi zvâcnea năvalnic în piept. Uitase până şi de curierul ducelui; amintindu-şi însă deodată de el, întrebă unde se află. I se răspunse că aducătorul scrisorii plecase fără să mai aştepte răspunsul.

Încercând să ghicească cine putea fi iscoada lui Lipman în propria lui casă, Volânski rătăcea ca un călător într-o pădure sălbatică, temându-se la fiece pas să nu calce peste vreun şarpe veninos. Ce le-ar fi putut împinge pe slugile lui să-l părască? Trecea drept un stăpân milostiv pentru vremea aceea. În casa lui nici pomeneală de dibă, de schingiuiri, de cazne fără judecată, de bătaie în grajd – atât de obişnuite pe atunci. Pedeapsa pe care o dădea el, şi numai pentru greşeli grave, consta în îndepărtarea vinovatului din serviciul personal al stăpânului. Servitorii casei, de la mic la mare, bine îmbrăcaţi, sătui, primeau pe deasupra, de fiece sărbătoare mare, câte o grivnă de aramă şi câte un colac; slujba lor credincioasă la părinţii lui Volânski era preţuită cum se cuvine; cei mai în vârstă erau respectaţi de cei tineri şi nu arareori li se trimiteau bucate de la masa stăpânului; neputincioşii nu erau zvârliţi în drum, nu erau trimişi la azil, ci rămâneau în mijlocul familiei lor. Se veghea cu străşnicie asupra bunelor moravuri. Deşi Artemi Petrovici era cunoscut ca un afemeiat, totuşi, între zidurile casei lui moralitatea era respectată până într-atât, încât într-o zi, majordomul său, cam miop, văzând de departe o fată în braţele unui bărbat, ridică în picioare toată casa, de parcă ar fi izbucnit un foc: din fericire, se lămuri că un tata îşi alinta fiica. „Nu ni-i boier, ci părinte bun! spuneau slugile despre Artemi Petrovici. Trăim la el ca în sânul lui Avraam.” Atunci, ce l-ar fi putut împinge pe vreunul din ei să-l părască? Ceilalţi l-ar fi privit ca pe o Iudă, ca pe un trădător. N-o fi oare madama?... Dar ce pricini ar avea ea să fie nemulţu-

mită? Are atâtea haine, că i-ar ajunge să-şi înzestreze şi nepoţii; dă bani cu camătă. Şi nu e lipsită nici de bunăvoinţa stăpânilor.

Dar parcă se schimbase la faţă când venise vorba de malorus... Poate-o fi nerăbdătoare să-şi vadă feciorul ofiţer?... Nu o dată i-a spus Zouda c-ar fi o femeie periculoasă... Pe de altă parte însă, cum putea ea să-i afle secretele, când el nu vorbea despre ele decât în cabinet, cu prietenii cei mai apropiaţi. Zouda?... Poate el, mai curând decât toţi ceilalţi!... La gândul acesta, inima lui Artemi Petrovici se strânse dureros. „Nu, urmă el, vorbind cu sine însuşi, ba măsurând odaia cu paşi grăbiţi, ba aşezându-se pe canapea, nu, inima mea respinge orice bănuială, cât de mică, împotriva lui. E şiret, dar are un suflet nobil! Nu ţine nici la bani, nici la ranguri: cu adevărat Cosma cel neiubitor de arginţi. Şi de ce şi-ar călca pe conştiinţă, ca să facă jocul favoritului? Dacă i-ar fi trebuit bani, i-aş fi dat cât ar fi vrut. Ranguri? De câte ori i-am propus slujbe de seamă, el a refuzat, socotindu-le o povară. Prea ţine la propria lui linişte, pentru a se apuca să umble cu denunţuri. Nu-i stă în fire. Şi-apoi, nu m-aş putea împăca cu gândul că omul acesta nu mi-ar fi devotat. De zece ani e în casa mea! Zece ani de-a rândul mi-am deschis sufletul în faţa lui şi putea citi în el totul, până la ultima taină!... Prietenul meu!... Nu, nu, prefer să mor, dar pe el nu-l pot bănui! Nu este el, nu, nu e cu putinţă!... Dar... diavol sau om – oricine ar fi iscoadă în casa mea, am să-l descopăr!”

Volânski îl strigă pe arap.

— Nikolai! i se adresă el cu glasul tulburat, ţii tu oare la mine?

— Când îmi spuneţi o vorbă bună, răspunse arapul mişcat, mi se pare că-mi vorbeşte bătrânul meu tată, care a fost înjunghiat în faţa mea. Dumneavoastră îmi ţineţi loc şi de tată, şi de mamă, şi de locurile pe care m-am născut.

— M-ai vorbit tu de rău vreodată?

— Eu, stăpâne?... Păi eu sunt gata în orice clipă să-mi dau viaţa pentru dumneavoastră, sfântul Nicolae mi-e martor!

— Atunci ascultă; în casă la noi se află un om viclean, care dă în vileag ce vede aici, îşi pârăşte stăpânul.

— Ştiu!

— Ştii? întrebă Volânski, uimit. Cine e?

Arapul îşi atinse buzele groase cu un deget şi dădu din cap.

— Vorbeşte, îţi poruncesc.

— Nu pot. Zouda m-a oprit să spun ceva.

Volânski se aprinse.

— Va să zică, de aci încolo Zouda este stăpânul vostru, el însemnează mai mult decât mine pentru voi! Zouda porunceşte oamenilor mei împotriva mea!... Va să zică, din ăştia mi-eşti, Zouda!... În curând vei fi şi stăpânul meu; în curând nu voi mai fi liber în propria mea casă!

Arapul căzu la picioarele lui Artemi Petrovici şi spuse:

— Nu pot! M-am jurat în faţa Sfântullui Nicolae!... Mi-a spus că e spre binele dumneavoastră...

„Ce să însemneze asta? îşi zise în gând Artemi Petrovici. Să vedem unde o să ducă toate acestea!”

— Bine! adăugă el cu glas tare. Ridică-te! Fă aşa cum ţi-a poruncit Zouda şi nu spune nimănui despre ceea ce am vorbit. Să stai de pază întotdeauna, fără greş, la uşa cabinetului meu, ori de câte ori ai să vezi două persoane adunate aici. Ei, iată-l şi pe Zouda. Vorbeşti de lup, şi lupul la uşă!

Într-adevăr, abia apucă arapul să se ridice de jos, că sosi şi secretarul ministrului de cabinet. Tulburarea de pe faţa lui Volânski şi a arapului nu putea să-i scape, dar se prefăcu că nu observă nimic, încreţi obrazul ca de obicei şi înclinându-se, aşteptă ca Artemi Petrovici să-i adreseze cuvântul.

— Poţi pleca, îi spuse acesta arapului; apoi întorcându-se spre secretarul său, rosti blând: Ce s-aude cu malorusul?

— A fost prins şi închis la cancelaria *Ober-polizei-meister*-ului.

— Prins?

— Da, luminăţia voastră; ce-i de mirare aici?

— De unde ai aflat această ştire?

— L-am văzut chiar eu.

— L-ai văzut?... Ce perfidie!

— Dacă-mi pot îngădui să vă întreb, despre a cui perfidie e vorba?

— Ţine, citeşte misiva asta lungă, care mi-a picat ca din cer şi explică-mi şi mie cum învie morţii în zilele noastre, atât de pline de minuni.

Volânski îi întinse scrisoarea necunoscutului, povestindu-i cum ajunsese în mâna lui, apoi se aşeză pe canapea, sprijinindu-se în coate şi observând cu atenţie ce impresie va produce asupra secretarului său lectura ei; când îl văzu că desface hârtia şi începe s-o cerceteze, îl întrebă dacă nu cumva cunoaşte scrisul.

Zouda făcu ochii mici, clătină din căpşor şi răspunse cu hotărâre:

— Nu, îl văd pentru întâia oară, şi începu să citească.

Citind, ridica adesea din umeri şi-şi freca fruntea cu un deget; faţa lui ba exprima bucurie, şi atunci semăna cu o maimuţă care a reuşit să înşface o bucăţică bună, ba se întuneca, semănând şi atunci tot cu o maimuţă care înhaţă nişte castane fierbinţi ce-i frig labele. În sfârşit, Zouda lăsă în jos mâna în care ţinea scrisoarea şi clătină iar din cap cu tristeţe.

— Ei, ai citit? îl întrebă Volânski.

— Am citit.

— Şi ce părere ai de toate astea?

— Părerea mea este că vă cunosc şi pe dumneavoastră, şi pe altcineva, şi că izbânda va fi de partea forţei, a perfidiei şi a norocului. Mi se pare că v-am spus întotdeauna acest lucru şi vă sfătuiesc, ca de obicei, să vă daţi bătut. Da, chiar aşa: să vă daţi bătut! Ştiţi ce spune poporul despre favorit?

— Sunt curios să aflu.

— „Pe atâta-i de havorit, că despre dânsul nu-i voie nici de vorbit.” Cum vreţi dumneavoastră să luptaţi împotriva lui?

— Aşa cum au luptat totdeauna fiii credincioşi ai patriei împotriva asupritorilor; aşa cum îmi spune inima şi necunoscutul, dar nobilul meu sfătuitor!

— Care nu vă cunoaşte bine nici pe dumneavoastră, şi nici împrejurările. Care vă va aduce pierzania şi dumneavoastră, şi lui însuşi. Ţineţi minte vorba mea. Lăsaţi să treacă norul ameninţător. Cruţaţi-vă şi pe dumneavoastră, şi pe prieteni, cruţaţi-vă soţia...

— Cum? Numai pentru că mi-aş putea atrage dizgraţia, poate şi surghiunul, osânda, pieirea, să stau şi să privesc nepăsător durerea patriei mele? Să ascult nesimţitor gemetele inimilor ruseşti, care răsună de la un capăt la altul al Rusiei?! Trebuie oare să-ţi povestesc, ca şi când nu le-ai cunoaşte, fărădelegile care se petrec în fiece zi chiar aici, în preajma noastră, fără a mai vorbi de cine ştie ce coclauri îndepărtate? Numai la Petersburg câte s-ar putea da în vileag! Arhipăstorul[1], schingiuit de călău pentru credinţa şi adevărul pe care l-a iubit, care îi era la inimă din cea mai fragedă pruncie, îşi sfârşeşte zilele în temniţa urât mirositoare; călugării, scoşi cu sila din chiliile lor, sunt târâţi încoace, ca să se lepede de sfântul legământ dat lui dumnezeu, să-l calce în picioare, pentru a fi pe placul satrapului neamţ; pârele şi iscodirile merg până acolo, încât privirile şi mişcările omului sunt răstălmăcite de tot soiul de deştepţi, făcând din fiece casă o cancelarie secretă şi din fiecare

[1] Arhiepiscopul de Tver, Feofilakt Lopatinski (n. aut.).

om un coşciug ambulant, în care sunt bătute în cuie simţămintele şi gândurile lui; legăturile de prietenie, de rudenie se clatină până într-atât, încât fratele vede în frate o iscoadă, iar tatăl se teme să nu afle în fiul său un pârâtor; dragostea de ţară este hulită în fiece zi; Rusia lui Petru, mare, stăpână pe ea însăşi, puternică – Rusia, o, doamne, e asuprită astăzi de un venetic! Oare e puţin pentru a te face să strigi în numele ei în faţa tronului suveranei, şi chiar împotriva soartei?

Artemi Petrovici se opri o clipă şi-şi privi pătrunzător secretarul. Acesta nici nu se gândea să răspundă. Tot ce spusese ministrul de cabinet era, din nefericire, amarul adevăr, dar un adevăr care, în împrejurările acelea şi cu o fire atât de aprinsă, de nestăpânită ca a lui Volânski, nu putea fi schimbat. Zouda doar ridică din umeri şi clătină din cap.

Cele două lumânări de pe birou răspândeau o lumină firavă; umbra uriaşă a ministrului de cabinet se mişca repede pe perete. Volânski urmă:

— Cum? Pornind la luptă împotriva duşmanilor patriei, te-ai opri în loc, descumpănit, dacă prietenii dumitale iubitori, grijulii, ţi-ar spune că s-ar putea să-ţi pierzi o mână, un picior sau că poate vei lăsa în urma ta o văduvă nemângâiată şi copilaşi înlăcrimaţi!... Vrăjmaşul să ne calce în picioare lanurile, să ne dea foc căsuţelor, să ne batjocorească nevestele şi fetele – şi noi să spunem: nu-s ogoarele şi casele noastre, nu-s fiicele şi soţiile noastre! Mai e până să ajungă la ele! Până atunci, ai vreme să mai stai la căldură, în braţele iubitei... Aşa gândesc adevăraţii patrioţi? Oare aşa trebuie să gândesc şi eu?

— Daţi-mi voie...

— Nu, domnul meu, nu te ascult, nu vreau să-ţi ascult sfaturile lâncede, egoiste. Prefer să mai citesc o dată scrisoarea misteriosului meu prieten. (Volânski luă hârtia, o desfăcu şi citi cu glas tare: „Stăpâneşte Rusia ca pe o ţară de robi”.) Auzi, domnul meu? Robi!... Iată ce spune un străin, în nobila lui indignare!... (Rosti acest din urmă cuvânt cu atâta ironie, încât pentru o clipă i se tăie răsuflarea. Clătină din cap, apoi urmă:) Iar noi, ruşii, am întins grumazul, ca vitele, ca să ne pună jugul ticălosul venetic şi râdem văzând că ne-a mânat într-o mlaştină împuţită şi că ne croieşte până la sânge cu curelele tăiate chiar din pielea de pe spinările noastre. Poporul nu-i rabdă cruzimea: sate întregi iau calea bejeniei. Iar nobilii ruşi, uitându-şi obârşia şi vrednicia

strămoşilor, mărunţindu-şi ruşinea ca iasca cu care-şi aprind pipele, se târăsc în faţa acestui grăjdar, ca să-i sărute laba! Urmaşi ai cnejilor, de cea mai nobilă viţă rusească, oameni ai căror părinţi s-au acoperit de slavă pe câmpul de luptă, alături de nemuritorul Petru, sau în senat, rostind cu neînfricare adevărul aspru în faţa împăratului, se înghesuie care mai de care să facă pe măscăricii, pe bufonii... O să mă sfătuieşti oare şi pe mine să încep să ţopăi, ca să-l înveselesc pe luminăţia sa grăjdarul? O să-mi ceri oare să-i pup laba?... Nu, domnul meu, nici dumneata, nici veneticul dumitale n-o să vedeţi de la mine una ca asta; mai degrabă i-aş muşca laba, să ştiu de bine că mi s-ar opri în gâtlej dumicatul ăsta scârnav! Jucaţi cum vă cântă, domnilor, daţi-vă de-a berbeleacul sub loviturile biciuştii lui; pupaţi-i secura înroşită de sângele fraţilor voştri, încăieraţi-vă pentru un pumn de arginţi şi pentru momelile pe care vi le aruncă de la înălţimea ferestrelor palatului său... Alta-i menirea mea (Volânski înălţă capul şi rosti cu o deosebită tărie): sunt boier rus, nu sunt măscărici. Ştii prea bine că mi-am jurat mie însumi şi prietenilor mei să lupt împotriva cotropitorilor străini, în frunte cu el. Am făcut legământ în faţa mântuitorului – am tras la sorţi, şi crucea am dobândit-o eu – mi-am pus crucea la cingătoare în loc de sabie; sunt cruciat, şi dacă-mi calc legământul, calc în picioare sfânta cruce!

— Aţi spus totul? îl întrerupse Zouda.

— Tot ceea ce trebuia să spun şi ceea ce voi îndeplini.

— Daţi-mi voie să vă pun la rândul meu o întrebare, una singură.

— Te ascult şi-ţi voi răspunde.

— Poate că n-o s-o faceţi cu aceeaşi tărie cu care aţi vorbit până acum.

— Vom vedea, vom vedea! Treci la subiect, teribilul meu adversar!

— Vă sunt adversar în tot ce cred că v-ar putea aduce pieirea. Elanul dumneavoastră pentru binele patriei este minunat, nobil, sublim, cine n-ar fi de acord cu acest lucru? Însă pentru a săvârşi această faptă măreaţă, mai este necesară o condiţie foarte importantă: pregătindu-vă de cruciadă, dumneavoastră, ca un vrednic cavaler, trebuie să vă lepădaţi de orice patimi răufăcătoare. Oare aşa faceţi dumneavoastră? Nobila dumneavoastră doamnă a fost dată uitării, iar vrăjitoarea ascunsă sub chipul Marioriţei vă prinde în mrejele ei, împletite din flori. Trebuie să alegeţi una din două: ori măreaţa, vitejeasca faptă, legată de atâtea greutăţi, ori...

— Vrei să spui: ori crailâcul, îi curmă vorba, cam tulburat, roşind, Volânski. O! nu-i decât o ştrengărie, ca altele o mie, defel primejdioasă!... Ştii bine, înţeleptule predicator, că nu pot să cad cu adevărat în mrejele niciunei femei. Marioriţa e drăgălaşă, fermecătoare... e drept; dar o singură sărutare, şi patima se va stinge o dată cu ea, ca o flăcăruie jucăuşă.

— Flăcăruia aceea o va mistui pe această floare de la miazăzi şi va înceţoşa viaţa dumneavoastră, fiu al nordului, cavaler în armură de fier! Şi ce se va întâmpla atunci cu blânda, blajina dumneavoastră soţie, care vă iubeşte atât de mult?

— O! ea este o femeie rece şi priveşte asemenea isprăvi cu destulă nepăsare.

— Atât timp cât nu sunt primejdioase! Dar ce se va întâmpla atunci cu proiectele dumneavoastră, cu prietenii dumneavoastră pe care i-aţi atras în această luptă, ce se va întâmpla cu dumneavoastră înşivă?

— Ei haide, ajunge, preacinstite predicator! Nici până mâine dimineaţă n-o să isprăveşti cu cazaniile. Ia spune-mi mai bine, ce crezi tu despre iscoadele din casa mea?

— Ce să cred? Iscoada cea mai însemnată este pe cale să-mi cadă în mâini.

— Ce vrei să spui?

— Nu vă pot spune mai mult; peste câteva zile veţi afla totul. Dar înainte de a pleca la luptă, adăugă Zouda, oftând, n-aţi vrea să vă înarmeze Machiavelli? Armele lui vă sunt cât se poate de trebuincioase.

— Vrei să spui, şiretenia şi prudenţa, de care duc lipsă...

— În aceeaşi măsură, în care vă prisoseşte nobleţea sufletească în lupta împotriva lui Biron.

— O, cât despre asta, nici aici nu pot fi de acord cu tine. Dar să revenim la dascălul nostru, Machiavelli. Ai intercalat în traducere expresia aceea care-l priveşte pe Borgia de Kurlanda al nostru?

— V-am îndeplinit şi această poruncă, cu inima îndoită, deşi cu toată precauţiunea, rosti secretarul abătut, de parcă ar fi vrut să arate că acest lucru nu va fi de niciun folos. Doriţi să ascultaţi ultimul capitol?

Volânski încuviinţă din cap şi îndată fu adus un caiet uriaş, ale cărui file erau acoperite cu un scris foarte frumos. Zouda se aşează şi începu să citească din opera *„Il Principe”* de Machiavelli, pe care, din ordinul ministrului de cabinet, o traducea, spre a fi oferită

împărătesei. Dar, întrerupt din când în când de observaţiile făcute de Volânski, la care adăuga propriile sale remarci sau obiecţiuni, înainte de a apuca să parcurgă două-trei pagini, intră arapul, anunţând sosirea lui Trediakovski.

— Să intre, zise Volânski, bucurându-se vădit de această vizită; la o parte Machiavelli şi politica!...

Intră Trediakovski...

Capitolul VI

INTERMEDIARUL

Se-nfoaie munţii ca să nască,
Şi nasc la urmă-un şoricel
Introd. la „Telemahida”[1]

O! judecând după mulţumirea de sine, care-i pusese pe chip pecetea: „tipicar”, care încununa fruntea oricărui truditor lipsit de har pe tărâmul învăţăturii, după negul de pe obraz, aţi fi ghicit îndată în Vasili Kirillovici Trediakovski pe viitorul dascăl de elocinţă. Ducea la subsuoară un uriaş catastif *in folio*. Şi nu era greu de ghicit ce anume ducea – ceva ce alcătuia împreună cu dânsul un tot, *„eu şi el, el şi eu” al lui Montagne*[2]: numele său, slava sa ce-şi fâlfâia aripile de bufniţă deasupra capului dumneavoastră îndată ce era rostit acest nume, mantia grosolană ce acoperea goliciunea, răbdarea pusă la încercare, batjocura tuturor vârstelor, atât a isteţilor cât şi a nerozilor; într-un cuvânt, ducea la subsuoară „Telemahida”, acea operă măreaţă, fără egal aproape un secol încheiat, adică până la apariţia „Alexandroidei”[3].

— A! scumpul meu oaspe, fii binevenit! îl întâmpină Volânski, dând prietenos din cap.

---

[1] Din „Prolegomene la o poemă ironică”, introducere la „Telemahida”.

[2] *Montaigne, Michel de* (1533-1592) – filozof şi scriitor progresist francez din epoca Renaşterii. Vorbind despre *„eu şi el, el şi eu”* al lui Montaigne, autorul se referă la cuvintele lui Montaigne din cartea „Încercări” (cap. „Despre prietenie”), consacrate prietenului său, publicistul La Boétie; „...de atunci, nimeni nu era mai apropiat decât el mie şi eu lui... nu un altul, ci tot una ca şi cum aş fi fost eu însumi”.

[3] „Alexandroida, poemă contemporană” în patru părţi, de Pavel Svecin (Moscova, tip. S. Selivanovski, 1827) – operă lipsită de valoare, conţinând o servilă şi linguşitoare preamărire a lui Alexandru I.

Privind pe furiş spre uriaşul catastif, făcuse nişte ochi, de parcă oaspele lui ar fi adus un pietroi ca să i-l arunce în cap.

Musafirul făcu o plecăciune adâncă chiar lângă uşă, aşa fel încât bustul său alcătui un unghi ascuţit cu partea de jos a trupului; înaintă doi paşi – altă plecăciune, apoi o a treia, şi mai adâncă. Faţa îi plesnea de vesel ce era; vrând să vorbească, se înăbuşea, pesemne din pricina aceluiaşi simţământ; în sfârşit, trăgându-şi răsuflarea, rosti pe un ton deosebit de solemn:

— O, bărbat vestit! ca un prinos al înaltului respect ce vă port, am venit să depun la picioarele dumneavoastră întreaga înflăcărare a bucuriei mele.

— Spune-mi, spune-mi, ce s-a întâmplat, îl îndemnă gazda cu un zâmbet uşor ironic, însă mai întâi ia loc. Îmi voi închipui că stau la taifas cu Homer, care-mi deapănă povestea frumoasei Elena[1].

— Îngăduiţi să stau în picioare în faţa dumneavoastră.

— Ei, haide, pentru numele lui dumnezeu, şezi, îţi poruncesc.

Trediakovski se aşează şi glăsui, însoţindu-şi vorbele cu mimica corespunzătoare.

— Există, fără îndoială, o însuşire a spiritului omenesc, când, tulburat din cale-afară, el pipăie parcă îndelung cu degetele, înainte de a-şi rotunji vorbele menite să-i exprime simţămintele. Într-o asemenea stare sufletească mă aflu eu acum. Dar spiritul, asemenea lui Iraclie[2], de câte isprăvi nu este în stare! El a săvârşit în mine cea de-a şaptea ispravă. Şi iată că încep. În clipa asta cobor de pe Olimp, de la sfatul zeilor şi... ei, ia gândiţi-vă, luminăţia voastră, ia ghiciţi, ce fericire mi-a fost dată mie astăzi?

— Ce să fie? Ai văzut-o cumva pe împărătească?

— Mi-a desfătat privirea cerească ei arătare, dar nu numai atât.

— Ţi-a vorbit?

— Mai mult, mult mai mult.

— Ei, haide, nu ne mai chinui.

---

[1] Eroină din „Iliada” lui Homer, soţia regelui spartan Menelau, vestită prin frumuseţea ei. Răpirea ei de către Paris a servit ca pretext pentru dezlănţuirea războiului troian.

[2] Este vorba de Heracles (Hercule), fiul lui Zeus, înzestrat cu o extraordinară forţă fizică şi morală. Heracles, care era în slujba regelui Euristeu, trebuia să facă douăsprezece isprăvi. Cea de-a şaptea ispravă a fost curăţirea grajdurilor regelui Augias, pe care a terminat-o într-o singură zi, făcând să treacă prin aceste grajduri apele râului Alfeu (mitologie). Autorul se referă aici la următorul vers al „Telemahidei”: „Acest Iraclie, care a făcut multe drăcovenii şi minunăţii...”

— Aşadar, vă rog să aflaţi, luminăţia voastră, că am fost poftit la palat ca să-mi citesc opera... Tot ce-i mai nobil la curte s-a adunat ca să mă asculte. Nu ştiam cum să mă port, pentru a arăta cuvenita evlavie în faţa dumnezeieştii împărătese Anna... M-am gândit că-i mai bine să stau în genunchi... şi aşa am citit aproape un cânt întreg. M-au copleşit de laude... Însăşi împărăteasa a binevoit să se ridice de la locul ei, să se apropie de mine şi cu nobila ei mână să mă mângâie cu o preamilostivă palmă.

La aceste vorbe, Volânski începu să râdă cu hohote; Zouda îşi muşca buzele.

— Să nu vă închipuiţi cumva, înaltul meu stăpân, că palma asta ar fi fost grea, ca aceea a unui muritor de rând; nu, a fost o palmă dulce, uşoară, catifelată; ea a făcut să freamăte în mine cele mai tainice strune sufleteşti, aşa cum se şi cuvine să se întâmple la atingerea unei făpturi cereşti. Abia mi-a atins obrazul, şi un val de fericire mi-a învăluit întreaga făptură. Nu-mi aduc bine aminte ce s-a petrecut atunci cu mine, ştiu doar atât că palma aceea a fost ceva între mângâierea unei mâini şi fluturarea caldă a trei perechi de aripi de serafim. Recunoştinţa ţâşneşte din inima pe care a străpuns-o, pentru a cânta această fericire, revărsată asupră-mi de aceea ce se înalţă mai presus decât toţi muritorii.

— Te felicităm din toată inima, zise Volânski.

Nemaiştiind ce să facă pentru a potoli înflăcărarea musafirului său şi în acelaşi timp temându-se să nu-l jignească, dacă ar schimba brusc vorba, pentru a-l aduce la subiectul care-i frământa inima, îl întrebă ce carte ţine la subsuoară.

— A, tocmai cărticica asta este pricina în veci neuitatelor clipe, pe care le-am trăit mai adineaurea. Mi s-a poruncit... (gândiţi-vă cine a poruncit) să v-o înfăţişez domniei-voastre... Am destul răgaz, pentru a povesti luminăţiei voastre această întâmplare de-a fir-a-păr.

— E prea mare cinste pentru mine; de ce să te osteneşti!

— Această osteneală înseamnă pentru mine să-mi trăiesc din nou bucuria.

În sinea lui ministrul de cabinet era înciudat, dar vrând să înţeleagă sensul aluziei la cunoscutul opuscul, ceru să vadă cartea, adăugând că între timp va asculta cu atenţie cele ce are să-i spună, cu condiţia însă ca să-l bucure cu o veste tainică. Cu un zâmbet târnp, care voia să fie enigmatic, Vasili Kirillovici arătă spre locul inimii, clipi cu o expresie şireată şi totodată nătângă în direcţia lui

Zouda, vrând să arate că-l stinghereşte, şi se grăbi să reia subiectul său preferat.

— Poftiţi, binevoiţi a vedea, atotputernicul meu stăpân, această mică operă...

Vasili Kirillovici începu să turuie ameţitor despre Homer, Virgiliu[1], Camoens[2], despre zei şi zeiţe, încât îi obosi cumplit pe muritorii de rând. Zouda se strecură afară pe neobservate; auzul lui Artemi Petrovici era mereu lovit de sunete seci, fără înţeles – atât de departe cutreierau gândurile lui. Răsfoind filele „Telemahidei", dădu peste un mic semn de carte... Acolo, în câteva cuvinte era cuprins pentru Volânski tot ce putea fi mai înalt, mai gingaş, tot ce încercase în zadar vorbitorul să spună o jumătate de ceas; pe semnul de carte era scris: *Marioriţa; Marioriţa ta – Marioriţei îi e urât!* Vorbele acestea licăreau ca jeraticul în ochii îndrăgostitului Volânski; i se părea că vede înaintea lui, şi foarte aproape, numele lor împletite în flăcări, altare în lumina făcliilor, boschete tainice – tot ce li se năzare îndrăgostiţilor. Câte n-a înţeles, câte nu şi-a închipuit, câte n-a adăugat el acestor cuvinte! Dragostea, mai abitir ca orice tâlcuitor, te învaţă să întorci pe toate feţele cuvintele spuse de dragoste.

„O, Marioriţa! Scumpă Marioriţa! îi spunea el în gând, avem aceleaşi simţăminte, chiar când nu ne vedem; viaţa e urâtă unul fără altul. Stai acum între acei măscărici, eşti nevoită să asculţi toate prostiile acelor animale bipede; şi în faţa mea stă un asemenea măscărici, pe care-l rabd pentru singurul motiv că vine la tine, că stă adeseori de vorbă cu tine; că-mi aduce o părticică din tine, prin lucrurile pe care le-a atins mânuţa ta fermecătoare, prin vorbele pe care le-au rostit buzele tale fierbinţi, prin fluturarea sufletului tău."

În timp ce Volânski, veşnic înflăcărat în dragoste ca un băieţandru zvăpăiat, vorbea astfel cu aceea care-i insuflase atâta patimă, portretul soţiei sale în plină înflorire a frumuseţii şi fericirii, cu zâmbetul pe buze, cu cununa pe cap, îi izbi privirea şi, desprinzându-se parcă din perete, se apropia de el. Glasul conştiinţei începu să-i dea ghes; dar pentru multă vreme oare?... Privirea i se aţinti iar asupra cuvintelor vrăjite: *Marioriţa ta*, şi întregul univers fu uitat, în afară de ea.

---

[1] *Virgiliu* (70-19 î.e.n.) – poet roman, autorul „Aeneidei".

[2] *Camoens Luis* (1524-1580) – poet portughez, autor al epopeii naţionale „Lusiada".

Şi ministrul de cabinet, în culmea fericirii, ridică privirea spre cer, cerându-i parcă să-i împlinească mai repede dorinţa neîngăduită.

— O, izbândă! O, încununare a unei mari trude! strigă Vasili Kirillovici cu faţa strălucitoare de fericire, crezând că încântarea lui Volânski fusese pricinuită de un pasaj al poemului său. Ce pasaj v-a plăcut atât de mult? Aveţi bunătatea să arătaţi fericitului părinte această odraslă a sa, pentru a o putea dezmierda cu mâna lui.

Volânski, încurcat, de parcă ar fi fost prins asupra faptei, ascunse repede semnul de carte în buzunar, îşi aruncă privirea pe file, la nimereală, şi, acordându-şi vocea pe un ton înalt, citi:

Ochii lor văd preaîntinsul pământ ca un hâd bolovan,
Mările large le par nişte picuri de apă ce pururi
Poartă pe el bolovanul acesta de tină, pe alocuri...[1]

— Minunat! Ce cuvinte înaripate, înălţătoare! Nu am mai întâlnit nicicând ceva asemănător.

— Ho, ho, ho, există pasaje mult mai frumoase. Vă rog să-i daţi voie recunoscătorului dumneavoastră poet să recite!... Bunăoară, atunci când Calipso[2], ameţită de licoarea dragostei şi de gelozie, strigă la Telemah şi la slujitorul acestuia...

(Aici, Vasili Kirillovici se ridică în picioare şi, aprinzându-se el însuşi de mânie, vântură din mâini şi începu să declame atât de zgomotos, încât inima ascultătorului său se cutremură):

Piei dinaintea-mi, vlăjgan vânturatic! Piei de îndată!
Piei laolaltă cu dânsul, moşneag păcătos, fără minte:
Dacă pre el n-ai să-l iei de aici repejor, ţine minte,
Pielea-ţi bătrână simţi-va ce-nseamnă mânia zeiţei.
Scârbă li-i ochilor mei să-l mai vadă; şi-apoi, niciodată
N-am să îngădui vreunei din nimfe o vorbă să scape
Sau necumva să-l încerce pre el cu priviri vinovate...[3]

— Oare simte excelenţa voastră ce frumuseţe dă stihului cuvântul *piei*, rostit de trei ori la rând? În limbajul nostru, asta se numeşte: figură de accentuare.

„O, duh al iadului!” îşi zise în gând Volânski, chinuit de vanitatea

[1] Din „Telemahida”, cartea 9.

[2] *Calipso* – nimfă ce locuia pe insula unde furtuna îl aruncase pe Odiseu, în timp ce se întorcea acasă după războiul Troian. Îndrăgostindu-se de Odiseu, Calipso îi oferi nemurirea şi tinereţea veşnică, însă Odiseu, ros de dorul de patrie şi de soţie, respinse propunerea Calipsei, şi aceasta, ascultând de porunca zeilor, fu nevoită să-l lase să plece (mitologie).

[3] Din „Telemahida”, cartea 7, penultimul vers nu este citat exact: „N-am să îngădui vreunei nimfe o vorbă despre el să scape”.

stihuitorului, apoi rosti tare:

— Din cele bune câte puţin, Vasili Kirillovici! Lasă-mă să mă odihnesc după frumuseţea pilduitorului dumitale pasaj, o bărbat vestit!

— Aha, excelenţa voastră sunteţi un adevărat Mecena, m-aţi înţeles cu adevărat, îmi daţi dreptate. Vreau însă să vă povestesc o mică anecdotă, din care reiese cum se pot înşela uneori şi oamenii mari. Astăzi, fără a mai roşi, cutez s-o spun în auzul întregii lumi, deoarece sunt liniştit în ceea ce priveşte faima mea. Agăţându-se de un fir de iarbă, viermii n-au decât să se avânte spre Parnas; bietul pescar de la Holmogorî, care şade în ţara nemţească, n-are decât să ţiuie din fluierul său piţigăiat nefericita lui odă la luarea Hotinului[1], pe care o ridică în slăvi tot felul de ageamii; trâmbiţa mea răsună până în cele mai îndepărtate colţuri ale pământului şi va copleşi totul; micul lui cânt se va îneca în cele 22205 stihuri ale poemului meu! 22205, după socoteala cea mai exactă!... Nu-i atât de uşor: cine vrea, să încerce să le scrie!... Oricâte din ele vor fi devorate de vrăjmaşii mei, de cei ce mă pizmuiesc, tot vor mai rămâne destule, pentru ca amintirea mea să trăiască de-a pururi.

— Haide, treci mai repede la subiect, Vasili Kirillovici, şi-apoi dă-i celui însetat măcar un strop de apă; un singur cuvânt despre domniţă. După ce mi-l vei spune, voi porunci să ţi se aducă un mic dar...

Ochii viitorului profesor de retorică scăpărară de bucurie. Nu mai găsi cuvinte de mulţumire, şi, înaripat, îşi începu povestirea:

— Şi cum vă spuneam, voi împărtăşi excelenţei voastre, pe scurt, o mică anecdotă despre mine şi Petru cel Mare. Binevoiţi a afla că am studiat elementele ştiinţei şi limbile vechi la şcoala din Arhanghelsk. Încă din cea mai fragedă copilărie, dădeam mari speranţe dascălilor mei. Într-o zi, când împăratul Petru I, binecuvântată şi în veci neuitată fie-i amintirea, a binevoit să vină în oraşul nostru, dascălul meu m-a înfăţişat măriei sale împărăteşti ca pe un studinte foarte silitor şi înzestrat în toate ramurile ştiinţei, dar mai cu seamă în retorică şi politică. Deşi flăcăiandru de numai paisprezece ani, învăţasem pe dinafară, ca pe tatăl nostru, capitolul *despre invenţie*, cu toate citatele şi epigrafele, şi alcătuisem un acrostih: „Cum se cuvine să-i cinstim pe zeii pământeşti?” Numitul acrostih îi fu oferit măriei-sale împăratul, care, aruncându-şi

[1] V. K. Trediakovski face aluzie la M. V. Lomonosov (1711-1765), care a scris la Marburg, unde fusese trimis la studii, „Oda la cucerirea Hotinului”.

privirea asupra lui, binevoi să grăiască: *„Mai bine îmi scria ceva despre pescuitul din ţinuturile astea!”* He, he, he, despre pescuit: luaţi aminte, rogu-vă, excelenţa voastră! Voi îndrăzni să adaug, fără a obosi prea mult preţioasa dumneavoastră răbdare: cu toate că Petru Alexeevici a fost un preaînţelept suveran, el nu preţuia fineţurile retoricii, şi nu-i plăceau limbile elină şi latină. Mare păcat! Câte n-ar fi făcut el, dacă le-ar fi cunoscut! Dar revin la povestirea mea. După aceea, preamilostivul împărat, fericită şi veşnică să-i fie amintirea, a binevoit să se apropie de mine. Ieşisem cu câţiva paşi în faţa celorlalţi elevi. Îmi ridică cu mâna sa împărătească hălăciuga părului şi, privindu-mă drept în ochi, îmi ciocăni fruntea cu mâna cea purtătoare de sceptru şi spuse: *„O, flăcăiandrul ăsta e truditor neînsemnat: nicicând nu va fi maistor”*. Şi iată că astăzi, cutez a grăi: *„Petru a fost un mare împărat, dar în privinţa mea s-a înşelat!”* Apleacă-te, acum, o, umbră zeiască, asupra „Telemahidei” mele, asupra celor de două ori douăzeci şi patru de volume de Rollin şi recunoaşte în faţa noastră că te-ai pripit atunci în preţuirea mea.

Volânski râse înveselit de această anecdotă; pentru a scăpa însă de pisălog şi a curma dintr-o dată pălăvrăgeala acestuia despre el însuşi, care ar fi putut să se prelungească la nesfârşit, dacă vorbitorului i-ar fi dat prin gând să lege de preamilostiva palmă povestirea întreruptă, porunci arapului să aducă hainele făgăduite. În timpul acesta îi ceru lui Trediakovski, cu toată hotărârea, fără ocolişuri şi mărturisiri de recunoştinţă, să-i dea veşti despre domniţa moldoveană.

Vasili Kirillovici îi povesti în mare taină că luminăţia ei era nespus de mâhnită, aflând că excelenţa sa nu se simte prea bine, şi că-l tot descosea dacă toate frumoasele Petersburgului vin la palat şi dacă nu cumva o mai fi vreuna în oraş pe care ea să n-o cunoască; iar atunci când, ca un nou Paris[1], i-a înmânat mărul de aur, s-a arătat foarte fericită. Apoi a întrebat ce jocuri şi petreceri se obişnuiesc de sărbătorile crăciunului, spunând că în seara aceea, când luna va începe să scapete spre miazănoapte, are să iasă cu prietenele ei în cerdac, ca să-şi vadă ursitul; în sfârşit, în timpul lecţiei se apucase să-şi scrie numele şi încă ceva. Dar, cu toate stăruinţele lui, Marioriţa nu voise să-i arate cele scrise, de teamă că vor ajunge în

[1] Paris – fiul lui Priam, regele Troiei; el i-a dat Afroditei, zeiţa dragostei, mărul de aur pe care era scris: „Celei mai frumoase”; acest măr a fost obiectul discordiei între trei zeiţe (mitologie).

mâna lui Artemi Petrovici. (Cititorul a văzut totuşi că hârtiuţa cu pricina se afla între filele „Telemahidei”, în loc de semn de carte, ajungând în mâna cui trebuia: dragostea femeii e atât de şireată! Fiţi încredinţaţi că atunci când vrea, ea va şti să păcălească nu numai un profesor de retorică, ci şi un bărbat încărunţit în diplomaţie.)

Aprovizionat astfel cu rezerve proaspete pentru castelele sale aeriene, Volânski îi dădu drumul lui Trediakovski, iar acesta, după ce-şi înfăşură în basmaua lui tutunie hainele de preţ, primite în dar, şi „Telemahida” sa, îşi luă comoara şi plecă spre casă. Nici nu ieşise însă bine pe uşă, şi ministrul de cabinet fu vestit că nişte măşti cereau îngăduinţa să-l viziteze. Volânski dădu poruncă să fie poftite înăuntru.

Capitolul VII

MĂŞTILE

„Ascultă, zise el, ce-ţi spun şi ia aminte –
Cu obrăznicia-n toate primejdie-i să te bagi.
Acum te ierte domnul; însă de-acum nainte
Vezi glumele cu cin’ le faci”
Krâlov[1]

În ajun de bobotează
Toate fetele ghiceau;
După datină, condurii
Peste poartă-i aruncau.
Jukovski[2]

Încă de la scară se auziră cântece, râsete, chiote, orăcăit de broaşte, larmă. Sărmanul profesor de retorică! În întâmpinarea lui venea o droaie de măşti. Îl asurziră, îl fluierară, îl gâdilară: pudra se înalţă din peruca lui ca o trâmbă de fum. În învălmăşeală, omul nu se gândea câtuşi de puţin la el: nu, marele bărbat, asemenea lui Camoens în timpul naufragiului[3], nu se gândea decât la salvarea „Telemahidei” şi a hainelor de preţ. Fiindu-i milă de opera sa, care

[1] Din fabula lui I. Krâlov „Băiatul şi şarpele”.
[2] Începutul baladei „Svetlana” de V. A. Jukovski.
[3] Autorul se referă la un episod din viaţa lui Camoens, când acesta era cât pe ce să piară în timpul naufragiului unei corăbii...

ar fi putut avea de suferit de pe urma asaltului eroilor de mascaradă, îşi întoarse îndărăt paşii de urs; fu însă prins în mulţime şi târât după ea. Ca un uriaş şarpe cu clopoţei, alaiul măştilor năvăli în sală, schiţând o poloneză, unduindu-se, alcătuind inele, desprinzându-le apoi iar în tot soiul de figuri, fără a-i da însă drumul din cerc bietului, chinuitului buchisitor de stihuri. Printre cei travestiţi se afla şi un incaş[1], şi un *grande*[2], şi o *donna*, spanioli numai după mantilele aruncate pe umerii lor şi după penele de la pălăriuţele cu agrafe de briliante. Trena *donnei* era purtată de doi pitici. Un negustor de mied cu un pântec uriaş, făcut dintr-o pernă, strângea mâna unui turc, un coşar cu o importantă ariergardă în spate, dădea mâna unei fermecătoare Semiramide[3] cu crinolină, un spiriduş – unui călugăr catolic. Printre ei era şi un cocor, înfăşurat într-o sarică de calmâc, cu gâtul dintr-o coadă de mătură pe care fusese trasă o mânecă, cu nasul dintr-o surcea despicată în două şi cu picioare obişnuite, omeneşti, încălţate cu cizme. Alături de el mârâia un urs, adică un om ascuns sub o blană de urs. Într-un cuvânt, o parodie de mascaradă, cu totul rudimentară, aşa cum se pricepeau s-o înjghebeze oamenii din vremea aceea. Înaintaşii noştri nu erau prea iscusiţi în asemenea îndeletniciri; în schimb, se veseleau din plin, fără prefăcătorie. Numai un cavaler, ferecat din cap până în picioare în metal preţios şi nepreţios, se deosebea prin cuviinţa şi bogăţia veşmintelor sale; numai el tăcea mohorât. După mâinile vânjoase, zdravene, ale *donnei* şi ale Semiramidei se vedea prea bine că erau în stare să mânuiască mai curând paloşul decât acul.

Una din măşti se opri în anticameră; în întâmpinarea ei venea madama boierească.

— Ce e nou? întrebă masca.

— După cercetare, ţiganca a stat de vorbă multă vreme între patru ochi cu boierul, şopti madama măştii. S-o descoaseţi cum se cuvine... Sunt urmărită pas cu pas...

Auzind tropăit jos la scară, cei doi se îndepărtară repede unul de altul.

Tainica lor convorbire fusese curmată de un astrolog cu pălărie înaltă, ţuguiată, şi o mantie lungă, cu ieroglife şi zoldiacuri, cu un toiag lung într-o mână şi cu o urnă în cealaltă.

---

[1] Incaşi – popor băştinaş din America.

[2] Grande – nobil spaniol.

[3] Semiramida – regină semilegendară a Asiriei.

Oaspeţii se zbenguiau, dănţuiau veseli, tinereşte, sau caraghios ca bătrânii, mişcându-şi pernele pe care şi le legaseră pe dedesubt; îl copleşeau pe stăpânul casei cu întrebări pe toate glasurile, care de care mai năstruşnică, făceau glume, şotii şi, din când în când, aduceau vorba pe departe despre unele taine ale lui, pe care nu i le cunoşteau decât prietenii. Artemi Petrovici se frământa. Nemaiputând să rabde, porunci majordomului să-i descoasă pe vizitiii ce aşteptau în faţa intrării, ca să afle cine sunt măştile. La început, vizitiii nu voiră să vorbească, dar după ce li se dădu câte o grivnă pentru votcă, destăinuiră totul: spuseră că măştile cele mai de seamă erau *Hofintendent*-ul Perokin şi consilierul intim Şciurhov, prietenii lui Volânski, cu societatea lor. Mai spuseră că toată mascarada se întorcea de la palat, unde o distrase pe împărăteasa bolnavă. Cercetându-le cu luare-aminte statura şi gesturile şi comparându-le cu ale prietenilor săi, Artemi Petrovici se încredinţa că erau chiar ei; de altfel, şi piticii erau cei pe care-i văzuse la Perokin şi la Şciurhov. Demnitarii aceştia nu mai erau la prima lor tinereţe, dar pe vremea aceea, când convenienţele nu erau respectate cu atâta stricteţe, oamenii, chiar dacă erau bătrâni, sau nobili, când voiau să se mai înveselească, puneau bucuroşi la cale asemenea petreceri în cercul prietenilor sau la porunca împărătesei.

Turcul îi ceru de băut negustorului de vinars, iar acesta îi turnă în pahar din plosca sa un Tokay gros.

— Nu face pe stăpânul în casa altuia, strigă Artemi Petrovici şi, făcând paharul ţăndări, porunci să fie răscolite toate ungherele pivniţelor casei, unde era ascunsă comoara celor mai scumpe vinuri aduse din străinătate.

Se încinse un zaiafet straşnic; cupele şi pocalele începură să facă ocolul mesei. Se revărsă o mare de băuturi, de puteai să te scalzi în ea, nu alta. Incaşul, turcul, Semiramida beau zdravăn, ca ruşii. Deşertând cupele pe gât, abatele îşi cerea iertare, dând vina pe necuratul, care îl îndeamnă la rele, iar spiriduşul adăuga că, nimerind lângă călugăr, vrei-nu vrei, te înveţi cu băutura. Oaspeţii vorbeau mereu cu glasuri schimbate, înţepându-l din când în când pe Biron şi pe acoliţii lui; gazda, neputându-şi stăpâni firea aprinsă, le ţinu hangul, copleşind cu ocări numele ducelui. Numai cavalerul cel descălecat tăcea chitic şi bea cât doi. Drept e că Artemi Petrovici, care-şi dăduse cuvântul că nu va căuta să afle cine sunt măştile, îşi ţinu făgăduiala cu sfinţenie. Ascunşi de măşti, oaspeţii

nu puteau fi daţi în vileag chiar atunci când goleau cupele. Între timp, Zouda, scălâmbăindu-se, zâmbind şi salutând, se apropia ba de o mască, ba de alta, iscodind pe fiecare după felul răspunsurilor pe care le dădeau.

— Ehei! strigă incaşul. Din cetatea de scaun a soarelui, unde mă prăjeam în razele lui şi în frigările spaniolilor, am alergat încoace, ca să mă răcoresc în Rusia.

— Te-ai înşelat, măria-ta indiană! răspunse Volânski, aici ai să înveţi să te prăjeşti afară în ger, fără foc şi fără cărbuni.

Indianul se uită la spiriduş, spiriduşul la indian; în aceeaşi clipă astrologul îl trase pe stăpânul casei de pulpana caftanului.

— Care naiba mă trage! strigă Volânski. Ehei, frăţioare astrolog, ăsta nu-i un obicei de pe meleagurile noastre, el ne-a fost adus de peste hotare de un Belzebuth[1] venetic.

— Venetic! Şi de unde l-a adus? întrebă turcul tunător.

— S-auzim! strigă spiriduşul.

— Dintr-o ţară străină, în care meritele de căpetenie sunt norocul şi cutezanţa, îl întrerupse Volânski. Păcat că nu-i de-al nostru, pe vecie!

— Isteţ mai e! M-a întrecut şi pe mine! strigă spiriduşul, bătând din palme.

— Spune-mi, rogu-te, frăţioare, îl întrebă în şoaptă negustorul de vinars pe Artemi Petrovici, ducându-l spre un colţ al sălii, cine-i astrologul ăsta?

— Cum, n-a venit o dată cu voi?

— Nu, s-a luat după noi pe scară! N-o fi cumva vreo iscoadă a ducelui?

— Las', că-i vin eu de hac îndată, o să-i smulg masca, ca să-i vedem mutra.

— Aşteaptă puţin, numai două vorbe...

— Doamne! a căzut în capcană, îi spunea în şoaptă astrologul lui Zouda, trăgându-i deoparte. Mi se pare că-l ia drept prieten... Îmi îngheaţă sângele în vine numai la gândul că ar putea să scape o vorbă... M-a privit crunt, m-a ameninţat, făcând semn că are să-mi smulgă masca... Atunci sunt pierdut. Ia-l cu tine, pentru numele lui dumnezeu!

— Dar pe mine m-ai recunoscut lesne? îl întrebă negustorul de vinars pe stăpânul casei.

— Dintr-o dată.

[1] Belzebuth – în legendele biblice, stăpânitor al infernului, duhul răului.

— Şi cine sunt?

— Perokin.

— Şiretule!

— Altă dată să-ţi ascunzi mai bine urechile groase, buzele mari şi negul de pe ureche, şi să nu te mai făleşti atâta cu piticul tău.

— Sunt ceva veşti noi, frate?

— O, foarte însemnate! Malorusul...

— Ei, ce-i cu el? Mai încet...

— E viu şi mort.

— Cum adică?

— Înainte de a sosi voi, am primit...

— Artemi Petrovici, poftiţi încoace! Timpul nu aşteaptă, strigă cu glas ciudat Zouda, trăgându-l după el pe astrologul care se împotrivea. E viclean ca Machiavelli!

— Machiavelli? repetă Volânski; mă întorc îndată, adăugă el, adresându-se negustorului de mied, şi păşi repede spre Zouda, care se ciorovăia cu astrologul.

Zouda se depărta mereu, atrăgându-l pe Volânski spre colţul opus al sălii, unde nu se afla nimeni.

— O să vă nenorociţi, îi spuse el lui Artemi Petrovici, apucându-i mâna şi strângându-i-o uşor.

Apoi adăugă în şoaptă:

— Ascultaţi-l. Altfel se întâmplă o mare nenorocire! Apoi zise cu glas tare: astrologul nu bea.

— Vă rog să mă scutiţi! se ruga plângăreţ astrologul. În schimb am să vă prezic viitorul. Vă rog să trageţi din urnă un sorţ.

— Hai să vedem!

Volânski vârî mâna în urna astrologului; acesta începu să îngâne nişte vorbe neînţelese, aşa cum cheamă muezinul de pe minaret credincioşii la rugăciune.

— Ei, oameni buni! Veniţi încoace! strigă Volânski. Puneţi mâna pe el. Dacă îmi prezice ceva rău, e vai şi amar de capul lui: îl înec în vin.

Vreo trei oameni îl înhăţară zdravăn de braţe pe astrolog; împreună cu Zouda, ei alcătuiau un grup destul de mare, acoperind aproape cu totul personajele principale ale acestei scene. Cavalerul taciturn se ridică de la locul lui şi, neputând să audă ce vorbeau, îi străpunse cu privirile până în suflet; ochii îi scăpărau sub masca ce tresărea necontenit.

Volânski trase din urnă o hârtioară împăturită şi citi: „Feriţi-vă!

Toţi oaspeţii dumneavoastră sunt iscoadele lui Biron, care au învăţat să-i imite pe prietenii dumneavoastră şi v-au intrat în casă sub numele acestora. Vor să ajungă în cabinetul dumneavoastră. Nu-l jigniţi pe cavaler: este fratele ducelui.”

Aceeaşi mână care scrisese misterioasa, lunga scrisoare, aşternuse şi aceste rânduri.

— Straşnică glumă! exclamă Volânski, alungându-şi îngrijorarea de pe chip. Auzi, să-mi prezică că n-o să mai am izbândă în dragoste!... Pentru asta să fie dat în leagăn!... Hai, daţi-l în leagăn pe astrolog! Cu grijă! şopti el unuia dintre servitorii săi, care-l înşfăcase pe astrolog.

Şi douăzeci de flăcăi, îndeplinind cu sfinţenie porunca stăpânului, în ritmul unui cântec, începură să-l arunce pe oaspe în sus, ca pe o minge, prinzându-l apoi cu grijă în braţe, ca pe nişte perne de puf. Între timp, profitând de învălmăşeală, Artemi Petrovici şopti unuia dintre servitorii săi să păzească la uşa cabinetului, să trimită acasă săniile musafirilor şi să înhame la trei troici caii cei mai buni din grajdurile lui; apoi, întorcându-se spre aşa-zisul Perokin, continuă conversaţia întreruptă.

— Aşadar, scumpe prietene, zise el, chiar înaintea sosirii voastre am primit o jalbă adresată împărătesei, iscălită de un oarecare Gordenko şi încă câteva persoane de vază. În jalbă sunt înşirate fărădelegile lui Biron. Dar ce aud? Oaspeţii cer vin! Iartă-mă, te rog. Vino mâine la opt dimineaţa cu toţi prietenii şi o să vă povestesc totul din fir în păr.

— Spune mai bine acum! Mâine... poate o să fim stingheriţi de cine ştie ce...

— S-ar putea să fim auziţi.

— Hai în cabinet.

— Nu pot, iartă-mă! Ei, majordom! O cupă! strigă tunător Volânski, apropiindu-se de oaspeţii care lărmuiau, şi începu să cânte:

Hei, cupşoara mea
Plină e şi grea,
Cine să o bea,
Pân’ la fund s-o bea?

— Ce mai cupă! adăugă el, umplând-o. Nu-i numai cu băutură, ci şi cu otravă...

Să o bea, să o bea
Artemi Petrovici,

cântară două-trei glasuri, cu viclenie.

— Ba să soarbă din ea toţi oaspeţii mei, răspunse stăpânul casei tot cu viclenie.

Şi cupa făcu ocolul tuturor oaspeţilor; în afară de astrolog, care se făcuse nevăzut.

— Hei, repede, mai aduceţi vin!

Văzând că Volânski se întorsese spre majordomul său, spiriduşul îl ameninţă pe la spate cu degetul şi spuse:

— Ehei, mai multe vini din astea, drăguţule, şi nu ne mai scapi tu din gheare.

La această ameninţare glumeaţă, pe care Volânski o auzise, el răspunse:

— La noi, din mila domnului, se pot găsi oricând destule vini ca să te scoată vinovat. Vai şi amar de negustorul de vinars! Văd că iar are o rămăşiţă de platâ. Zouda, să nu te mişti de lângă el, până nu plăteşte totul; altfel – la beci cu el şi... desculţ, afară, în ger.

— Ce ziceţi de toate astea, domnule cavaler? îl întrebă spiriduşul pe cruciatul taciturn.

Cavalerul îşi lovi în tăcere mânerul sabiei.

— Aţi greşit, domnul meu! În loc de secure, v-aţi agăţat la brâu o nobilă sabie, spuse Volânski, aprinzându-se.

— N-o să scapi nici tu de ea! răspunse cavalerul cu un glas lugubru, ca ieşit din mormânt.

Gazda se aprinse, dar căuta să-şi ascundă mânia.

— Ce-i cu Semiramida noastră? Mi se pare prea tăcută! zise şiret incaşul.

— E necăjită, continuă Volânski, pentru că a dat greş în alegerea cavalerului ei... Dar blânda Semiramida îşi va îndrepta cândva greşeala. Îl va trimite la dracu pe grăjdar (la auzul acestor vorbe, cavalerul se posomorî), atunci fericirea se va revărsa peste întreaga ţară, aşa cum curge acum vinul la noi. Prieteni, în sănătatea Semiramidei!

— În sănătatea Semiramidei! strigară oaspeţii, şi cupele clinchetiră.

— *Vivat*! strigă turcul.

— *Ura*! *Ura*! că-i mai pe graiul nostru! strigă stăpânul casei.

— La noi, la Petersburg, armata îşi întâmpină împărăteasa cu *vivat*.

— În armată poruncesc comandanţi nemţi, dar nouă nu ne porunceşte nimeni! Ura! mulţi ani trăiască ţarina! Veşnică fie-i

pomenirea în veacuri!

— Ai auzit? spuse în şoaptă spiriduşul, înghiontindu-l pe abate; veşnica pomenire!

— Da, da, am auzit, răspunse abatele. O fi auzit, desigur, şi nobilul cavaler. Suntem cu toţii martori; asta n-o s-o mai poată tăgădui.

Volânski se apropie de servitorii săi şi le porunci să-i dea în leagăn pe toţi musafirii, la rând.

— Mai cu inimă! adăugă el în treacăt. Scuturaţi-i bine!

Porunca aceasta parcă dezlegă mâinile slugilor. Să fi văzut cum zburau turcul, spiriduşul, abatele şi celelalte măşti.

— Nelegiuiţilor! Tâlharilor! Mai uşurel, drăguţilor, înduraţi-vă! strigau oaspeţii, în timp ce mâinile vânjoase îi aruncau spre tavan.

În timpul acesta, măştile erau cinstite cu numele de Perokin, Şciurhov şi altele, drept care li se poruncise oamenilor să-i ia. Când în sfârşit scăpau teferi cu trup şi suflet din acest soi de petrecere, erau nevoiţi să răsplătească larg această ridicare în *slăvi*: aşa era obiceiul din vechime. Perokin se ţinea de urechi, căci negul de pe una din ele nu rămăsese la locul lui. Volânski se prefăcu că nu observă acest lucru. Numai cruntul cavaler, la rugămintea prietenilor săi, şi Semiramida, din respect pentru înaltul ei rang, şi pentru că era femeie, precum şi Trediakovski care sforăia pe scaun, într-un colţ al încăperii, strângându-şi zdravăn „Telemahida”, în braţe, fură scutiţi de cinstea de a zbura spre tavan.

— Toată lumea la pământ! strigă Volânski, păşind în mijlocul sălii. Şi, înconjurându-şi stăpânul, plecând capetele, toate slugile care se aflau în casă, se aruncară la picioarele lui ca valurile mării tălăzuite de vânt la picioarele unei coloane, în mijlocul unui port. Câteva minute servitorii rămaseră aşa, fără suflare, necutezând să mişte deodată însă, la un semn al stăpânului lor, se ridicară în picioare şi intonară un cântec înaripat de slavă. În accentele lui îşi ridicară stăpânul pe braţe şi-l legănară cu grijă. Iar când această petrecere după un vechi obicei feudal luă sfârşit, Volânski îmbrăcă un frumos caftan de vizitiu şi propuse musafirilor să-i plimbe cu sania.

Aceştia se învoiră cu atât mai bucuroşi, cu cât pornirile gazdei deveneau din ce în ce mai ciudate. Dar care nu le fu mirarea şi spaima, când în locul săniilor lor găsiră în faţa intrării nişte troici cu vizitii necunoscuţi. Caii, neastâmpăraţi, rânduiţi după culoare, fornăiau şi scurmau zăpada nerăbdători.

— Rog pe prietenii mei să mă ierte, zise Volânski, dar săniile lor au fost trimise acasă. Urcaţi-vă fără frică: o să vă plimb şi o să vă duc pe la casele voastre.

Nepoftiţii oaspeţi nu ştiau cum să scape din capcană: n-aveau însă încotro, trebuiau să se supună şi acestei toane a gazdei, care, în asemenea împrejurări nu prea ştia de glumă, gândindu-se s-o şteargă cum or putea în timpul plimbării. Îndată ce aproape toate măştile se urcară în sănii, căutând să nu se dea în vileag, Artemi Petrovici porunci vizitiilor de la două sănii, lângă care se suiseră pe capră şi câte doi slujitori voinici, să ducă pe toţi plimbăreţii pe Câmpul lupilor şi să-i lase acolo.

— Auziţi? Să-i lăsaţi pe Câmpul lupilor! tună el; apoi, întorcându-se spre oaspeţi, adăugă: Glumă pentru glumă! Drum bun, domnilor! Acum râdeţi pe socoteala mea, cât vă pofteşte inima! Daţi-i drumu'!...

Nefericiţii începură să se tânguiască, dar vizitiii chiuiră la cai, şuierară, tălpicele săniilor scârţâiră, zurgălăii de pe grumazul cailor clinchetiră şi cât ai clipi săniile încărcate cu iscoade pieriră din vedere.

— Şi acum, zise Volânski, aşezându-se pe capră în a treia sanie, în care se urcase cavalerul tristei figuri, destul de îngreunat de băutură, şi întorcându-se spre acesta, daţi-mi voie, luminăţia voastră, să vă duc la Palatul de vară. Aţi fost pedepsit îndeajuns cu spaima pe care aţi tras-o şi, adaug, prin ruşinea de a fi făcut parte dintr-o haită de iscoade ticăloase. Aflaţi că, cu un ceas înainte de sosirea dumneavoastră, am fost vestit despre această vizită şi de aceea eram pregătit să vă întâmpin. Iscoadele mele nu-s cu nimic mai prejos decât ale ducelui. Aţi înţeles, nădăjduiesc, că prin glumele făcute la adresa fratelui dumneavoastră n-am urmărit decât să vă dau în mână, dumneavoastră şi prietenilor care vă însoţeau, material pentru un denunţ. Vă rog să-l încredinţaţi însă pe luminăţia sa că nici eu, nici prietenii mei nu vom îngădui niciodată vreo jignire personală, fie ea chiar din partea sa. Suntem liniştiţi: ponegrirea şi pizma nu pot face din alb negru. Devotamentul nostru faţă de împărătească este cunoscut tuturor; n-am încălcat niciodată respectul datorat ducelui. Totuşi, ca măsură de precauţiune, pentru a împiedica răstălmăcirea glumelor mele, îl voi încunoştiinţa chiar astăzi despre tot ce s-a întâmplat în casa mea, precum şi despre toate jignirile ce mi-au fost aduse de oamenii care s-au dat drept iscoade ale lui. Dacă vreţi ca povestea asta să nu fie adusă la

cunoştinţa împărătesei, sper că veţi adeveri şi dumneavoastră cele comunicate de mine. Iată şi Palatul de vară! Binevoiţi a coborî viu şi nevătămat. Aceasta o datoraţi faptului că sunteţi rudă cu ducele de Kurlanda. Noapte bună, Gustav Biron.

Fără să-i răspundă o vorbă, ruşinat, cavalerul coborî din sanie şi dispăru pe poarta casei în care locuia ducele. Cei din suită, care îl însoţiseră, săriră după el, aşa cum sar nişte broaşte speriate de pe mal în balta lor. Nu tot atât de bine şi-au încheiat îndeletnicirea nocturnă prietenii lor. Potrivit întocmai poruncii primite, fură daţi jos din sănii pe Câmpul lupilor. Acesta îşi trăgea numele de la lupii care cutreierau pe acolo în fiece noapte, pentru a isprăvi cu cei ce în viaţă nu fuseseră cruţaţi de cruzimea semenilor, iar după moarte de dispreţul lor.

Nişte măşti într-o noapte cu lună la cimitir – şi încă ce cimitir, dumnezeule! – unde morţii rămâneau neîngropaţi; incaşul, Semiramida, abatele, spiriduşul, toată onorata companie luptând cu morţii, care, după cum li se părea, îi îmbrăţişau cu ciolanele lor reci, îi înşfăcau în gheare, se deşirau până la cer şi-i urmăreau cu paşi de urs; haita de lupi care, la ivirea oaspeţilor neaşteptaţi, fugiseră scoţând urlete înfiorătoare, oprindu-se nu prea departe, atât cât să nu-şi piardă prada – iată ce mai petrecere fusese pregătită de o iscusită răzbunare ipochimenilor, a căror vitejie nu era bună decât pentru ticluirea unor denunţuri. Şi, culmea, fură nevoiţi să străbată pe jos, în ger, câteva verste până la casele lor.

Triumfător, Volânski, făgăduindu-şi să fie pe viitor mai grijuliu (ceea ce de altfel îşi mai făgăduise, şi nu o dată), îşi trimise servitorii acasă, şi, îmbrăcat cum era, în haine de vizitiu, trecu la pas prin faţa Palatului de iarnă.

Luna plină, proaspătă ca o fecioară cu trupul abia împlinit, plutea măreaţă pe cerul albastru şi ba se ascundea după marama străvezie a unui nouraş, ba se ivea iar, marama fiindu-i smulsă de pe chip de un vântuleţ şăgalnic. Noaptea era atât de luminoasă, încât puteai să citeşti. Pe uliţi, nici ţipenie de om. Liniştea adâncă şi sclipirile razelor lunii făceau ca noaptea să pară deosebit de tainică. Pe Calea Lugovaia luminile erau stinse pretutindeni: casele care dădeau spre palat, învăluite în întuneric, păreau nişte străjeri uriaşi, mohorâţi, ale căror umbre se întindeau în faţa lor, ca nişte paveze uriaşe, zimţuite. Numai palatul era împestriţat de luminile ce jucau în ferestre ca nişte foiţe aurii, aşa încât, scăldat în lumina lunii care-şi întorsese prietenoasă faţa spre el, răsfrângea strălucirea

puzderiei briliantelor de zăpadă. Închipuindu-şi că este voinicul din poveste, Volânski aluneca lin pe luciul zăpezii prin faţa acestui palat fermecat, în care se afla domniţa lui. Umbrele cailor de la sania sa, ca nişte duhuri care-l urmăreau, ba treceau prin dreptul palatului, ba fugeau departe, aşternându-se de-a curmezişul Nevei.

Aşa-zisul vizitiu trecu o dată chiar pe sub ferestrele Marioriței, prin faţa intrării celei mici a palatului. Ce păcat! Nu era nimeni. A doua oară, după ce dădu ocol pe două-trei uliţe şi trecu din nou prin faţa cerdacului fermecat, zări de departe nişte umbre lângă uşa de la intrare. Se apropie – nu mai încăpea nicio îndoială: erau nişte fete. Pe scăriţa ce cobora în uliţă, zăpada scârţâi sub picioruşele mici; zvâcni şi inima în pieptul lui Volânski. Cu o mână vânjoasă el încetini pasul cailor.

Fetele râdeau, îşi aruncau condurii, o întrebau pe slujnicuţa care se repezea să le ridice în ce parte căzuse vârful condurului; se veseleau, scurmau zăpada şi, în sfârşit, zărind vizitiul care trecea prin dreptul palatului, începură să se ciorovăiască.

— Întreabă-l tu, zise una.

— Ba tu, ba tu! răsunau glasuri subţirele, gingaşe – glasuri care atingeau toate strunele inimii, făcându-le să freamăte, mai cu seamă într-o noapte ca aceasta, din ajunul bobotezei, în liniştea ei tainică, când luna, ca un meşter condeier, încondeia măiastru chipurile drăgălaşe ale celor ce vorbeau.

În sfârşit, una dintre fete îşi luă inima în dinţi şi-l întrebă pe aşa-zisul vizitiu:

— Cum te cheamă, drăguţule?

Volânski simţi că-l străbat fiorii, şi, fără să vrea, opri caii; în acea întrebare, recunoscuse glasul Marioriței.

— Artemi mă cheamă, duducă, răspunse el, smulgându-şi căciula de pe cap.

— Artemi? repetă, gânditoare, domniţa moldoveană şi tot sângele din inimă îi năvăli în obraz, parcă gata să ţâşnească afară.

— Artemi? strigară fetele, râzând. Ce nume urât!

— Nu-i adevărat! Mie-mi place numele ăsta, se împotrivi domniţa.

— Cine să fie oare ursitul tău? ciripiră iar prietenele ei. Pe câţi cunoaştem, nu-s vrednicii să-ţi fie pereche; ori sunt urâţi, ori însuraţi.

„Ştiu eu cine mi-e ursitul hărăzit de soartă”, îşi zise în gând Mariorița, fără să scoată o vorbă, dogorând toată de dragoste şi de

simţământul fatalităţii.

Fetele şuşoteau între ele, iar falnicul vizitiu stătea neclintit în loc; în sfârşit, se încumetă să le pună o întrebare:

— Cutez să vă întreb şi eu: cum vă cheamă?

— Katerina! Daria! Nadejda! Maria! se revărsară răspunsurile.

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat, răspunse mânios un singur glăscior: Marioriţa!

Şi glasul acesta fu acoperit de hohotele de râs ale prietenelor ei.

Vizitiul oftă, îşi puse căciula pe-o ureche şi porni caii la pas, începând să cânte cu glasul lui plăcut:

Pe cea uliţă viforniţa sufla
Iar în urmă dragul meu cântând venea:
„Stai, frumoaso, stai, opreşte-te în loc,
Obrăjorii rumeni să-i sărut cu foc!
Să mai văd o dată ochii tăi cuminţi
Şi guriţa dulce, ce m-a scos din minţi!”

Ajungând acasă, Artemi Petrovici îl găsi pe învăţăcelul lui Rollin dormind liniştit pe acelaşi scaun pe care-l doborâse ameţeala băuturii. Îndrăgostitului îi dădu prin gând să folosească pentru planurile sale această situaţie a stihuitorului.

„A sosit timpul să trec la acţiune, îşi zise el în gând. E încă un copil; e mult oare de când a plecat din harem? În sângele ei dogoreşte încă focul sudului: trebuie să bat fierul până-i cald! Eticheta înaltei societăţi, care-i va fi impusă în curând, raţiunea, îndatoririle, un singur cuvânt despre faptul că sunt însurat... vor face să se aleagă praful din visurile mele! Am să-i scriu un bileţel şi am să i-l trimit prin domnul Telemah: acest sol tăcut e cel mai sigur. Ea va găsi bileţelul... dacă mă iubeşte, îmi va răspunde... după aceea, o întâlnire tainică şi Marioriţa, scumpa, fermecătoarea Marioriţa va fi a mea!”

Şi Volânski începu să scrie, îmboldit de gânduri păcătoase care-l ameţiseră până într-atât, încât nu mai vedea crâncenul viitor pe care-l pregătea şi soţiei sale, şi tinerei fete neştiutoare ca o păsăruică ce-şi luase pentru întâia oară zborul din cuibul ce o legănase, la chemarea răsuflării calde a verii.

Iată ce-i scria el:

„Nu mai pot îndura... Nu, e peste puterile unui om să te vadă, scumpă, frumoasă, divină Marioriţa, să te iubească şi să nu-ţi poată vorbi! Unde să fug cu inima mea, sfâşiată de chinurile dragostei? De ce nu mi-o pot smulge din piept, ca s-o arunc la câini, s-o

devoreze?... Mi se tulbură mintea, o fierbinţeală îmi înconjoară tot sângele din vine, buzele mi se usucă; un singur cuvânt de la tine, unul singur, un strop de nădejde – şi voi fi fericit ca îngerii în ceruri! Uită-te la mine, sunt la picioarele tale, le cuprind în braţe, sărut urma paşilor tăi, ca un rob care vede în tine şi stăpâna şi divinitatea, pentru care tu eşti şi lumina, şi viaţa, şi aerul, tot ce-i poate fi mai scump pe pământ şi în ceruri. O, scumpa mea, nepreţuita mea Marioriţa! Oare vrei prin cruzimea ta să mă arunci în fundul iadului? Oare vrei să-mi vezi leşul în faţa ferestrelor tale?... Hotărăşte-mi tu ursita. Pune răspunsul tău în aceeaşi carte, pe care ţi-o trimit, şi înapoiază-mi-o pe numele lui Trediakovski mâine de dimineaţă, cât poţi mai devreme."

Volânski scrisese foarte uşor acest bileţel: i-au venit în ajutor dragostea şi experienţa. Dar nu i-a fost tot atât de uşor să-l expedieze. Desfăcu fără greutate bocceaua pe care o ţinea în mâini Trediakovski, care dormea dus, după ce se cherchelise bine; îndată însă ce atinse „Telemahida", autorul ei, presimţind parcă ceva, scoase un muget prin somn. Se afundă însă iar, numaidecât, în somn, şi noul Iason[1] încercă iarăşi să-i răpească lâna de aur. Mugetul se repetă, însă, în clipa în care Volânski trase afară din boccea, cu toată grija, voluminoasa operă, arapul puse în locul ei, cu aceeaşi grijă, un catastif greu, *in folio*. Simţind greutatea în mână, Trediakovski începu din nou să sforăie.

Hârtia de sub coperta „Telemahidei" fu puţin desprinsă şi bileţelul vârât înăuntru, astfel încât dacă locul acela era atins de un degeţel fin, putea fi descoperit numaidecât. Arapul primi apoi porunca să plece la palat, să dea cartea domniţei Marioriţa Lelemico, din partea dascălului ei, Vasili Kirillovici, care rămăsese peste noapte la domnul Volânski şi-i poruncise, vezi doamne, să înveţe pentru a doua zi primele zece stihuri din această carte, pentru a le recita în faţa împărătesei şi-i mai poruncise, pasămite, să nu rupă coperta, să nu dea cartea nimănui şi s-o înapoieze dis-de-dimineaţă omului care va veni s-o ia. Arapului i se porunci să ducă pachetul cu mare grijă şi să-l înmâneze fie domniţei personal, fie cameristei ei, încredinţându-se în acest din urmă caz că domniţa a primit cartea. Volânski îşi expedie tuciuriul Mercur cu inima plină de teamă şi de speranţă, cum se întâmplă de obicei în asemenea împrejurări.

[1] Iason – erou legendar; a întreprins o expediţie în Colhida, în căutarea lânii de aur, păzită de un balaur (mitologie).

Capitolul VIII

CURSA

Care pe care l-o-nşela,
De nas purtându-l după lege?
Krâlov[1]

Domnişoarele de onoare se întoarseră cu condurii umeziţi de zăpadă din lumea de vrajă în care îşi ghiciseră ursiţii. Săriră ca nişte ciute pe treptele de piatră, tocite, ale scării palatului şi alergară toate în camera Marioriţei.

— Domnişoarele noastre, rusoaicele, sunt obişnuite cu zăpada, îi spuse domniţei camerista ei, îndemnând-o să-şi schimbe încălţămintea. Ele n-o să păţească nimic! Dumneavoastră însă sunteţi o păsăruică venită la noi din ţările calde.

— Vreau şi eu să fiu ca rusoaicele! îi răspunse Marioriţa, ascultându-i totuşi sfatul, fiindcă îşi simţea picioarele ude.

Domniţa fu aşezată într-un jilţ uriaş. Vechimea lui, precum şi catifeaua neagră decolorată, cu reflexe roşietice, scoteau şi mai puternic în relief frăgezimea şi frumuseţea acelei făpturi, îmbujorată de ger, îmbrăcată într-o haină scumpă pe jumătate descheiată, parcă anume pentru a-i dezvălui armonia şi gingăşia formelor. Era ca o petală de trandafir căzută pe rasa unui călugăr, ca o lebădă ce se odihneşte, conturându-se pe fondul întunecat al rogozului. Înconjurată de prietene care nu se mai saturau privind-o, râvnind una la părul ei mătăsos care-i cobora unduind asemenea unor panglici negre pe lângă gât şi ajungea până la brâu; alta – la bujorii din obrajii ei; a treia – la talia ei, la umeri şi dumnezeu ştie la mai ce; citind în ochii lor prinosul adus fără voie superiorităţii ei şi văzând ea însăşi această superioritate în oglindă, copleşită de grija duioasă a slujnicei, care se lăsase în genunchi la picioarele sale, Marioriţa părea o regină orientală înconjurată de supuşii ei. Camerista o descălţă cu grijă, apoi, cuprinzând în mâini ba un picior, ba celălalt, i le încălzi cu răsuflarea ei, pe urmă le strânse la piept; după ce se încălziră bine, îşi puse în palmă un picioruş al domniţei, ca să-l admire, arătându-l, cuprinsă de încântare, prietenelor Marioriţei, vrând parcă să le spună: „Eu n-am mai văzut

[1] Din fabula lui Krâlov „Negustorul”.

asemenea picioruş! Dumneavoastră văzut-aţi oare?” şi după ce sărută picioarele domniţei, se grăbi s-o încalţe. Tolănită pe catifeaua jilţului, care parcă-şi deschisese pentru ea vechile-i braţe, aşa cum un bătrân strânge grijuliu, cu mâinile uscăţive, copilul drag, Marioriţa se lăsa cu plăcere alintată de cameristă. Totuşi suspină. Care dintre bărbaţii ce avuseseră prilejul s-o vadă n-ar fi dorit să fie el obiectul şi interpretul viu al acestui suspin?

Şi iată că fatalismul începu să se rotească iar deasupra capului ei, ca un vultur prădalnic, pentru a smulge şi această tăinuită jertfă. Cineva bătu la uşă. Slujnica ieşi, apoi se întoarse îndată cu o carte uriaşă şi cu porunca primită de la domnul Trediakovski, pe care nu apucă s-o repete decât pe jumătate.

— Of! ce ţi-i şi cu acest Vasili Kirilovici! strigă domniţa, bătând uşor din picior şi ţuguindu-şi buzele de ciudă. Puţin lucru e... să înveţi pe dinafară aceste stihuri, în care ţi se împotmoleşte limba, de parcă ai merge călare pe un măgar leneş prin uliţele noroioase ale Hotinului?... Să le învăţ pe dinafară? Ce om crud! A uitat de dumnezeu!

— Mi s-a poruncit să vă mai spun, duducă, adaugă în grabă slujnica, silindu-se parcă să repete o lecţie bine învăţată, cum că dascălul dumneavoastră a rămas peste noapte în casa maistorului de vânătoare, Artemi Petrovici Volânski, şi că vă roagă să aveţi grijă de scoarţele cărţii, să nu daţi cartea nimănui, ci s-o înapoiaţi omului care va fi trimis de dânsul mâine dimineaţă, cât mai devreme, pentru că, zice, are trebuinţă de cartea asta negreşit.

La auzul acestei veşti, un gând, ca un şarpe de foc, străfulgeră mintea tinerei fete isteţe şi – de ce s-o ascundem? – îndrăgostite. Inima ei, care ghicise totul, începu să-i zvâcnească năvalnic în piept. Marioriţa se îngândură o clipă, ca un matematician care are de rezolvat o problemă grea, dar se grăbi să-şi ascundă în tainiţele sufletului bănuielile ce-i răsăriseră în minte; deschise cartea cu un aer grav, şi se apucă să înveţe lecţia, citind cu glas tare. De la primele versuri:

Tare tânjea Calipso, tristeţea ei nu avea margini...[1] ş.a.m.d. domnişoarele de onoare rămaseră încântate.

— Ce frumos sună! Îţi merge drept la inimă, spuseră ele; deodată însă, când poezia ajunse la descrierea naufragiului corabiei, începură să râdă cu hohote, schimbând priviri ghiduşe:

Şi iată că vede-ntr-o zi rămăşiţele-acelei corăbii –

[1] Din „Telemahida”, cartea 1.

Scânduri, pe care vâslaşii şezură, făcute surcele,
Vâslele – aşijderea rupte, zvârlite-n neorând pe tot malul,
Iară catarga cea nantă plutind către mal mai aproape...[1]

— Nu faceţi gălăgie, vreau să învăţ, zise Marioriţa, prefăcându-se mânioasă, şi prietenele ei, râzând, se grăbiră să iasă din odaie.

Marioriţa privi cu teamă împrejur. În afară de ea, în odaie nu mai era nimeni. Atunci începu să caute cu înfrigurare în carte, s-o răsfoiască, s-o pipăie...

Putea oare să-i treacă prin gând că în peretele dintre iatac şi odaia Gruniei, camerista ei, fusese făcută anume o mică bortă? Cum să-i vină bănuiala că slujnica primise poruncă aspră din partea *Ober-hofkommissar*-ului Lipman să-i pândească zi şi noapte, neîncetat, orice mişcare? Să afle orice comunicări, pachete sau bileţele care i-ar sosi cumva, mai cu seamă din casa lui Volânski?... S-o ferească dumnezeu pe Grunia să ascundă ceva! Iscoada din casa ministrului de cabinet apucase să şi dea de ştire ducelui, prin cine trebuia, despre înclinarea lui Artemi Petrovici, care reieşea din convorbirile lui cu Trediakovski şi cu Zouda. O! era un prilej unic pentru favorit de a-şi ponegri rivalul şi adversarul în faţa împărătesei, care era foarte severă în privinţa moralităţii, sau de a-l prinde şi încurca în aşa fel în propria sa plasă, încât să nu mai poată face nicio mişcare împotriva lui.

Camerista îşi iubea din inimă stăpâna; era cu neputinţă să n-o iubeşti. Fermecătoare prin frumuseţea şi prin bunătatea inimii ei curate de copil, Marioriţa părea o fiinţă răpită din două raiuri: al mahomedanilor şi al creştinilor. Gruniei i-ar fi fost mult mai plăcut să dea o mână de ajutor într-o legătură amoroasă, cu care prilej ar fi putut să-şi arate întreaga osârdie şi măiestrie, decât s-o iscodească; să calci însă porunca *Ober-hofkommissar*-ului Lipman, favoritul lui Biron şi finul împărătesei, însemna nici mai mult, nici mai puţin decât să-ţi pui ştreangul de gât.

Adus de duce sărac-lipit din Kurlanda, se îmbogăţise cu ajutorul acestuia în Rusia, şi era gata oricând, numai la o mişcare a lui Biron, să ponegrească, să schingiuiască, să sugrume, să înece pe oricine. Aşa că, vrând-nevrând, Grunia se supusese. Închinându-se şi şoptind rugăciuni, ea îndeplini porunca înspăimântătorului renegat.

Vi s-a întâmplat vreodată să participaţi la un joc de societate, care constă în ghicirea locului unde a fost ascuns un obiect, după

[1] Din „Telemahida”, cartea 1.

sunetele muzicii sau după bătaia tactului? Aşa căuta Marioriţa în cartea lui Trediakovski, în tact cu bătaia inimii ei, care bătea ba mai încet, ba mai repede şi deodată începu să zvâcnească întocmai ca un porumbel în mâna vânătorului; sângele prinse să pulseze repede-repede, ca rotiţele unui ceasornic, când i se rupe lănţişorul: Marioriţa pipăi nefericita misivă. S-o scoată, s-o citească, să soarbă cu nesaţ vorbele pline de pasiune, să prindă cele mai delicate nuanţe ale dragostei, să îmbine toate aceste nuanţe într-un curcubeu al speranţei, să sufere, ba chiar să lăcrimeze puţin pentru sărmanul ei Artemi Petrovici, care pătimea atâta din pricina iubirii lui; în sfârşit, să sărute iar şi iar, cu duioşie, cu pasiune, hârtiuţa şi apoi s-o ascundă la piept, aproape de inimă – iată ce-a făcut Marioriţa şi ce face orice fată îndrăgostită atunci când primeşte un bileţel de la cel pe care-l iubeşte (dacă vreţi, de la logodnic!).

Cu toată această precizare, presimt că o ameninţătoare armată de tinere fete va porni război împotriva mea, străpungând cu acele lor, care le ţin loc de săbii, această filă tipărită şi întâmpinându-mă cu strigătul: „Nu-i adevărat! nu-i adevărat! Ruşine să-i fie autorului! Moarte civică operei sale!”

Vă cer iertare: am glumit doar; şi dacă sunteţi de părere că Marioriţa a făcut foarte rău primind bileţelul, vă rog să vă amintiţi că ea fusese crescută în harem.

„Şi el stă la picioarele mele, aşa cum stătea Grunia, şi mi le cuprinde în braţe, mi le sărută! O, cu câtă duioşie, cu câtă pasiune mă iubeşte!...” îşi repeta în sine Marioriţa. Ascunzând bileţelul sub pernă, îi spuse cameristei că vrea să se culce.

Cei pricepuţi în această privinţă spun că de obicei bileţelele de acest fel, puse sub pernă, trag la somn.

Lepădând întreaga povară a veşmintelor, drăgălaşa domniţă de optsprezece ani se mai privi o dată în oglindă, parcă vrând să spună: „Da, nu sunt urâtă defel!...” apoi ca o pisicuţă sprintenă sări în aşternutul ei de puf, mai sărută o dată hârtiuţa, făgăduindu-şi să-i răspundă dis-de-dimineaţă – căci altfel, nu cumva bietul de el să-şi facă seama! – apoi o puse sub căpătâi şi în sfârşit adormi, cuprinsă de un somn chinuitor de dulce.

Grunia văzuse totul. Îi era milă de duducuţa ei şi o clipă se gândi să nu îndeplinească porunca lui Lipman; dar gândul că va fi trimisă la uzine şi măritată acolo cu de-a sila cu cine ştie ce fierar cocoşat sau şchiop îi insuflă îndată o tărie crudă. Îşi făcu semnul crucii, vrând parcă să-şi ceară iertare pentru nelegiuirea pe care o făptuia

fără voia ei, rosti o rugăciune, se apropie de patul duducăi tiptil, cu răsuflarea oprită, speriată de fapta ei urâtă, precum şi la gândul că Mariorița se putea trezi pe neașteptate.

Ce senin dormea încântătoarea copilă! Obrajii îi ardeau, un zâmbet îngeresc îi flutura pe buze. Iată, mâna cameristei se furişă sub pernă... Mariorița suspină... şi Gruniei i se păru că i-a înţepenit mâna... „Dacă deschide cumva ochii în clipa asta, îşi spuse în gând iscoada fără voie, mă trăsneşte.” Mâna pipăia sub căpătâi... gândul la uzine o puse în mişcare ca un impuls de nestăvilit... apucă bileţelul... trase mâna.

Din ochii Gruniei curgeau şiroaie lacrimi amare; nu avea însă vreme să bocească; îşi şterse lacrimile, ieşi în vârful degetelor din iatacul stăpânei şi se îndreptă spre coridorul alăturat. Aici, prin intermediul majordomului, chemă un paj de serviciu: dându-i nefericitul bileţel, îi arătă cum pusese mâna pe el şi-i spuse să-l înmâneze ducelui în clipa când acesta va ieşi de la împărătească, comunicându-i totodată că bileţelul trebuie pus la loc. Pe vremea aceea, pajii erau instruiţi anume pentru asemenea împrejurări. Camerista rămase de pază lângă intrarea încăperilor care erau în grija ei, iar sprintenul paj dispăru pe întortocheatele coridoare ale palatului, slab luminate.

Ducele nu se lăsă mult aşteptat. În camera de gardă, doi paji, zărindu-l prin borta cheii, deschiseră deodată în faţa lui ambele canaturi ale uşii, luară fără greş poziţia de drepţi, apoi se înclinară adânc în faţa lui. Ducele le făcu un semn prietenos din cap, scoase punga şi dându-le câte un pumn de bănuţi de argint, spuse:

— Brav, istaţ! Îmi place, voinic! Poftim pentru cofet!

Pajii îi sărutară mâna; în timp ce făcea acest lucru, unul din ei îi puse în palmă cu grijă, fără să-l observe celălalt, bileţelul cu pricina.

— Tu, care mai tânăr, conduci la mine! zise Biron făcându-i un semn cu mâna.

Ajunşi într-o încăpere apropiată, ducele se opri şi mângâindu-şi însoţitorul pe creştet, îl întrebă:

— De la cine?

— Din iatacul domniţei moldovene, răspunse îndată pajul. Biletul a fost adus din casa lui Volânski, în cartea dascălului de limba rusă; camerista aşteaptă să i-l duc înapoi.

Biron vorbea slab ruseşte, dar înţelegea această limbă mai bine decât vroia să arate. Citi bileţelul şi fu cuprins de o asemenea

bucurie, încât mâinile începură să-i tremure. „S-o ademenească chiar în palat... pe favorita împărătesei!... Asta era de ajuns pentru a-şi nimici rivalul!... Să dezvăluie oare această legătură şi s-o curme chiar de la început?... Nu, nu e el chiar atât de naiv. Trebuie s-o cultive, ba chiar s-o înteţească, străduindu-se el însuşi să-l încurce în plasă pe îndrăgostit şi... atunci... Ce va fi atunci, vom vedea.” Deocamdată scoase carneţelul de însemnări şi-i porunci pajului să copieze pe una din filele lui nefericitul bileţel. După ce îi fu îndeplinită porunca, controla copia după original şi se adresă tânărului său secretar în aceeaşi limbă stâlcită, al cărei model l-am dat mai sus, dar pe care nu o vom mai reproduce, pentru a nu îngreuna dialogul:

— Ce scris frumos! Ai o mână nepreţuită! Cine te-a învăţat acest meşteşug?

— Majordomul Ispolatov, răspunse mândru de el pajul.

— Vivat Ispolatov! Însă vezi tu, amice, trebuie să ai rânduială în toate treburile (aici pajul se întristă: credea că îndeplinise totul cu cea mai mare pricepere). De altfel, nu-i mare lucru; o spun doar ca să ţii minte pe viitor. Scrie cu mâna ta în carneţelul meu luna, anul şi ziua când a fost primit biletul; precum văd, n-ai ceas. Uite, ţi-l dăruiesc pe al meu. (Se înţelege că pajul sărută din nou mâna lui Biron pentru darul primit şi-i îndeplini porunca numaidecât, întocmai ca un stenograf.) Îţi poruncesc ca de azi încolo să întrebi în fiecare zi dacă sunt veşti noi din încăperile domniţei moldovene. Astea-s intrigi urâte, dragul meu, ştrengării care nu-i plac maiestăţii sale! Destrăbălarea nu trebuie îngăduită. Noi trebuie să dăm pildă. Să nu faci aşa ceva când vei fi mare.

(Să nu faci aşa ceva!... Ticălosul!... El însuşi pervertea copilul, învăţându-l să facă pe iscoada şi punându-l să copieze acele cuvinte pline de patimă.)

După terminarea acestei lecţii, Biron îl trimise la cameristă, poruncindu-i sever să-şi ţină gura şi să tragă bine cu urechea. Nu dădea nicio răsplată cameristei: ar fi însemnat s-o răsfeţe. Trebuie constrânsă numai prin înfricoşare şi ameninţări.

Camerista tremura ca varga în faţa uşii iatacului, de parcă ar fi stat în bătaia unui vânt umed, pătrunzător. Luând nefericitul bileţel din mâna pajului, porni cu acea grea povară spre iatacul duducăi şi îl puse sub pernă încetişor, pe furiş.

„Sărăcuţa de tine! Ce dulce ţi-e somnul! îşi zise slujnica în gând; poate că-ţi visezi iubitul şi nu ştii ce se unelteşte împotriva ta. Iar

păcătoasa de mine trebuia să nimeresc tocmai la tine! Ei, dar dacă nu eram eu, ar fi făcut alta acelaşi lucru.”

Şi cu aceste gânduri, Grunia se duse să se culce pe patul ei tare. Se rugă, plânse, dar nu putu să adoarmă până în zori. Dis-de-dimineaţă, când duduca ei încă mai dormea, trimise cartea lui Trediakovski, hotărându-se să spună stăpânei că venise un om s-o ia. Aşa suna porunca: cartea să fie înapoiată dis-de-dimineaţă. Altminteri te pomeneşti că biata domniţă se apucă să scrie răspunsul cerut; biletul ar fi fost prins în drum şi atunci altă belea, alte necazuri!

Capitolul IX

O SCENĂ PE NEVA

Şi trupu-nghiţit fu de râul adânc.
Jukovski[1]

Era miez de noapte adâncă. Luna, mohorâtă, îşi trimitea pe pământ razele somnoroase. Pe străzile Petersburgului nu se vedea ţipenie de om.

Doar pe malul Nevei, spre Smoleanâi-dvor, se auzea tropot de cai. Se apropia o sanie ţărănească cu doi mujici; unul din ei mâna calul sprinten, celălalt şedea la spate, cu picioarele atârnând în jos. Bărbile lor erau argintate de promoroacă. Între ei se afla un sac de papură, umflat. Sania aceea şi încărcătura ei cam dădeau de bănuit, la o oră atât de târzie.

Sania cobora spre Neva. Mujicul din faţă, se întoarse, struni calul şi-şi întrebă tovarăşul de drum dacă nu se vedea cineva.

— Ptiu, drace! răspunse celălalt. Cât ţinu drumul, parcă mi se tot năzărea o pată neagră în faţa ochilor: ba se făcea mare de tot, ba pierea.

— Şi acum?

— Acum a pierit de tot.

— Ţi s-o fi părut; sau te pomeneşti c-o fi fost chiar necuratu. E miezul nopţii... şi ducem un mort!...

— Că doar nu cărăm noi aşa povară pentru întâia oară; se pare

[1] Din poezia „Răzbunarea” de V. A. Jukovski. Autorul atribuise din greşeală acest vers lui A. S. Puşkin. În textul prezentei ediţii s-a introdus cuvenita rectificare.

că de la noi s-a stârnit în norod vorba aceea: „S-a dus pe gârlă!” Ei, frăţioare, cumplite vremuri am ajuns să trăim. Găinile au început să cânte ca cocoşii, iar cocoşii să se ouă; zice-se că prin târg aleargă un vârcolac cu chip de porc: cică aseară, lângă palat, un străjer s-a repezit să vâre spanga în el, da spanga i s-a frânt în două.

— Amu şi muierile apucate de năbădăi îl cheamă pe ucigă-l toaca prin biserici. Cum să te aştepţi la zile mai bune, când pământul nostru rusesc a fost cotropit de nemţi, care ne calcă în picioare legea creştinească? Au adus încoace vreo două sute de călugări şi călugăriţe; ierarhul vrea să-i descălugărească, zice că n-au primit botezul în legea lui. Ce de plânsete, ce de bocete – să-ţi iei lumea în cap, să fugi din Piter, nu alta!

— Sunt nemţi şi nemţi: şi printre ei se află oameni cumsecade. Uite, de pildă, chiar nepotul comisarului, Gusta Ivanovici... Măcar că nu-i pravoslavnic, e un om bun ca pâinea caldă! N-am să uit cât oi trăi binele pe care mi l-a făcut.

— Atunci, când te aflai la ananghie, când te-au mângâiat cu pisicile, iar lui Gusta Ivanovici i se poruncise să supravegheze pedeapsa? Mi-aduc şi eu aminte. Cum te-a lovit gâdele o dată, i-au şi dat lacrimile, şiroaie, sufleţelului. Am văzut cu ochii mei cum i-a strecurat călăului un ban de argint...

— Şi din clipa aceea, n-am mai simţit pisica – parcă umblau nişte muşte pe mine. Tocmai de-aia sunt gata să-mi dau şi sufletul pentru el.

— Iar noi suntem creştini, şi uite ce facem! Prăpădim oamenii, de parc-ar fi nişte ţânţari, şi îngropăm trupurile de creştini fără popă şi fără rugăciune.

— Of, of, ce mai robie! Măcar o dată de l-aş putea înjuga pe favorit în ea...

— Şi să-i faci o bucurie, ca hoholului deunăzi.

— Nu ştii, frate, mortul nostru purta cruce?

— Ba mai purta şi un talisman.

— Aşadară, n-o să ajungă în ghearele diavolului!

Unul din cei doi mujici, în care nu-i greu să-i recunoaştem pe grăjdarii lui Biron, îşi făcu semnul crucii şi rosti:

— Pomeneşte-l, doamne, pe robul tău în împărăţia ta!

Celălalt îi urmă pilda, după care amândoi oftară şi rămaseră tăcuţi.

Coborâră lângă Neva. În multe locuri erau făcute copci în gheaţă, care din pricina apei ce curgea dedesubt semănau cu nişte guri de

fiară, gata să-şi înghită victimele.

— Ce mai ţintirim! spuse unul din grăjdari, silindu-se să vorbească pe un ton vesel. Nici nu-i nevoie să sapi morminte! Le-au făcut oamenii buni. Doar că nu-i pentru cine se pregăteşte, ci pentru cine se nimereşte! Ei, măicuţă Neva, tu ne hrăneşti cu peşte alb, bun, da' nici noi nu ne prea codim şi-ţi trimitem ghigorţi înaripaţi.

Cel ce mâna calul opri în faţa primei copci.

— Nu prea-i potrivită vremea pentru şuguit, Agafonâci, zise celălalt, coborând din sanie. Ei, dar ce-i asta... Mare poznă!... Ia te uită pe mal... Mi s-a făcut inima cât un purice.

— Parcă-i o sanie care vine în goană!

— Nu ne-o fi urmărind pe noi?

— Uite, acum coboară spre apă. Ptiu, ce pocinog!

— N-o fi trimis chiar *dânsul* pe careva, să vază ce facem?

— De-am isprăvi treaba cât mai iute!

— Nici nu mai pot să-mi mişc mâinile. Parcă am damblagit.

— Mă, că tare eşti fricos! Ţine hăţurile, că acuşi dau jos mortul, îl zvârl în copcă şi înşfac măciuca: amu nu-i vreme să stai să căşti gura!

În vreme ce aducea la îndeplinire aceste vorbe, sania cea necunoscută coborâse pe gheaţa Nevei şi se oprise la vreo cincizeci de paşi de grăjdari. Din sanie coborî o stârpitură ce semăna şi a om, şi a maimuţă; deodată însă pocitania se lungi, ajungând înaltă de câţiva arşini. Uriaşul se apropie pe gheaţă cu paşi mari, de un stânjen. La această vedenie, grăjdarii noştri, mai mult morţi decât vii de spaimă, săriră zbierând în sania lor ţărănească şi o luară la sănătoasa.

Numai ce pieriră din vedere, că uriaşul se făcu iar mititel, şi îndată i se mai alătură cineva care coborâse după el din sanie. Razele lunii luminară faţa arapului lui Volânski. Omul cel mărunţel era Zouda. Cocoţat pe două catalige, se înălţase o clipă ca un uriaş, băgându-i în sperieţi pe cei doi ţărani.

Pândiseră de cu seară, ca să vadă când or să ducă mortul din grajdurile lui Biron.

Descusură sacul. În faţa lor se ivi un sloi inform de gheaţă. Numai gândul atotvăzător era în stare să pătrundă prin crusta groasă şi să desluşească sub ea un om, cândva sufletul lumii vii. Sloiul de gheaţă învăluia o făptură care fiinţase aievea, o părticică a dumnezeirii care închisese în sine ceea ce poartă pe pământ

numele de cinste, nobleţe sufletească, dragoste de aproapele; lângă el se căsca, fioroasă, gura mormântului săpat în gheaţă; deasupra ciudatului sicriu, care era totodată şi giulgiu, stătea aplecată o fiinţă mică, albă, plină de viaţă şi duh, un european, pe deasupra rus, pe deasupra Zouda; tot acolo, pe gheaţa fluviului, stătea un rob negru, fiu al întinsurilor dogoritoare şi nemărginite ale Africii, purtând poate în el un suflet de rege; în slăvi plutea lumina fermecată a lunii, care evoca alte meleaguri de sub soare, tot atât de sărace şi totuşi nespus de dragi oamenilor de acolo, aşa cum ne sunt dragi nouă ale noastre; în liniştea aceea din miez de noapte deodată răsună, departe, foarte departe, un dangăt de clopot, ca un glas coborât din ceruri pe o rază de lună. Dacă nici aceea nu mai era o clipă înălţătoare pentru un poet şi un filozof, apoi, nici eu nu mai pricep ce ar putea fi poezie şi filozofie.

*

După ce cercetară statuia de gheaţă, Zouda şi arapul o îngropară într-un troian de zăpadă de pe malul Nevei.

PARTEA A DOUA

Capitolul 1

LIMBA

Pentru teleaga asta neagră
Deschisă-i orice cale; se cuvine
Deci să-i dăm drumul...[1]

Dimineaţa, ţiganii noştri ieşiră din hanul unde erau găzduiţi, împreună cu ceilalţi oameni aduşi la serbări.

Palatul, împărăteasa, caleştile de aur, frumoasa domniţă, bogat împodobită – toate se roteau într-un vârtej multicolor în faţa ochilor ţigăncii. Păşind prin dreptul palatelor, îi creştea inima de bucurie; cu gândul trăia şi ea în palate; visa că, o dată cu Mariorița, tot Petersburgul, tot poporul rus era al ei, că numai să vrea, şi vorba ei ar fi lege. Dar cât de puţin lipsea totuşi ca din aceste încântări, din această fericire şi mărire să se aleagă praful! Pentru aceasta, n-avea decât să-şi amintească spusele mai-marelui slugilor: „Nu te

[1] Din tragedia lui A. S. Puşkin „Ospăţ în timp de ciumă”. În original, citatul nu este redat exact.

atinge de ea, frăţioare! Nu vezi cât de bine seamănă cu domniţa moldoveană: parc-ar fi maică-sa ori soră-sa mai mare!”

„S-ajungi dintr-o dată din domniţă – ţigancă! Cumplită prăbuşire ar fi!” îşi spunea mereu în sine Mariula şi iar îl ruga pe tovarăşul ei, care-i era totodată slujitor şi prieten, s-o ajute la ananghie. Numai lui îi împărtăşise ea în parte taina: pentru taina Mariulei, sufletul lui era asemenea capacului unei racle: o dată bătut în cuie, nu se mai deschidea pentru nimeni.

Tovarăşul ei de viaţă se frământa întruna, încă din ajun, gândindu-se şi chibzuind în tot felul cum să se ţină de vorbă, cum să aducă o mângâiere binefăcătoarei sale; în sfârşit, găsi şi dezlegarea.

Se cuvine să arătăm că Vasili fusese cândva marinar pe corăbiile ruseşti. Ţigan de obârşie, iubind viaţa liberă mai presus de orice, fugise din slujbă şi cutreierase câţiva ani prin colţurile cele mai îndepărtate ale Rusiei, prin Basarabia şi Moldova, ca tămăduitor, ca geambaş şi hoţ de cai, înşelând în dreapta şi-n stânga. Într-o bună zi însă fu cât pe ce să nimerească în ştreangul cadiului[1] de la Hotin. Întâmplarea făcu ca în clipele acelea de ananghie s-o întâlnească pe Mariula, care-l cunoştea mai de mult şi căreia paşa de la Hotin îi arăta multă bunăvoinţă. Mariula îl scăpă. Datorându-i libertatea şi viaţa, de atunci n-o mai părăsise, şi iată că acum ajunsese cu ea la Petersburg. Nu mai era nicio primejdie să se întoarcă în Rusia: nimeni n-ar mai fi recunoscut pe voinicul de altădată în bătrânul greoi de acum.

Cunoştea ca cele zece degete ale mâinilor sale oamenii de rând, pretutindeni, în oraş şi în împrejurimi. De când fugise şi până acum nu putuseră să se schimbe prea mult, şi de aceea, vrând să fie de folos tovarăşei sale, se gândi să ceară ajutorul unei bune prietene de odinioară, o ţărancă din mahalaua pescarilor, care învăţase de la tatăl ei meşteşugul doftoricitului. Aflând că trăieşte încă, hotărî s-o ducă pe Mariula la ea.

Ţiganii cotiră pe Bulevardul Mare. Numele acesta atât de răsunător fusese dat unei străzi care se întindea, întreruptă pe alocuri de maidane, de la Calea Lugovaia până în mahalaua Anicikova. Pe atunci, oraşul lui Petru se răsfira de la ostrovul ce purta acelaşi nume mai cu seamă spre partea Amiralităţii, şi de aceea pe bulevard se ridicau clădiri de seamă. Cum arătau însă aceste clădiri de seamă, se poate judeca după cea mai de soi dintre

[1] Cadiu – judecător (arab.) (n. t.).

ele, *Casa teatrului de comedie*, construita din lemn, cu acoperişul din straturi de pământ întărit, clădită, după cum s-a exprimat un vechi cronicar al Petersburgului, pentru a înjgheba acolo *tragedii, comedii şi opere*. O mostră a acestui minunat templu al Thaliei, Melpomenei[1] etc. etc. mai putea fi văzută acum câţiva ani în târgul Kuskovo de lângă Moscova. Alte case mai modeste la înfăţişare răsăreau, totuşi, la îndemnul stăpânirii pe Bulevardul Mare, şi acoperişurile lor noi-nouţe, de olane sau de şindrilă, mărturiseau că şi ele sunt vrednice să facă parte din lumea mare, să se alinieze cu cele de seamă. Gostinâi-dvor[2] clădit din lemn, cu două caturi, cu nenumărate arcade mici, ca despărţămintele unui grajd mare, răsărise tocmai atunci, chiar pe locul unde se înalţă cel de astăzi. Pe vremea aceea, el se învecina cu un crâng de mesteceni, care-i cedase o parte din teritoriul său, păstrând însă cealaltă parte, mai mare, dinspre mahalaua Anicikova, ca şi cum copacii s-ar fi retras grabnic în faţa asaltului orăşenilor vioi, bătăioşi, spre locuitorii paşnici. Însă nici aici populaţia tot mai numeroasă a capitalei nu-i lăsă să poposească multă vreme: ea înjghebă o piaţă chiar în mijlocul crângului: apoi, curând după aceea, reteză, ca o hulă, şi ultimii copaci care mai rămăseseră ici-colo, umbrind coliba unui bătrân invalid din batalioanele marinei. Unde-s oare acum mahalaua Anicikova şi mândra Casă a comediei şi căsuţele care stăteau ţanţoşe pe Bulevardul Mare, fălindu-se cu acoperişurile lor de olane, aşa cum în zilele de sărbătoare negustoresele sulemenite ies la poartă, ca să mai vadă şi ele lumea, dar mai ales ca să fie văzute? Unde sunt toate cele pomenite aici! Şiruri de piatră, aliniată clasic, ca pe aţă, s-au ridicat peste mormanele de cenuşă ale Petersburgului de altădată, ca nişte monumente reci dar somptuoase, înălţate drept recunoştinţă a urmaşilor peste rămăşiţele poeţilor dragi poporului.

Mult îmi place să-mi evoc acest Petersburg de altădată, dar numai vara, la asfinţitul soarelui, când ultimele lui raze îi dăruiesc nuanţe fantastice. Cât de pitoresc pare el atunci, cu palatele lui care te privesc de sus, pline de importanţă, şi cu mulţimea de căscioare de vălătuci ce răzbat treptat în rândul lumii; cu căsuţele lui pe jumătate olandeze, pe jumătate ruseşti, la clăditul cărora meşterii au căutat care mai de care să creeze imagini de sine stătă-

[1] Thalia – muză, protectoarea comediei; Melpomena – muză, protectoarea tragediei (mitologie).
[2] Centru comercial, un fel de hală (n. ed.).

toare, neaşteptate, vrând parcă să spună: „Fiecare voinic după capul lui voiniceşte”. Dacă n-ar fi decât acoperişurile caselor şi tot ar avea la ce se opri privirea dornică de poezie. Cu câtă gingăşie dezmiardă soarele iarba crescută pe aceste acoperişuri pe care vremea a îmbinat nuanţe de verde, galben, ruginiu şi cenuşiu! Cele din urmă raze ale soarelui scot atât de bine în relief acoperişurile de olane trandafirii (care apar ici-colo în câte două-trei caturi, ca două-trei tricornuri, îndesate unul peste altul, uneori în formă de săgeată, alteori ca nişte minarete sau, în sfârşit ca nişte hulubării)! Ce frumos se răsfrâng razele soarelui în măciulia din vârful săgeţii Amiralităţii, care pare un măr de aur ce se învârteşte deasupra unei fântâni ţâşnitoare! Cum scânteiază pe crucile lăcaşurilor domnului, clădite mai cu seamă din lemn, cum sar în snopi de foc când ating metalul luciu al palatelor! Dar cerdacurile falnice, nespus de variate, care ba se ascund prin curţi, ba se înfig trufaşe în coasta clădirii sau ies ţanţoşe chiar în stradă; dar corăbioarele care împodobesc porţile, cu steaguri fâlfâind deasupra lor; dar morile de pe malul ostrovului Vasilievski, cu scufiile lor năzdrăvane şi cu cataligele lor, înclinându-se în faţa Palatului de iarnă şi în faţa palatului lui Menşikov, oglindite amândouă în apele Nevei; iar pe lângă palate – alaiul de căscioare din vălătuci, aliniate sub numele de Mahala franţuzească; dar Neva fără poduri, cutreierată de o adevărată flotilă de bărci viu colorate, din mijlocul căreia răsar catarguri ca trestia deasă pe lac, şi, în sfârşit, crângurile şi pajiştile din mijlocul oraşului: oare toate acestea nu sunt pitoreşti, nu sunt o adevărată poezie?...

Iarna, însă, şi mai cu seamă în iarna anilor 1739-40, n-aş fi vrut să fiu în Petersburgul de altădată. Erau acolo Olanda şi Siberia laolaltă, una musafir, cealaltă gazdă, întâlnindu-se mirate lângă Golful Finic; se uitau chiorâş una la alta şi căutau să se răpună reciproc. Se înţelege că iarna, pe ger, pitorescul rusesc iese deasupra. Până şi pe distinsul Bulevard el este pe deplin stăpân. Multe maidane mai sunt; casele, ca nişte bolnavi dintr-un spital care se uită pe geam, în halate albe, cu scufii albe pe cap, sunt aşezate la o bătaie de puşcă una de cealaltă, ca după incendiu; străzile se deosebesc doar prin numele lor şi prin gardurile înşirate pentru a le marca; canalele, cu malurile întărite cu bârne şi cu parmaclâcuri de lemn; troiene de zăpadă pe străzi aproape pustii – grozăviile vremii lui Biron: un tablou ce nu era deloc de invidiat!

Abia acolo unde sfârşeşte Bulevardul Mare, lângă Gostinâi-dvor,

duhul şugubăţ al negustorilor ruşi mai înviorează acest tablou. Ori de câte ori apare un trecător, tejghetari vioi, smulgându-şi căciula din cap şi întinzând mâna ca gospodina care mână puii în coteţ, scuturându-şi părul lucios, tuns rotunjit, ca pe oală, cotcodăcesc, latră, cântă, înşiră un pomelnic nesfârşit de mărfuri, îi strigă un adevărat potpuriu de saluturi, îl întâmpină şi-l petrec în hărmălaie, ca nişte potăi sâcâitoare, până când trecătorul dispare din vederea lor. „Ce doriţi să cumpăraţi? Cucoană, cuconiţă, poftiţi încoace! Cu ce vă putem servi? Stimate domn, poftiţi, vă rugăm! Ce vă trebuie? Avem şi fier, şi mied, şi ţesături înflorate, şi basmale, şi catifea, şi brocart, şi catran, şi hârtie!... Schimbăm icoane!... Blănuri siberiene! Icre de Astrahan! Safian de la Kazan! Aici, la mine, cucoană, la mine marfa-i mai bună! Nu ascultaţi ce spune, minte... poftiţi la mine... Zău, vă las pe un preţ de nimic... în pierdere, numai saftea să fie... sunteţi bun de saftea...” Mai-mai să te sfâşie. Dar dacă-ţi dă cumva prin gând să-i intri în dugheană, tejghetarul care zicea că vinde în pagubă îţi cere un preţ de cinci ori cât face marfa. Cucoane fandosite, cu şube de catifea în toate culorile, cu băsmăluţe legate pe cap după portul rusesc, pieptănate după moda nemţească, cu manşoane mari, se plimbă ca nişte păuniţe printre şirurile de dughene şi se ocărăsc cu negustorii mai abitir ca nişte marinari. Negustorese rumene cu kokoşnice de brocart, cu scurte îmblănite, dau din cap simandicoase, fără să se mişte, ca nişte pisici de lut, abia strecurând printre dinţi ce doresc. Ici-colo, câte un domn de vază, cu şubă de urs şi, în ciuda climei nordice, cu tricorn peste perucă, îşi croieşte drum cu ditamai bastonul, răzbind prin gloata prăvăliaşilor sâcâitori, lăsând în urma lui slugile mai îndrăzneţe să măture liota în stânga şi în dreapta. Birjari şi căruţaşi roiesc în apropierea târgului, strigând ca un ecou din vremea tătarilor: „padi! padi!” Afară se aude: „Blinele fierbinţi!”, „Hai la mied cald cu miroase!”, „Hai la jimble!”; zurgălăii de pe grumazul cailor clinchetesc voios; benzi de fier zăngănesc domol; gunguresc mii de porumbei, pe care ruşii pravoslavnici îi hrănesc şi-i alintă ca pe o pasăre sfântă; palmele mâinilor vârâte în mănuşi cu un deget se lovesc una de alta; gerul trosneşte sub tălpile săniilor, zăpada scârţâie sub picioare. Pretutindeni e forfotă, pretutindeni răsună strigăte, larmă, zăngănit.

Toate aceste lucruri, toată această vânzoleală de bâlci sunt noi pentru ţiganii noştri; ei vor să vadă tot, să audă tot.

Deodată de undeva răzbate glasul unui străjer. Parc-ar fi glasul

arhanghelului, vestind sfârşitul lumii. Îndată amuţeşte totul, conteneşte orice mişcare, se opreşte până şi răsuflarea, de parcă tot ce era viu a fost înăbuşit sub apăsarea călcâiului unui zeu mânios. Cântarele, arşinele, mâinile, picioarele, gurile, totul încremeneşte în poziţia în care le-a găsit acel strigăt. Doar auzul, încordat la limită, înlocuieşte toate celelalte simţuri; numai el mai arată că viaţa nu s-a scurs încă din aceşti oameni: toţi ascultă cu luare-aminte...

Strigătul răsună iar, unduieşte, pare să urce din treaptă în treaptă, tot mai aproape şi mai aproape; acum se poate desluşi limpede cuvântul: „Limba!”

— Vine Limba! Limba!... repetă îngrozite sute de glasuri.

Cuvântul „Limbă” vuieşte prin ambele caturi la Gostinâi-dvor, străbate uliţele, slăbeşte, apoi se aude iarăşi mai tare şi trece de la om la om ca o molimă. Aproape fiece om e un ecou al acestui cuvânt. Mărfurile sunt aruncate claie peste grămadă, banii lăsaţi în plata domnului, dughenele închise, unii se zăvorăsc înăuntru, alţii se îmbulzesc, aleargă înnebuniţi, cu răsuflarea tăiată, încotro văd cu ochii, care spre casa lui, care spre a altuia, sărind peste porţi, încuind uşile, ascunzându-se în pivniţe, în poduri; unii sar în trăsurile lor, alţii în birje, fără să se mai tocmească; caii gonesc turbaţi, simţind parcă primejdia laolaltă cu oamenii. Şi în câteva clipe, Bulevardul Mare, Gostinâi-dvor şi toate împrejurimile rămân pustii, de parcă ar fi pierit orice suflare.

Doar în pieţişoara de peste drum de Gostinâi-dvor se mai zăresc doi oameni. Privesc buimaci, căci nu pricep nimic, nu ştiu ce se petrece în jurul lor şi n-au habar ce trebuie să facă. Presimţind că se va întâmpla ceva îngrozitor, rămân încremeniţi pe loc. Cei doi oameni sunt ţiganii noştri.

Se întorc...

Drept înspre ei vine o arătare, urmată de un alai pe jos şi de un poliţai călare. Aşa vine arătarea cel puţin astfel pare de departe.

Ţiganii se gândesc să fugă. Încotro? E prea târziu; poliţaiul îi poate ajunge din urmă călare într-o clipă. Şi-apoi, de ce să-i lovească pacostea tocmai pe ei? Doar n-au făcut niciun rău. Poate vor să-i întrebe ceva? Sfătuindu-se astfel între ei, stau pe loc, aşteptând să treacă alaiul care vine spre ei.

Arătarea se apropie tot mai mult, tot mai mult! A ajuns la câţiva paşi. E un om acoperit din cap până-n picioare cu un sac din pânză groasă, cu tăieturi numai la ochi şi la gură. O! Arătarea aceasta e

îngrozitoare. Nu degeaba la apropierea ei toţi fug, totul rămâne pustiu. E îngrozitoare ca şi ciuma, ca şi cutremurul de pământ, ca şi revărsarea de ape. Atunci când rosteşte prin mica tăietură din pânză cuvintele magice *vorbă şi faptă*, ele însemnează cercetarea, schingiuirile, osânda, ele ucid chiar înaintea morţii: cuvintele acestea nu sunt mai puţin îngrozitoare decât răgetul crocodilului care cască gura pentru a înghiţi prada. Este una din acele urgii oficializate, de care ne-a izbăvit Ecaterina cea Mare. Urgia se numea: „Limba”.

Ce însemna Limba? Un ucigaş care era dus prin oraş, gătit aşa cum am spus, pentru a-şi arăta părtaşii. Se înţelege că acest mijloc groaznic era folosit de profitori şi de ambiţioşi, de răzbunători sau de cei dornici să lungească sau să încurce judecata, pentru a-şi atinge scopurile.

Limba se apropie de ţiganca speriată şi rosti spre ea funestele cuvinte *vorbă şi faptă*. Alaiul o înconjură îndată, iar poliţaiul îi porunci cu glas ameninţător să-l urmeze. Tremurând de spaimă, nemaiputând nici chiar să gândească, atât de neaşteptată era năpasta ce dăduse peste ea, ţiganca voia să spună ceva, dar buzele ei nu îngăimau decât nişte sunete tremurătoare, neînţelese. Supunându-se, păşi după cumplitul denunţător.

— Luaţi-mă şi pe mine, strigă tovarăşul ei, de care o despărţiseră. Dac-a greşit cu ceva, sunt şi eu părtaş la vină. Întrebaţi-o, nu mă despart nici ziua nici noaptea de dânsa; fără mine, nu-i în stare să taie niciun pui.

— Pe tine nu te arată Limba, zise poliţaiul. N-avem nevoie de tine.

— Trebuie să mă luaţi şi pe mine cu dânsa; mă pârăsc eu însumi.

Ţiganul fu lovit cu patul puştii.

— Puteţi să mă bateţi, să mă chinuiţi, striga mereu Vasili, sfârtecaţi-mă, scoateţi-mi sufletul şi tăia-ţi-l felii, eu tot n-am să mă despart de cucoana mea.

Cu toate ameninţările, cu toată făgăduiala că ceea ce ceruse se va îndeplini de îndată, el îşi urmă prietena şi stăpâna.

Capitolul 11

CERCETAREA

— Te torturară? — Groaznic! — În foc, catran fierbinte?

— Nu, ’n ţepe de cuvinte!...
Mai groaznice-s ca smoala, ca flăcările-albastre,
Ca tot ce-a scornit iadul din inimile noastre!...

Pe unde trecea Limba, ducându-şi victima, groaza mătura lumea de pe străzi. Doar arareori îndrăznea să-i iasă înainte caleaşca unui mare demnitar.

După ce biata ţigancă se mai dezmetici, primul ei gând fu la Marioriţa.

„Scumpa mea copilă, îşi spunea ea în sine, oamenii haini nu mă lasă să mă satur privindu-te cât eşti de fericită... Măcar să te văd măritată cu nobilul şi bogatul Volânski. Atunci pot să închid ochii împăcată, fericită ca în ceruri. Ei, am făcut şi de data asta tot ce putea să facă o mamă, poate chiar şi ceea ce o alta n-ar fi făcut... Ce n-aş da să pot auzi măcar o singură vorbă drăgălaşă din gura ta, fetiţa mamei!... Să simt pe obrazul meu măcar o singură lăcrimioară de-a ta, înainte de a adormi somnul cel de veci! Nu, nu, mi-e groază să mă şi gândesc că ai putea să recunoşti în ţigancă pe mama ta, mi-e groază mai mult decât de moartea spre care, poate, sunt dusă acum! Ţi-am făurit o fericire mare, mare de tot; n-am s-o arunc în noroi, n-am s-o las călcată în picioare de oameni... N-au decât să mă osândească: pe butucul călăului am să rostesc în şoaptă numele tău drag şi am să mă rog lui dumnezeu să-ţi fie pavăză în locul meu...”

Ţiganca se uită spre cer, apoi cătă spre partea în care se afla palatul, îşi privi păzitorul şi porni mai departe liniştită.

Gânduri, roiuri de gânduri se perindau unul după altul prin mintea ei; deodată o fulgeră o bănuială cumplită. Şi bănuiala puse stăpânire pe ea: inima ba îi clocotea ca pucioasa aprinsă, ba se răcea, ca la atingerea mâinii îngheţate a unui mort. Nu cumva s-o fi aflat taina ei?... Poate, asemănarea? Grozavă asemănare!... Nu cumva era dusă la cercetare, pentru dezvăluirea acestei taine îngrozitoare?... O, toate caznele din lume n-o vor putea sili să vorbească! N-au decât s-o schingiuiască! Din gura ei n-are să iasă numele Marioriţei. Îndoiala îi zbuciuma cumplit inima; moartea, moartea se cuibărise în pieptul sărmanei mame. Grăbea pasul, de parcă ar fi vrut s-o ia înaintea străjerilor, ca să se împlinească mai repede deznodământul, rugându-se când şi când lui dumnezeu să păzească de nenorocire un singur cap scump.

O duseră spre una din căsuţele de vălătuci din spatele Grădinii

de vară, care făcea parte din acareturile ducelui. La intrare, îi fu smuls cojocul de pe umeri. Vasili fu oprit în faţa intrării; el hotărî s-o aştepte acolo, chiar de o degera. Mariula fu dusă într-o tindă mare şi murdară, unde, lângă nişte grămezi de lemne, se afla o laviţă şchioapă şi o găleată cu apă, neacoperită. Intrară într-o altă încăpere, largă, rânduită altfel, dar nu mai puţin mohorâtă. O masă lungă se întindea în mijlocul acestei camere cu duşumeaua coşcovită şi atât de dezghiocată, încât dacă puneai piciorul pe o scândură la unul din capete, puteai să ridici în sus tot ce stătea pe ea. Geamurile acoperite cu chiciură groasă de un deget prefirau în acea raclă o lumină sinilie. Din loc în loc spânzurau din tavan pânze de păianjen, părând nişte aripi de lilieci. De-a lungul pereţilor negri erau aşezate teancuri de hârtii, a căror vechime n-ar fi putut-o socoti decât poate doar Cuvier[1], paleontologul, după grosimea colbului ce se aşternuse peste ele. Ceea ce te liniştea dintru început în acea încăpere era Pravila lui Petru, scrisă pe hârtie cerată, care stătea în mijlocul mesei: dar şi acest monument, întruchipare a unui gând înalt al marelui ţar şi legiuitor, era pângărit de un păianjen îndrăzneţ, care-l acoperise pe alocuri cu pânza sa, ca şi de cruzimea neomenoasă care adusese tot felul de unelte de tortură într-o odaie alăturată, a cărei uşă fusese parcă anume lăsată deschisă. Aceasta era cancelaria poliţienească de pe lângă casa ducelui.

Văzând acele unelte, ţiganca gândi că o aşteaptă o cercetare cumplită. Înfăţişarea oamenilor ce se iviră în faţa ochilor ei nu era nici ea mai liniştitoare. La masă, pe locul judecătorului, şedea un bătrân uscăţiv, respingător la înfăţişare: pletele roşcate îi cădeau în neorânduială pe umeri, capul, prelung, uscat, părea un cap de cal peste care fusese întinsă o piele de om, cu ochi de hienă, cu urechile şi gura leit ale unui urangutan, aşezate atât de aproape unele de altele, încât ori de câte ori mişca mai mult fălcile, îi mişcau în acelaşi timp şi urechile uriaşe şi perii roşcaţi, zburliţi. Ochii ba îi încremeneau, aţintiţi într-un loc, căpătând o culoare plumburie, ca ai unui mort, ba sclipeau înfiorător, ca un bisturiu, fulgerând necruţător sufletul slab din faţa lui şi ţinându-l atârnat deasupra unui hău. Era îmbrăcat din cap până în picioare în cafeniu-roşcat; până şi ciorapii de mătase aveau aceeaşi culoare; manşetele de dantelă scumpă îi acopereau toată mâna, iscând

[1] *Cuvier Georges* (1769-1832) om de ştiinţă francez, autorul unor lucrări de anatomie comparată, paleontologie şi al unui tratat despre animale.

bănuiala că sub ele se ascundeau nişte gheare de diavol. Lângă el, într-o parte a mesei, şedea un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, bălai şi firav – n-avea un strop de sânge în obraz; ochii tulburi, lipsiţi de viaţă, vădeau o fire adormită sau bolnăvicioasă. De altfel, în toată purtarea şi vorbele lui se bănuia un chin tainic: tânărul părea în totul un gând nerostit până la capăt, suspendat prin trei puncte. Ţinea pana în mână, parcă împotriva vrerii sale, şi se uita mai mult la hârtia din faţa lui decât la făpturile vii din jur. Cel dintâi era zelosul acolit al lui Biron, *Ober-hofkommissar*-ul Lipman, cel de-al doilea – secretarul particular al amândurora şi nepotul lui Lipfman, Eichler, pe care unchiul său îl crescuse ca pe propriul lui copil şi-l iubea, iubindu-se în el pe sine. Abia ştiind să se iscălească, Lipman îl folosea ca o unealtă vie pentru toate treburile sale de cancelarie. Neavând copii, deci cui să-şi lase averile şi titlurile de nobleţe, voia să-şi asigure o posteritate măcar prin el. Tocmai de aceea îl căpătuise în acea slujbă de invidiat, care-l apropia de duce: locul de secretar al cabinetului ducelui fusese ca şi hărăzit pentru nepoţelul lui.

Ciudată mai e şi dorinţa aceasta de a avea o posteritate!... Uneori un întreg şirag de urmaşi, un popor întreg, omenirea întreagă culege recolta de pe ogorul semănat de un simţământ înălţător sau de egoismul unui singur om.

De o parte a Pravilei fu aşezată Mariula, de cealaltă – Limba: femeia, frumoasă, gătită cu o rochie de mătase presărată cu stele de aur (mama domniţei Lelemico s-ar fi înjosit în proprii ei ochi, dacă s-ar fi îmbrăcat sărăcăcios), palidă, tremurând de groază; Limba – în sacul negru de pânză groasă, prin care se vedeau doi ochi cenuşii şi buzele gata să se deschidă, pentru a rosti osânda de moarte.

Cercetarea începu. Preludiul arătase limpede ce va însemna concertul propriu-zis.

— Bagă de seamă, ţiganco! i se adresă ameninţător judecătorul roşcovan, o înţelegere strâmbă e mai bună ca o judecată dreaptă: să ne spui adevărul, că de nu, vor vorbi ciolanele tale.

Şi arătă spre odaia de alături. Privirea cu care însoţi această mişcare săgetă inima Mariulei ca un vârf de cuţit.

— Nu mă ştiu vinovată cu nimic, boierule, zise ea, adunându-şi puterile, dar sunt gata să răspund la orice întrebare. („Numai despre Marioriţa să nu mă întrebe, îşi zise ea în gând. O, despre ea n-o să mă poată sili să scot o vorbă nici ceea ce văd în odaia de

alături!”)

— Mai adaug ceva la înţelegerea noastră: dacă recunoşti repede vina ce ţi se aduce, n-o să te ţinem mult aici. Şi acum, la treabă!

— Ascult, boierule!

— Îl vezi pe hâdul ăsta în sac? El a dus la pierzanie câteva suflete şi pune mărturie cum că tu, în drum de la Moscova încoace, te-ai împrietenit îndeaproape cu atamanul lui, care, sub numele malorusului Gordenko, vroia să ajungă la Piter, ca să jefuiască vistieria.

„A, va să zică asta era, îşi zise ţiganca în gând, bănuind acum ce vroiau aceia care o cercetau. Slavă ţie, doamne! Bine că nu e vorba de copila mea dragă; toate celelalte sunt fleacuri, nimicuri!...”

Parcă i se luă de pe inimă o piatră grea; ochii ei strălucitori de bucurie şi zâmbetul de pe buze o dădură în vileag.

— Numai atât? îl întrebă ea fără voie pe judecător.

— Păi e puţin lucru să fii prietenă cu un ataman?! Asta poate să te ducă pe butuc alături de el. Limbă, e rândul tău! Hai, spune ce ai de spus împotriva ei. Cum o cheamă? Ce urzeli viclene a pus la cale împreună cu atamanul?

Omul în sac îşi începu pâra ticluită cu dibăcie, însă prost învăţată pe dinafară. Cine cunoştea vocea lui Ferapont Podacikin ar fi ghicit îndată că era chiar el.

Da, într-adevăr, era fiul madamei din casa lui Volânski. Fusese silit să facă pe Limba, pentru a o pârî pe ţiganca, prietenă la toartă cu omul care, deşi fusese prefăcut în sloi de gheaţă, totuşi nu dăduse în vileag uneltirile lui primejdioase – pentru a o pârî că ştiuse să-i intre sub piele lui Volânski, rămânând între patru ochi cu acesta vreme îndelungată, după cercetarea oamenilor. Nu i-o fi dat Gordenko chiar ei jalba cu pricina? Nu cumva acea mărturie scrisă încăpuse pe mâinile unui al treilea, poate chiar în acelea ale vrăjmaşului ducelui?... Dinspre partea asta, persoana luminăţiei sale nu era în afara oricărei primejdii; şi cine nu ştia că persoana favoritului este mai presus de orice? Nu era mare lucru să se spună că o ţigancă e răufăcătoare, să i se pună în spinare câteva fărădelegi! Încurcând-o astfel, se va putea stoarce totul de la ea şi, după împrejurări, va putea fi pedepsită sau iertată: totul era în puterea ducelui.

Aducerea acestei trebi la bun sfârşit fusese încredinţată, după cum am văzut, vicleanului Lipman.

— E adevărat, răspunse cu tărie ţiganca, că mă cheamă Mariula,

precum adevărat este şi că malorusul – dumnezeu ştie, cine-o fi – m-a îndrăgit, cum zicea el, pentru şiretenia mea, că a stat adesea de vorbă cu mine şi...

— Şi că ţi-a dat?... întrebă Lipman, tremurând de nerăbdare. Ei, haide, spune, porumbiţo...

„Acum înţeleg, îşi zise în gând Mariula, înţeleg totul şi o să le spun tot. Ce-mi pasă mie de tărăşeniile altora! Eu nu am decât un singur foc la inimă pe lumea asta...”

— Daţi poruncă să iasă afară sacul ăsta, îi spuse ea tare judecătorului. Ştiu ce vreţi de la mine.

Liniştea şi hotărârea cu care vorbea prevesteau o apropiată şi prielnică încheiere a cercetării. Norii de furtună care se strânseseră pe faţa *Ober-hofkommissar*-ului începură să se împrăştie. Îi făcu un semn cu mâna Limbii să iasă. Pricepând îndată porunca, denunţătorul se grăbi să dispară. Atunci ţiganca vorbi cu tărie:

— Vreţi hârtia lui Gordenko, nu-i aşa?

— Da, da, porumbiţo! Hâr... hâr... tia, pe care... dar... văd... că eşti... tare isteaţă, că ai înţeles totul.

— Ba nu, boierule, nu înţeleg nimic.

— Cum nimic?... strigă ameninţător judecătorul. Ţigancă afurisită! N-ai spus chiar tu?...

— Nu ştiu ce stă scris în hârtie; dar...

— Ei?...

O dată cu această întrebare, fără să vrea, Lipman se ridică puţin de pe scaunul său; privirea i se înfipse ca ghearele unui diavol în sufletul Mariulei, vrând să smulgă din el întreaga taină.

— Unde-i? adăugă el nerăbdător.

— E la mine, am păstrat-o, răspunse ţiganca.

Dacă ar fi spus altceva, bătrânul ar fi sfâşiat-o în bucăţi; bucuros de răspunsul primit, era gata s-o sărute.

Fără să ceară voie, Mariula se apropie de fereastră, se întoarse cu spatele, scoase din sân un pachet pecetluit şi-l întinse judecătorului, întrebându-l:

— Asta o fi?

Suflecându-şi manşetele, Lipman apucă pachetul cu mâna tremurătoare, rupse pecetea şi, întinzând hârtia secretarului său, îl întrebă scurt, cu răsuflarea tăiată:

— Ia vezi...

Secretarul luă maşinal hârtia, o parcurse cu privirea-i somnoroasă, dădu din cap afirmativ şi răspunse, căscând prelung:

— Asta e!

Apoi începu s-o citească pe îndelete.

Până să ajungă la urechile bătrânului cuvântul dorit, acesta părea gata să-şi mănânce de viu nepotul pentru încetineala lămuririi; dar răspunsul fu rostit, şi toată bucuria sa triumfătoare i se revărsă într-o singură exclamaţie:

— Aha!...

Tot astfel ar fi exclamat, fără îndoială, şi un alchimist, descoperind piatra filozofală; tot astfel a exclamat probabil şi Columb, zărind ţărmul Lumii Noi, pe care o descoperise.

Aici şireata Mariula, căreia Gordenko îi dezvăluise unele taine politice privitoare la Biron, ştiu să povestească cu grijă, fără a pomeni despre ministrul de cabinet, cum ajunsese hârtia la ea, cum Gordenko – ataman sau ce-o fi fost, habar n-are – o rugase ca în împrejurarea că el va muri, să dea acea hârtie măicuţei-împărătese.

— I-am făgăduit că aşa o să fac, dar în sinea mea mi-am zis: de-o să-l ia dumnezeu la el, o să arunc în foc hârtia cu peceţi, că cine ştie peste ce bucluc dau.

— Nu pari a fi părtaşă la fărădelegile acelui tâlhar şi ar fi fost păcat să fie altfel, căci văd că eşti o femeie de treabă. De aceea ai scăpat teafără. Să ştii că însuşi ducele o să te răsplătească. El e un boier mare. În toată Rusia nu-i altul mai mare ca el – ce spun, în Rusia? – nicăieri sub soare! E un boier bun la suflet, mărinimos. Când ai să-l cunoşti, o să vezi.

— Păi cum de nu, tătucule, răspunse Mariula. I s-a dus vestea hăt-departe, până în ţara turcească, cât e de bun...

Tânărul secretar zâmbi abia zărit; dar şi acest zâmbet şi-l ascunsese printr-un căscat şi, punând hârtia pe masă, întinse picioarele cât erau de lungi şi aţipi.

— Ei, încă două întrebări, urmă Lipman. Dacă îmi răspunzi şi la ele tot atât de iute şi fără ascunzişuri ca până acum, pot să te felicit: o să te înnoieşti din belşug.

— Întreabă-mă, boierule!

— Altă hârtie n-ai văzut cumva la malorus?

— N-am văzut, boierule.

— N-a vorbit niciodată cu tine despre aşa ceva?

— Niciodată.

— Nu ţi-a dezvăluit ce urmăreşte?

— Mi-a spus doar atât: că vrea să se răzbune pe cineva pentru o

obidă ce i-a fost adusă, însă pe cine şi ce fel – nu mi-a spus.

— Şi acum, o ultimă întrebare: despre ce ai vorbit când ai rămas singură cu Artemi Petrovici Volânski ieri, la el acasă?

Ţiganca simţi că i se taie răsuflarea; se îngălbeni şi răspunse cu limba împleticită:

— N-am vorbit nimic, boierule... zău aşa, nimic...

— Hm! Nimic! Precum văd, te-ai îngălbenit la faţă şi tremuri?... Nimic, zici?... Să-mi spui ce-ai vorbit cu el, sau...

— Iacă-tă, am să vă spun drept, boierule mare... jur pe ce am mai sfânt că nu-i în legătură cu treaba asta... Ia, nişte fleacuri...

— Dacă-s fleacuri, de ce nu le spui?

— Am jurat...

— Hei, meştere gâde! strigă Lipman.

Intră călăul.

— O, dacă-i p-aşa, n-aveţi decât să mă chinuiţi: n-o să vă spun nimic!

Dând acest răspuns, care vădea întreaga ei tărie sufletească, Mariula înălţă capul; apoi întrebă unde să meargă la cazne.

La strigătul ei, tânărul se trezi din picoteală; aplecându-se spre unchiul lui, îi spuse pe nemţeşte:

— N-o îndârji! De vreme ce n-a ascuns de dumneata hârtia asta, ar fi dezvăluit desigur şi alte taine în privinţa malorusului sau a uneltirilor lui Volânski, dacă le-ar fi cunoscut. Trebuie să fie ceva în legătură cu dragostea... i-o fi cerut să-l ajute... doar ai aflat... E vorba de o dragoste, nu-i aşa? adăugă el în ruseşte, întorcându-se de data asta spre ţigancă şi încurajând-o cu privirea şi cu glasul.

— Da! Mai mult nu aşteptaţi să vă spun, răspunse Mariula.

— Păi de ce n-ai spus aşa din capul locului, se grăbi să intervină Lipman, acum cu glas blajin şi făcând semn gâdelui să iasă. Înţeleg, înţeleg... O vrea de mireasă! Ha, ha, ha. Da' ştii că-ţi seamănă leit? Ai stat cumva prin Moldova, pe la vreun prinţişor de pe acolo?

— Ajunge cu şaga, răspunse Mariula, aprinzându-se.

Mai bine ar fi intrat în pământ chiar în clipa aceea.

— Ce să zic? Nu faci o faptă rea! urmă batjocoritor bătrânul. Şi ce mai mire! Bogat, cu vază... Frumoase daruri o să capete peţitoarea...

Mire! Mireasă! Vorbele acestea loveau ca nişte ciocane drept în inima sărmanei mame.

— N-o să te stingherim cu peţitul ăsta. Numai că, în privinţa celorlalte... să bagi de seamă! adăugă Lipman cu înţeles,

amenințând-o cu degetul şi apropiindu-l apoi de buze.

— Au rămas înmormântate aici, în pieptul meu, răspunse ţiganca cu hotărâre, recăpătându-şi cumpătul după spaima pe care o trăsese.

— Bine, mă declar mulţumit! A, da, mai avem amândoi o trebuşoară.

— Porunciţi.

— Malorusul ăla, ataman, neataman, zi-i cum vrei, s-a făcut nevăzut...

— Şi ce mă priveşte pe mine, boierule?

— Malorusul, care se îmbrăcase pentru serbare ca voievod şi căruia îi luase locul Gordenko, este acum aici... Vezi că dacă se află cumva că nu s-a ştiut de el nimic o vreme şi că tâlharul acela venise în locul lui, vrând să înfrunte stăpânirea, voievodul o s-o păţească – o să înceapă tot felul de cercetări... o să se strârnească încurcături şi... mai ştii ceasul rău? S-ar putea să fii amestecată şi tu... De-aia, îţi dai seama că e mai bine să punem capăt de la început încurcăturilor... Aşadară, ai să spui că tot drumul l-ai cunoscut numai pe hoholul ăsta... Ai înţeles?...

— Habar n-am cine-i Gordenko...

— Ha, ha, ha! Isteaţă mai eşti!

— Dar prietena malorusului?

— De-asta n-avea tu grijă. Şi ea, şi pristavul, şi toţi ceilalţi care l-au cunoscut în drum pe hoholul ăla afurisit ce ne-a dat atât de furcă, toţi au arătat cu jurământ...

— N-am nimic împotrivă!

— Bagă de seamă!... Ştii cu cine ai de-a face! De vie te îngropăm...

— Puteţi să mă şi jupuiţi de vie, dac-o să scot o vorbă. Ce-s netoată, să pălăvrăgesc ca să-mi fac rău mie însămi? Poate că la zile negre o să mai am nevoie de dumneavoastră.

— O, cum nu! cum nu! Eşti o comoară de femeie!... Ei, drăguţo, să ştii că n-o să rămâi nerăsplătită de mai-marele nostru.

Şi luând pildă de la mai-marele lui, în semn de bunăvoinţă, îi întinse mâna, zâmbind cu buzele lui uriaşe în aşa fel, încât întreaga liotă a privitorilor din iad ar fi aplaudat acest zâmbet mai mult decât drăcesc, fireşte, dacă privitorii de acolo ar fi în stare să preţuiască jocul confraţilor lor de aici, actorii.

Cu aceasta, cercetarea luă sfârşit. În locul năpastei la care se aşteptase, Mariula ieşi cu o rublă de argint în plus şi cu făgăduiala

că va fi ocrotită de cel dintâi om din împărăţie. Ne putem lesne închipui bucuria lui Vasili, când o văzu vie, nevătămată şi pe deasupra veselă.

Capitolul III

DOFTOROAIA

— Vasea, prietene! Împlineşte-ţi mai repede făgăduiala dată, că de nu, îmi pun ştreangul de gât, zise ţiganca.

Inima îi clocotea de ciudă că fusese descoperită asemănarea ei cu domniţa Lelemico.

Ţiganul nu-i răspunse nimic. O privea mereu, vrând parcă să se încredinţeze că e în viaţă, că i-au dat drumul, că merge alături de el. O duse în mahalaua pescarilor. Fireşte că de data asta ocoliră Bulevardul Mare, ca şi piaţa din faţa bazarului Gostinâi-dvor, unde de altminteri totul era obişnuit, ca şi mai înainte, doar că nu se vorbea altceva pe la toate colţurile decât că Limba pârâse pe o ţigancă, fostă, cică, nevastă a unui ataman de tâlhari şi ucigaşă a câtorva oameni. Încercaţi să zvârliţi un zvon cât de prostesc într-o gloată de gură-cască, şi-o să vedeţi c-au să-l creadă fără să judece, şi au să-l răspândească mai departe din gură în gură.

Ajunseră în mahalaua pescarilor. La un capăt de uliţă, Vasili bătu în uşa unei cocioabe cu pereţii atât de afumaţi, încât părea făcută din cărbuni. Cocioaba bătea mătănii înspre uliţă; pieptănătura ei de paie, presărată gros cu omăt, era zbârlită de vânturi. Împrejur – nici ogradă, nici măcar un şopru sau vreo magazioară – nimic.

Cineva trase pe dinăuntru cerceveaua ferestruicii pe care era întinsă o băşică de bou; în uliţă năvăli o volbură de abur, apoi, învăluită în volbură, în deschizătura ferestruicii se ivi faţa unei băbuţe, galbenă ca turta de ceară, plină de zbârcituri. Bătrânica începu să tuşească. Părea că din gura ei ies rotocoale de fum. Cu glas blajin, băbuţa îi întrebă pe cei doi ţigani ce vor.

— Avem mare nevoie de matale, mătuşă dragă, îi spuse Vasili. Dă-ne drumul în casă, că n-o să-ţi pară rău.

— Măcar că n-aţi venit la vreme potrivită, oameni buni, răspunse bătrâna, n-o să vă las afară în ger: intraţi înăuntru cu dumnezeu.

Drumeţii noştri păşiră pe scăriţa îngheţată, tot atât de neagră şi de strâmbă ca toată cocioaba, şi urcară în cerdac. Acolo Vasili smuci de ivărul uşii uriaşe, care se deschise, şi l-ar fi tras, de bună

seamă, după ea, dacă el însuşi n-ar fi cântărit mai greu decât uşa. Ţiganii se pomeniră într-o tindă mică, ce despărţea odaia băbuţei de o cămară, folosită pesemne drept spiţerie, deoarece de acolo răzbăteau miresme de buruieni tămăduitoare. Apăsară clanţa uşii dinăuntru şi intrară într-o odaie călduroasă şi bine luminată. Drumeţii noştri, plini de promoroacă, fură învăluiţi plăcut de căldură şi lumină. Într-un colţ, gătit cu flori uscate şi cu crenguţe de salcie, ardeau trei lumânări de ceară, luminând viu o icoană cu nimb argintiu, împodobită cu panglici în toate culorile, cu cruciuliţe şi inele, prinosuri ale osârdiei cu care se rugau suferinzii. Cu capul spre icoană, pe o laviţă, zăcea o ţărăncuţă, galbenă la chip, bolnavă. Ochii ei ardeau, pieptul îi răsufla anevoie; părul strâns într-o cosiţă atârna în jos spre duşumea; mâinile şi picioarele îi erau legate cu frânghii. Lângă ea, un vlăjgan de ucenic bolborosea fonf un descântec împotriva necuratului. Îmbrăcată cu un sarafan albastru, pirpirie, gheboşată, dar atât de îngrijită şi de spălăţică, încât părea o nucă curăţată, bătrânica şoptea o rugăciune; ea le făcu semn cu mâna oaspeţilor să se aşeze pe alt sipet. O fetişcană de vreo paisprezece ani, fragedă, îmbujorată de parcă tocmai se spălase cu zăpadă, stătea în faţa vetrei şi arunca un soi de răşină într-un hârb, din care se răspândeau prin toată casa rotocoale de fum înmiresmat. În clipa în care ucenicul rosti tunător, prelung: „Piei...” bolnava începu să geamă, să scrâşnească din dinţi şi să ţipe înspăimântător, în toate felurile; ba parcă lătra un câine, ba scârţâia un car, ba guiţa un porc. Când şi când, din gura ei izbucneau vorbe hulitoare de dumnezeu. Apoi începu să se zbuciume cumplit; ochii i se holbară, gata-gata să-i iasă din orbite; frânghiile cu care era legată plesniră; se chircea, se încolăcea, se zbătea ca peştele pe uscat, zgrepţăind peretele cu picioarele... Părea că fiecare părticică a trupului ei se zvârcoleşte... Pântecele i se umflă, apoi se dezumflă iar, pieptul i se lăţi neobişnuit, grumazul i se încordă aşa fel, încât vinele ei păreau nişte funii. Şcolarul şi ţiganul o apucară de mâini şi de picioare, însă puterile lor împreunate nu însemnau mai mult decât puterea unui copil pe lângă a ei, căci fură aruncaţi amândoi cât colo. Cosiţa bolnavei, lovind obrazul ucenicului, lăsă pe el o dungă roşie. Mariula încremenise de groază: părul i se făcuse măciucă. Baba doftoroaie se ruga însă netulburată. Curând, bolnava începu să se liniştească: pe buze i se ivi o spumă, după care din gura ei ţâşni un abur uşor. După ce acesta se împrăştie, bătrânica se apropie de bolnavă, se închină cu

evlavie, o binecuvântă şi pe ea cu semnul crucii, se aplecă deasupra ei şi rosti o rugăciune, după care începu să şoptească nişte vorbe nedesluşite, trecându-şi prelung mâna peste trupul bolnavei şi peste ochii ei... de mai multe ori, încetişor, tainic, adormitor. Ochii băbuţei sclipeau; pe obrajii ei gălbui se iviră pete alb-trandafirii... Bătrânica acoperi cu o năframă albă faţa bolnavei, care adormise. Fetişcana se aşeză la picioarele ei şi i le luă în mâni. Istovită, băbuţa făcu câţiva paşi până la o laviţă, se culcă şi într-o clipă se cufundă într-un somn adânc. După ce stinse lumânările, ucenicul făcu un semn cu mâna ţiganilor să nu-i tulbure pe cei ce dormeau, apoi ieşi tiptil din izbă. Înăuntru se aşternu liniştea, o linişte atât de adâncă, încât părea că duhul somnului şi-ar fi întins aripile peste întreaga căscioară. Căldura încropită îndemna la toropeală; răsuflarea celor adormiţi te făcea să moţăi fără vrere. Nemaifiind în stare să lupte cu somnul, Mariula şi tovarăşul ei se culcară pe câte o laviţă şi după câteva clipe toţi cei din odaie dormeau adânc, ca vrăjiţi.

Când se deşteptară, afară se înnoptase. Pe masa acoperită cu o faţă cu chenar roşu, era aprinsă o lumânare de seu. Fetişcana, iute ca o veveriţă, aşeza pe masă felii mari de pâine neagră şi o solniţă uriaşă, cioplită meşteşugit în lemn. Stăpâna casei nu se zărea nicăieri. O pisicuţă se juca cu o hârtie prinsă de o aţă, pe care i-o coborâse de pe poiată o fetiţă de vreo trei anişori. De sub părul ei bălai, pieptănat frumos, unduios ca blăniţa unui mieluşel, lăsat în jos o dată cu capul, nu se vedeau decât doi ochişori albaştri, poznaşi.

Intră şi gazda.

— Nu te supăra, mătuşico dragă, îi spuse Vasili, făcând o plecăciune adâncă în faţa ei, împreună cu tovarăşa lui. Am şi tras un pui de somn la matale în casă. De vină-i numai căldura de aici; te învăluie plăcut după gerul de afară...

— De bine nu se plânge nimeni, drăguţule. Nu-i păcat să pomeneşti de raiul domnului, oricare ar fi prilejul: dar căldura pământească nu-i pentru sufleţel – răspunse repede bătrânica, rostind vorbele pe nerăsuflate. Pesemne c-oţi fi trudiţi de-atâta drum; ce să zic, omătu-i ca aluatul, iac-aşa îţi încurcă picioarele. Şi acum, ia să-mi spuneţi de unde vă aduce dumnezeu şi cu ce v-aş putea fi de folos.

— Precum văd, Agrafena Paramonovna, nu-ţi mai aduci aminte de mine?

— Nu te supăra, drăguţule, nu-mi mai aduc aminte, răspunse bătrâna, cercetându-l încordată, cu ochii stinşi.

— E drept că multă apă a mai curs de când nu ne-am mai văzut, şi mai multă încă, de când ne-am cunoscut. Din flăcăul tânăr, voinic, de altădată, iacată-mă un bătrân burduhos, iar mătăluţă, dintr-o fată nurlie – o bătrână gheboasă. Frumuseţea mătăluţă s-a dus pe apa sâmbetei, iar a mea s-a înecat în osânză.

Ţiganul scoase un pieptene de corn şi-l trecu prin părul negru, înspicat, tuns rotunjit, apoi, înduioşat, îşi arătă iar privirilor bătrânei faţa încadrată de barba deasă.

— Tăicuţule, de mi-aş putea aduce aminte! (Alta, în locul doftoroaiei noastre, ar fi spus, pesemne: ajută-mă, doamne! însă ea nu rostea numele domnului decât în împrejurări deosebit de însemnate.)

— Mai ţii minte oare cum veneai o dată de la doftorul neamţ, la care te trimisese tătâne-tău şi cum ţi-au ieşit înainte doi ostaşi şi au vrut să te necăjească... iar eu te-am petrecut cuviincios până acasă şi doar te-am sărutat, ghiocelul meu, pe obrăjor, ca pe o floricică?

Chipul bătrânei se îmbujoră uşor şi totodată începu să strălucească de bucurie.

— Vasenka, dragul meu, Vasiliok, tu eşti? strigă ea şi puse prietenoasă mâna ei uscăţivă pe umărul ţiganului rotofei. Cum pot să te uit eu pe tine!... Parcă numai asta ai făcut tu pentru mine? Mi-ai scăpat din flăcări ibovnicul, bolnav, olog de amândouă picioarele, când cu focul cel mare...

— Da' v-am furat şi un cal.

— Eh, eh! tot şugubăţ rămas-ai ca şi altădată, zise doftoroaia, înveselindu-se. Mulţi ani am dus noi laolaltă un trai fericit. Dar mândreţea asta cine-i?

— Cucoana mea, iar pe ruseşte – stăpâna mea.

— Va să zică, tot te-ai băgat la stăpân?

— În jug, vrei să zici?... Ba nu, Paramonovna; nu mă cunoşti oare?... Cine m-ar fi putut face să părăsesc slujba la împăratul cel bun, de n-ar fi sălăşluit în capul meu alt împărat – afurisita de viaţă slobodă ţigănească? Vezi tu, Mariula mi-a făcut un bine: nici mai mult, nici mai puţin, mi-a scăpat capul de pe butucul călăului; şi tocmai din această pricină îi slujesc, îi zic stăpână, iar dânsa îmi zice fratele ei, cumătrul ei şi-mi dă fel şi fel de alte nume. Şi-apoi, ea-i ţigancă de-a noastră! De mi-ar zice fără şagă sluga ei, aş părăsi-o îndată, măcar c-o iubesc mai abitir ca pe o soră. Hai,

Mariulo, sărut-o pe vechea mea prietenă.

Stăpâna lui Vasili îndeplini cu plăcere cererea tovarăşului şi slujitorului ei.

— Ce vânt v-a adus la Piter? Pesemne serbarea ceea diavolească, de-o văd pe prietena ta atât de frumos gătită! Nepoţeii mei şi cu mine i-am şi privit cu mare încântare steluţele de pe rochie. Pare-ar fi rupte din cer.

— Mariula a avut o treabă la Piter; mi-e mi-i bine oriunde trăiesc slobod şi am pâinea cea de toate zilele. Pentru păcatele mele de altădată n-am de ce să mă mai tem; dacă nu m-ai cunoscut tu, apoi nimeni nu mă mai cunoaşte; la serbări am venit, pentru că în schimb suntem îngrijiţi, îmbrăcaţi şi hrăniţi bine, iar la tine am venit pentru un leac; iaca, asta-i tot, într-o vorbă şi-un cuvânt.

— Sunt bucuroasă să-i fiu de folos cu ce-mi stă în puteri vechiului meu prieten.

— Ţi-aduci aminte cum a venit într-o zi la tatăl tău o muieruşcă uscăţivă, ofticoasă parcă; gemea şi tuşea întruna, de parcă i se pusese ceva de-a curmezişul gâtlejului. Şi i-a dat dânsul un leac tare şi i-a spus să ia câte o picătură, în apă, dis-de-dimineaţă. Bagă de seamă, i-a spus el, să nu spargi sticluţa, că iese o poznă de nu mai scapi cu zile...

— Iar dânsa, toanta, a scăpat pe jos hârtioara în care fusese înfăşurată sticluţa şi şi-a ars mâna aşa de cumplit, că până la ceasul ăl de pe urmă a umblat cu pete roşii, de parcă ar fi fost stropită cu zeamă de răchiţele.

— Hm! Precum se vede nu-i de şagă cu leacul acela, zise ţiganul cu înţeles, uitându-se la tovarăşa lui, a cărei inimă zvâcnea năvalnic, iar ochii îl rugau pe Vasili să urmeze ceea ce începuse. Ei, urmă el, dar noi nu suntem atât de neghiobi ca muieruşca aceea... o să ne păzim...

— Bine, dar pentru cine vă trebuie leacul? Tu nu pari ofticos, precum văd (bătrânica scuipă în sân şi-şi făcu semnul crucii); iar stăpână-ta, măcar că pare mâhnită, a ferit-o dumnezeu şi pe ea.

— Vezi mata, surată dragă, vorbi Mariula, o cucoană bogată din Petersburg mi-a cerut un leac de oftică şi mi-a făgăduit să mă răsplătească boiereşte, de-oi putea s-o ajut. I-am povestit şi lui Vasea; el şi-a adus aminte că părintele matale a însănătoşit pe cineva care suferea chiar de boala asta şi m-a adus încoace. Ajută-mă, Paramonovna; împărţim câştigul pe din două.

— Cum să nu, cum să nu, am tot ce vă trebuie; numai că de

câştig nu vreau să aud nicio vorbuliţă; nu-mi sunteţi străini şi mă simt încă îndatorată faţă de Vasenka al matale şi al meu.

Spunând acestea, doftoroaia se apropie de un sipet, o chemă pe fetişcana căreia îi spunea nepoată şi-i porunci să scoată cu grijă o sticluţă care avea ca semn un pai înfipt în dopul de hârtie; sticluţa o întinse Mariulei cu poruncă aspră să-i dea bolnavei câte o singură picătură din doftorie, şi aceea în apă.

— De-i dai mai mult, îţi iei pe suflet un păcat de moarte: şi-atunci, suntem pierdute amândouă, pe veci. Acu, pune sticluţa pe policioară, iar mâine ai s-o iei cu grijă. Poftiţi să vă ospătaţi cu pâinea şi sarea mea şi mâneţi peste noapte aici. Gerul ăsta te zăpăceşte de tot şi, doamne fereşte, poţi să rămâi sub un giulgiu de omăt.

Mariula şi Vasili îi mulţumiră, arătându-se bucuroşi să înnopteze în casa bătrânei. Cu inima tulburată, Mariula puse sticluţa acolo unde i se spusese.

Cinară pe sponci, ţărăneşte. Fetiţa coborî de pe poiată în picioarele goale şi se aşeză la loc de cinste, lângă bunică-sa, privindu-i pe oaspeţi pe sub sprâncene, cu ochişorii ei ghiduşi. Nepoata mai mare aducea la masă. După cină, începură să tăifăsuiască după obicei, despre greutăţile din vremea lor şi despre traiul fericit de altădată. Despre asta au vorbit şi vorbesc întotdeauna oamenii de rând, când se adună la un loc; pe vremea aceea însă acesta era amarul adevăr. Se plângeau de favorit, de lipsurile în care se zbătea lumea, necăjindu-se că n-avea cine să-i arate împărătesei adevărul despre traiul oblăduiţilor ei; vorbiră de asemenea cu mâhnire despre o boleşniţă care bântuia prin câteva sate din vecinătatea mahalalei pescarilor, secerând şi tineri şi bătrâni, de care fusese ferită, însă, deocamdată, mahalaua. Mai tăifăsuiră şi despre serbarea ce se pregătea la Piter, despre oamenii nemaivăzuţi, ce semănau cu nişte sălbăticiuni, aduşi în oraş, despre elefanţi, cămile, măgari şi alte vietăţi de tot soiul, pe care urmau să fie încărcaţi oamenii aceştia şi plimbaţi prin oraş, ba chiar şi despre palatul de gheaţă, a cărui veste se dusese într-o singură zi de la curte în cocioabe. Nu degeaba se zice că ţarul gândeşte, iar poporul a şi prins de veste. Taifasul lor fu întrerupt de câteva ori de bolnavi care veneau la bătrână. O femeie o rugă pe doftoroaie să-i aline durerea de măsele, alta – s-o tămăduiască de anghină. Bătrânica cea firavă şi blajină le îngriji pe amândouă, făcând rugăciuni, descântând şi atingându-le, leac care astăzi se

numeşte magnetism. La aceste lucruri mai adăugă pentru cea dintâi un cui mic de lemn, iar pentru a doua – apă cu sare. Pentru străduinţa arătată, doftorul în sarafan primi zece ouă şi un urcior cu lapte. Cu toată modestia darului, inimoasa doftoroaie, care făcea totul în numele domnului, fu mai mulţumită de răsplată, decât un medic care ar fi primit o tabacheră de aur pentru o consultaţie.

Cineva veni s-o cheme pe ţărăncuţa bolnavă la o şezătoare, într-o izbă vecină. După ce fata plecă, ţiganul şi ţiganca o rugară pe doftoroaie să le povestească de unde-i venise bietei fete o boală atât de cumplită. Bătrâna le împlini bucuroasă dorinţa.

Capitolul IV

BĂTRÂNICA POVESTEŞTE

Vorba nu trece pe-alături
Proverb rusesc

— Întâi şi-ntâi să ne închinăm; orice lucru se cuvine a fi început cu semnul crucii, căci e mai neîndoielnică izbânda, zise bătrânica, şi după ce se închină, urmată de cei doi care o ascultau, îşi începu povestirea. Să tot fie vreo cincisprezece ani de atunci.

Era în ajunul crăciunului, noaptea, dacă nu mă înşel, cam cu un ceas înainte de întâiul cântat al cocoşilor. Pravoslavnicii din mahala se culcaseră. Doar în izba noastră mai ardea opaiţul; răposata fiică-mea şi cu mine înfoiam şi răgilam inul, aşteptându-i omul să se întoarcă de la Piter. Pe neaşteptate afară a început să vremuiască cumplit, să nu scoţi nasul din casă, nu alta; viscolul zgâlţâia aprig gemuleţul, vântul mugea, de parcă ar fi vrut să se năpustească în casă. Te băga în sperieţi! Când se mai potoli o clipă viforniţa de parcă stătuse să-şi tragă răsuflarea, auzii deodată chiar lângă colţul casei un glas de om parcă suduind, şi încă cum, doamne iartă-mă! – ca la uşa cortului. Mi-am scuipat în sân pentru păcatul lui – că de rugăciune n-aveam vreme – am deschis ferestruica, am scos capul afară şi numai ce-mi văzură ochii: doamne, dumnezeule! viscolul cernea amarnic, de parcă şi-ar fi depănat iute firele o depănătoare harnică, omătul se tălăzuia în vârtejuri de-a lungul împrejmuirii, poarta dinspre uliţă fusese îngropată în zăpadă, iar un biet mujic se lupta într-un troian cu mârţoaga lui – nu i se mai vedeau sărăcuţei de ea decât botul şi spinarea, ca două pete întunecate. Mujicul se

apucase să afurisească vremea, să suduie oamenii că nu râniseră nămeţii, vezi bine, taman pentru el, să se blesteme pe sine, pe nevastă-sa, şi chiar pe copilul lui.

— Oare sunt pe lume şi astfel de oameni, care să-şi blesteme chiar sângele lor?!... întrebă îngrozită ţiganca.

— Vezi bine. Ehei, câte soiuri de oameni nu se întâlnesc pe lumea asta! Da' matale nu mă stingheri cu întrebările, hulubiţo, că bătrână cum sunt, nu-i mare lucru să pierd şirul povestirii. Şi uite-aşa cum vă spuneam, mi se păru deodată că glasul mi-era cunoscut. Era un mujic dintr-un sat vecin. „Văleu, Sidore! i-am strigat eu, cum poţi să te dai răilor pe aşa vreme? Mai bine închină-te şi-l cheamă pe domnul într-ajutor, iar eu cu fata mea o să venim să curăţim troianul." „Ajută-mi, maică, măiculiţă, milostivă şi bună! se văicărea mujicul... Mi-a născut femeia o fată, şi-i rău, mai-mai să se sfârşească! S-a rugat de mine: mergi, tăicuţule, la părintele din mahalaua pescarilor, zicea, să-i slujească, adică, ei şi copilului o moliftă. Bată-le dumnezeu să le bată. S-a găsit să fete taman pe o vreme ca asta!..." „Mare păcat, mare păcat! Doar vorba nu trece pe-alături! am grăit între noi eu şi fata mea. O fi, pesemne, afumat şi o să se piardă şi pe el, şi sufletele lor." Ştiam noi că-i cam plăcea să tragă la măsea. De cum îl apucau năbădăile, îşi bea şi cămaşa de pe el, iar după ce se dezmeticea, îşi bătea femeia, s-o omoare, nu alta: dă-mi bani să merg la crâşmă. De nu, pune pânza amanet. Trăia, biata de ea, amarnic, de-i venea să intre de vie în mormânt. Ei, am luat şi eu şi fata mea câte o lopată şi ne-am apucat să rânim omătul. Treaba n-a fost prea grea şi a mers repede – neaua era afânată; mujicului i se păruse anevoioasă, şi nici nu era de mirare, căci mârţoaga i se oprise într-un gard. Isteţ mujic: ar fi vrut ca mârţoaga să rupă nuielele gardului cu pieptul ei. După ce ne mulţumi şi iar ne mulţumi, o porni în goană prin sat.

Până acum, dragii mei prieteni, v-am povestit ceea ce am văzut cu ochii mei; de-acu o să vă spun ce ştiu din auzite. Şi uite-aşa, Sidorka a ajuns la casa popii. Auzindu-i bătaia în uşă, preotul ieşi afară şi, aflând păsul ce-l adusese, îi dete drumul fără zăbavă înăuntru. Îi ceru căciula, sluji molifta deasupra ei, puse mir înăuntru, şi pentru prunc, şi pentru lăuză, şi binecuvântând-o cu semnul crucii, o îndesă pe hălăciuga mujicului, poruncindu-i aspru s-o ţină bine pe cap, iar cum o ajunge acasă, să scuture miru din ea peste robii lui dumnezeu pentru care slujise. Sidorka n-avea la el o para chioară, da' se prefăcu că-şi caută punga. „Văleu, părinţele!

zise el, prefăcându-se speriat, îţi aduceam doi bănuţi de câte trei copeici, şi pesemne că i-oi fi pierdut pe drum.” — „O să te ierte dumnezeu! zise părintele, las’ că ne socotim noi altă dată.”

Tocmai ne culcasem, când deodată îl auzim pe Sidorka al nostru gonind ca o vijelie prin faţa izbei şi răcnind o cântare cu fel de fel de măscări.

Sătucul lui e la o aruncătură de băţ de mahalaua noastră, ăl mult o jumătate de verstă. Nici nu apucă el bine să iasă în câmp, că numai ce simte deodată căciula din cap grea ca de plumb; uite-aşa îi apăsa capul: ba o îndreaptă creştinu, ba o ridică niţeluş. Mână calul mai iute, da’ căciula îi taie fruntea, ca un cerc de fier. Deodată, răsare ca din pământ înaintea lui o sanie, la care era înhămat un armăsar murg ce fornăi şi se aruncă să-i sfâşie mârţoaga. În sanie şedea o namilă de mujic roşcovan, cu o căciulă de-un stânjen, răsfrântă de două ori, cu o barbă ca para focului ajungându-i până la genunchi, pe care vântul o scărmăna pe ambele părţi, ca pe un fuior de in. Pesemne că l-a păscut ceasul rău. „Cârmeşte!” răcni, matahala, ameninţător. În loc să-şi mâie căluţul la o parte, smerit, cu rugăciunea pe buze – aşi, ţi-ai găsit: năbădăiosul Sidorka răcni la rândul său: „Da’ cu ce-s eu mai pârdalnic ca tine, ai? Şi cine-mi eşti tălică, rogu-te – n-ăi fi cumva havoritu Menşikov?... Ia te uită la el! Cârmeşte tu!...” Şi pe deasupra îl şi sudui pe călător cum îi veni la gură. Mujicul roşcovan nu putu să-i rabde ocările şi când sări o dată jos din sanie şi apucă mârţoaga de căpăstru, o şi îngropă în zăpadă până la urechi, iar lui Sidorka îi trase una peste mutră de văzu stele verzi. De căciulă însă nu se atinse. Se mânie Sidorka al nostru şi repezi pumnul cu înverşunare în duşman, numai că nimeri pe-alăturea, şi iar se repezi şi iar nu-l nimeri; iar călătorul, necuratu şi alta nu – doamne, iartă-mă – sări iar în sanie şi o întinse avan la drum cu armăsarul lui murg. Mujicul nostru se îndârji mai cumplit ca înainte; îşi smulse de pe scăfârlie căciula sfinţită, cu miru, zvârli cu ea după necuratu – şi ce să vezi? Spre cer se ridică o flăcăruie, iar vrăjmaşului îi pieri şi urma; numai că se stârniră nişte hohote drăceşti atât de aprige, de ziceai că orăcăie toate broaştele din baltă! Văzu Sidorka al nostru că n-are încotro, îşi găsi anevoie căciula, îşi scoase mârţoaga din omăt – iac-aşa ieşea aburul din bietul căluţ – şi porni spre casă cu gânduri necurate: n-o să-i spun femeii c-am pierdut miru, îşi zise el. Ţâşti în ograda sa, ţâşti în casă; când să se închine, nici n-apucă bine să-şi facă cruce, că de după cuptor o bâzdâganie holbă la el

nişte ochi sticloşi şi-i arătă limba, ptiu, ducă-se pe pustii! În izbă – plânsete, jale, să-ţi iei lumea în cap, nu alta. „Mai iute, tăiculiţă, îi spuseră vecinele mujicului, femeia ta îşi dă sufletul.” Atunci Sidorka îşi scoase căciula şi, cu prefăcută evlavie, o scutură peste nevastă – da’ numai ce auzi o dată după cuptor un chicotit, iar lăuza fu răsucită cu faţa la perete; biata de ea scoase un ţipăt, abătu din mână şi-şi dete sufletul. Omul pogorî asupra pruncului aceeaşi binecuvântare: da’ câtă vreme ţinu taică-său căciula deasupra ei, fetiţei i se strâmbă gura şi i se umflă burtica.

„Blestemată să fii!” răcni el atât de tare, încât îi cuprinse groaza pe toţi cei din casă şi se împrăştiară care încotro. Omul, mânios, trânti căciula de pământ şi se duse să se culce pe poiată; numai că tare greu i-a fost somnul. – Doamne, apără şi ne păzeşte! parcă te ia cu frig numai când povesteşti. – Visă că un drac cu corniţe îi legăna pruncul, iar moarta, înfăşurată în giulgiu, plângea şi se ruga de el să-i dea copilul... De atunci, Sidorka îl vedea mereu pe ucigă-l crucea în faţa ochilor. Cum încerca să adoarmă, i se părea că-l şi sugrumă omul cu căciula răsfrântă de două ori. De vroia să-şi înece amarul în votcă, auzea cum îi răcneşte cineva la ureche: „Zi aşa, ai băut miru!” De golea paharul, i se părea că vedea la fund o mutră cu limba scoasă la el, să-l întărâte; şi i se mai năzărea că o barbă roşcată îi şterge buzele şi un glas îi şopteşte la ureche: „La urmă, să-ţi dregi gustul cu miru!” Sidorka îşi ieşi din minţi: ba se ocăra pe el însuşi, ba se ruga de cineva nevăzut; alteori dădea din mâini, vrând parcă să alunge pe careva, sau ţipa cât îl ţinea gura, plângând: „Fraţilor! Mă ucide! Mă sugrumă!” Şi aşa, taman peste un an, îl duseră la groapă; abia în ceasul morţii se căi omul în faţa părintelui duhovnicesc, mărturisindu-i că fiind beat, aruncase căciula cu miru.

— Şi fetiţa? întrebă ţiganca, cuprinsă de groază.

— Fetiţa a ţipat rău când au botezat-o, dar după aceea a crescut cuminte şi drăgălaşă, numai că de mititică tot cădea mereu pe gânduri şi-i era teamă de icoane şi fugea de tămâie. Da’ când crescu măricică şi prinse minte mai multă, cineva, nu se ştie cine, îi povesti că tatăl ei pierduse miru. Din ziua aceea a dat năpasta peste ea – începu să răcnească pe toate glasurile. Acum pare că n-o să mai zăbovească prea mult necuratu într-însa. Dumnezeu e milostiv cu noi, păcătoşii. Nu uitaţi, dragii mei: vorba rea, ca şi cea bună, nu trece pe-alături.

Bătrânica îşi sfârşi povestirea la fel cum o începuse – cu semnul

crucii. Multă vreme după aceea li se păru ascultătorilor că-l văd în faţa ochilor pe beţivul şi smintitul de Sidorka, şi pe necuratul cu barba roşie, mânându-şi armăsarul murg, sau legănând copilul în miez de noapte, iar pe mama pruncului rugându-se de el să i-l dea îndărăt. Mariula se îngândură mai tare decât toţi şi-şi zise că trebuie să afle negreşit dacă copila sa purta la piept crucea cu care o binecuvântase părintele ei.

Capitolul V

RUSALCELE

Oare copilul ei nu înseamnă pentru ea întreaga umanitate?
Balzac

Când se înnoptă, toţi cei din izbă se culcară, dar numai bunica şi nepoţica cea mică adormiră adânc, amândouă la fel de netulburate sufleteşte, de neprihănite, gata să-şi ia zborul de pe pământ, de-a dreptul spre raiul ceresc. Mariula nu putu să închidă ochii îndelung; fel de fel de gânduri îi săgetau mintea. Nepoata cea mare, după ce se zvârcoli o vreme pe poiată, coborî tiptil, îşi puse o bundă albă pe umeri şi se strecură afară încetişor, ca o umbră.

Şi ţiganul era muncit de gânduri. Văzând că fetişcana drăguţă se furişează pe uşă, vru să vadă unde se duce şi ieşi tiptil după ea în tindă, apoi în cerdac – era cât pe ce să zic în cerdacul care dădea spre ogradă, uitând că bojdeuca bătrânei nu avea nici curte, nici împrejmuire şi stătea stingheră deoparte, ca un biet om singur-cuc.

Era o noapte cu lună, ca şi în ajun. Luna argintie părea că se topeşte toată, revărsându-şi lumina peste veşmântul alb al câmpiei; se zărea până hăt departe cea mai mică tufă, care la orice suflare a vântului semăna cu un om sau o fiară ce se mişcă. Satele cu acoperişurile lor troienite păreau nişte şiruri de corturi albe, uriaşe. Ici-colo clipea printre ele câte o luminiţă, îmbărbătând drumeţul singuratic. Doar la Petersburg sclipeau lumini mai dese, ca nişte lampioane ce pâlpâie ici-colo printre decorurile rămase după o bogată iluminaţie. Ţiganul căută în grabă cu privirea de-a lungul uliţei, ca să vadă încotro o apucase nepoata băbuţei, dar n-o mai zări. Încordându-şi auzul, se cufundă parcă în liniştea adâncă, rece; deodată însă deasupra capului său izbucni un miorlăit şi o vânzoleală de pisici, de-l făcu să sară în sus ca opărit.

— Arde-v-ar focul! strigă el, scuipând mânios. M-aţi speriat mai rău ca Limba.

Nici nu apucă să se liniştească şi numai ce auzi un tropăit îndepărtat. Ascultă mai cu luare-aminte; nu tropăia un singur om. Trap-trap-trap – erau mulţi oameni, o gloată întreagă. Numai că nu se zărea nimeni, nicăieri!... Deodată răsună ca un dangăt înăbuşit dinspre oraş: un orologiu bătea miezul nopţii. Vasili simţea că-l furnică ceva, în afară de ger, la lingurică. Măcar că nu era un creştin prea sârguincios, îşi făcu semnul crucii, apoi îşi luă inima în dinţi, coborî treptele şi coti repede după colţul izbei. Cel dintâi lucru care-i izbi privirea fu un butoi cu smoală, care ardea pălălaie în mijlocul câmpului. Mai înaintă câţiva paşi, şi ce-i văzură ochii: în depărtare, după uscătoriile de snopi, alergau nişte rusalce cu părul despletit, înveşmântate după portul rusalcelor, aşa cum umblă ele în împărăţia apelor. În clipa următoare, se făcură nevăzute. Nu-l înşelaseră oare ochii?... Zăpada scârţâia încă sub paşii lor. Ce să fi fost asta? Nu-l amăgiseră oare urechile?... Nu prea părea să fie lucru curat. Iaca ce minuni se petreceau în mahalaua pescarilor! He, he, he! Nu degeaba se spunea că pescarii sunt prieteni la cataramă cu rusalcele! În ziua aceea o fi fost sabatul lor. Afurisitele aprinseseră pentru serbare şi butoiul cu smoală, aşa cum obişnuiesc să facă oamenii!

Frământat de asemenea gânduri grele, frecându-se mereu la ochi şi răsucindu-şi un deget în ureche, Vasili urcă din nou în capul scării; îndată ce ajunse sus, auzi iar un scârţâit fugar, tot mai aproape şi mai aproape, tot mai desluşit, mai tare. Cu câteva clipe mai înainte văzuse rusalcele din spate; acum veneau în goană, cu faţa spre el. Luna le scotea din întuneric chipurile drăgălaşe sau urâţele, îmbujorate de ger. Ştimele apelor ocoliseră toată mahalaua. Vasili se lăsă pe vine şi se închină, murmurând repede o rugăciune, alcătuită din alte câteva rugi învăţate pe apucate. Cu cât se apropiau mai mult, cu atât i se strângea inima mai tare, până se făcu cât un purice. Măcar de-ar fi putut s-o tulească în casă, de nu s-ar fi temut că dacă se ridică, o să fie văzut de ele. Te pomeneşti c-or să se apuce să-l gâdile, până-l ucid. Că-s gloată mare! Precum se vedea, nici cu ele nu şuguia gerul, căci le mâna iute, aproape în galop. Iată-le c-au ajuns în dreptul bojdeucii, iată-le la doi paşi de ea... Ţiganului i se tăie răsuflarea... În fruntea lor alergau două rusalce rotofeie, de parc-ar fi fost borţoase – astea erau pesemne crăiesele lor! În urma lor veneau numai fete tinerele

şi, printre ele – văleu! nu putea să se înşele! – nepoata cea drăguţă a bunicuţei. S-a înhăitat eu rusalcele! Ia te uită la ea!...

Acasă umblă ca o mironosiţă, tot cu ochii în pământ, şi se închină cucernică, de parc-ar fi de credinţă veche. Crăiesele aveau ceva în mâini: una ţinea un cocoş negru, cealaltă – o mâţă sau un motan, tot negru. Se auzea cotcodăcit şi mieunat; numai că nu puteai să desluşeşti dacă cotcodăcea motanul şi mieuna cocoşul sau de-a-ndoaselea. În urma lor alerga o rusalcă tinerică – bat-o s-o bată! atât de nurlie, c-ar fi sărutat-o şi el, aşa bătrân cum era. Aceasta avea în mână un ghem mare ce se învârtea de parc-ar fi fost viu. După ea gonea un plug de lemn, la care erau înhămate câteva duzini de fete şi care brăzda adânc omătul. Cu cât se depărta mulţimea de rusalce, cu atât prindea inimă ţiganul. Coborî iar scările, se opri după colţul izbei şi iată ce văzu: afurisitele se opriseră lângă butoiul cu smoală. Acolo înnodară două capete de aţă, vârâră în butoi pe cele două sărmane vieţuitoare, cocoşul şi motanul, înconjurară în fugă, de câteva ori, butoiul în flăcări, rostind nişte farmece diavoleşti, apoi se cufundară şi ele în butoi, înveşmântate ca rusalcele, şi ieşiră apoi îmbrăcate, aşa cum se îmbrăcau obişnuit femeile şi fetele din mahala; în cele din urmă, aruncară zăpadă peste flăcări, până le stinseră, şi se împrăştiară care încotro, prin toată mahalaua. Nepoata băbuţei sări de-a dreptul în cerdac, şi, de acolo, ţâşni în izbă. Intră şi Vasili după ea. Ce-o să mai povestească ea la cercetare, în faţa băbuţei şi a icoanei!...

În vremea aceasta, nici în izbă nu era linişte. Mariula, cum spuneam, nu putea să închidă ochii. Capul îi dogorea numai la gândul că poate să arunce năpasta asupra copilei sale prin asemănarea dintre ele: ca un făcut, Marioriţa era leită maică-sa. Pentru alte mame, această asemănare ar fi fost o bucurie, pentru ea, însă, era un chin. O împingea ceva mai presus de puterile ei să se ducă la palat; Volânski îi spusese să vină acolo zilele următoare... Dar fericirea de a o vedea pe Marioriţa, de-a vorbi cu ea?!... Ar putea oare să se lipsească de această bucurie? Însă acolo boierii cei mari au s-o vadă alături de domniţa Lelemico, ba poate c-o s-o vadă şi împărăteasa, şi-atunci e de ajuns o singură vorbă pe departe, o singură bănuială, pentru ca Marioriţa să nu mai fie privită cu aceiaşi ochi – iubita ei Marioriţa, care-i este mai scumpă decât viaţa, suflet din sufletul ei. Acest gând o zbuciuma pe Mariula şi n-avea să-i mai dea pace! Trebuia să scape o dată de chin!

Sticluţa cu licoarea otrăvitoare se afla pe poliţă (nu uitase unde o pusese). Bătrânica îi spusese că dacă licoarea aceea atinge pielea omului, se ivesc nişte pete roşii, pe care numai moartea le mai poate vindeca. Ce-i mai lesne ca asta?... Vasili ieşise din odaie, căci altfel poate c-ar fi împiedicat-o... Ţiganca nu stătu mult pe gânduri, nu se temu de moarte; o stăpânea, o pârjolea un singur gând. Alta ar mai fi stat să cumpănească, s-ar fi gândit la ea însăşi, dar Mariula nu!...

Tremurând ca o răufăcătoare, şi totodată dogorând toată, Mariula se sculă de pe laiţă... se uită cu luare-aminte în jur, trase cu urechea... toată lumea dormea. Slavă ţie doamne că dorm toţi!... Doi-trei paşi, uşori ca aceia ai unui duh – şi iată-o lângă poliţă... Mâna ei bâjbâie... în sfârşit, apucă sticluţa... aruncă dopuşorul de hârtie, şi... doamne! ce-a făcut?... şi-a vătămat ochiul... plumbul sfârâitor îi spintecă obrazul... creierul îi zvâcneşte în cap de parc-ar vrea să sfredelească ţeasta... în faţa ochiului rămas întreg joacă stele verzi... mii de cuţite i se înfig în piept... Şi doar un singur geamăt, un singur scrâşnet de dinţi fu adus prinos acestor chinuri; iar în mijlocul lor, un gând stins, îndepărtat, gândul la Marioriţa! Gândul acesta le covârşi pe toate celelalte.

Ce să facă acum? S-o trezească pe bătrânică? Să-şi dea duhul pe loc? De ce-o fi plecat tocmai atunci Vasili de lângă dânsa?... „Doamne, dumnezeule, nu mă lăsa!” doar atât putu să îngăime şi, clătinându-se pe picioare, se duse să-şi caute prietenul. Fiecare pas i se părea că-l pune peste nişte cuţite, peste nişte furci. Uşa se deschise; cineva îi făcu loc să treacă: era nepoata doftoroaiei, care se întorsese după plimbarea din noaptea aceea, de la hârjoana cu rusalcele. Sprijinindu-se de pereţi, Mariula ieşi în cerdac; Vasili o zări şi o strigă.

Mariula nu mai putea să-i răspundă; doar gemea; încleştă degetele în mâneca lui şi, gata să se prăbuşească din pricina durerii covârşitoare, se agăţă de ea. La lumina lunii, ţiganul îi privi cu luare-aminte chipul şi încremeni de groază. Nu, nu mai încăpea îndoială: nefericita mamă se sluţise cu apă tare.

— Mariula! Mariula! Ce-ai făcut! îi strigă Vasili într-un hohot de plâns şi cuprinzând-o cu grijă în braţe, o duse în odaie.

Sculă toată casa în picioare şi, tânguindu-se, ceru ajutor tuturor. Doftoroaia şi fata cea mare săriră ca arse una de pe laiţă, cealaltă de pe poiată, întrebându-se unde a luat foc, aţâţând jarul din vatră, alergând bezmetice prin casă; nepoţica, speriată de larmă,

plângea. Învălmăşeală, gemete, răspunsuri, întrebări; toată casa se întorsese pe dos. În sfârşit, aflând despre ce este vorba, din ce pricină se stârnise larmă şi zărind faţa sluţită, cu un singur ochi, a Mariulei, bătrânica îşi pierdu capul; nu mai ştia de ce să se apuce, vorbea şi făcea totul anapoda, dar, aducându-şi aminte de dumnezeu, se închină şi-şi veni în fire. Folosi toate mijloacele pe care le cunoştea priceperea şi osârdia ei, şi abia spre zorii zilei se liniştiră iar. Niciodată încă, de când era căsuţa aceea, nu se zbuciumară atât cei ce locuiau într-însa.

Dis-de-dimineaţă, se auziră bătăi în uşă; după obiceiul lor din toate zilele, oamenii aduceau daruri doftoroaiei: care un braţ de lemne, care o oală cu fiertură proaspătă, abia luată de pe vatră, care venise să-i facă focul în sobă. Multă vreme nu răspunse nimeni dinăuntru. Într-un târziu, ieşi nepoata cea mare a bătrânei şi-şi ceru iertare că nu le poate da drumul înăuntru la bunicuţa, spunând că aceasta trudise toată noaptea să tămăduiască o bolnavă şi că abia în zori închisese ochii. Darurile le primi cu grijă, iar celor ce doriseră să ajute la treburi le spuse să vină către amiază.

Într-adevăr, abia spre amiază se deşteptară cei din bojdeucă. O oblojiră din nou pe bolnavă, întrebând-o în vremea asta cum se întâmplase nenorocirea, că doar fusese sfătuită cu şapte guri să nu umble anapoda cu otrava. Ţiganca le spuse că auzise prin somn cum se juca pisoiul pe poliţă; se sculase ca să-l alunge de acolo, dar i se agăţase mâneca de sticluţă... ce se mai întâmplase apoi, zicea că nu-şi mai aduce aminte, din pricina durerii.

— Nu te necăji, bunicuţo, spuse ţiganca. Pesemne că aşa mi-a fost dat să-mi ispăşesc păcatele; am râvnit să mă îmbogăţesc pe nemuncite... Oamenilor o să le spunem că m-am opărit cu apă clocotită, pe când luam o oală de pe vatră...

Bătrânica îşi făcea mustrări amare că-i dăduse ţigăncii licoarea atât de primejdioasă; Mariula o dezvinovăţea însă cu atâta tărie, lua cu atâta hotărâre greşeala asupra ei, încât bătrânica se mai linişti: fără să se gândească la vreun folos, ea voise să le facă un bine; nu era vina ei dacă nu fusese ascultată. O mai apăsa şi minciuna pe care trebuia s-o spună, socotind-o un greu păcat. Dar dacă ar fi spus adevărul, ar fi intrat la bătrâneţe în temniţă, ba poate s-ar fi întâmplat şi mai rău.

Ţiganii mai rămaseră câteva zile în casa băbuţei, iar când rănile de pe faţa bolnavei începură să se închidă bine, i se întinse un ciob de oglindă, ca să se vadă într-însa. Jumătate de faţă, de la

sprânceană până la bărbie îi era sluţită de pete roşii şi de răni închise; un ochi îl pierduse. Acum numai după glas o mai puteai recunoaşte pe acea Mariulă de altădată, care încânta privirile tuturor celor ce o vedeau. Când se văzu în ciobul de oglindă, se schimonosi de durere fără să vrea, apoi, zâmbi îndată. În acest zâmbet era cuprinsă fericirea scumpei ei Marioriţa.

În vremea cât ţinu îngrijirea Mariulei, ţiganul, văzând că stăpâna lui nu mai era ameninţată de nicio primejdie şi că-şi atinsese ţelul dorit, începu să glumească la fel ca înainte. Într-o zi, când nepoata cea mare a băbuţei ieşise din casă, el povesti de sabatul rusalcelor. Bătrâna făcu mare haz de povestirea lui, dar îl dezamăgi, spunându-i că nu duhurile apelor îl băgaseră în sperieţi, ci femeile din mahalaua pescarilor.

— Vezi tu, dragul meu, îi spuse ea, ăsta-i un obicei străvechi de prin partea locului, ori de câte ori bântuie vreo molimă prin vecinătăţi. Fetele îngroapă un fir de aţă de jur împrejurul mahalalei; acolo unde se apropie capetele firului, ele îngroapă un cocoş negru şi o mâţă neagră, de vii. În faţa lor păşesc două muieri borţoase, una, în pântece, pasămite, cu un fecior, cealaltă cu o fată. E o credinţă că boleşniţa nu poate să treacă peste firul de aţă. Şi de întrebi pe cineva ce însemnează cocoşul, mâţa şi butoiul cu smoală, nimeni nu poate să-ţi dea vreo desluşire. Dar străbunii noştri ştiau totul, cum şi ce fel; precum se vede, aveau mai multă minte ca noi[1].

Vasili o făcu pe drăgălaşa nepoată a doftoroaiei să roşească de mai multe ori ca racul, amintindu-i de noaptea luminoasă petrecută cu rusalcele.

Capitolul VI

LA INTRAREA DIN FAŢĂ ŞI LA INTRAREA DIN DOS

Vrăjmaşul să-l ajungi, să prinzi prielnic vânt,
Şi impunându-i lupta, curând să-l vezi înfrânt,
Nu-i treaba chiar uşoară.
Cantemir[2]

---

[1] Obiceiul descris în acest capitol mai există şi astăzi în unele gubernii velikoruse (n. aut.).

[2] Din satira poetului A. D. Cantemir (1708-1744) „Filaret şi Evgheni” s-a păstrat adnotarea lui A. D. Cantemir: „Nu este de mică importanţă ca în

Se îmbulzea în urmă-i suita sa aleasă;
Din zori şi până-n seară ticsită-i a sa casă
De-acei pe care astăzi norodul îi cinsteşte
Şi-a lor milostivire întruna şi-o râvneşte.
Neîndrăznind adesea de-a drept'la noi să vină,
La şambelan dau buzna, buluc, cu mâna plină!
Iar de cumva stăpânul o vorbă doar le-a spus,
Rămân năuci de-a dreptul şi fericiţi nespus.
Ba câte unul plânge de bucurie mare,
Că favoritul, cică, făcutu-i-a favoare
De-a stat cu el de vorbă...
Idem[1]

Vă rugăm să vă întoarceţi cu câteva zile mai în urmă, din sărăcăcioasa cocioabă în palatul ducelui. Înainte de aceasta însă ne luăm îngăduinţa de a face un ocol. Precum ştiţi, niciun povestitor nu s-a putut lipsi de asemenea abateri din drum, începând cu bunicul nostru Walter Scott.

Cine, în afară de ţărani, nu are la casă o intrare în faţă şi una în dos! La unele case, aceste două căi de intrare şi ieşire a tot ce vieţuieşte şi, prin urmare, gândeşte şi simte, ar fi putut dărui unui nou Fonvizin[2] suficient material pentru un volum întreg, plin de duh. Nu pot să-mi închipui că în altă parte intrările, mai ales cea din dos, ar putea oferi atâtea scene năstruşnice ca la noi în Rusia. Dar ne vom întoarce mai târziu la aceasta. Deocamdată mă voi mărgini să arăt ce se petrecea în vremea despre care vorbim la ambele intrări ale palatului în care locuia ducele de Kurlanda.

Viaţa se trezea în acel palat o dată cu zorile. Ce fel de viaţă însă? Zbuciumată de temeri, furişată, păzită. Mai întâi, începeau să se mişte agale prin curţile din dos, prin coridoare şi vestibuluri, slujitorii care făceau focurile, grăjdarii şi parchetarii; îndată ce se auzeau cuvintele „S-a trezit!", totul în casă lua poziţie de drepţi; paşii, mişcările, vorbele, privirile, răsuflarea oamenilor, totul se alinia, totul păşea în cadenţă; nenumăratele fire ce porneau de la

timpul bătăliei pe mare să foloseşti vântul în aşa fel ca el să bată dinspre corabia ta spre corabia inamicului".

[1] Din satira lui A. D. Cantemir „Filaret şi Evgheni".

[2] *Fonvizin Denis Ivanovici* (1745-1792) – scriitor, autor de comedii, militant înaintat pe tărâm literar şi social din epoca Ecaterinei.

marele motor – *Biron* – adaptau în câteva clipe întregul Petersburg acestui ritm, ca şi cum cineva ar fi ordonat: „Ascultă comanda la mine!”, şi sufletele tuturor s-ar fi aliniat în front, pentru a porni în cadenţă.

Coridoare nesfârşite duceau spre apartamente; de-a lungul lor, ca şi pe scări, erau aşezate din loc în loc, aşa ca să se vadă unul pe altul, santinelele din garda ducelui. Acoperiţi din cap până-n picioare cu aurării, fiecare părea un snop de flăcări, iar toţi laolaltă formau parcă un lanţ de aur, căruia i se alătura, vai! dincolo de pragul casei, un lanţ invizibil de fier, care încătuşa întreaga Rusie. Uriaşul vestibul era năpădit, ca de un nor de lăcuste căzut peste o întindere mică, de o mulţime de trepăduşi, lachei în livrele, turci, husari, vânători, ştafete şi alte slugi boiereşti, îmbrăcate în haine de preţ; insolenţa acestora punea în umbră ostaşii din regimentele de gardă. După privirile piezişe ale slugilor şi după răspunsurile lor grosolane, după căscăturile şi fandoselile lor pe banchete, ori de câte ori intra câte un om care nu avea prea mare însemnătate, îţi dădeai lesne seama că stăpânul casei era favoritul.

În sala de primire, chiar lângă uşa vestibulului, şedea încă de la acea oră Kulkovski. Venise pentru ultima oară să facă de gardă pe scaunul lui, să se desfete pe acest loc în ultimele clipe ale slujbei sale pe lângă cel dintâi om din imperiu, pentru ca acesta să-l petreacă la plecare spre noua slujbă cu o privire protectoare. Se vedea bine că era cam tulburat. Şi cum putea să fie vesel, liniştit ca mai înainte? Îşi lua rămas bun de la odaia de primire a ducelui, de parcă ar fi fost locul lui de baştină. Colo, lângă cornişa de aur, unde era înfăţişat un satir, care se căznea să ţopăie şugubăţ cu picioarele lui de ţap, i se zâmbise în cutare zi; aici, lângă masa de marmoră, i se lăsase pe umăr puternica şi preamilostiva mână, pe care o sărutase în aceeaşi clipă; într-altă zi, prealuminatul, ciupindu-l de obrazul rumen, bucălat, îl dusese în faţa oglinzii uriaşe, abia sosite din Veneţia, ca să-şi admire mutra şi capul pleşuv, de care erau lipite pe la spate două urechi de măgar. Dar jiltul, acest jilţ scump, pe care tronase trecătoarea lui mărire? O, îl va purta în suflet prin toate furtunile şi vitregiile acestei lumi!

În acea zi adusese, pentru cea din urmă oară, ultimele noutăţi vânătorilor de noroc, şi anume că iapa favorită a ducelui fătase un mânz; că, în sfârşit – trebuia doar să se cocoţe şi el cât de cât lângă duce – era gata caftanul său de paj, pe care binevoise să i-l dăruiască luminăţia sa, şi, ultima noutate, că Eichler fusese numit

secretar de cabinet, lucru pe care nu-l ştia încă nimeni, afară de el, Kulkovski, şi ducele însuşi. Zâmbetul şi strângerea de mână a oamenilor de vază, care-l rugau să nu-i uite, atunci când se va afla la curte, strângerea de mână fugară a cameristului ducal, toate acestea luminară – vai, pentru cea din urmă oară! – tărâmul fostei sale îndeletniciri. Şi ce-l aştepta în viitor? Slujba de măscărici! Nu era rău: o să fie cel dintâi măscărici din împărăţie, după nobleţea viţei sale. Dar viclenii paji sunt o primejdie; îi vor trage veşnic la bobârnace, nu-i vor da pace să stea locului o clipă! Veştile nu vor mai trece prin mâna lui. Schimbătoare e soarta omului!

În sala de primire intrau unul câte unul înalţii dregători – toţi cu nasul pe sus, toţi cu hârzobul scoborâţi din cer când se aflau dincolo de pragul casei lui Biron, dar aici, stând turtiţi ca nişte băşici dezumflate, cu capul vârât între umeri, cu privirea sfioasă lăsată în pământ, aşteptându-şi soarta, cu ochii către uşa care ducea spre apartamentele interioare. Vorbele lor nu se auzeau: nu li se vedea decât şerpuirea buzelor, mişcările stăpânite, zâmbetul făţarnic, toate pe măsura celei mai înjositoare frici. Şi când te gândeşti că toţi erau oameni sus-puşi! Măsurau catifeaua şi brocartul cu cotul şi cu umărul: când se aşezau în rând de-a lungul peretelui şi la ferestre, îţi luau ochii aurăriile strălucitoare cu care erau împodobiţi şi hainele lor în toate culorile. Nu se vedea acolo nici sărmana văduvă care venise cu o cerere de pensie după moartea soţului ei, sau cu rugămintea ca fiul să-i fie primit la o şcoală; nu-l vedeai nici pe ţăranul bătrân care venise să se plângă că toţi tinerii din familia lui fuseseră vânduţi, fiecare în altă parte, sau luaţi la oaste înainte de soroc[1]; nu se vedea nici negustorul care propunea înfiinţarea unor noi industrii, nici pictorul chemat pe neaşteptate ca să primească răsplata pentru o mare operă creată de el pentru viitorime, şi pe care o vindea până la urmă pentru o biată bucată de pâine. Printre cei ce se aflau acolo, nu era niciun solicitator, toţi erau vânători de situaţii. Ce zile de aur! Stăteau şi aşteptau un ceas, două şi chiar mai multe.

Precum vedeţi, la intrarea din faţă, atmosfera era destul de rece, dacă nu chiar sinistră. Ce se întâmpla însă la cea de dindos?

După ce vom arunca în treacăt o privire fugitivă în buduarul ducesei, unde se perindau de zor coţcari, misiţi de toate soiurile, de toate neamurile şi rangurile, giuvaergii, negustori, croitorese, secretari şi secretare, mai bine zis slugi – să pătrundem chiar în

[1] Oare acest mod de recrutare nu este un anacronism? (n. aut.)

bârlogul ursului, în cabinetul ducelui.

Biron iubea luxul. Ne închipuim deci cu uşurinţă ce fastuoasă era încăperea de unde trimitea asupra întregii Rusii razele dogorâtoare ale ambiţiei sale. Învăluit într-un halat de batist, sprijinindu-şi un picior elegant, în ciorap de mătase şi în pantof, pe catifeaua moale a unei banchete, proptindu-şi celălalt picior în covorul moale persan, el şedea într-un jilţ, al cărui spătar era împodobit cu coroana ducală de aur; din vreme în vreme, se privea mândru, cu atenţie, în oglinda în care se vedea din cap până-n picioare. Se ocupa cu minuţiozitate, cu cochetărie de toaleta sa, asemenea unui caligraf iscusit care vrea să-i încânte pe cunoscători prin cele mai mici încolăcituri ale scrisului său. Deşi capul său avea de tras destule ponoase de la coaforul care-l pieptăna, era răbdător ca o calotă de carton pe care se dichisesc perucile. Numai coaforul putea să-l trateze atât de despotic, fără să-i fie teamă de pedeapsă. După coafor, veni la rând cameristul, care îl îmbrăcă din cap până-n picioare. Dacă l-ar fi văzut cineva admirându-se în oglindă, cu un zâmbet triumfător, după terminarea toaletei, ar fi zis că principalul lui ţel în viaţă era acela de a cuceri prin înfăţişarea sa exterioară. Dar îndată ce cameristul părăsi odaia, în locul lui apăru Grosnot, cu chipul lui de fiară, aducând un teanc de plicuri. Îndată ce rupse peceţile primelor două plicuri, bărbatul elegant, afabil, dispăru ca prin farmec, luându-i locul un tigru pieptănat în răspăr. Cu ochii injectaţi, cu faţa schimonosită, favoritul îşi muşca mânios buzele, îşi rodea unghiile.

— Tâmpitul!... Îşi bagă nasul unde nu-l priveşte... şuieră ducele, smulgându-şi manşetele de Alençon[1], rupându-le bucăţele şi împrăştiindu-le apoi pe covorul persan.

Frumosul epitet care-i scăpase era adresat fratelui său Gustav, pentru că luase parte prosteşte la mascarada care dăduse buzna în casa lui Volânski. Scrisoarea boţită din faţa lui povestea cum decursese expediţia... Turba de mânie. Şi ori de câte ori se afla în această stare, ducele trebuia să-şi verse focul pe cineva. De data asta, avuseseră de suferit manşetele de Alençon, însă dantelele sunt lucruri, nu fiinţe care să sufere. În faţa lui stătea Grosnot. Se năpusti asupra lui.

— Şi tu, îi strigă el, bâlbâindu-se de mânie, eşti un tâm... mmpit, un dobitoc!

[1] Manşete din dantelă provenind din oraşul francez Alençon, vestit pentru dantelăriile sale.

Aghiotantul, statuie însufleţită, obişnuit cu astfel de explozii, nu scotea o vorbă. Faţa lui nu exprima nici urmă de teamă sau jignire.

— Sunteţi nişte răufăcători, domnule, de aceea vorbesc cu dumneata aşa cum se cuvine să vorbeşti cu un răufăcător! strigă ameninţător Biron.

Aghiotantul tăcea. Stăpânul lui se potolea încetul cu încetul.

— Dacă pui un măgar să-ţi păzească grădina, îţi calcă şi-ţi striveşte toate straturile... Poftim de le mai dă însărcinări acestor domni!... N-au nici minte, nici pricepere! Strică totul, fără alegere!... Ieri ţi s-a poruncit să-l cercetezi pe malorus, şi ce-ai făcut?...

— L-am îngheţat din greşeală cu un hârdău de apă mai mult şi-i mai puţin cu un ticălos pe lume, răspunse Grosnot cu sânge rece.

— Ştiu că a fost un ticălos, un câine; totuşi, ar fi trebuit să procedăm ceva mai legal... cel puţin nu la mine în curte... Ptiu, unde le-a dat prin gând să-l cerceteze!... Într-un loc unde putea să vină în orice clipă preamilostiva împărătească, care vede totul, căreia nu-i scapă nimic... după cum s-a şi întâmplat.

— Nu mai era vreme de pierdut, luminăţia voastră; Lipman îmi poruncise să isprăvesc cât mai repede...

— Să vă ia dracu pe amândoi, şi pe tine şi pe Lipman! Voi o să daţi socoteală, dacă vor fi căutaţi făptaşii. Eu nu ştiu nimic, nici nu vreau să ştiu. Eu cer un singur lucru: să învie mortul! Auzit-ai?...

— Am auzit, luminăţia voastră!

— Şi dacă se va cere ca malorusul să se înfăţişeze în carne şi oase la Volânski, va trebui să fie acolo, măcar că ai să te travesteşti tu!... Ai auzit? Altfel să ştii că te trimit comandant al fortăreţei minelor.

— Noi am făcut-o, eu şi domnul *Ober-hofkommissar*, şi tot noi vom răspunde. De altfel, lucrurile s-au şi aranjat.

— Aş vrea să ştiu şi eu, cum şi în ce fel?

— Pot să vă raportez doar atât că din stârvul lui Gordenko nu se vor înfrupta nici lupii, nici cioclii, şi că malorusul, care fusese la început ales spre a fi trimis la serbare, şi înlocuit apoi de celălalt, este aici. Cum anume s-au petrecut lucrurile, o să povestească luminăţiei voastre domnul Lipman personal. Eu nu ştiu decât ceea ce mi s-a poruncit să ştiu.

— Bine c-a ieşit aşa, zise ducele, liniştindu-se. Să ştii că mi-eşti drag; m-am obişnuit cu tine; eşti devotat şi supus... De aceea aş dori foarte mult să ieşi cu faţa curată din această istorie urâtă. Ei, dar iată-l şi pe *Hofkommissar*... Du-te şi-ţi vezi de treabă.

Aghiotantul Grosnot şi *Ober-hofkommissar*-ul Lipman aveau dreptul să intre la duce neanunţaţi, la orice oră din zi şi din noapte. Gradul de încredere pe care o acorda el acestor două persoane era însă diferit. Fiecare din ei îşi avea locul său. Primul nu era decât un executant strict, orb, fără murmur, al condamnărilor secrete, o excelentă pocnitoare, care îi lovea pe oameni ca pe nişte muşte, fără a şti însă pentru ce execută: într-un cuvânt, era un executant mut, gata să pună ştreangul de gât la cea dintâi privire a stăpânului său; cel de-al doilea – o iscoadă vicleană, isteaţă, sfetnic, executor şi călău, în toate împrejurările în care spiritul uman şi civic se manifesta în vorbe sau chiar în aluzii, dezvăluind un nobil adevăr potrivnic trufaşului favorit. Abia atingea Biron această coardă, şi îndată răsunau ecouri din toate colţurile Rusiei. Dacă cineva, asemenea bărbierului lui Midas[1], şi-ar fi îngropat taina în pământ şi ducele ar fi vrut s-o afle, Lipman ar fi făcut să crească pe acel loc un stufăriş întreg, care, legănat de vânt, ar fi destăinuit-o. Favoritul însuşi, oricit se străduia să prindă tertipurile şi şiretlicurile, oricât căuta să imite vicleşugurile abilului politician Osterman, pe atunci vicecancelar, un adevărat model în arta disimulării după împrejurări, nu izbutea niciodată să atingă perfecţiunea în această ştiinţă, nefiind îndeajuns de înzestrat pentru a-şi atinge scopul nici cu inteligenţă, nici cu stăpânire de sine. Iar atunci când impulsivitatea acestuia ar fi putut să dăuneze, atunci când viclenia lui nu era îndestulătoare, săpa Lipman, ca o cârtiţă în vizuina ei, şi săpase în toate părţile destule galerii întunecoase plecând de la acea vizuină, de la palat spre ultima cocioabă.

Astfel, şi unul şi altul, cei doi rivali, ducele de Kurlanda şi Volânski, aveau fiecare câte un sfetnic tot atât de şiret. Era însă o deosebire între cei doi sfetnici: în timp ce Zouda, un suflet nobil, ales, sub îndemnul devotamentului dezinteresat faţă de superiorul şi prietenul său, care-i arăta o încredere neţărmurită, precum şi din dragoste faţă de acesta, acţiona în numele a tot ceea ce este sublim, înălţător, Lipman era gata să recurgă la orice fel de ticăloşii şi fărădelegi, ca să slujească ocrotitorului şi părtaşului său de idei,

[1] Autorul se referă la regele Frigiei, Midas, care-şi ascundea cu cea mai mare grijă urechile de măgar cu care-l blagoslovise Apollo. Bărbierul lui Midas, care-i descoperise taina, nefiind în stare să-şi ţină gura, săpă o mică groapă şi destăinuindu-i secretul, o acoperi la loc cu pământ. Trestia care a crescut pe acel loc a divulgat taina regelui (mitologie).

pentru onoruri şi arginţi.

Lipman intră în cabinet, strângând vesel din umeri, ca un motan care vrea să se gudure pe lângă stăpânul său. Zărind însă peticele manşetelor împrăştiate pe jos, ce păreau rămăşiţele unei corăbii naufragiate, voioşia lui se cam duse pe gârlă. Începu să vorbească în primul rând despre malorus...

— Iar îmi bateţi capul cu el?! N-o să mă lăsaţi o dată în pace? Să nu mai aud de el!... îi curmă vorba, mânios, ducele, vrând să facă, fără rost, pe vicleanul cu sfetnicul său. Îţi închipui că-mi pasă chiar atât de această scârnăvie?!... Numai să îndrăznească cineva... un singur cuvânt...

— Luminăţia voastră, răspunse Lipman umil, arborând un zâmbet care-i puse în mişcare până şi urechile, nădăjduiesc că nu doriţi să mă puneţi iar la încercare, pentru a câştiga din nou nepreţuita voastră încredere, pe care o socotesc răsplata mea câştigată pentru totdeauna, în schimbul îndelungatului şi încercatului zel şi al devotamentului meu faţă de luminăţia voastră. De aceea cred...

— Că glumesc. Da, da, dragul meu Lipman, am făcut doar o glumă, pentru că am citit pe faţa ta o veste plăcută. Îmi dau seama cât de importantă este chestiunea care ne preocupă, prin implicaţiile pe care le are cu problema polonează; sunt însă în acelaşi timp încredinţat că *Ober-hofkommissar*-ul şi prietenul nostru e un cerber care nu va îngădui să avem neplăceri.

— Aţi ghicit. Mica încurcătură pe care Grosnot, din nesocotinţă, a vrut s-o curme cu o singură lovitură de sabie, s-a sfârşit cu bine.

— Da, da... bâlbâi ducele, satisfăcut. Grosnot s-a aprins prea mult; i-am spus şi eu că, dacă se va isca tărăboi, el va răspunde. E un tânăr bun şi devotat, dar prea loveşte ca un urs! Dar ce spuneai?...

— Am avut fericirea de a îndreptăţi pe deplin încrederea pe care mi-o acordă luminăţia voastră. Trebuie să mărturisesc că de mare ajutor mi-a fost dibăcia oamenilor care vă sunt devotaţi.

— Şi care au fost aleşi chiar de tine, modestul meu prieten!

Lipman îşi dădu pe spate pletele roşcate şi faţa lui apăru în toată plenitudinea bucuriei. Se înclină, apoi urmă foarte încet, astfel ca nimeni să nu poată auzi dincolo de uşă ceea ce spunea:

— Voievodul, care a iscălit, de formă, printre alţii, jalba lui Gordenko şi care m-a înştiinţat despre toate, l-a urmărit pas cu pas. La Tver, a aflat de înlocuirea malorusului ales spre a fi trimis la ser-

bări, şi, ghicind că Gordenko va lua parte la altă distracţie, nu l-a lăsat să plece mai departe, ci mi l-a trimis plocon tocmai la vreme. Gordenko nu mai există; adevăratul malorus este aici şi cine va susţine contrariul, va avea de-a face cu mine. În treaba asta fusese amestecată la început şi o ţigancă, isteaţă foc şi mai vicleană ca diavolul. Totuşi, mulţumită mijloacelor pe care mi le-a pus la dispoziţie luminăţia voastră, am izbutit să aranjez lucrurile cu ea atât de bine, cum nici nu m-aş fi aşteptat.

Aici Lipman îi vorbi despre bănuielile sale, despre cercetare şi despre reuşita celor întreprinse de el, înmânându-i grav jalba malorusului, în original. Ducele o citi de câteva ori şi strânse tot de atâtea ori mâna acolitului său.

— Ia toate măsurile pe care le vei crede de cuviinţă împotriva pârâtorilor şi ai grijă *să nu rămână nicio urmă*, zise ducele scoţând din biroul său câteva hârtii, pe care le întinse lui Lipman, împreună cu jalba lui Gordenko. Poftim, ai semnăturile mele în alb. Soarta lor e în mâna ta! După ce ai îndeplinit totul, arde hârtia. Apoi, adăugă binevoitor: Mi-ai făcut astăzi un dar şi-ţi sunt îndatorat. Nepotul tău a fost numit secretar de cabinet: vesteşte-l despre această numire şi adaugă că, drept prim atribut al acestui titlu, îi dăruiesc, pentru început, o pereche de cai din grajdul meu şi o caleaşcă onorabilă.

— Sunteţi nespus de bun! Nu găsesc cuvinte să vă mulţumesc, o, înaltul meu protector! Vă rog să-i îngăduiţi chiar nepotului meu, personal... prealuminate, era cât pe ce să zic alteţa voastră...

— O! cât despre alteţă, nu-i nicio grabă...

— În acest caz, vreau să fiu proroc: cel mult peste o jumătate de an întreaga Rusie vă va oferi acest titlu...

Biron îl ameninţă ipocrit cu degetul:

— Linguşitorule!... Ei, unde zici că-i nepotul tău?...

Tigrul se juca cu vulpea.

— Domnule Eichler! strigă *Ober-hofkommissar*-ul, deschizând uşa care dădea într-o cameră alăturată a aripei din dos a casei. Luminăţia sa doreşte să te vadă...

La această chemare, apăru Eichler, somnoros, deşelat, se înclină ca un student la prima sa apariţie în societate, îl călcă pe picior din nebăgare de seamă pe unchiul lui şi rămase nemişcat, cu nasul scos înainte, ca un cioc de becaţă.

— Mulţumeşte luminăţiei sale pentru bunătatea izvorâtă din înalta sa mărinimie, pe care ţi-o arată şi de data asta, îi porunci Lipman, făcându-i în acelaşi timp un semn din ochi să se apropie şi

să sărute mâna binefăcătorului. Ai fost numit secretar de cabinet.

Unchiul i se adresa întotdeauna nepotului cu *dumneata*.

— O, fireşte... bunătatea... luminăţia voastră... binefacerile în veci neuitate... zise nepotul poticnindu-se şi înclinându-se; dar nu se apropie de mâna ducelui, ca şi cum n-ar fi priceput ce-i poruncea prin semne unchiul lui.

— Ajunge, ajunge, îl întrerupse, zâmbind, Biron. Nu pare prea iscusit în retorică, ha, ha, ha! N-o să ajungă niciodată un Demostene! Dar nici n-avem nevoie de aşa ceva. În schimb, în ceea ce priveşte întocmirea hârtiilor, nu-i cu nimic mai prejos decât cel mai bun dintre miniştrii noştri de cabinet. Aşa zice Osterman – şi cred că aprecierea lui însemnează ceva! Osterman vede în el un viitor mare diplomat. (Eichler se înclină adânc.) Îmi place când un subaltern gândeşte numai atunci când i se porunceşte, şi nu când vrea el... Poartă-te la fel, poartă-te la fel, tinere, şi ţine minte că modestia, modestia şi iar modestia sunt primele virtuţi şi scuturi ale unui secretar de cabinet şi că cel dintâi duşman al lui este propria sa limbă.

Vorbind astfel, Biron îi făcu un semn cu capul lui Eichler. Acesta înţelese că e concediat şi ieşi, după ce salută atât de stângaci, încât agăţă cu dragonul săbiei braţul unui fotoliu, pe care era cât pe ce să-l tragă după el. Zâmbind, ducele se adresă unchiului său:

— Încă nu-i de ajuns de şlefuit, deşi mi-e secretar de mai bine de un an. O să se lustruiască el, cu timpul, la cabinet, la curte... Ei, şi acum, continuă el, cu malorusul s-a terminat, şi dinspre partea asta sunt liniştit; ştii însă că avem o chestiune mult mai importantă...

— Chestiunea răzvrătitului, a zurbagiului Volânski, vreţi să spuneţi?

— Da, pe omul acesta nu-l poţi mulţumi cu nimic, nu-l poţi îmbuna şi nici speria cu nimic! Peste tot, ori unde poate, mi se aşază de-a curmezişul drumului; am ajuns să-l şi visez ca pe un obstacol, care din clipă în clipă poate să-mi zdrobească capul; îmi face necontenit sânge rău... Câtă vreme poartă capul pe umeri, nu pot fi sigur pe mine, am mâinile legate, guvernez în doi... mă înţelegi?

— Pieirea lui este necesară pentru liniştea luminăţiei voastre. El este căpetenia unei bande care vrea să nimicească tot ce nu e rusesc.

— Răzvrătiţii! O să-i fac una cu pământul! Nişte mujici care put a ceapă!... Oare nu nouă ne datorează ei totul? Asta-i recunoştinţa

lor?! O, fiara tot fiară rămâne!... Nişte dobitoace, făcute să se târască la picioarele noastre, cărora li s-a năzărit să intre în rândul oamenilor! Las'că le arăt eu!... O să le dovedesc că mârţoaga de la sacaua ducelui are mai mult preţ decât rusul... Hm! Ei nu ştiu cu cine au de-a face... eu nu-s Kulkovski!

Vorbind astfel, Biron tremura ca varga, se schimonosea, scrâşnea din dinţi. După ce se mai potoli, urmă:

— De altfel, urmându-ţi sfatul, am găsit punctul vulnerabil al acestui Achille...[1]

Lipman nu-l citise pe Homer; nu citea nici măcar vreun calendar, însă ghici îndată despre ce e vorba.

— Aţi binevoit să faceţi aluzie la intriga lui amoroasă cu domniţa moldoveană: un mijloc minunat! Am spus eu luminăţiei voastre că poate fi prins în capcană. Îndată ce veţi binevoi să-mi povestiţi ce aţi izbutit să faceţi, am să adaug şi eu la rândul meu...

— Slujnica ei lucrează cu râvnă... un paj mi-a adus ieri un bileţel adresat domniţei de bunul ei prieten. Începutul e promiţător. Trebuie să diriguim însă lucrurile şi mai abil, şi mai isteţ, trebuie să facem în aşa fel ca schimbul de corespondenţă să fie mai intens... să înlesnim o mică întâlnire între patru ochi... şi atunci, drace, nu se poate să nu-l prindem cu mâţa în sac!... Înţelegi, va trebui...

— Să daţi peste ei, luminăţia voastră, sau chiar împărăteasa...

— Dragul meu, îmi ghiceşti până şi gândurile, cum le ghiceşte un amant în privirile iubitei. Împărăteasa o pierde din ochi pe fetişcana asta; o alintă ca pe copilul ei, o fereşte de deochi, vede în ea propria ei mângâiere, jucăria preferată; şi când colo... însuşi Scaraoţchi sub înfăţişarea lui Volânski va pângări, va călca în picioare această comoară.

O încântare diabolică se revărsă pe chipul favoritului.

— O, atunci capul răzvrătitului va fi în mâinile noastre! îi luă vorba din gură vrednicul său acolit, cu un aer triumfător. Şi pentru ca distracţia să fie desăvârşită, vom căuta să-l momim chiar la palat... Dar trebuie să recunosc că, atâta timp cât are capul limpede, uneltitorul este periculos. Totul va fi pus la cale cum nu se poate mai bine; garantez de succes cu viaţa mea. Ţiganca, fără să vrea, ne ajută, pentru că s-a apucat să facă pe mijlocitoarea în această intrigă amoroasă... Luminăţia voastră să-i înlesniţi...

[1] Achille, fiul zeiţei mării, Thetis, care l-a cufundat în apa sfântă a Styxului ce aducea nemurirea. Nu i-a rămas vulnerabil decât călcâiul de care-l ţinuse Thetis (mitologie).

acestei ghicitoare grozave, nemaipomenite, acestei cititoare în stele – în fine tot ce o să credeţi că e bine să spuneţi despre ea – intrarea liberă în palat la orice oră, pentru a putea ajunge la toanta aceea de domniţă.

— Da, da, împărătesei îi place să i se ghicească, de când zodierul Buchner i-a prezis că se va urca pe tron. L-a înnebunit pe profesorul de astronomie cu horoscoapele... Un astrolog cu fustă va fi ceva cu totul nou pentru ea! O să petrecem de minune!

— Profesorul, actualul mijlocitor, asmuţit bine, va fi primul nostru martor.

— Straşnic! Da, da, toate acestea sunt grăunţe care vor da o recoltă bogată! Ai un cap nepreţuit! Tu ar fi trebuit să fii ministru de cabinet.

— Am un rang mai înalt, sunt ministru de cabinet al luminăţiei voastre. Am mai uitat o împrejurare. Trebuie să întreţinem zvonul că Volânski a rămas văduv... este absolut necesar! Altfel, planul nostru se poate nărui chiar de la început. Din partea mea, am făcut tot ce-am putut, ca să se răspândească acest zvon şi am să continui...

— Îţi făgăduiesc că voi face acelaşi lucru.

— Ar trebui s-o mai reţinem câtva timp pe nevastă-sa la Moscova... dar de asta va avea desigur grijă însuşi fidelul ei consort.

— Ha, ha, ha! Nici că s-ar fi putut născoci ceva mai isteţ. Vino încoace, sfetnicul meu cel mai credincios şi mai înţelept, vino să te sărut.

Şi ducele de Kurlanda îl sărută pe frunte pe vicleanul Lipman, care se înclină adânc în faţa lui, ca şi când ar fi primit binecuvântarea unui părinte duhovnicesc.

După ce primi această răsplată, Lipman continuă:

— Şi-apoi aveţi în mână cartea pe care madama a şterpelit-o din cabinetul lui... nu-mi mai amintesc titlul ei...

— *Istoria Ioannei de Napoli*[1]. Pe marginea uneia din file e scris chiar de mâna ticălosului: *Ea! ea!*

— Ia te uită la ce comparaţie s-a gândit! Îşi pune singur şireangul de gât! Pe deasupra, chiar aseară...

— Te întrerup, dragul meu, zise Biron, clătinând din cap cu

[1] Ioanna a II-a (1371-1435), regină a Neapolului din dinastia de Anjou; favoriţii ei (Sforza, Caraccioli) interveneau în treburile statului, ceea ce a dus la răscoala împotriva Ioannei.

regret. Trebuie să mărturisesc că povestea cu mascarada de aseară m-a mâhnit. Oh, oh, sărmanul de tine! Nu-i glumă să vii pe jos, tocmai de la Câmpul lupilor, pe aşa ger...

— Vă rog să nu vă neliniştiţi pentru mine. Devotat trup şi suflet, sunt gata oricând să mă arunc şi în foc pentru luminăţia voastră. Dacă mi-aţi porunci-o, aş fi în stare să scot toţi morţii din morminte şi să îngrop în locul lor tot atâţia oameni vii. Rânduisem lucrurile foarte bine, dar a stricat totul o mască, furişată în urma noastră... i-a şoptit ceva gazdei şi a întors totul pe dos. Pe deasupra, frăţiorului luminăţiei voastre i-a venit în minte, cu totul fără rost, să facă pe cavalerul...

— Fratele meu să fie pus sub arest! De ochii lumii trebuie să-i dăm satisfacţie lui Volânski, care se socoteşte jignit. Ciudat totuşi că e cineva care vă cunoaşte tainele... (după o scurtă gândire). Asta nu-i bine, nu-i bine deloc!

— O! orice s-ar întâmpla, aflu eu cine e acest individ misterios şi dumnezeu mi-e martor că am să mă răzbun pentru plimbarea mea nocturnă, iar pentru deranjul luminăţiei voastre ar trebui să i se scoată cu cleştele vână cu vână. Însă, pe lângă ce am izbutit să aflu, toate acestea sunt fleacuri! De altfel Volânski a scăpat şi aseară o vorbă despre împărătească. A închinat în bătaie de joc în sănătatea maiestăţii sale, îngânând: veşnica pomenire.

— Şi asta va cântări greu în ochii suveranei, care este suferindă.

— Pe luminăţia voastră v-a trimis... (Liptman îşi freca mâinile, zâmbind.)

— La dracu?... nu e ceva nou! Vedem noi cine va nimeri cel dintâi în ghearele lui. Totul merge foarte bine, cum nu se poate mai bine, vrednicul meu prieten!

— Şi acum vă rog să-mi daţi voie să vă cer două lucruri.

— Îţi făgăduiesc dinainte că-ţi voi da tot ceea ce doreşti.

— Aveţi un duşman înverşunat. În acelaşi timp este şi duşmanul meu. Vicleanul Zouda luptă din răsputeri împotriva noastră. Madama, care ne este atât de devotată, e urmărită de el şi îşi aşteaptă pieirea din clipă în clipă. Trebuie s-o salvăm, chiar dacă am face-o împotriva voinţei stăpânului ei.

— Bine, dar cum? Doar este iobagă...

— M-am gândit şi la asta. Se caută o mireasă pentru Kulkovski, o femeie din popor...

— Nimic mai nimerit pentru acea târâtură!... Împărăteasa însăşi îl va ruga să-i dea voie să se mărite cu pajul ei semicentenar.

— Şi Volânski nu va cuteza s-o refuze. Numai că lucrurile ar trebui aranjate cât mai repede, luminăţia voastră!

— Prima chestiune pe care-o voi rezolva la palat va fi aceasta.

— Fiul ei, dacă-mi permiteţi să raportez... he, he, măcar că-i cam prostănac, ne slujeşte totuşi cu zel; chiar deunăzi a jucat de minune rolul Limbii...

— Ei şi?

— I s-a promis că, dacă va aduce cu bine oamenii aleşi în vederea serbării, va primi rangul de ofiţer.

— Poţi să-l şi feliciţi în numele meu pentru acest rang.

— Raportul meu s-a terminat şi mă grăbesc să plec la treburi. În sala de primire, o mulţime de oameni aşteaptă de mult să apară soarele lor, ca să i se închine.

— N-au decât să aştepte! Slugoii ăştia trebuiesc învăţaţi minte din când în când, căci altfel îşi iau nasul la purtare... Cât mai multă strălucire şi larmă pentru proşti, un jug cât mai greu pentru deştepţi, şi totul va merge strună. Trimite-mi-l pe Kulkovski; vreau să mă distrez puţin pe socoteala lui şi să dau dispoziţii în legătură cu nunta.

Lipman ieşi; în locul lui intră Kulkovski.

— Scumpul meu, micul meu paj, îl întâmpină ducele, iată că ne despărţim!

— Luminăţia voastră, voi fi lipsit de fericirea de a vă vedea chipul, care a fost pentru mine o adevărată hrană sufletească, o mană cerească, răspunse pajul de cincizeci de ani, apropiindu-se de mâna ducelui.

— O, o! Pentru ce asta?... (Vru să-şi retragă mâna, însă celălalt apucase să-şi lipească buzele de ea.) Crede-mă că n-am să te uit nici în noua ta slujbă. Iar ca să-ţi arăt dintru început bunăvoinţa mea, iată ce-am să fac pentru tine – te rog însă un singur lucru: să nu mă chinuieşti cu mulţumirile tale! Auzi?...

Kulkovski se îndoi atât cât îi îngăduia grăsimea, pentru a afla, pătruns de încântarea robului, noua binefacere a protectorului său.

— Împărăteasa ştie că te-ai spurcat pupând papucul papei. Pentru asta nu scăpai de vânătoarea de soboli, he, he, he; dar mie mi s-a făcut milă de tine. Mi-am zis: ce-o să se facă el acolo? Cu pântecul lui gras, o să cutreiere toată Siberia în lung şi-n lat, până o să găsească un singur şobolan şi-o să-şi dea sufletul gâfâind, năduşind! Am aranjat lucrurile în aşa fel ca tu să fii numit la curte în slujba cea nouă. Dar (Biron îl ameninţă cu degetul) tânărul paj este

un ştrengar, un mare pezevenghi! (Kulkovski se înclină adânc.) He, he, he!... şi împărăteasa duce grija domnişoarelor ei de onoare. Vrea să te însoare negreşit... Ai auzit despre asta?

— Chiar din gura maiestăţii sale.

— Ţi-am găsit o mireasă... cum să zic, n-aş putea spune că-i tânără, că-i de neam sau că-i frumoasă... în schimb însă a fost aleasă de mine!

— Porunciţi-mi să mă însor şi cu o capră, şi voi îndeplini cu sfinţenie porunca luminăţiei voastre.

— Cu o capră, ha, ha, ha! Trebuie să fie foarte nostim! Va trebui să facem şi această încercare cu cineva!... Ha, ha, ha! Să ştii că născocirea ta are mult haz.

— Sunt fericit, de o sută de ori fericit că am putut oferi luminăţiei voastre măcar o clipă de desfătare.

— Vom rezerva însă această genială idee pentru altcineva. Ţie ţi-am ales de nevastă pe madama lui Volânski, drace, nu-mi mai amintesc cum o cheamă...

— Madam... îngână Kulkovski, încurcat.

— Da, da, chiar pe dânsa, şi pe deasupra, ca zestre, bunăvoinţa mea întru iertarea vechilor tale păcate. Ce zici?... Te pomeneşti că la auzul acestei propuneri, strămoşii tăi, cnejii lituanieni sau tătari, s-or răsuci în mormânt!... Te pomeneşti că-şi desfăşoară în faţa nobilelor tale priviri hrisoavele lor mucegăite!... Hai, nu şovăi, prostule, ţi se oferă o adevărată comoară cu o zestre de pizmuit; altfel, o să ţi se poruncească s-o iei şi fără zestre.

Intră pajul de serviciu şi anunţă sosirea vicecancelarului Osterman. I se porunci să-l poftească.

— Ei?...

Această întrebare învălui inima bietului Kulkovski cu un val de frig siberian.

— Mare-i bunătatea luminăţiei voastre, răspunse el. O să mă însor...

— Strânge repede peticele de pe covor! strigă ducele şi urmaşul cnejilor lituanieni sau tătari, gâfâind, târându-se aproape în patru labe, se repezi să strângă de pe jos rămăşiţele manşetelor de Alençon, zvârlite de preafericitul venetic. Acesta, gratificându-l cu un picior, îl ajută să îndeplinească mai repede însărcinarea primită.

Capitolul VII

RIVALII

Cumplită scenă! Ei s-au încleştat
În luptă dreaptă! Ochii li-s văpaie:
Ba unul de cel'lalt e-ncovoiat,
Ba celălalt sub el se-ndoaie.
Dmitriev[1]

Osterman, fiul unui pastor din târguşorul Bochum din Westfalia, mai apoi student la Universitatea din Jena, unde şi-a însuşit vaste cunoştinţe, ţinându-se de felurite pozne şi punând coarne, galant, şi urechi de măgar în cuplete pline de duh, profesorului de limbi orientale Kerr, apoi tot acolo apărându-şi onoarea, a înţepat cam tare cu spada pe careva şi a fugit spre limanul oamenilor talentaţi, aflat sub oblăduirea întemeietorului Rusiei moderne. Descoperit de genialitatea lui, acest Osterman, datorită talentului său diplomatic, a consolidat stăpânirea Rusiei asupra regiunilor baltice, care erau cât pe ce să scape de sub spada încă fierbinte a învingătorului (fără a mai vorbi de alte fapte măreţe ale ministrului, în folosul şi spre gloria patriei noastre). Chiar acest Osterman, răsplătit cu sate şi bani, cu titlurile de vicecancelar, de conte, omul care a ştiut să-şi menţină, ca pe un bun moştenit, încrederea şi bunăvoinţa a doi împăraţi, a două împărătese, a unui regent, a unei regente, şi, ceea ce este mult mai greu, a trei favoriţi, ruşi şi neruşi, era, în timpul domniei Annei Ioannovna, o personalitate cumpănitoare între cele două partide rivale. Cunoscând puterea lui Biron, favoritul împărătesei şi căpetenia partidei nemţilor care se sprijinea pe tron, cunoscând puterea cârjei arhiepiscopului de Novgorod şi groaza în care trăia întregul popor, şiretul ministru acţiona tainic în folosul acestei partide, iar făţiş nu vădea vreo pornire împotriva partidei ruşilor, al cărei conducător era Volânski, om cu merite personale, spirit curajos şi nobil, bucurându-se de sprijinul fără rezerve al câtorva patrioţi, gata oricând să moară alături de el pentru o cauză dreaptă, având un nume rusesc şi bucurându-se de atenţia împărătesei, atâta timp, fireşte, cât aceasta nu avea de ales între cei doi rivali. El vedea cum renaşte lupta dintre demnitatea naţională şi despotismul favoritului, însă ştia că reprezentanţii naţiunii ruse nu erau decât câteva capete înfierbântate, gata de

[1] Din poemul dramatic „Ermak" de I. I. Dmitriev (1760-1837), reprezentant al sentimentalismului. Citatul nu este prea exact, reunind versuri răzleţe.

orice jertfă, şi nu poporul însufleţit de conştiinţa demnităţii sale umane. Poporul din vremea aceea, inclusiv nobilimea, cufundat în ignoranţă şi frica de rob, suferea, gemea, dar alerga cu aceeaşi curiozitate să privească execuţia apărătorilor săi, întocmai ca şi pe aceea a unor asupritori. Osterman îşi dădea bine seama că în Rusia nu putea fi vorba pe vremea aceea de o adevărată conştiinţă naţională şi că acei ce se gândiseră s-o reprezinte în persoana lor îşi făceau iluzii. Pe lângă aceasta, se încredinţase că afecţiunea împărătesei, faţă de duce va prevala în orice împrejurări. Tocmai de aceea se apropiase de partida lui Biron, şi, sub oblăduirea lui, îşi asigurase un loc de a doua mână în imperiu. Socotea că în felul acesta îşi pusese destul de mulţumitor persoana la adăpost de vicisitudinile soartei. Făcându-şi asemenea calcule, se înşelase într-o singură privinţă: deşi nu exista o conştiinţă naţională luminată în Rusia, sâmburele ei trăia în fiece om, aşa cum trăieşte oriunde există un popor; şi că i-ar fi fost uşor să acţioneze în numele acestei conştiinţe aceleia care, ca fiică a lui Petru cel Mare, părintele patriei, ar fi putut să trezească sentimentul naţional mai lesne decât un grup de patrioţi care acţionau singuri. Închipuindu-şi că Elizaveta Petrovna fusese îndeajuns împinsă deoparte, pentru a mai putea să joace acest rol, a dat greş. Şi a plătit această greşeală cu tot ce dobândise prin meritele sale faţă de ţari şi faţă de Rusia, prin inteligenţa şi abilitatea sa. Asemenea scăpări fulgerătoare, care li se întâmplă celor mai abili oameni politici, ne luminează căile providenţei.

Ce fenomen neobişnuit reprezintă în istoria noastră acest Osterman! Ce cale uimitoare a străbătut el din leagănul său de undeva dintr-un târg pierdut din Germania apuseană, până la Berezov!... Primind din mâna destinului toiagul drumeţiei în pragul unei colibe presbiteriene, el l-a pus mai apoi alături de sceptrul celui mai mare dintre monarhi, a schiţat cu el planuri de război, a trasat condiţii de pace popoarelor şi regilor şi a întocmit legi ce orânduiau pentru veacuri viaţa imperiului, a hotărât succesiunea la tron, şi, în sfârşit, a lăsat din mână acest toiag, atât de modest, atât de trist, undeva în răsărit, în tundrele siberiene!... Bokum, Jena, Niestadt, Berezov!... Aşa a fost să fie.

Dar să am iertare: m-am lăsat ademenit de uimitoarea soartă a celui ce a fost un mare promotor al luminării Rusiei, căruia nu i s-a dat încă preţuirea ce i se cuvine, aşteptându-şi istoriograful care s-o facă. Şi acum, să revenim la roman.

Sosise o perioadă critică pentru Osterman: până atunci, îl sprijinise pe duce, ca favorit al împărătesei pe care chiar el o adusese pe tron; acum, când se dezvăluia tot mai mult ţelul suprem urmărit de Biron, trebuia să aleagă una din două: ori să-l ajute pe Biron să urce treptele tronului, ori să se lepede de el. În acest din urmă caz, vicecancelarul înlesnea izbânda partidei ruşilor, împingându-l pe Volânski pe primul loc în cabinet şi în imperiu. Veni la duce, după ce în prealabil studiase temeinic rolul echivoc pe care era hotărât să-l joace, până când înseşi împrejurările aveau să-i arate ce are de făcut.

În urma lui se ivi un paj trimis de împărătească, care-l chema pe duce. I se trimise răspunsul că va veni îndată.

Părul pieptănat neîngrijit şi îmbrăcămintea soioasă a ministrului contrastau izbitor cu înfăţişarea fercheşă a gazdei. Osterman intră în cabinet, sprijinindu-se în baston, părând sleit de puteri.

— Cum o duceţi cu sănătatea? îl întrebă Biron cu vădită solicitudine, ajutându-l să se instaleze într-un fotoliu. Ei! Kulkovski! Pune un scăunel sub picioarele scumpului nostru oaspe! Ştiu că suferiţi de gută. Şi o pernă la spate!

Pajul improvizat aşează un scăunel sub picioarele ministrului şi-l sprijini cu o pernă la spate, după care ieşi din cabinet, roşu la faţă de atâta opinteală. Mulţumind şi gemând, crispându-se şi ridicând privirile spre cer, pentru a nu i se putea citi în ochi planurile, ministrul răspunse:

— Luminăţia voastră îmi cunoaşte beteşugurile... guta asta nesuferită! Of!... Şi pe deasupra, a început să-mi slăbească văzul şi auzul.

— Desigur că unele lucruri nu ajung la urechile domniei-voastre, însă în cazul acesta vă vom veni noi în ajutor, spuse Biron în doi peri, trăgându-şi jilţul mai aproape de acela în care şedea Osterman. Cât despre vedere, aveţi ochii înţelepciunii, care nu au nevoie nici de ochelari, nici de ochean.

Vicecancelarul îi mulţumi printr-o uşoară înclinare a capului, apoi, zâmbind, îşi trecu prin păr mâna cu degetele răşchirate. Biron continuă:

— Samson a fost supus de o femeie slabă, dar vicleană. Mintea face mai mult decât puterea trupească. Avem nevoie de sănătate, de putere sufletească, prea stimate conte, mai cu seamă acum, când duşmanii noştri uneltesc prin toate mijloacele, făţişe sau ascunse. Spun: duşmanii noştri, pentru că nu separ cauza mea de a

domniei-voastre.

— Fireşte, duce, rămân lângă luminăţia voastră... Of!... piciorul. (Faţa i se încreţi şi Osterman îşi frecă piciorul îndelung, nefiind în stare să scoată o vorbă) rămân, ca o viţă bătrână care se usucă după ce a dat nenumărate recolte, lângă un stejar în plină vigoare şi frumuseţe.

Kurlandezul îi strânse mâna prieteneşte.

— Mai sunt alte veşti decât acelea pe care am avut cinstea să le discut rândul trecut cu luminăţia voastră?

— Trebuie să mărturisesc excelenţei voastre că insolenţa lui Volânski, care, spre ruşinea noastră, este încă ministru de cabinet, devine tot mai mare pe zi ce trece. Perokin, Sumin-Kupşin, Şciurhov şi mulţi alţii care alcătuiesc partida rusească, în frunte cu capul răutăţilor, se apropie din zi în zi tot mai mult de tron şi-i cer la ureche suveranei pieirea noastră. Parola lor este: moarte tuturor nemţilor, la butuc cu ei! Nicicând n-au acţionat cu atâta şiretenie şi cu puteri mai unite. Ura lor faţă de tot ce nu-i rusesc vă este cunoscută, însă nu ştiţi cum mă detestă pe mine! Credeţi-mă, în curând nu voi mai fi în stare să strâng dările cuvenite statului! Ei vor să ajungă acolo, pentru a surpa pârghiile statului şi pentru a arunca apoi urmările nefaste asupra mea. Răspândesc în gloate şi între nobili tot felul de zvonuri despre aşa-zisele mele cruzimi, asmut împotriva mea sate întregi, spunând că vreau să aduc în Rusia păgânismul, că eu sunt Anticrist, şi sate întregi fug peste graniţă. Acest lucru va ajunge la urechile maiestăţii sale. Ce va spune împărăteasa, care ne-a încredinţat cârma statului? Ce va spune istoria despre noi?

Osterman îşi aţinti privirea spre per şi ridică din umeri. În sine îşi zicea: „Prea puţin îmi pasă ce-o să spună istoria despre tine; alta mi-i grija: când va sosi ceasul de cumpănă, mujicii ruşi au să ne pârjolească pe noi, păgânii, aşa cum au făcut cu vraciul neamţ al lui Ivan cel Groaznic”.[1]

— Pe răufăcători să nu cutez să-i pedepsesc, căci mi se strigă: eşti un tiran, un despot! Când aplic legea, ei zic că-i silnicie; respectarea tratatelor, întreţinerea de relaţii diplomatice cu vecinii înseamnă la ei trădare. Ştiţi cât de dreaptă este cererea Poloniei de a i se plăti despăgubiri pentru trecerea armatelor ruseşti pe teritoriul ei...

[1] Este vorba de Eliseo Bomeli, medic al lui Ivan al IV-lea. În „Istoria statului rus” M. N. Karamzin povesteşte cum a fost ars pe rug Bomeli.

— Este tot atât de dreaptă, ca şi cererea de a i se plăti datoria contractată prin scrisoarea de împrumut. Zi aşa! Într-adevăr?... Of, piciorul, piciorul!...

— Judecaţi şi domnia-voastră, iubite domnule vicecancelar. Eu care, după cum se spune, tai şi spânzur în întreaga împărăţie, nu îndrăznesc să pun această chestiune în discuţia cabinetului. Trebuie să-mi asigur mai înainte votul oamenilor loiali, devotaţi maiestăţii sale. Duşmanii noştri vor să-mi aducă anumite învinuiri şi în această privinţă. Zău, mi-e şi ruşine să vă spun chiar între patru ochi ce strigă ei în gura mare în pieţele publice şi vor striga şi în cabinet – da, da, ţineţi minte vorba mea!... Cum că eu, ducele de Kurlanda, care am mai multe avuţii decât îmi trebuie, de pe urma veniturilor pe care mi le asigură statul, şi mai ales datorită bunăvoinţei aceleia care printr-un singur cuvânt, unul singur, îmi poate dărui milioane... cum că eu aş apăra această cauză dreaptă din interese venale!

Intră pajul şi-l anunţă că împărăteasa îl poftea din nou pe duce la palat.

— Spune-i că vin îndată, răspunse Biron enervat.

— Poate vă reţin, luminăţia voastră? întrebă Osterman, dând să se ridice din jilţ, sprijinit în baston.

— Mai am vreme! Convorbirea noastră este mai importantă... Vă daţi seama acum, preastimate conte, care-i nenorocul meu!... Atenţia binevoitoare pe care mi-o acordă împărăteasa!... Maiestatea sa cunoaşte devotamentul cu care-i slujesc ei şi intereselor Rusiei... şi-mi încredinţează până şi cele mai intime taine ale sale; îngrijorarea în legătură cu boala ei, cu viitorul Rusiei. Căci şi capetele încoronate sunt muritoare... Ce se va întâmpla atunci?... Vă vorbesc ca unui prieten...

— Vom vedea, vom chibzui. Fireşte că ar scăpa din mână frânele puterii!... Cine altul... ar putea să stea de veghe atunci cu mai multă înţelepciune, cu mai multă fermitate?... (Aici Osterman îşi îngustă ochişorii de vulpoi.)

— O, poate doar cu ajutorul unui prieten atât de înţelept ca domnia-voastră!... De altfel, sunt gata să renunţ chiar şi acum...

— O asemenea renunţare ar însemna slăbiciune din partea luminăţiei voastre. Onoarea domniei-voastre, onoarea imperiului vă cer să fiţi ferm.

— Sunt gata să mă sacrific, să mă arunc, asemenea lui Cocles[1], în prăpastie, dacă prin aceasta aş şti că salvez statul; sunt însă convins că plecarea mea va însemna pieirea lui. E posibil să-l vedeţi atunci cancelar – pe cine? pe chefliul, pe trufaşul, pe birjarul acela care-şi petrece nopţile benchetuind cu prietenii lui, care se travesteşte în vizitiu şi dă târcoale pe la... ptiu. (Biron scuipă cu ciudă.) Neobrăzatul! Bătăuşul! Ar fi în stare să se încaiere chiar la palat, dacă s-ar găsi cine să-i ţină hangul... O să facă din cabinetul de stat o adevărată crâşmă... va fi vai de cei ce poartă nume germane!

Dincolo de uşă se auziră nişte vorbe răstite.

— Auziţi?... E glasul lui! Vedeţi, conte, sunt ofensat în propria mea casă, în palat... Nici nu se anunţă! Miroase de la o poştă a mujic rus!... Acesta e viitorul dumneavoastră cancelar! Te pomeneşti că vine să ne ia la bătaie!... Daţi-mi mâna domniei-voastre, conte! Vom acţiona împreună, uniţi, puternici – nu-i aşa?... Împreună cu domnia-voastră... cu prietenii domniei voastre... altfel plec în Kurlanda.

Ultimele cuvinte fură rostite aproape în şoaptă, însă cu hotărâre. Ducele arătă spre uşă cu o uşoară înclinare a capului, ca şi cum ar fi vrut să spună: n-aveţi decât să vă descurcaţi singur cu el!... Părând că nu aude prea bine temeinicele propuneri ale lui Biron, vicecancelarul îşi duse mâna pâlnie la ureche; din când în când, ridica din umeri, ca şi cum ar fi vrut să-şi exprime regretul că nu desluşeşte totul, însă la sfârşitul peroraţiei ducelui se grăbi să-i strângă mâna cu efuziune, îşi duse un deget la buze, apoi îşi retrase repede mâna, ca să se sprijine cu ea în baston, şi schimbă vorba.

Într-adevăr, cel pe care îl auziseră dincolo de uşa cabinetului era Volânski; se cuvine să aflăm însă mai înainte cum ajunsese el acolo şi la cine se răstise.

Enervat că nu primise răspuns la misiva adresată Marioriţei, precum şi din pricina grijilor pe care i le dădea organizarea serbării şi construirea palatului de gheaţă, ministrul de cabinet urca scările Palatului de vară. Eichler tocmai cobora aceleaşi scări. Bucuros, pesemne, de noul său rang, număra stelele de pe plafonul vestibulului şi, absorbit de această contemplare, dădu peste Artemi Petrovici.

---

[1] *Publius Horatius Cocles* (Chiorul) – luptător roman, care a apărat podul de peste Tibru împotriva etruscilor (anul 507 î.e.n.).

— Necioplitul! exclamă acesta. Nici măcar nu-şi cere scuze! Era şi de aşteptat: cum e stăpânul, aşa-i şi sluga!

Eichler se învăpăie de ciudă, dar nu răspunse nimic.

Enervarea lui Volânski era prevestitoare de furtună. Se umpluse paharul. Intră în sală, dar zărindu-l pe Minnich, care venea în urma lui, se opri şi-i făcu loc să treacă. Pe acest curtean şi comandant de oşti îl stima ca pe un erou care dobândise laurii victoriei pentru Rusia, îl respecta ca pe un om înţelept, cu adevărat folositor statului, şi totodată ca pe un rival puternic şi ambiţios al lui Biron, un rival care se mai ridicase o dată împotriva acestuia şi avea s-o mai facă, desigur, şi în viitor. Numai Minnich şi Volânski puteau să se bucure de atenţia binevoitoare a împărătesei; lui Osterman ea nu-i arătase nicicând mai mult decât stimă.

Minnich se miră de gestul lui Volânski. Strângându-i mâna prieteneşte, îi spuse:

— După câte ştiu, nu-ţi place să ţi-o ia altcineva înainte, dragul meu Artemi Petrovici.

— Altcineva care nu e vrednic să mi-o ia înainte, răspunse Volânski cu hotărâre. Dar voi da întotdeauna întâietate celui ce încununã de glorie patria mea şi făgăduieşte să-i apere şi pe viitor interesele şi mărirea. Domniei-voastre îmi face plăcere să vă fac loc să treceţi...

Cuvintele acestea erau prevestitoare.

— Eu sunt german de obârşie, îl întrerupse Minnich pe un ton glumeţ, apucându-l de mână. Am auzit că dumneata îi urăşti pe străini.

— Trebuie să vă mai spun, conte, că sunt greşit înţeles, sau că sunt pur şi simplu ponegrit. Urăsc străinii care sunt la drept vorbind nişte oameni de nimic şi care numai printr-o coalizare ocultă, prin cine ştie ce servicii, necunoscute poporului sau printr-o stăruinţă înverşunată au dobândit dreptul de a ne prăda, de a ne osândi şi de a ne milui cu pomana lor! Du-te şi mă spune, te rog, urmă Artemi Petrovici, întorcându-se spre Kulkovski, care trăgea cu urechea; dacă doreşti, pot să repet ceea ce am spus. Dar, continuă el păşind mai departe, dacă cel ce vine de aiurea în ţara mea – fie el şi indian – îndrăgeşte această Rusie care l-a hrănit şi l-a încălzit la sânul ei, dacă o slujeşte cu nobleţe, cu cinste şi înţelepciune – sau, dacă n-o iubeşte prea mult, cel puţin n-o urăşte — pe acela îl voi privi întotdeauna ca pe un frate. Ştiţi prea bine că am adus prinosul sincer al respectului meu lui Osterman, ministrul lui Petru cel Mare

– nu celui de azi, doamne fereşte! – lui Brius[1] şi altora asemenea lor!... Detest însă străinul care se târăşte pe brânci la picioarele cine ştie cărui valet de atu, care vrea să ajungă rege cu ajutorul unor aşi sângeroşi; este oare mai puţin vrednică de dispreţ slugărimea asta rusă (şi arătă liota care stătea umilă lângă perete, sprijinită în bastoane)? Uitaţi-vă la netrebnicii aceştia care încovoaie spinările, priviţi mutrele lor spăsite... Porunciţi-le să se târască în patru labe, şi vă rog să mă credeţi că se vor supune într-o clipită! Mai mult – porunciţi-le să ochească un măr nu numai de pe capul fiului[2]... ci de pe capul pruncului de la pieptul soţiei lor şi momiţi-i cu un colac pe care să stea scris cu litere de aur: *„Bunăvoinţa lui Biron”* – ei bine, vor trage o tolbă întreagă de săgeţi, numai să poată nimeri ţinta ce le-a fost arătată.

Zâmbind, Minnich strânse mâna lui Volânski şi-i şopti să fie mai prudent; nobila indignare a ministrului de cabinet împotriva josniciei oamenilor era însă ca o lavă clocotitoare, care, o dată izbucnită, nu se mai putea opri, până nu pârjolea tot ce-i stătea în cale. În asemenea clipe el uita şi de proiectele sale, de sfaturile prietenilor săi făţişi şi ale prietenului său tainic, uita şi de Machiavelli pe care-l studia. Sufletul lui, ca un vultur mânios, sfâşia jivinele ce-i ieşeau în cale şi-şi înfigea ghearele aprige chiar şi în tigrul cu care nu putea să-şi măsoare puterile.

Pajul de serviciu îi opri politicos, rugându-i să-i dea voie să-i anunţe.

— Poftim, dar repede! zise Artemi Petrovici. Minnich şi Volânski nu sunt lăsaţi să aştepte prea mult nici la împărătească.

Pajul se duse să-i anunţe, dar, privind prin borta cheii de la uşa cabinetului, văzu că ducele conversa însufleţit cu Osterman. Pajul se întoarse şi-i rugă să mai aştepte puţin, deoarece nu îndrăzneşte să-i anunţe luminăţiei sale, acesta fiind ocupat cu domnul vicecancelar.

— O, dacă-i aşa, exclamă Volânski, hai să intrăm.

Volânski deschise uşa care dădea în cabinetul favoritului, lăsându-l şi de data asta pe însoţitorul lui să intre înainte. Pajul se

---

[1] *Brius Iakov Vilimovici* (1670-1735), om de stat, învăţat, general-feldmareşal, unul dintre colaboratorii luminaţi ai lui Petru I. Lui Brius i se atribuie întocmirea primului calendar din Rusia.

[2] Autorul se referă la legenda populară din evul mediu. Wilhelm Tell, arcaş vestit, silit să tragă din porunca pârcălabului, a nimerit cu săgeata mărul aşezat pe capul fiului său.

grăbi să intre după ei, anunţându-i prea târziu.

Ducele întâmpină pe noii-sosiţi cu un zâmbet şi-i pofti să ia loc, iar pajului îi aruncă o privire cruntă, ucigătoare, după care arboră din nou acelaşi zâmbet şi i se adresă lui Volânski:

— Tocmai vorbeam cu contele despre păţania dumneavoastră de aseară. Ce nemernici! Şi să mai amestece şi numele meu!... Ce ticăloşie, ce ruşine! Fără îndoială că dacă am fi avut ceva pe suflet unul împotriva celuilalt, ne-am fi explicat între noi, ca nişte cavaleri nobili, cu arme făţişe. Ce procedeu respingător!... N-am să rabd aşa ceva... Intenţionez să aduc acest lucru la cunoştinţa maiestăţii sale. Vă rog să mă credeţi că veţi primi satisfactie: cel dintâi va fi arestat fratele meu!

— Nu doresc acest lucru, răspunse Volânski, cu răceală.

— Domnia-ta nu doreşte, dar dreptatea o cere... este necesară o pildă... Nu-mi voi cruţa nici consângenii...

— Au fost pedepsiţi îndeajuns cu plimbarea pe care le-am oferit-o.

— Ha, ha, ha! Trebuie să fi fost nespus de amuzant! Domnul vicecancelar a auzit ce s-a petrecut (zâmbind, Osterman dădu din cap afirmativ), dar domniei-tale, conte, trebuie să-ţi povestesc.

— Sunt nerăbdător să aud, răspunse Minnich, întinzându-şi trupul înalt, aplecându-l puţin înainte şi acoperind cu piciorul său lung o parte a jilţului.

— Domnia-sa a oferit aseară unor netrebnici o plimbare până la Câmpul lupilor şi acum au căzut cu toţii la pat. Ce-au căutat, au găsit!...

— Daţi-mi voie să vă contrazic, îl întrerupse Volânski. Pe unul dintre ei l-am plimbat numai până la Palatul de vară, ba chiar până în faţa acestei case...

Făcându-se că n-a observat includerea fratelui său printre ceilalţi netrebnici, Biron continuă pe un ton ironic:

— Şi-apoi, însuşi Artemi Petrovici s-a plimbat în caftan de vizitiu, de mascaradă!... Se spune că voinicul nostru ministru de cabinet arăta foarte bine în acest costum rusesc! (Ultimele cuvinte îl făcură pe Osterman să schiţeze iar un zâmbet ironic.)

— Ehei, luminăţia voastră, am făcut eu şi alte plimbări mai dihai, în Persia, şi la Nemirov, răspunse cu aprindere Volânski, şi cine ar cuteza să spună că mi-aş fi îndeplinit misiunile primite ca un vizitiu, şi nu ca un ministru al Imperiului Rus?! De altfel, boierii ruşi de baştină nu se fandosesc nici la petreceri, nici atunci când

îndeplinesc treburile statului: însuşi Petru cel Mare ne-a fost o pildă în această privinţă. Poate că şi simplitatea lui ar fi nedumerit pe vreun vântură-ţară cu pofte de satrap, dacă unul ca ăsta ar fi putut să existe pe vremea aceea!

— Nu v-am spus decât ce aţi făcut şi nu ceea ce vreţi să mă siliţi să gândesc. Cine ar îndrăzni să tăgăduiască meritele dumneavoastră?... Ştiţi prea bine că chiar eu am fost întotdeauna cel dintâi care le-am preţuit aşa cum se cuvine şi... ultima dovadă a atenţiei binevoitoare...

— Atenţia binevoitoare a suveranei mele! îi curmă vorba Volânski, cu hotărâre. Nu accept protecţia nimănui în afară de a maiestăţii sale. Bănuiesc că aţi binevoit a mă chema nu pentru aprecierea persoanei mele şi nici ca s-o scoateţi la mezat...

— Dumnezeule, ce trufie asiatică!... Dar, pentru dumnezeu, vorbim doar între noi, în cabinetul meu particular, nu în cel de stat. Dacă nu vă face plăcere această convorbire prietenească, atunci am să vă spun ca duce de Kurlanda...

Biron îi aruncă lui Artemi Petrovici o privire plină de morgă şi ameninţare, închipuindu-şi probabil că la auzul acestor cuvinte ministrul de cabinet se va scula în picioare; acesta însă îi înfruntă privirea tot atât de mândru şi, continuând să stea în jilţul său, îi răspunse:

— Nu am niciun fel de funcţie în Kurlanda.

Biron se aprinse la faţă şi împinse jilţul pe care şedea cu atâta putere, încât se auzi un scârţâit ascuţit, apoi, ridicându-se în picioare, îi spuse iritat:

— În cazul acesta, domnul meu, vă vorbesc în numele maiestăţii sale imperiale.

La auzul acestui nume, Volânski se ridică în picioare şi spuse cu respect, înclinându-se uşor:

— Ascult porunca suveranei mele.

— Suverana dispune, domnule... să... (Cum nu se pregătise pentru o ciocnire serioasă, Biron se poticnea şi-şi căuta cuvintele) să începeţi... cât mai repede construirea palatului de gheaţă...

— În care se va serba nunta măscăriciului?... completă Volânski cu un zâmbet veninos. Pentru aceasta am şi primit ordinul maiestăţii sale; mi-a fost transmis încă de aseară, iar astăzi am primit şi confirmarea scrisă a aceluiaşi ordin, a cărui executare a şi început. Aş vrea să rog, totuşi, pe luminăţia voastră să comunice maiestăţii sale rugămintea mea să mă folosească la treburi mai

folositoare statului.

Datoria noastră este să executăm ordinele, şi nu să le discutăm, domnule Volânski. (Tonul, cu care fuseseră rostite aceste vorbe, era mult mai potolit.)

— Cu câtă plăcere m-aş fi dedicat, bunăoară, ajutorării oamenilor care suferă!... Maiestatea sa a fost oare informată despre foamea, despre lipsurile în care se zbate poporul? Oare îi sunt cunoscute măsurile crâncene la care se recurge în aceste vremuri grele, pentru strângerea dărilor neplătite? O să mă credeţi, oare conte? continuă Artemi Petrovici, adresându-se lui Minnich. Oamenilor săraci lipiţi li se stoarce ultimul bănuţ păstrat pentru o bucată de pâine. Sărmanii sunt scoşi cu picioarele goale pe zăpadă şi aşa, în ger, se toarnă apă peste ei...

— E îngrozitor! exclamă contele Minnich. Oare suferinţele poporului n-ar putea fi uşurate prin organizarea unor lucrări de folos obştesc? Petru cel Mare ne-a lăsat doar atâtea planuri măreţe, a căror traducere în viaţă va ajunge, poate, şi pentru vremea şi puterile strănepoţilor noştri! Bunăoară, ce-ar fi mai nimerit, decât să se facă o mai bună rânduială a drumurilor din Rusia? Pentru o treabă ca asta, aş lăsa şi eu sabia la o parte şi aş pune mâna pe cazma şi pe compas. Şi unde, dacă-mi daţi voie să vă întreb, Artemi Petrovici, suferă lumea mai mult?

— Îndeosebi are de suferit Malorusia, răspunse Volânski, aruncându-i lui Biron o privire tăioasă, străpungătoare. (Acesta se aşează în jilţ, şi ministrul de cabinet luă loc îndată după el.) Acolo ar fi într-adevăr nevoie de un cârmuitor milostiv, cu tragere de inimă.

El făcea aluzie chiar la Minnich, care ţinea cu tot dinadinsul să ajungă hatman al Malorusiei.

— Chiar asta, interveni Osterman, este grija de zi cu zi a omului de stat, în a cărui casă avem cinstea să ne aflăm acum. El nu va uita, desigur, să facă tot ceea ce ar putea fi spre binele Rusiei. (Aici Volânski aruncă vicecancelarului o privire dispreţuitoare, însă acesta continuă imperturbabil.) Şi după cât ştiu, grija lui a fost încununată de succes: maiestatea sa intenţionează să numească mai-mare în Ucraina pe un bărbat care prin înţelepciune şi prin alte însuşiri sufleteşti va consolida traiul fericit dinăuntrul acestei ţări şi va şti totodată să-i apere liniştea cu sabia, împotriva cotropirii unui vecin primejdios.

Prin aceste vorbe şirete, cumpăna ambiţiei lui Minnich începu să încline întrucâtva spre Biron, care, profitând de sprijinul

vicecancelarului, se adresă cu şi mai multă hotărâre presupusului hatman al Malorusiei:

— Vă rog să mă credeţi că nenorocirile care v-au fost descrise cu atâta aprindere nu există decât în vorbe şi că însuşi domnul Volânski a fost indus în eroare de corespondenţii săi.

— Nu sunt nici copil, nici femeie, ca să mă las amăgit de vorbe goale, zise Volânski. Am în mână destule mărturii şi, de va fi nevoie, le voi înfăţişa, însă numai împărătesei personal. Vom vedea ce va spune maiestatea sa când va afla că un tată de familie, care fusese schingiuit pentru neplata unor rămăşiţe de dări, deznădăjduit, şi-a înjunghiat pe toţi ai săi; că un alt tată şi-a dus copiii în câmp şi i-a lăsat să îngheţe acolo...

— Născociri ale unor oameni duşmănoşi, răzvrătiţi!

— Nu-i adevărat, duce! strigă ministrul de cabinet, sărind de pe scaun. Volânski susţine ceea ce a spus, el este gata să subscrie ca martor cu propriul său sânge...

Trimisul împărătesei apăru din nou, repetând invitaţia adresată ducelui.

— Vin îndată! spuse acesta, aruncând o privire plină de înţeles spre oaspeţii săi. Împărăteasa trimite după mine pentru a treia oară, iar eu îmi pierd vremea aci cu discuţii fără niciun rost...

— Luminăţia voastră m-a chemat spre a discuta despăgubirea cuvenită polonezilor pentru trecerea armatelor ruseşti pe teritoriul lor, interveni atunci Minnich.

— Da, da, răspunse Biron. Domnul vicecancelar este de acord cu această despăgubire.

— O cere onoarea imperiului, zise Osterman. Faţă de atmosfera agitată a acestei întrevederi, aş fi însă de părere să amânăm discuţia până la şedinţa oficială a cabinetului.

— Onoarea imperiului!... exclamă Volânski. Hm! Onoarea... Cum poate fi speculat acest cuvânt în folosul răului!... Eu am să-mi exprim totala mea rezervă. Aici, în cabinetul de stat, în faţa împărătesei, pretutindeni voi declara, voi repeta că numai un *vasal* al Poloniei poate face propunerea de a se acorda aceste despăgubiri; da, numai un *vasal* al Poloniei!...

La auzul cuvântului *„vasal”*, Minnich şi Osterman se ridicară de pe locurile lor, acesta din urmă gemând şi văitându-se de gută, aruncându-şi amândoi priviri, parcă într-o stranie aşteptare. Volânski nu ajunsese niciodată la o ieşire atât de cutezătoare. Se săturase de disimulări.

— Această vorbă vă va costa scump. Vă dau cuvântul meu de onoare! Sunteţi un impertinent! exclamă Biron, ieşindu-şi cu totul din fire.

— Epitetul vă caracterizează! strigă Volânski.

— Vă aşteaptă împărăteasa, îi reaminti ducelui, Osterman.

— La palat, da! La maiestatea sa! rosti Biron, apucându-se de capul care-i ardea; apoi, întorcându-se spre Volânski, urmă: Nădăjduiesc că ne vedem pentru ultima oară în casa ducelui de Kurlanda.

— Sunt foarte bucuros, îi răspunse Volânski şi, fără a saluta pe nimeni, ieşi.

Tulburaţi de această ciocnire, ale cărei consecinţe grave erau fără număr, ceilalţi interlocutori îl urmară. Mult timp le răsunară în urechi cuvintele: *„Unul din noi doi va trebui să piară”*, rostite de Biron, care spumega de furie, în timp ce-şi luau rămas bun de la el.

— *Unul din noi doi va trebui să piară*! repetă favoritul, izbind cu pumnul în masă, după ce oaspeţii ieşiră.

— Trufaşul ăsta ar trebui pus cu botul pe labe, îşi spuneau între ei cei ce aşteptau în sală, în timp ce Volânski trecea prin faţa lor, cu un zâmbet plin de dispreţ şi de indignare.

— Luminăţia sa! Luminăţia sa! strigă un paj.

Strigătul, repetat de o sută de glasuri de-a lungul şirului de încăperi, răsună, în sfârşit, la intrare. Precedat şi urmat de o suită strălucitoare, Biron trecu prin sala de primire şi acordă celor ce aşteptau acolo o singură înclinare binevoitoare a capului. În schimb, câte panegirice îi fură aduse prinos pentru această bunăvoinţă! „Ce milostiv e! Ce om mare! Ce mers falnic! Ce agerime în priviri! E născut să cârmuiască!... Un adevărat model pentru pictori!... Nevastă-mea e nebună după el!”

Un năstruşnic din sală îndrăzni să spună că Petru cel Mare avea o înfăţişare mai atrăgătoare şi pentru pictori, şi pentru femei.

— Ba să mă ierţi, i se răspunse, el nu avea decât un bust frumos, pe când la acesta... totul e desăvârşit!...

O caretă de aur îl aştepta pe Biron la intrare, toată numai cristal, astfel încât cel ce şedea înăuntru putea fi văzut din cap până-n picioare, ca o splendidă insectă pe care entomologul o păstrează într-o cutie de sticlă. Ducele porni astfel, luând ochii gloatei prin pompa neobişnuită a cortegiului ce se alcătui, prin aurăria harnaşamentului cailor împodobiţi cu penaje, ce fâlfâiau pe capetele lor, şi strălucirea detaşamentului de husari şi vânători ce

galopau atât înaintea caretei, cât şi în urma ei. În timp ce gloata îl admira pe fericitul favorit, inima acestuia era roasă de un vierme: mândria lui fusese adânc rănită de insolentul, răzvrătitul Volânski. „Orice s-ar întâmpla, va trebui să piară”, îşi spunea Biron; deodată, privirea lui ce rătăcea de colo-colo, turbată de mânie, se opri asupra unei hârtioare abia vizibile, prinsă de ceaprazăria care încadra geamul caretei. Cu mâna tremurătoare, cuprins de o neagră presimţire, smulse hârtioara de la locul ei. Citind-o, fu cât pe ce să se sufoce de furie:

„Păzeşte-te, nelegiuitule!... Trupul lui Gordenko a fost răpit ieri, în miez de noapte, şi îngropat într-un loc, de unde poate fi dezgropat oricând, pentru a sluji drept mărturie împotriva ta. Află mai mult, că executorii voinţei complicelui tău au fugit şi se ascund acolo de unde îşi bat joc de puterea ta.”

Bileţelul îşi făcu efectul. Atât de neaşteptate şi de ameninţătoare, rândurile citite îl tulburară şi-l înspăimântară pe duce, precum cântatul neaşteptat al unui cocoş sperie leul care a şi pus gheara pe pradă şi e gata s-o sfâşie. Biron hotărî să nu-i vorbească împărătesei despre jignirea pe care i-o adusese rivalul său înainte de rezolvarea favorabilă a proiectelor pe care şi le schiţase. Trebuia să se descotorosească şi de Gordenko, care-l urmărea atât de cumplit. Pregătindu-se să-şi înjunghie aproapele, tâlharul mai întâi se spală.

Siberia, minele, gura ursului, picurarea plumbului topit în creştetul capului – nu era tortură, nu era osândă pe care Biron, turbat, să nu făgăduiască în gând lui Grosnot pentru greşeala făcută. Furia lui se revărsă asupra vizitiilor, a lacheilor, a tuturor acelora care se apropiau de caretă. Va trebui să afle negreşit cine este misteriosul spion din propria lui casă, care-i iscodeşte şi-i destăinuie crimele; de va fi nevoie, îl va găsi şi sub pământ, va cerceta măruntaiele celor vii şi nu va cruţa nici oasele morţilor.

Capitolul VIII

LA PALAT

Dar ceasul a sosit şi nu mai ştiu nimic,
Nu-mi mai aduc aminte câte-am ticluit...
Să fie dragostea ce-mi moaie judecata?[1]

[1] În româneşte de Victor Eftimiu (n. ed.).

Puşkin[2]

— La palat! strigă Volânski, furios, şi se afundă în pernele caretei.

O dată cu cuvântul „palat”, în faţa ochilor săi apăru Marioriţa, ispititoare din cap până-n picioare.

„Acolo, îşi spuse el, poate am s-o văd pe fermecătoarea Marioriţa, pe care nu mi-o pot smulge din inimă şi care mă va scoate din minţi, dacă nu va fi a mea.”

Faptul că nu-i răspunsese la scrisoare, piedicile care-i stăteau în cale, îi înteţeau patima până într-atât, încât era nevoit să şi-o mărturisească lui însuşi. Până acum, socotise această patimă un capriciu al firii sale uşuratice, frivole. Şi ce constata acum? Numai când se gândea la ea, uita că e ministru de cabinet, că e un cetăţean plin de râvnă, gata să-şi dea viaţa pentru patrie; nu mai era pur şi simplu decât un îndrăgostit înflăcărat, nebun. Ce însemnau cuvintele: onoare, nobleţe, patrie? Nu le mai înţelegea câtuşi de puţin. Se căia că firea lui aprinsă izbucnise, întărâtându-l prea devreme pe favorit împotriva sa, această împrejurare putând să aibă ca urmare îndepărtarea lui de la curte. Ce nechibzuinţă! Poate că-şi retezase singur craca de sub picioare, zădărnicindu-şi cele mai frumoase speranţe. În clipele când gândul lui zbura la Marioriţa (şi, pare-se, numai în asemenea clipe), patriotul Volânski era gata să se dea bătut în faţa duşmanului, numai s-o poată cuceri, s-o poată cuceri neapărat. N-are decât să-şi facă de cap diavolul, cât pofteşte, să taie şi să spânzure pe cine are chef!... Avusese dreptate Zouda când îi spusese: e cu putinţă oare să ţină piept de unul singur destinului Rusiei, întruchipat în Biron?...

Se gândea cu încântare la Marioriţa. Tot sufletul lui, întreaga sa fiinţă era ca o mare caldă, în apele căreia îşi scălda farmecele Marioriţa. Ca şi apa acestei mări, el o învăluia în visul său înflăcărat, cobora în şuviţe de-a lungul umerilor ei gingaşi, îi dezmierda cu spuma sa fierbinte gâtul de lebădă, se tălăzuia până sub pieptul ei înmărmurit într-o dulce desfătare; se lipea în stropi avântaţi de buzele ei calde, îi săruta buclele negre, sorbea parfumul lor şi, pătruns de întreaga ei făptură, se zbenguia prin preajmă ca un abur uşor înmiresmat.

— Careta a sosit de mult! se auzi o voce. Văzând portiera caretei

[2] Din tragedia „Boris Godunov” de A. S. Puşkin. În original, citatul nu este redat întocmai.

deschisă şi scara coborâtă, Volânski tresări. Valetul îşi privea mirat stăpânul, care şedea neclintit în fundul caretei.

„L-o fi lovit damblaua!” îşi zicea servitorul în gând.

— Aţipisem, spuse Artemi Petrovici.

Osândindu-se în sine pentru această slăbiciune şi făgăduindu-şi să fie mai atent pe viitor, grăbi pasul spre intrarea palatului.

Intrând în palat, nu se gândea câtuşi de puţin cum îl va primi împărăteasa; nu se gândea decât la încântările pe care i le făgăduia dragostea Marioriţei. Inima îi tresălta ca a unui băieţandru, care abia deschisese ochii la viaţă. Iată-l în odaia în care îl primea împărăteasa, Anna Ioannovna, care tocmai se distra jucând biliard. Îi plăcea biliardul tot atât de mult ca şi călăria şi tragerea la ţintă. Îl asaltă un cârd de măscărici de toate rangurile şi vârstele. Printre ei erau, pare-se, vreo şase măscărici de onoare, inclusiv Kulkovski, care abia îşi făcuse debutul în noua slujbă. Printre măscărici se distingeau italianul Pedrillo, fost violonist al curţii, care-şi schimbase însă această îndeletnicire cu aceea de măscărici, găsind-o mult mai avantajoasă, şi Lacosta, evreu portughez, care era măscărici încă de pe vremea lui Petru I, fiind poreclit de acesta „prinţul samoezilor”. Bătrânul Balakirev[1] – cine nu-l cunoscuse pe vremea marelui ziditor al Rusiei? – îşi sfârşea zilele glumind cu lacrimi în ochi, înconjurat de rivali mai fericiţi ca el. Trecut acum pe planul al doilea, se plângea adesea cu amărăciune că e prigonit de străini şi nu avea haz decât atunci când putea să-i ocărască. Cum să nu se plângă? Vechile lui merite fuseseră date uitării. Lacosta şi Pedrillo, măscăricii străini, fuseseră distinşi cu insigne pe care le purtau la butonieră, numite ordinul *Benedetto*, înfiinţat anume pentru ei. Lui, măscăriciul preferat al lui Petru cel Mare, nu i se dăduse această insignă şi purta vechiul său caftan, pe care-l primise cu zece ani în urmă. În treacăt fie vorba, nu mai erau măscăricii de altădată; vorbele lor de haz, nătânge, erau trase de păr şi nici nu putea să fie altfel sub ameninţarea bâtului sau, ceea ce e şi mai rău, a privirii întunecate a lui Biron! Hazul e copilul veseliei neîncătuşate de griji.

— O volinka[2]! pru, pru, du, du... strigară şi îngânară pe rând Pedrillo şi Lacosta, zărindu-l pe Volânski care nu le era defel pe

[1] *Balakirev Ivan Alexandrovici* (1699 – anul morţii necunoscut) – slujitor apropiat al lui Petru I şi al Ecaterinei I, măscărici la curtea Annei Ioannovna.

[2] Corect: volinka – cimpoi (rus.) (n. t.).

plac, pentru că nici el nu putea să-i sufere şi nu le dăruia niciodată nimic; apoi, atârna în cumpănă şi rivalitatea lui cu ducele de Kurlanda.

— Pesemne că muzica acestui cimpoi nu vă e pe plac, cartoafelor, interveni Balakirev.

Împărăteasa juca biliard cu Mariorița, pe care chiar ea o învăţase acel joc, pentru a putea face oricând o partidă. Vrând-nevrând, domniţa Lelemico trebuia să joace acum însă, auzind numele lui Volânski, se aprinse la faţă, apoi păli şi începu să tremure. Bilele se dublau în ochii ei, masa de biliard prinse să se învârtească. Ne putem lesne închipui cum i-a fost lovitura.

— Ai dat greş, draga mea! îi spuse împărăteasa, râzând. Nu te-am văzut încă niciodată într-o asemenea formă. Iată-l pe scumpul nostru ministru de cabinet! rosti ea întorcându-se prietenoasă spre Volânski. Cum o duci cu sănătatea?

— Încă nu prea bine, maiestate, răspunse el, pălind din pricina tulburării domniţei Lelemico, pe care nu putu să n-o observe.

— Se şi vede.

— M-am grăbit însă să vă îndeplinesc dorinţa, maiestate; am început chiar astăzi construcţia...

— Palatului de gheaţă pentru pajul meu care se însoară? (Kulkovski se înclină atât de adânc, încât vasta lui chelie păru că e o farfurie strălucitoare; Pedrillo i-o plesni răsunător cu palma.) Am şi admirat de la fereastră cum sporeşte lucrul la dumneata. Îmi pare foarte bine. Îmi îndeplineşti dorinţa cu mult zel; nici boala nu te reţine.

— Dorinţa maiestăţii voastre e sfântă pentru noi.

— Să nu mi-o luaţi în nume de rău, domnilor, dacă vă distrag de la treburile de stat pentru capriciile mele... Da, chiar capricii... nu tăgăduiesc acest lucru; dar femeile vârstnice, bolnave şi cicălitoare, îşi au întotdeauna ciudăţeniile lor. În schimb, n-am să vă mai plictisesc multă vreme.

Anna Ioannovna spuse aceste vorbe cu tristeţe în glas, presimţindu-şi parcă moartea apropiată. Volânski vru să spună ceva, dar, aruncându-i o privire pătrunzătoare, împărăteasa i-o luă înainte:

— Mi s-a şi cântat veşnica pomenire... (Volânski păli şi se pregăti să tăgăduiască respectuos; dar şi de data asta împărăteasa îi făcu semn cu mâna să nu spună nimic şi urmă:) Află însă, scumpul meu Artemi Petrovici, că ştiu să înţeleg o glumă aruncată într-un

moment de veselie, sau poate chiar rostită la mânie. Pentru mine faptele dumitale sunt mai grăitoare în ceea ce priveşte devotamentul faţă de tron, decât orice bârfeli. (Binevoitoare, întinse mâna lui Volânski, iar acesta, lăsându-se într-un genunchi, i-o sărută cu înflăcărarea recunoştinţei. În clipa aceea intră ducele de Kurlanda. La ivirea lui, împărăteasa tresări şi se tulbură, dar îşi recăpătă cumpătul îndată şi, aruncându-i o privire destul de rece, continuă, adresându-se ministrului de cabinet.) După dumneata nu trebuie să trimit de trei ori să te cheme; dumneata vii chiar şi atunci când te chem în gând. Crede-mă, adăugă ea, apăsând anume pe aceste cuvinte – că nimeni nu va izbuti să semene dezbinare între noi.

Biron privea întunecat, cu un zâmbet veninos, această scenă şi rămase îndelung tăcut; abia într-un târziu începu să schimbe câte o vorbă ba cu măscăricii, ba cu Marioriţa.

Deodată măscăricii începură să lărmuiască, voind s-o mai înveselească pe împărătească. Luând comanda confraţilor săi, Pedrillo îi rândui unul lângă altul la perete, aşa cum aşază copiii cărţile îndoite la mijloc, pentru ca împingând una din ele din spate, să se prăbuşească toate deodată. Numai Balakirev nu luă parte la joacă. Treaba merse însă şi fără el. Pedrillo dădu un brânci celorlalţi măscărici şi toţi se prăvăliră unul peste altul. Kulkovski se zvârcoli multă vreme pe jos, nemaiputând să se ridice. Împărăteasa binevoi să râdă de hârjoana lor făcură haz şi ceilalţi privitori, ba râseră chiar şi actorii. Balakirev fu întrebat de ce se ţinea deoparte.

— Am şi eu o gâză la cap! răspunse bătrânul posac. Când îi intră unui rus gâza în cap, apoi nu numai un duce al curcilor, dar nici măcar unul al vulturilor nu i-o mai poate scoate de acolo.

Pentru o obrăznicie ca asta, bietul măscărici al lui Petru I primi tot atâtea lovituri cu băţul câte cuvinte numărase răspunsul său.

Între timp, partida de biliard luă sfârşit, spre marea bucurie a Marioriţei, care făcea întruna greşeli, deşi căuta din răsputeri să se stăpânească. Copila cea vioaie, crescută în harem, era acum sfioasă, ruşinoasă, ca o domnişoară de pension, dincolo de pragul casei în care fusese crescută. Se statornicise că, dacă va pierde domniţa, va trebui să treacă pe sub masa de biliard, ajutorul ei, noul paj, şi în caz contrar – Pedrillo. Nenorocul căzu pe Kulkovski, care porni în patru labe, spre hazul tuturor. Dar soarta vitregă nu se mulţumi să-l pună să numere, sufocat, despărţămintele biliardului: prietenii lui îl împresurară cu tacurile din toate părţile, parcă ar fi

hărţuit un mistreţ prins în capcană; soarta voi să pice tocmai atunci şi ogarul preferat al împărătesei, care puse capac hârjoanei, înfigându-şi colţii în urechea nefericitului.

— Şo pe el, şo pe el! lărmuiau măscăricii.

Zbenguiala era cât se poate de hazlie... Sângele curgea şiroaie pe obrazul bucălat al lui Kulkovski, care, cu toată durerea, nu îndrăznea să-şi alunge schingiuitorul. Marioriţa privea spectacolul, gata-gata să izbucnească în lacrimi. În sfârşit, împărăteasa, temându-se să nu-şi vadă pajul cu urechea sfârtecată de tot, se milostivi şi dădu poruncă să fie alungat câinele. De câte ori nu-şi amintise Kulkovski, în timpul acelor cazne, de jilţul lui de la Palatul de vară! Şi, culmea, i se dădu însărcinarea să aibă în grijă ogarul, pentru a se obişnui cu el.

Precum era de aşteptat, râzând de ghiduşiile măscăricilor, împărătesei îi trecu şi supărarea pe duce. Biron ştiu să folosească un moment de veselie, pentru a se apropia de ea şi a-i cere iertare, spunând că îl reţinuseră afacerile de stat.

— Am căzut în vină, din dorinţa de a vă mulţumi prin grabnica lor îndeplinire, spuse el. Dreaptă-i mânia, dar dreaptă-i şi iertarea.

Pişicherul ştia prea bine să folosească la nevoie şi proverbele ruseşti. Datorită proverbului, împărăteasa binevoi să-l ierte, cu condiţia ca în ziua aceea s-o scutească de afaceri importante. Tot vorbind cu Biron pe nemţeşte, acum însă pe un ton prietenos, împărăteasa binevoi să se plimbe cu el prin sala de biliard, de la un capăt la altul şi înapoi, oprindu-se mereu în dreptul ferestrei, de unde se vedea binaua palatului de gheaţă. Biron folosi acest prilej pentru a lăuda râvna lui Volânski, care se vădea sârguincios ori de câte ori era vorba de a satisface cea mai mică dorinţă a împărătesei. Aceste aprecieri erau ascultate cu satisfacţie de împărătească şi nici ea nu scăpă prilejul de a-şi exprima preţuirea pentru nepărtinirea de care dădea dovadă favoritul. Adăugă că doreşte ca între înalţii demnitari ai statului la care ţinea atât de mult, dând, fireşte, preferinţă unuia singur, să domnească întotdeauna buna înţelegere, care, după cum auzise, cam lăsa de dorit.

— Fiecăruia i se cuvine, spuse împărăteasa. Mi se pare că n-aveţi nimic de împărţit.

Înduioşat, cu lacrimi în ochi, ducele jură că va fi cât mai împăciuitor cu Volânski, numai spre a face pe placul adoratei inimii sale. În sinea lui jură însă să se împace cu el numai atunci când îi

va vedea capul pe butuc. Misteriosul bileţel pe care îl găsise în caretă îl prevenea că încă nu sosise vremea să acţioneze cu toată hotărârea şi de aceea îşi ascunse ura în tainiţele sufletului său.

Pe de altă parte, ministrul de cabinet, buimac de dragoste şi bucuros că împărăteasa era pe de-a-ntregul absorbită de discuţia cu Biron, îşi uită duşmănia şi se grăbi să folosească acest prilej pentru a se apropia de domniţa Lelemico. Dragostea, sfiala, despre care nu ştiuse nimic în harem, dar în care o iniţiase însăşi natura, ţâşniră ca un izvor năvalnic din inima ei, îmbujorând-o şi revărsându-i-se în priviri ca un foc mistuitor. La apropierea lui Artemi Petrovici, sub genele ei lungi scăpără o privire duioasă, iar buzele ei tremurătoare rostiră întrebarea:

— V-aţi făcut bine?

— Am fost bolnav, foarte rău bolnav, răspunse Volânski, şi aş fi vrut să mor.

Ochii Marioriţei se umplură de lacrimi; clătină din cap, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Omule fără milă, ce faci cu mine?!...” şi spuse cu glas tare:

— A fost vreo pricină de seamă la mijloc?

— Aţi rămas nepăsătoare la suferinţele mele. La ce bun să mai trăiesc!... Am vrut să vă mai văd o dată, să mai sorb o dată din această fericire, şi apoi... ce o vrea dumnezeu. N-am nicio vină! De ce aţi fost adusă la Petersburg? De ce mi-a fost dat tocmai mie să fiu cucerit de farmecul privirii dumneavoastră îngereşti?... Sunt un om; ar trebui să fii de piatră, ca să-ţi supui inima la asemenea încercări...

Marioriţa nu răspunse, dar privirea ei îi mărturisi lui Volânski dragostea cea mai înflăcărată, cea mai duioasă. Tremurând ca varga, puse batista pe pervazul ferestrei şi Volânski zări colţul unei hârtioare răsucite, înfăşurată în batistă. Acesta era răspunsul scris de ea dis-de-dimineaţă, însă cum vrednica ei cameristă apucase să trimită înapoi „Telemahida”, nu mai avusese cum să-l facă a ajunge în mâna lui Artemi Petrovici.

Ah, ce mistuitor iubea Marioriţa!... Dragostea o cuprinsese toată ca o pălălaie, visurile ei o pârjoleau, năluciri dulci o zbuciumau trează, dragostea îi tulbura mintea; un singur gând se desprindea limpede din toate, şi anume că Volânski îi fusese hărăzit de însăşi pronia cerească, că-i intrase în suflet nu ca un oaspe trecător, ci pentru totdeauna, că el era cel căruia îi fusese dat să-i fie roabă, prietenă, soţie, ibovnică, să-i dăruiască tot ce se cuvenea dăruit

unui stăpân din Răsărit şi din Miazănoapte, că trebuia să i se supună, să-l iubească cu fiecare gând al ei, până în adâncul sufletului, şi chiar aşa îl iubea. Cum ar fi fost cu putinţă, după toate acestea, să nu-i răspundă la scrisoare?! O tânără fată cu educaţie europeană s-ar fi speriat într-o asememea împrejurare de consideraţiunile bunei-cuviinţe, de gura lumii; ea însă, copilă înflăcărată a Orientului, nu se temea decât de supărarea şi de răceala stăpânului ei. Nu-l îndrăgise treptat; pasiunea ei nu rodise în timp, prin renunţări, în urma preţuirii însuşirilor celui pe care-l iubea – ea se aprinsese într-o clipă, o cuprinsese într-o singură clipă, şi nu putea să iubească mai mult ori mai puţin decât iubea. Nu ceruse sfatul nimănui în această dragoste: nu-l ceruse nici raţiunii, nici inimii, nici oamenilor. Dragostea îi fusese trimisă de sus, aşa cum e trimis supuşilor firmanul sultanului: ori supunere oarbă, ori pieirea!... Ea nu-şi împărtăşea nimănui simţămintele: căci dacă ar fi făcut-o, i s-ar fi părut că le împarte cu alţii.

Volânski zări bileţelul, ghici îndată că era răspunsul la scrisoarea lui, dar nu găsi putinţa să-l ia. Măscăricii se vânzoleau neîncetat prin preajma lor, trăgeau cu urechea la cele ce vorbeau, le observau privirile, le urmăreau gesturile, însă de data asta prada iscoadelor nu era bogată. Cei doi îndrăgostiţi vorbeau în frânturi, conversaţia lor era presărată cu vorbe ciudate, de neînţeles pentru cei neluminaţi la minte, vorbe dintr-o altă lume, mai presus de ei. Volânski îi mulţumea Marioriţei pentru viaţa pe care i-o dăruia, făgăduind să i-o închine tot ei. Îi cerea îngăduinţa să trimită la ea o ţigancă după răspuns. Ţiganca îşi câştigase întreaga lui încredere: cum era cu putinţă să-l refuze? Privirile domniţei, înlăcrimate de dragoste, ba se opreau asupra lui, ba se ascundeau sub genele ei lungi, negre, şi el îi sorbea tot sufletul în aceste priviri, în care ghicea o comoară de încântări. Tulburarea lor le-ar fi destăinuit pasiunea, dacă glasul împărătesei, care o chema pe domniţă la ea, nu i-ar fi salvat la vreme.

Beat de fericire, Volânski triumfa de pe acum, privind totul prin ocheanul vrăjit al dragostei. Nu mai vedea în vrăjmaşul său decât un favorit al împărătesei. Volânski şi Biron discutau, glumeau, ca şi cum nu s-ar fi certat niciodată şi împărăteasa era bucuroasă că buna înţelegere se restabilise între ei atât de repede, la cel dintâi îndemn al ei.

Anna Ioannovna şedea pe o canapea tapisată cu adamască, ce se întindea de-a lungul peretelui; câteva trepte, acoperite cu

covoare scumpe, urcau până la ea. Marioriţa se cuibări la picioarele ei, pe treapta de sus.

— Ce îmbujorată eşti, frumoasa mea copilă! îi spuse împărăteasa, cuprinzând-o cu braţul pe după grumaz şi sărutând-o pe frunte.

Din pricina acestei mişcări, de pe capul domniţei căzu scufiţa pe care o purta şi coadele ei lungi, negre îi alunecară în poală. Ce frumoasă, ce fermecătoare era în clipa aceea!... Împărăteasa însăşi o privi cu o încântare maternă, îi ridică părul, îi înfăşură coadele de două ori în jurul capului, îi puse scufiţa puţin într-o parte, ruseşte, o admiră o clipă şi, mângâind-o duios, îi apucă bărbia cu două degete, spunându-i:

— Cât eşti de scumpă!

Toţi cei aflaţi în odaie amuţiră o clipă; până şi măscăricii rămaseră nemişcaţi, de teamă să nu tulbure minunata privelişte. Volânski stătea ca vrăjit: o mânca din ochi, cădea, în gând, la picioarele ei. Şi, culmea, domniţa se aşezase după obiceiul oriental şi picioruşul ei, într-un papuc cusut cu fir, mititel ca o vrăbiuţă, se zărea de sub rochia ei şi-i întărâtă imaginaţia aprinsă. Împărătesei nu-i scăpară privirile lui stârnitoare şi-i spuse în glumă, acoperind cu o mână faţa domniţei;

— Domnule Volânski, te rog să nu mi-o deochi. Te uiţi la Lelemico a mea ca vulpea la pradă. Pentru asta o să mă cert cu dumneata.

Volânski răspunse, ca un curtean, că nu putea să nu aducă, fără voie, prinosul său frumuseţii.

— Oare numai eu, adăugă el, m-am făcut vinovat de această faptă? Nici maiestatea voastră, deşi femeie, nu vă ascundeţi admiraţia pentru domniţă.

Fireşte că laudele o făceau pe Marioriţa să roşească şi mai tare, deşi era încântată de ele.

Tot timpul cât ţinu această scenă, Biron, fie spre a se feri de o ispită nedorită, fie pentru a nu împiedica pasiunea lui Volânski să se aprindă tot mai mult, spre pierzania lui, mângâia căţeaua împărătesei şi părea cu totul absorbit de această îndeletnicire. În sfârşit, spuse:

— Maiestatea voastră binevoieşte să-l însoare pe Kulkovski; iată, se şi clădeşte palatul nupţial; de mireasă însă nu s-a pomenit încă nimic.

— Ai dreptate. Şiştar am luat, dar vacă n-avem, răspunse

împărăteasa zâmbind. (Biron apucase să-i vorbească de madama lui Volânski, spunându-i că vor fi o pereche năstruşnică.) Trebuie să vedem, continuă ea, chemându-l pe Kulkovski, ce gust are mirele. Ia ascultă, tontule, alege pe cine vrei în toată împărăţia, numai de la curtea mea nu; îţi dau cuvântul meu de onoare că dacă vei alege o femeie potrivită cu tine, n-o să mă dau în lături să ţi-o peţesc.

Mirele făcu o plecăciune adâncă, îşi duse mâna la inimă, oftă din greu şi declară că se perpeleşte zi şi noapte de dorul doamnei Podacikina şi că o să moară dacă n-o să fie soţia lui.

— Oh weh, oh weh! O să se usuce, bietul de el, până la sfântul aşteaptă ca un cliblit! se grăbi să se amestece în vorbă Lacosta.

— *O, che bella armonia!* adăugă Pedrillo, *corpo di bacco*![1] Unu-i gros ca un bas, altu subţire ca un fagot.

— O pereche minunată! exclamă Balakirev, un şarpe de un stânjen o să-şi facă lăcaşul într-un butoi gol.

— Bine, dar cine-i această faimoasă Podacikina peste care a dat norocul? întrebă împărăteasa.

— Nu ştiu, maiestate, zise Biron.

— Este madama mea, răspunse Volânski încurcat, (în mintea lui îşi făcuseră loc anumite bănuieli în legătură cu madama.) Numai că mă miră foarte mult cum de a fost în stare acest Paris al nostru, stând lipit pe scaunul său din anticamera luminăţiei sale, să ochească acea comoară, închisă în casa mea sub şapte lacăte.

— Sper că n-ai de gând, domnule Volânski, să-mi dai foc palatului, dacă ţi-o vom răpi pe frumoasa... cum dumnezeu îi zice? Aceea pentru care s-au războit regii Greciei?

— Elena! interveni Biron.

— Ei, da, fie şi Aliona!

— Ferit-a sfântul! răspunse Volânski.

— Aşadar, mi-o cedezi pe frumoasa dumitale?

— Cu cea mai mare plăcere.

— Mulţumeşte, tontule!

Făcând plecăciuni în faţa ministrului de cabinet, Kulkovski se grăbi să se întreacă în mulţumiri, aşa cum se pricepu.

— Nunta asta se serbează cu voia maiestăţii voastre, zise Biron mohorât; există însă în preajma voastră anumite persoane însurate mai demult, care ascund acest lucru maiestăţii voastre.

Pedrillo căzu în genunchi, bocindu-se şi strigând cu glas jalnic:

— Iartă, măicuţa, sunt vinovat, nu tăia la mine cap ce se pleac

[1] O, ce frumoasă armonie!... drace! (ital.) (n. t.).

umil.

— Cum! La mine în palat? Fără îngăduinţa mea? spuse supărată Anna Ioannovna.

— Inima poruncit la mine: bate, dar cine e în stare marşir contra inimiora cu pumnişori? Ah, dache maiestate vostra văzut la mia cara[1], iertat la mine. Ochişori ager, toata alb ca lapte, glăscior gingaş ca flaut, picioruş subţirel, micuţ, mai micuţ ca la prinţese, dansez frumos, sărituri aşa mari, şi aşa tinar!...

Pedrillo îşi însoţea această descriere a iubitei cu o mimică disperată, plină de foc, ba strângându-şi mâinile la piept, ba aruncându-şi privirile spre cer.

— Pot să confirm şi eu că ceea ce spune este adevărat, întări Biron cu o mină gravă.

— Trebuie să fie vreo dansatoare! Care din ele? întrebă împărăteasa.

— Nu cutez spune...

Speriat, palid, Pedrillo tremura ea varga; broboane de sudoare rece îi apărură pe frunte.

— Vorbeşte, îţi poruncesc.

— Tânăra care a trăit aici, la curte.

— Numele... că altfel...

— Ah! groaza cuprinde la mine şi suflet mers la iad. Nu osândi...

— Vorbeşte, că de nu... strigă mâniată împărăteasa.

— Fiica... fiica... oh!... de la palat...

— Ei?

— A... caprei de la palat.

— A caprei! A caprei! răsună prin toate colţurile odăii.

Împărăteasa râdea cu hohote, din toată inima, râdeau şi ceilalţi, atât cât îngăduia eticheta.

— Dacă-i aşa, zise ea, îţi iert din suflet încălcarea rânduielilor legiuite de la curtea mea.

— Nevestica mea născut ieri şi daca maiestate vostra iertat la mine, rog poftiţi botez.

— A... înţeleg. A aflat, şiretul, despre obiceiul rusesc de a se dărui bani pruncului nou-născut. Bine, fie; îţi făgăduiesc că voi veni la tine şi voi fixa eu însumi ziua botezului. Duce, nu uiţi să-mi aduci aminte de acest lucru?

— Cum aş putea să uit ceva care vă face plăcere? răspunse Biron.

---

[1] Draga mea (ital.) (n. t).

— Se mai întâmplă uneori... îl întrerupse glumind împărăteasa, apoi aduse vorba despre dragostea lui Pedrillo.

Râseră multă vreme de isteaţa glumă a acestuia; în sfârşit părăsiră cu toţii sala de biliard, unii chiar palatul, toţi ducând cu ei mai multă sau mai puţină veselie, pe care le-o oferise răstimpul scurt petrecut acolo. Numai bătrânul Balakirev ducea în spinare durerea rămasă de pe urma loviturilor primite.

Îndată ce Biron sosi acasă, Lipman îi raportă că devotatul Grosnot fusese găsit împuşcat în camera lui, fapt care părea a fi în legătură cu altă întâmplare: dispariţia grăjdarilor care turnaseră apă peste Gordienko. Fiind periculos să-şi reverse mânia împotriva lui Lipman, favoritul se înţelese cu acolitul lui să depună toate eforturile pentru descoperirea celor ce urziseră în taină aceste isprăvi şi să-şi concentreze întreaga politică, întreaga viclenie, pentru traducerea în viaţă a planurilor pe care le stabiliseră. N-ar fi fost nimeni în stare să născocească ceva mai bun, mai temeinic.

În locul unui singur Grosnot, Biron găsi alţi zece; niciodată nu e lipsă de oameni ticăloşi.

Capitolul IX

CRIZA

Adesea, în toiul unei bătălii, ţarul cădea pe gânduri; se gândea la împărăţia lui şi, în mijlocul luptei, rămânea un privitor nepăsător şi, privitor fiind, părea să vadă altceva.

Opal I. K.

Inima îndrăgostită mi-a supus firea ambiţioasă şi, înăbuşindu-mi plânsul, îmi vând libertatea în schimbul unei fericiri făr' de nădejde.

Marlinski[1]

Volânski îi făgăduise domniţei Lelemico s-o trimită pe ţigancă la ea şi prima lui grijă fu aceea de a porunci să fie găsită. Mariula timp de câteva zile fu căutată zadarnic. Chinuit de dorinţa de a citi mai repede răspunsul Marioriţei, hotărî să ceară ajutor greoiului Trediakovski, în aşa fel, încât să se poată folosi de acest ajutor, fără să-i dezvăluie pe de-a-ntregul ţelul urmărit... Din nefericire, autorul

[1] Din „Roman în şapte scrisori" de A. A. Bestujev-Marlinski, scriitor decembrist (1797-1837); scrisoarea a patra.

„Telemahidei” nu suferea decât de pizmă – boala sufletelor mici. El îi scrise lui Artemi Petrovici că e sleit de tot, trupeşte şi sufleteşte, din pricina nedreptăţii pe care i-o fac compatrioţii lui, înjosindu-l în faţa celui ce a ticluit oda la cucerirea Hotinului, şi că nu va putea purcede la slujirea muzelor şi a ocrotitorului său, până nu i se va acorda catedra de retorică şi nu i se va interzice de a mai scrie nefericitului aceluia de pescar de la Holmogorî. Pe vremea aceea tagma scriitoricească nu era prea numeroasă, căci altfel pigmeii n-ar fi întârziat, desigur, să pună la cale un complot împotriva tânărului talent, care-şi deschidea aripile vânjoase. Se înţelege că solicitatorul primi de la nobilul şi înţeleptul demnitar ceea ce merita: epitetul de prostănac răutăcios şi josnic. Cu prima poştă fu expediat un dar scump pribeagului Lomonosov.

Artemi Petrovici nu avusese prilejul s-o vadă pe Marioriţa câteva zile în şir şi în acest răstimp patima puse stăpânire pe el cu atâta putere, încât parcă era alt om. Avea toane ca un copil, era când aspru şi nerăbdător, când nepăsător şi lipsit de voinţă. Nu mai lua în seamă sfaturile lui Zouda. La început se supăra pe el, apoi începu să-l evite; în sfârşit, neavând cui să-şi deschidă sufletul, îl chemă iar, însă îi puse condiţia să nu-l enerveze, să nu-l contrazică.

— Îndată ce voi primi de la tainicul nostru om de încredere parola cuvenită, îi spunea el lui Zouda, plictiseala mea se va destrăma ca fumul. Crede-mă, clipa asta e foarte apropiată. Împărăteasa a început să-şi manifeste tot mai des nemulţumirea faţă de Biron, ba a făcut chiar o încercare de a-i arăta făţiş supărarea. Nu degeaba îşi tăinuieşte el jignirea pe care i-am adus-o şi care nu poate fi nici uitată, nici iertată. Chiar acest lucru arată slăbiciunea lui. Vor fi de ajuns două-trei zile de indispoziţie hotărâtă a împărătesei împotriva lui, un singur cuvânt, un singur gând îndreptat spre suferinţele şi lacrimile compatrioţilor mei, spre Rusia, care mă imploră să-i iau apărarea, şi mă voi grăbi să-mi fac datoria şi, de va fi nevoie, să mor pentru o cauză sfântă. Atunci, în inima mea nu-şi vor mai afla loc nici prieteni, nici Lelemico, nici o fiinţă de pe lumea asta. Mă voi călugări, devotându-mă patriei, voi rosti legământul fatal şi îmi voi smulge tot ce-i pământesc din inima de pământean. Acum însă, orice-ai zice, nu sunt în stare, nu mă pot stăpâni... Cât timp încă nu am păşit peste pragul călugăriei, lasă-mă să mă satur, dincoace de sfântul hotar, de fericirea lumească, să mă satur privindu-i ochii fermecători, ascultându-i glasul vrăjit, iar după aceea – vină şi butucul călăului.

Ascultându-l, Zouda clătină trist din cap şi ridică uşor din umeri – nu era nimic de făcut.

Când i se comunică lui Volânski că Podacikin fusese făcut ofiţer în ciuda împotrivirii sale, dădu din mână a lehamite şi spuse:

— N-au decât să-l facă şi senator!

Când Zouda îl înştiinţă că Gordenko, prefăcut într-un sloi de gheaţă, fusese îngropat pe malul Nevei, într-un anumit loc, fiind gata oricând să se scoale din mormântul lui de omăt, pentru a da în vileag groaznica nelegiuire a lui Biron, Volânski îi răspunse:

— Bine! Totuşi vă rog să nu mai tulburaţi acest nefericit leş. Sărmanul! Nu este lăsat în pace nici după moarte.

Aflând că grăjdarii lui Biron, care duseseră statuia de gheaţă la Neva, fugiseră într-unul din satele lui Artemi Petrovici şi erau gata oricând să depună ca martori, Volânski îi spuse secretarului său:

— Luntrea lor a ajuns la liman; lăsaţi-o acolo unde este. Dimpotrivă, folosiţi toate mijloacele, pentru a-i feri de orice primejdie. Datoria noastră este să slujim patriei şi, dacă va fi nevoie, să murim pentru ea: pe blazonul fiecărui nobil stă scris: onoare, datorie, glorie; fiecare dintre noi trebuie să-şi sape adânc în inimă aceste cuvinte, chiar din anii prunciei, alături de cele zece porunci ale domnului. De ce să-i aducem pe grăjdari cu sila încoace, la pierzanie, pentru un lucru de care nu au habar!

Într-o zi, pe înserat, când se întorcea acasă, un cerşetor îi dădu o hârtie şi se făcu nevăzut. Era jalba lui Gordenko în original, chiar aceea pe care ţiganca o dăduse lui Lipman, iar acesta o prezentase lui Biron. O armă de nepreţuit pentru ministrul de cabinet! N-o văzuse până atunci şi n-avea cum să cunoască preţioasele taine cuprinse în ea. Artemi Petrovici se bucură o clipă de această descoperire, dar în acelaşi timp se simţi parcă cuprins de groază. „Oare această hârtie fatală nu va grăbi clipa hotărâtoare, se întrebă el în gând, şi despărţirea de Marioriţa, aşa cum grăbise cumplita moarte a sărmanului Gordenko?”

Se gândea oare Volânski la soţia lui? Fireşte că se gândea! În ce fel?... La început, în sufletul lui se dăduse o luptă crâncenă. Îi preţuia dragostea, blândeţea, drăgălăşenia, se învinuia de nerecunoştinţă, se chinuia, avea remuşcări, ca un răufăcător, îşi blestema slăbiciunea; apoi îşi înăbuşi zbuciumul, dându-şi seama că nu trăia decât pentru dragostea lui faţă de Marioriţa. I se părea că portretul soţiei sale îl învinuieşte, neliniştindu-l, apăsându-l prin prezenţa lui – şi el îl luă din cui şi-l ascunse după birou. Temându-se

să nu vină acasă, îi scrise că în curând va veni el la Moscova, în trecere, având nişte însărcinări din partea guvernului, şi o ruga să-l aştepte acolo. Pana se supunea greu şi inima i se zbuciuma în piept, când îi scria, asigurând-o de dragostea lui statornică şi duioasă. Minciuna îi repugna, şi el se frământa cu atât mai mult, cu cât trebuia să recurgă la ea. În timpul acesta, aproape înnebunit de pasiunea lui, se tot gândea cum să divorţeze şi pentru această eventualitate înşira în minte pe membrii mai cu greutate ai sinodului. Ea nu născuse niciun prunc; exista oare un motiv mai întemeiat de divorţ?... Nu era el nici primul, nici ultimul!

N-au avut nicio înrâurire asupra lui nici sfaturile misteriosului său prieten, care-l povăţuia să se ferească îndeosebi de sine însuşi. „Dragostea dumneavoastră faţă de domniţa Lelemico vă poate fi fatală, îi scria prietenul necunoscut. Duşmanii dumneavoastră au şi prins de veste şi o folosesc ca principală armă împotriva dumneavoastră.”

— O! aceleaşi temeri exagerate, îşi spunea Volânski. Nu se poate ca ele să nu pornească de la preaprudentul meu Zouda. Fleacuri! O dragoste n-o stinghereşte pe cealaltă. I-am spus o dată pentru totdeauna că nu voi renunţa nicicând la gândul de a-mi salva patria şi că nu pot să mi-o smulg din inimă pe domniţă.

În aceste zile de zbucium sufletesc, cu cât se arăta mai slab, cu atât mai zelos acţionau pentru el Zouda şi tainicul său confident, aşa cum am şi văzut mai sus. Cunoscând nobilul său caracter, erau încredinţaţi, deşi cu oarecare nelinişte, că în clipele hotărâtoare un sentiment va trebui să triumfe în el asupra celuilalt. Tocmai de aceea nu lăsau să le scape nicio clipă, niciun prilej, fără a-l ajuta în lupta cu puternicul şi perfidul favorit. Împotriva minelor acestuia şi ale lui Lipman, ei îşi puneau în acţiune contraminele, nu mai puţin sigure decât cele dintâi; erau însă nevoiţi, de cele mai multe ori, să ascundă şi acest lucru de Artemi Petrovici, căruia îi plăcea să dea lupta în câmp deschis.

Se cuvine să amintim în treacăt ce s-a întâmplat în seara zilei când Volânski o văzuse pe domniţă în sala de biliard a palatului. Şedea în cabinetul său împreună cu Zouda şi-i povestea cearta sa violentă cu Biron, exprimându-şi părerea de rău că nu urmase sfatul prietenilor săi. Deodată, în garderobă, o odaie lipită perete în perete cu cabinetul, se auziră gemete, ţipete, larmă.

— Ce să fie? întrebă Artemi Petrovici, tresărind şi ridicându-se brusc de pe canapeaua pe care şedea. Parc-ar înjunghia pe cineva

în casa mea!... Te pomeneşti că sunt în stare s-o facă şi pe asta!

— Nu înţeleg ce poate să fie, răspunse secretarul.

— Ajutor! se auzi din nou de alături. Săriţi, scăpaţi-mă de necuratul! Lăsaţi un suflet de creştin să se pocăiască!

Auzind acest strigăt, Volânski şi Zouda se năpustiră în garderobă, însă aici, din pricina întunericului, nu putură să desluşească nimic. Din dulapul lipit de peretele ce dădea spre cabinet, se auzea horcăitul unui om. Fură aduse lumânări şi iată ce li se înfăţişă privirilor: madama zăcea leşinată, cu părul despletit, zgâriată toată, şi lângă ea stătea arapul, râzând cu hohote.

— Precum văd, te-ai smintit, se răsti la el Artemi Petrovici. Ce ţi-a venit să sperii în asemenea hal o femeie bătrână?

— Nu-i femeie, ci o vrăjitoare spurcată, răspunse arapul, rânjind cu ură. Păcat că n-a crăpat.

— Ce vrei să spui?

— Iată ce, boierule. Domnul Zouda şi cu mine am văzut de multă vreme că dumneaei se ţine de isprăvi necurate. Îndată ce dumnealui sau vreun alt prieten apropiat intrau în cabinetul dumneavoastră, diavolul ăsta cu fustă se vâra în garderobă şi de fiecare dată auzeam cum zăvora uşa. Mă uit eu într-o zi în odaie: nimeni! Ce dracu, mi-am zis, doar n-o fi intrat în pământ. Într-altă zi am avut mai multă minte, am pândit-o prin gaura cheii şi ce văd: tâlhăroaica a intrat în dulap şi a rămas acolo înăuntru tot timpul cât au stat oaspeţii la dumneavoastră. Hai să-i spun domnului Zouda; de data asta, mi-am zis, n-am dat greş. Dumnealui m-a sărutat pentru această veste şi mi-a poruncit aspru să nu scot o vorbă deocamdată – binevoiţi a vedea, domnule, de ce n-am cutezat să dezvălui atunci taina noastră. (Ochii arapului scânteiară şi buzele negre, zâmbitoare dezvăluiră două şiraguri de perle.)

— Iartă-mă că m-am mâniat pe tine, prietene, îi spuse Volânski.

— Chiar de v-aţi fi mâniat şi mai tare, nu era nimic. Apoi, apoi... domnul Zouda a descoperit zilele astea în cabinet, în spatele canapelei, o gaură în perete. Ne-am închipuit îndată că trebuie să răspundă în dulapul din garderobă. Am potrivit o cheie – ne-a ajutat şi majordomul – şi astăzi, pe înserat, am izbutit să mă ascund la pândă, după ce am închis cum se cuvine uşa în urma mea. Am bâjbâit prin dulap şi am dat de o deschizătură destul de mare, prin care se aude tot ce se vorbeşte în cabinetul dumneavoastră. Ei, şi zgripţuroaica a aflat că o să staţi de vorbă în taină, şi ţâşti! drept lângă mine. „Poftim, poftim, păsăruică, mai aproape de arcaş!” am

zis eu în sinea mea. Îndată ce şi-a lipit urechea de deschizătură, am înţepat-o cu un ac în coastă. Dânsa s-a scărpinat şi s-a apucat iar de treabă. Atunci i-am înfipt săgeata mai adânc, aşa încât dânsa a gemut mai tare, şi-a făcut semnul crucii şi a spus: „Doamne, apără-mă!” Blestemata! nu-i ajunge că-i înşală pe oameni, vrea să-l amă-gească şi pe dumnezeu!... Am mai lăsat-o să răsufle niţeluş şi apoi deodată am înşfăcat-o şi am început s-o strâng, s-o gâdil, s-o muşc... ei, şi a fost un haz, boierule, cum nu vă pot spune... m-am prăpădit de râs. Iar acum... (Arapul aruncă o privire cumplită spre prada sa.) Ehei! de-ar fi după voia mea... i-aş vârî cuţitul în coastă – şi ar fi un crocodil mai puţin pe lumea asta.

— A murit! zise careva dintre slujitorii care făcuseră roată în jurul jupânesei.

Şi-i ridică mâinile, care căzură apoi ţepene pe duşumea.

— Să-i luăm puţin sânge, spuse altul; s-o trezim cu apă rece.

— Puneţi mai bine biciul pe ea! îl întrerupse majordomul.

— Nu! Stropiţi-mă cu apă rece, urlă deodată vicleana, cătând printre gene.

Volânski întoarse privirea cu dezgust şi le spuse slugilor:

— Chiar în clipa asta s-o aruncaţi în drum pe această pisică spurcată, cu toate boarfele ei. Să nu-i mai calce cumva piciorul pe aici!

— În sfârşit! zise Zouda în timp ce se întorceau în cabinet, iscoada din casa dumneavoastră a încăput pe mâna noastră! V-aş sfătui s-o cercetaţi aspru pe creatura asta nerecunoscătoare!

— N-ai vrea cumva s-o schingiuiesc, aşa cum obişnuieşte Biron?... Ducă-se dracului! Ce-a fost, a fost. Cât despre recunoştinţă, te rog să nu-mi vorbeşti despre asta, prietene! Ştii prea bine cât de vinovat sunt eu însumi faţă de o anumită persoană (făcea aluzie la soţia lui); ce te poţi aştepta de la un prost?...

Precum se ştie, slugile de tot soiul caută să le intre în voie stăpânilor, cântându-le în strună. Nobilului Artemi Petrovici nu i se putea intra în voie în felul acesta: slugile lui, îndârjite însă împotriva madamei, nu făcură în acea împrejurare decât să-şi potolească propria lor mânie. Logodnica lui Kulkovski, care între timp leşinase din nou, a fost târâtă afară pe poartă, ocărâtă în fel şi chip şi, după ce i s-a dat o lecţie zdravănă şi usturătoare, aruncată într-un troian de zăpadă. Tot acolo i s-au adus lucrurile. Batjocorită, vlăguită, târându-şi anevoie catrafusele, câte intrară într-o boccea uriaşă, temându-se să nu încapă în acel ceas de la miezul nopţii pe mâna

necuratului, luptându-se amarnic cu nămeţii, nu o dată şoptea, cuprinsă de groază: „Prea-sfinte părinte, du-mă, putere a lui Samson, ca pe un fulg uşor!” În sfârşit, mai mult moartă decât vie, ajunse, cu chiu, cu vai, aproape de revărsatul zorilor în dreptul casei lui Lipman. Aici i se dădu ajutorul cuvenit, potrivit meritelor ei, precum şi faptului că era logodnica lui Kulkovski.

Într-o dimineaţă, Artemi Petrovici află că ţiganca fusese găsită şi adusă la el. Vestea aceasta îl bucură nespus.

— Numai că ni-i teamă să nu ne înşelăm, nu ştim dacă-i chiar dânsa, conaşule, spuse trimisul. Glasul este al ei, la fel şi o jumătate din obraz, dar pe cealaltă parte-i o pocitanie. Ţiganul, care-i cu ea, e tot ăl de o însoţea şi înainte pe Mariula cea chipeşă. Amândoi zic că-i chiar dânsa, se jură pe toţi sfinţii. Mai ştii? Poate c-or vrea să ne păcălească, boierule?!

— N-o fi umblând cumva vreo boală, de a început toată lumea să aiureze?! se întrebă Artemi Petrovici. Aduceţi-o încoace.

Ţiganca intră în cabinet. În afară de Volânski, nu mai era nimeni de faţă. Un ochi îi era acoperit cu un smoc de păr, iar obrazul drept cu un văl.

— Mariula, tu eşti? întrebă Volânski.

— Eu, boierule, numai că nu mai sunt ochioasa şi norocoasa Mariula, asupra căreia ţi-ai coborât înalta privire. Mi s-a întâmplat o belea mare... m-am opărit cu apă clocotită... mă mai cunoşti oare?

Glasul ei tremura. Dădu la o parte smocul de păr şi vălul. Obrazul ei, ici brăzdat de dungi roşii, colo cu pielea încreţită de cicatrici, scobitura vânătă, sângerie, ce se vedea în locul unui ochi, toată această hidoşenie îl făcu pe Artemi Petrovici să-şi întoarcă privirea.

— Ce zici, boierule?... Iată frumuseţea cea mult lăudată!

O privi în silă şi-i făcu semn cu mâna să-şi acopere sluţenia şi după ce ţiganca făcu ce-i spusese, se uită la ea cu milă, rămase o clipă adânc pe gânduri şi, în sfârşit, spuse:

— Mie nu-mi trebuie frumuseţea ta, Mariula, ci credinţa şi deşteptăciunea ta.

— Precum v-am mai spus, boierule milostiv, sunt bucuroasă să vă slujesc, răspunse ţiganca cu căldură.

Atunci Volânski îi mărturisi că s-a îndrăgostit de domniţa Lelemico şi că nici ea nu-l priveşte nepăsătoare.

Ţiganca se aprinse la obraz.

— Şi?... întrebă ea nerăbdătoare.

— Vezi tu, i-am scris un bileţel şi ea a pregătit răspunsul, dar n-

are prin cine să mi-l trimită... Trebuie să dai o fugă până la palat, ca să iei scrisorica.

— Am s-o fac bucuroasă... răspunse Mariula cu glasul întretăiat, de parcă i s-ar fi pus un nod în gât.

Şi tremurul vorbelor ei, şi petele albe care-i apăruseră pe obrazul ei roşu ca para focului îi trădau zbuciumul sufletesc. Gândul că o mamă... cu mâna ei... Dar o făcea numai şi numai pentru fericirea copilei sale. Poate că Artemi Petrovici n-o vrea decât să-i facă rău Marioriţei!... Dar amândoi îi vor încredinţa tainele lor şi-i va fi cu putinţă s-o scape la vreme...

— O să-ţi ajut cum oi putea mai bine, cu toată priceperea şi şiretenia mea.... numai.... bagă de seamă, boierule bun, cinstit şi milostiv, spuse ea rugătoare – să n-o nenoroceşti pe biata fată... Se zice – am şi apucat să iscodesc... – că i-au murit amândoi părinţii şi-i venită de pe meleaguri străine... Să n-o duci la pierzanie; nu-l mânia pe dumnezeu, ia-o de nevastă.

— Hm! Ciudată mai eşti!... Asta-i treaba peţitoarei şi a popii.

— Păi ce sunt eu altceva, dacă nu peţitoare!... Vezi, boierule, multe păcate mi-am luat eu pe suflet: tocmai pentru asta m-a şi pedepsit dumnezeu. Măcar că ţigani, suntem şi noi oameni cu frica lui dumnezeu. A sosit vremea să duc o viaţă cinstită. Dacă nu primeşti să-ţi slujesc cum am zis, adăugă ea cu tărie, cu aprindere, n-am să mă apuc de treaba asta. Ei, ce zici?... Te însori?...

— Fireşte că da!... De ce aş face altfel?...

— Jură.

— Ce-i tot dai atâta zor!... Ciudat... Bine, fie... poftim, jur...

— În faţa lui dumnezeu, cel atotputernic... auzi?

Glasul Mariulei era cumplit, singurul ei ochi scânteia înspăimântător; fără voie, în sufletul lui Volânski se trezi glasul conştiinţei neliniştite.

— Da, fireşte... în faţa lui dumnezeu... zise el, tulburat, numai dacă o să-mi îngăduie...

— Cine?

— Bunăoară, împărăteasa.

— Ce nu dobândesc boierii, când vor?! Ţine minte, domnul îi pedepseşte crunt pe cei ce calcă jurământul.

Volânski se silea sa zâmbească.

— Eşti bună de propovăduitoare, zău aşa, Mariula.

— Când ţi-e teamă de judecata cerească, începi să şi propovăduieşti. Acum ne-am înţeles: matale o să ai o nevestică

drăgălaşă; mititica o să-şi găsească un soţ bun, un boier bogat; iar eu o să primesc vălul... să nu uiţi vălul pentru primul sărut.. şi sufletul meu o să fie fără păcat în faţa celui de sus, pentru că nu a nenorocit pe frumoasa... mea.. Măcar că n-am văzut-o la faţă, dar am şi îndrăgit-o, nu ştiu de ce... poate pentru că eu însumi am fost cândva la ananghie ca şi dânsa. Şi pe mine m-a nenorocit cândva un boier tot atât de chipeş ca şi matale... (Mariula îşi şterse lacrima ce-i împăienjenea ochiul.) Într-o zi o să-ţi povestesc totul de-a fir-a-păr. Dar n-am venit aici ca să mă bocesc, ci să fac o treabă. Aştept porunca.

Volânski îl chemă pe arap şi-i spuse s-o însoţească pe ţigancă la palat, la domniţa Lelemico. Dându-i poruncă Mariulei să-şi ducă însărcinarea la bun sfârşit, Artemi Petrovici vru să-i dăruiască o monedă de aur. Ţiganca, mândră, îi dădu însă mâna în lături, făgăduind, totuşi, că va primi banii după ce va rândui totul.

Capitolul X

MESAGERA

Da, mama... Doamne! Buna-i mamă
În alba-i mână un pumnal a pus,
Spre neagra beznă singură o duce,
Dar se gândeşte: la altar o duc,
Spre patul conjugal, spre fericire.

Pe niciun îndrăgostit nu-l tulbură atât cea dintâi întâlnire tainică cu fiinţa pe care o iubeşte cum o tulbura pe Mariula întâlnirea cu domniţa Lelemico. Bucuria şi teama de a-şi vedea fiica atât de aproape, de a vorbi cu ea îi răscoleau atât de adânc întreaga făptură, încât i se tăia răsuflarea; în capul şi în inima ei zvâcneau parcă nişte ciocănele. Se opri de mai multe ori din drum, ca să-şi tragă răsuflarea.

— Urmează-mă fără frică, îi zise arapul, urcând treptele de la intrarea cea mică a palatului, apoi, întorcându-se din când în când spre însoţitoarea lui şi încurajând-o cu privirea, o duse de-a lungul unor scări şi coridoare întortocheate, trecând pe lângă norul de lăcuste al slugilor de la curte.

Era aproape de ora nouă dimineaţa; toţi cei din palat umblau încă moţăind.

Mariula îşi dezvălui întreaga sluţenie.

— Unde duci pocitania asta? era întrebat arapul în drum.

— Unde mi s-a poruncit, răspundea el; dacă ştii prea multe, îmbătrâneşti repede.

Uneori nu răspundea nimic la întrebările nelalocul lor cui găsea de cuviinţă, îi spunea că ducele vrea să-i înfăţişeze împărătesei pe ţigancă, fiindcă e o ghicitoare grozavă.

— Îţi ghiceşte şi gândurile, frăţioare, spunea el. Ştie şi ce-a fost cu tine, şi ce va fi, şi de ce moarte o să mori.

Asemenea vorbe trezeau în mulţi dorinţa de a o cunoaşte pe acea prezicătoare fără pereche. Superstiţia este o slăbiciune comună tuturor oamenilor, şi mari, şi mici.

Într-unul din coridoare, unde toţi călcau încetişor, în vârful degetelor, Nikolai îl rugă pe majordom s-o cheme pe arăpoaica ce fusese adusă o dată cu el în Rusia. Acesteia îi spuse ceva pe limba lor. Tânăra şi drăgălaşa negresă, cu un colier de coral în jurul gâtului ei negru, îmbrăcată în haine de lână albă, zâmbi duios compatriotului ei – în acest zâmbet era ceva mai mult decât un bun venit prietenesc – şi-i făcu semn din căpşorul ei cârlionţat s-o urmeze împreună cu însoţitoarea lui; ajungând în dreptul uneia din uşile de pe coridor, negresa o deschise încetişor şi, vârându-şi capul înăuntru, zise:

— O femeie o caută pe domniţă. Se poate intra?

— Cine-i acolo? se auzi o voce plăcută, care făcu să vibreze toate strunele inimii Mariulei. Simţi că i se taie picioarele.

— O ţigancă întreabă de dumneavoastră, îi răspunse arăpoaica.

Îndată ce fu rostit cuvântul „ţigancă”, se auzi cum cineva sări de pe scaun sau de pe altceva şi abia după aceea rosti, acum însă cu glasul tremurând:

— Să intre!

Arapul şi cosângeana lui se retraseră ceva mai la o parte, ca să-şi mai împărtăşească unul altuia dorul de meleagurile natale, să-şi şoptească vorbe de dragoste şi, în acelaşi timp, s-o ţină în coridor pe camerista domniţei, care ieşise să aducă micul dejun. Mariula se grăbi să-şi acopere sluţenia, însă din pricina grabei şi a tulburării o făcu cu atâta neîndemânare, încât în clipa când apăru în odaie, ochiul ei înspăimântător, ca orbita unui craniu de mort, şi cicatricile roşii care-i brăzdau jumătate din obraz izbiră privirea domniţei.

Marioriţa era singură în odaie. Zărind acest ciclop cu chip de femeie, era cât pe ce să scoată un ţipăt şi se dădu doi paşi înapoi,

tremurând toată şi uitându-se la Mariula cu negrăită silă. În clipa aceea, uitase chiar şi de scopul vizitei acestei mesagere ciudate.

Mariula se tulbură şi ea adânc; la starea ei sufletească se adăugă şi simţământul înjosirii. Se opri lângă uşă, gata parcă să intre în pământ. Câteva clipe rămaseră amândouă nemişcate: una implorând cu singurul ei ochi să i se ierte sluţenia, cealaltă străduindu-se să se obişnuiască cu înfăţişarea acestei sluţenii, cu gândul la cel ce o trimisese. Cea dintâi, chemând în ajutor întreaga tărie sufletească, se căznea să-şi tragă părul peste scobitura sângerie, să-şi acopere obrazul cu vălul şi să se aşeze în aşa fel, ca Marioriţa să nu-i poată vedea decât partea nevătămată a obrazului. Aceste sforţări le mai liniştiră.

— Ce doreşti? o întrebă într-un târziu Marioriţa.

— Dumneavoastră... duducă... ştiţi ce... Artemi Petrovici...

Limba i se împleticea în gură.

La auzul acestui nume magic, domniţa uită de teama ei; de unde cu câteva clipe mai înainte îi fusese silă să se uite la ţigancă, acum era gata s-o îmbrăţişeze. Sila fu înlocuită cu un simţământ de sfială, la gândul că trebuie să vorbească unei făpturi omeneşti necunoscute despre tainele inimii ei. Aprinzându-se la faţă, curmă grăbită vorbele mesagerei:

— Va să zică el te-a trimis?... Cât eşti de bună!... Stai jos, draga mea! Nu te-am jignit cumva?...

Mariula profită de tulburarea domniţei şi, cu sfială, umilă, ca un câine care a fost bătut de stăpânul lui şi este chemat înapoi de acesta, ca să-l mângâie, se apropie de Marioriţa, potrivindu-şi paşii după expresia feţei acesteia.

— Să mă jigneşti!... O, nu!... zise ţiganca cu adâncă simţire, pe mine... tu... dumneavoastră... să mă jigniţi... cum ar fi cu putinţă! Da, pe bună dreptate spunea Artemi Petrovici că o să văd o duducuţă bună şi minunat de frumoasă...

Privirea strălucitoare a singurului ei ochi, în care dogorea dragostea cea mai duioasă, cea mai gingaşă, o învălui pe domniţă din creştet până-n tălpi; mama admira cu nesaţ frumuseţea copilei sale, ochii ei plini de flăcări, gura ei de coral frumos conturată; cu singurul ei ochi îi mângâia părul mătăsos, îi cuprindea mijlocul subţire, îi săruta ochii, buzele, pieptul... Nici nu-i venea să creadă că această preafrumoasă domniţă, care locuia la palat, înconjurată de vraja fericirii, fusese cândva ţigăncuşa Mariula, înfăşurată în pelinci aspre, sărmane, culcată sub un cort zdrenţuit... Pieriţi,

pieriţi, amintiri urâte!...

Ori de câte ori zărea iar o umbră de teamă pe chipul domniţei Lelemico, ţiganca se grăbea să rostească numele vrăjit al lui Volânski. Ajunse astfel până acolo, încât putu să-i ia mâna într-ale ei... şi, tremurând, plină de o negrăită încântare, mama sărută mâna fiicei... O, cât era de fericită în clipa aceea!... Fusese răsplătită pentru toate suferinţele trecute şi viitoare.

— Mi-e milă de tine, draga mea, îi spuse Mariorița. Cum de ţi-a fost sluţit atât de rău obrazul?

— Vezi, duducuţă bună, am avut şi eu o fetiţă, de vreo şase anişori. Într-o zi casa noastră a luat foc. Cine să se gândească la copilul ei, dacă nu mama! Ce ne este mai scump pe lume, dacă nu copilul! Am vrut s-o scap, dar am fost apucată sub o grindă aprinsă şi mi-am ars o jumătate din faţă.

— Foc!... foc!... repeta Mariorița, căutând să-şi aducă aminte de ceva. Dar unde s-a întâmplat asta?

— Departe, tare departe; de unde să fi auzit dumneavoastră de acele meleaguri! La Iaşi.

„Şi eu m-am născut la Iaşi!... Şi pe mine m-au salvat din flăcări!...” se gândi domniţa, apoi spuse:

— Va să zică, suntem compatrioate! Şi eu sunt de prin locurile acelea.

— Îndrăgeşte-mă, duducuţă bună şi frumoasă! Măcar că eşti o duduie de neam, iar eu o biată ţigancă, suntem de pe aceleaşi meleaguri.

— O, cum nu! Cum nu!...

Şi Mariorița o luă de mână pe ţigancă, îndemnând-o să se aşeze lângă dânsa.

— Şi ce s-a întâmplat? Ţi-ai scăpat fetiţa?

De teamă să nu zică o vorbă de prisos, Mariula se trezi că spune:

— Ba nu, sărăcuţa a pierit în flăcări; nici oscioarele nu i s-au mai găsit.

Mila se întipări pe chipul bunei domniţe; ochii ei se umplură de lacrimi.

— O, de aci încolo, poţi să mi te arăţi cu faţa neacoperită. N-o să-mi mai fie frică de tine... Sărmana! Şi n-ai avut decât o singură fiică?

— Numai una!... Iertaţi-mă... duducă, că vorbesc aşa... Semăna nespus cu dumneavoastră.

Grăind astfel, Mariula apucă iar cu duioşie mâna domniţei, care

părea tulburată şi ea, o reţinu cu un simţământ negrăit de dulce în mâinile ei, o mai sărută o dată, iar domniţa o lăsă să facă ce vrea, apoi o sărută şi ea.

Slujnica putea să pice însă din clipă în clipă şi să le curme convorbirea, pe care o întâmplare atât de fericită o ferise de martori nedoriţi. Deocamdată era de ajuns pentru mamă... Îi aminti de scrisorică. Domniţa o scoase din sân, caldă, pătrunsă de căldura inimii ei.

— Dacă el ţi-a poruncit să i-o aduci, zise Mariorița, înmânându-i hârtioara răsucită, şi eu am încredere în tine.

— Numai dumnezeu, dumneavoastră şi cu mine o să ştim şi nimeni altul, răspunse ţiganca.

Rugând cerul să trimită mii de binecuvântări domniţei, ieşi de la ea, îmbătată de fericire.

Primind scrisoarea, Artemi Petrovici se învioră: cât nu i-a mulţumit el mesagerei! Era gata să-i dea toate comorile din lume.

Hârtioara pe care i-o adusese aceasta suna astfel:

„Luni, dis-de-dimineaţă.

Aţi cerut să vă răspund la scrisoare: iată răspunsul meu. Aici este totul: sfiala mea şi stima dumneavoastră şi viaţa mea. Luaţi acest *tot*, ca un dar din partea mea. N-am stat mult pe gânduri dacă se cuvine să vă scriu ori ba: inima, chinurile dumneavoastră, soarta însăşi mi-au poruncit să vă răspund.

Vreţi să ştiţi, pesemne, dacă vă iubesc? De nu mi-ar fi fost frică, de nu m-ar fi reţinut ceva de neînţeles, v-aş fi spus-o singură, de mult. Da, vă iubesc nespus. Acest simţământ mi-a pătruns adânc în inimă din prima clipă în care v-am văzut şi şi-a răsfirat rădăcinile în întreaga mea fiinţă. Pesemne că aşa mi-a fost scris şi mă supun soartei mele. Fie că-mi pregătiţi o fericire fără seamăn, fie că mă aşteaptă chinuri pe care nu le-am mai cunoscut până acum, nu pot, nu vreau să mă feresc nici de una, nici de celelalte.

Tot dimineaţa.

Voiam să vă trimit răspunsul cu cartea aceea groasă a profesorului; vă fusese însă înapoiată. Ah, ce rău îmi pare! Ce-o să ziceţi?... Ochii mei sunt roşii de plâns...

A doua zi.

Tu mi-ai spus că, dacă n-am să-ţi răspund, o să mori. Vezi? Am

făcut tot ce ai vrut...

Acum o să trăieşti, nu-i aşa? Spune, dragul meu!

De ce nu pot să-ţi ghicesc dorinţele?... De vrei, îţi dăruiesc viaţa mea. De ce nu am o mie de vieţi, să ţi le dau pe toate?

În loc de *dumneavoastră* scriu *tu*, cum ştiu eu, nu ca pe aici. Dac-ai şti cât mi-e de drag s-o fac!... Scrie-mi şi tu la fel.

Miercuri.

N-a venit încă nimeni! Şi nici pe tine nu te-am mai văzut. Nu eşti cumva bolnav? Mi-e teamă să întreb pe altcineva.

Acum cunosc şi eu fericirea şi chinurile dragostei!

Seara.

Îţi scrie o fată, şi ce-ţi scrie?... Ştiu că, după rânduielile de pe-aici, e foarte rău ceea ce fac. Mi-e şi ruşine să citesc ce am scris. La Hotin mi s-a spus că acolo pentru o faptă ca asta o fată e osândită la moarte. Dar eu nu pot să lupt cu ceva ce-i mai presus de puterile mele... După ce am recitit cele scrise, scriu mai departe; chiar de aş fi la Hotin, tot ţi-aş scrie.

Le-am întrebat pe prietenele mele care este cuvântul cel mai duios pe ruseşte: dragule, iubitule, mi-au răspuns ele. Îţi spun şi eu aşa, pentru că nu cunosc altă vorbă mai gingaşă. Poate că nu mi-au spus adevărul, poate că n-au iubit niciodată aşa cum iubesc eu. Câte nume de alint ţi-aş fi spus eu pe moldoveneşte sau pe turceşte!...”

Deschideţi codicele legilor inimii şi căutaţi articolul: *despre scrisori*; veţi citi acolo că prima scrisoare schimbată între doi îndrăgostiţi nu este niciodată şi ultima, oricât ar jura cel mai slab că nu va mai scrie, că nu va mai răspunde. E ca un ghem de aţă, scăpat din mână, care se rostogoleşte la vale: aţa se desfăşoară până se rupe sau se isprăveşte. În virtutea acestui articol, corespondenţa a continuat între îndrăgostiţii noştri. Volânski trimitea misive înflăcărate Marioriţei, care se perpelea ca pe jăratec şi nu-şi mai găsea liniştea. Acum era prea puţin pentru ea doar să-l viseze; să-l vadă, să fie aproape de el, să-i vorbească, să nu se mai sature ascultându-l ajunse pentru ea o necesitate imperioasă. Vedea, auzea, simţea numai prin el; supusă în toate voinţei lui, era roaba până şi a privirii lui – după cum arăta această privire, era şi ea veselă sau tristă, după acest indicator era condusă viaţa ei,

soarta ei. Castă în purtări, închipuirea şi inima ei au ştiut să soarbă din misivele pline de foc, pe care i le scria Volânski, toate ispitele unei patimi vinovate. Veninul i se revărsase în vine. Nefericita era pe marginea prăpastiei. Dar el?... Trăind într-un secol al destrăbălării, într-o societate în care corupţia era socotită un act de *bravură*, iar viciile de acest gen erau încurajate de fărădelegile favoritului, care împletea din ele hamuri şi bice, molipsit de frivolitatea generală şi robit de dragostea sa nebunească, Volânski nu se gândea decât la desfătările pe care i le rezerva această dragoste. Conştiinţa îi adormise, dumnezeu fusese uitat, raţiunea întunecată. Oare mai judecă un om îmbătat cu opiu?

Scrisorile erau transmise prin Mariula, căreia atât Volânski, cât şi Biron – fiecare urmărind alte scopuri – îi deschideau în fel şi chip uşile palatului. Astfel încuraja o mamă pasiunea nefastă a fiicei sale, liniştită în această privinţă de legământul corupătorului că o va lua de nevastă şi ameţită de mângâierile duioase ale Marioriţei, pe care le răsplătea împlinindu-i toate voile. Se prea poate ca la slăbiciunea maternă să se fi adăugat şi un calcul plin de grijă mişcătoare, cum că, sprijinind această dragoste, ea va putea să stea mereu de veghe la desfăşurarea ei şi va interveni la timp, ca să-şi ferească fata de o nenorocire. Marioriţa o îndrăgise atât de mult, încât i se aşeza în braţe, o cuprindea pe după gât, îi aranja cu meşteşug părul şi vălul, ascunzându-i hidoşenia obrazului, îi săruta singurul ochi şi o mângâia ca pe dădaca ei, ca pe doica ei, aproape ca pe o mamă. Şi Mariula, beată de atâta fericire, răspundea mângâierilor ei cu cele mai duioase nume.

— Scumpa mea copilă, îi spunea ea, draga mea dragă, sufleţelule, viaţa mea, să-l iubeşti pe drăguţul de Volânski. El o să te facă fericită. Numai bagă de seamă, până la nuntă să nu-i îngădui prea mult. O singură sărutare... şi atât. Căci altfel o să te nenoroceşti pe vecie, o să intri în ghearele diavolului!....

— Of, Mariulenka, draga mea, îi răspundea cu un suspin fata îndrăgostită; mi-e teamă ca această sărutare să nu mă mistuie.

PARTEA A TREIA

Capitolul I

PALATUL DE GHEAŢĂ

Minune-ntre minuni, oriunde ai privi,
Palatu-i o splendoare cum nici mai poate fi,
Cum nici Bogdanovici[1] n-a plăsmuit vreodată!
I. Dmitriev[2]

Sărutul gurii caste întreg ţi l-am păstrat...
„Manţenil", Tumanski[3]

Lucrul sporea. Ca la semnul unei baghete magice, între Amiralitate şi Palatul de iarnă răsări o clădire minunată, cum nu s-a mai pomenit nicăieri şi care nici nu s-ar fi putut ridica decât în Nordul nostru aspru, în acea crâncenă iarnă a anului 1740. Întreaga clădire era durată din apă. Temelia era din apă; pereţii, acoperişul, geamurile, ornamentaţia – toate erau din apă; totul era cimentat cu ajutorul apei; apa lua formele pe care voia să i le dea imaginaţia ingenioasă a omului. Şi când soarele îşi revărsa razele peste această clădire de gheaţă, ea părea tăiată dintr-o singură bucată de safir, împodobită cu figuri din opal. Contemporan cu aceste serbări glaciare, preaonoratul *Georg Wolfgang Krafft*[4] a lăsat *„pentru iubitorii ştiinţelor naturii"* o descriere amănunţită a clădirii[5]. Cum nu este în intenţia mea să-l lipsesc pe domnul Krafft de gloria pe care o merită cu prisosinţă, sau, mai bine zis, să mă iau la întrecere cu dânsul, îl las să vorbească chiar pe el, după maniera germană, despre felul construcţiei, despre împărţirea şi

[1] *Bogdanovici Ippolit Feodorovici* (1743-1803) – poet clasicist rus, autorul poemului „Sufleţelul" şi al „Străvechii povestiri în versuri libere".

[2] Din basmul „Ciudata" de poetul I. I. Dmitriev. Citatul nu este exact, reunind strofe răzleţe.

[3] Din poemul „Manţenil" de V. I. Tumanski (1800-1860); poezia sa, în mare parte imitativă, a suferit influenţa şcolii romantice.

[4] *Krafft Georg Wolfgang* (1701-1754) – om de ştiinţă rus academician, profesor de matematică şi fizică, autor al unui mare număr de articole, autor de manuale.

[5] În cartea, astăzi destul de rară, cunoscută sub titlul: *Descrierea fidelă şi detailată a clădirii de gheaţă, durată la Sanct-Petersburg în luna lui Ghenar a anului 1740, precum şi a tuturor lucrurilor şi podoabelor dinlăuntru, întregită cu zugrăvirea figurilor ce-o străjuiau jur împrejur, conţinând şi unele observaţiuni cu privire la frigul crâncen care a bântuit prin toată Europa în anul 1740, întocmită pentru iubitorii istoriei naturale de Georg Wolfgang Krafft, membru al Academiei Imperiale de Ştiinţe din Sanct-Petersburg şi profesor de fizică. Apărută în tiparniţa Academiei Imperiale de Ştiinţe. 1741* (n. aut.).

ornamentaţia ciudatei clădiri[1].

„Gheaţa cea mai curată, în blocuri mari, pătrate, era tăiată, împodobită cu ornamentaţii arhitecturale, măsurată cu compasul şi linia; un bloc de gheaţă era aşezat peste altul cu ajutorul macaralelor şi de fiecare dată se turna apă peste ele; apa îngheţa numaidecât şi servea drept ciment trainic. În felul acesta a fost durată în scurtă vreme o clădire măsurând opt stânjeni în lungime, doi şi jumătate în lăţime şi trei în înălţime, împreună cu acoperişul.

În faţa casei fuseseră aşezate şase tunuri din gheaţă, meşteşugit lucrate, cu roţi şi afeturi tot din gheaţă, ceea ce se subînţelege şi despre toate celelalte, iar atunci când vreun lucru nu va fi fost făcut din gheaţă, vom menţiona anume. Tunurile erau, în ce priveşte dimensiunile şi calibrul, ca şi tunurile de aramă de trei funţi. Cu aceste tunuri s-a tras de mai multe ori; cu acest prilej se puneau în ele câte patru funţi de pulbere, vârându-se vârtos pe ţeava lor o ghiulea de cânepă sau de fier. (O asemenea ghiulea a străpuns într-o zi, de faţă cu întreaga curte imperială, o scândură groasă de doi ţoli, de la o distanţă de şaizeci de paşi.) În acelaşi rând cu tunurile erau aşezate două mortiere, făcute după mărimea mortierelor de alamă pentru bombe de două puduri[2]. În sfârşit, în acelaşi rând, lângă poartă, se aflau doi delfini. Cu ajutorul unei pompe, delfinii scoteau pe gură flăcări din păcură aprinsă, ceea ce noaptea era o privelişte frumoasă. În spatele şirului de tunuri şi de mortiere, se înălţa în preajma întregii clădiri un parmaclâc de toată frumuseţea, cu parmaci de gheaţă, printre care, la distanţe egale, erau aşezaţi stâlpi în patru feţe. De aproape, ochiul privea cu uimire sus pe acoperiş o galerie ornată cu coloane în patru laturi şi cu statui măiestrit lucrate, iar deasupra intrării – un frontispiciu de toată frumuseţea, împodobit din loc în loc cu statui. Clădirea propriu-zisă avea uscioarele, pervazurile, precum şi pilaştrii vopsiţi în aşa fel, ca să imite marmura verde. În faţă era un cerdac cu două uşi; la intrare era un vestibul, iar de o parte şi de alta, încăperi fără tavan, de-a dreptul sub acoperiş. Odaia de la intrare avea patru ferestre, iar fiecare dintre încăperile laterale câte cinci; cercevelele lor, ca şi geamurile, erau făcute din gheaţă subţire, străvezie. Noaptea, ferestrele erau luminate de un mare număr de lumânări şi aproape

[1] *Cei ce nu sunt deosebit de iubitori ai ştiinţelor naturii* pot să sară peste textul d-lui Krafft (n. aut.).

[2] Din care s-au aruncat de mai multe ori bombe, cu care prilej s-a vârât în ţeavă, pentru o încărcătură, câte 1/4 funt de pulbere (n. aut.).

la fiecare geam se vedeau poze pline de haz, pictate pe pânză, iar lumina, care pătrundea afară prin ferestre şi pereţi, crea o privelişte uimitoare, cu totul neobişnuită. În afară de uşa principală, parmaclâcul mai avea două uşi laterale, pe care erau aşezate ghivece cu flori şi cu portocali, iar lângă ele se aflau copaci de rând, din gheaţă, cu crengile şi frunzele tot din gheaţă, pe care erau aşezate păsări – totul lucrat cu mare măiestrie.

Restul ornamentaţiei exterioare a casei consta din următoarele: de fiecare parte, pe câte un piedestal cu frontispiciu, era aşezată câte o piramidă cu patru feţe. Aceste piramide erau goale pe dinăuntru şi aveau câte o intrare în spatele casei. Pe fiecare latură era tăiată câte o fereastră rotundă, lângă care erau aşezate pe dinafară nişte cadrane de ceasornic, pictate, iar înăuntru atârna câte un lampion mare, octogonal, de hârtie (cu multe lumânări aprinse înăuntru); fiecare latură a lampionului avea pictate pe ea tot felul de poze năstruşnice. Lampionul era învârtit de un om care se afla înăuntru, în aşa fel ca privitorii să poată vedea la ferestre, pe rând, fiecare din pozele amintite. La dreapta clădirii se afla un elefant lucrat în mărime naturală, pe care şedea un persan, cu un baltag în mână, iar lângă elefant erau alţi doi persani de statura obişnuită a unui om. Elefantul, gol pe dinăuntru, era lucrat cu atâta iscusinţă, încât în timpul zilei arunca o coloană de apă, înaltă de douăzeci şi patru de picioare, apa fiind adusă cu ajutorul unor ţevi de la canalul fortăreţei Amiralităţii din apropiere, iar în timpul nopţii, spre uimirea privitorilor, împroşca păcură aprinsă. Pe deasupra, răgea ca un elefant adevărat, căci înăuntru era ascuns un om, care imita răgetul cu o trompetă. În sfârşit, în partea stângă a clădirii, după obiceiul din ţările nordice, fusese făcută o baie de gheaţă, părând clădită din bârne adevărate, care a şi fost încălzită de câteva ori, oamenii făcând într-adevăr baie de aburi într-însa.

Şi acum să vedem cum erau aranjate încăperile, într-una din ele se aflau o masă de toaletă, pe care era o oglindă, câteva sfeşnice cu lumânări de gheaţă, unse cu păcură, care ardeau în timpul nopţii; acolo se mai aflau un ceasornic de buzunar şi diferite vase, iar în perete era atârnată o oglindă. În cealaltă parte a încăperii se vedeau un pat în toată legea, cu polog, cu aşternut, pernă şi plapumă, două perechi de papuci, două scufii, un taburet şi un cămin dăltuit, în care se aflau lemne de gheaţă, unse cu păcură şi care au ars de mai multe ori. În cealaltă încăpere, pe stânga, se afla o masă şi pe ea un ornic mai mare, căruia i se vedeau toate ro-

tiţele prin gheaţa străvezie; pe masă erau aşezate din loc în loc cărţi de joc, îngheţate. De fiecare parte a mesei erau două laviţe lungi, dăltuite, iar în colţuri – două statui. În dreapta se afla un dulap de colţ, sculptat, împodobit cu felurite figuri, iar înăuntrul lui erau vase meşteşugit lucrate, pahare, păhărele şi tăvi cu mâncare. Toate acestea erau făcute din gheaţă şi vopsite în culorile cele mai potrivite”.

Împărăteasa stabili ziua vizitei la palatul de gheaţă; îi făcea plăcere să vadă că ideea ei fusese tradusă în viaţă şi în acelaşi timp dorea să mai uite măcar pentru câteva clipe de suferinţele trupeşti şi sufleteşti care o chinuiau. Pentru ca priveliştea să fie şi mai atractivă, se hotărî ca vizita să aibă loc noaptea, pentru a admira efectele de lumină.

Toţi locuitorii Petersburgului se puseră în mişcare, unii pe jos, alţii traşi de cai; şiruri nesfârşite de pietoni şi de caleşti porneau din toate colţurile oraşului. Bătrânii păreau că sorbiseră apă vie. Îşi luau bătrâneţile la spinare şi o porneau într-un suflet să vadă ce nu mai văzuse lumea; copiii, agăţaţi de poala mamelor, veneau şi ei o dată cu mulţimea. Acasă nu rămăseseră decât bolnavii ce nu se puteau mişca, mamele cu sugaci, care se temeau să se vâre cu pruncii în înghesuială, sau orbii, a căror închipuire trebuia să înlocuiască cele făurite de arhitecţi, de pictori şi de înseşi minunile naturii şi aceştia aşteptau însă nerăbdători să audă povestirile celorlalţi despre minunatul palat de gheaţă. Foamea, lipsurile, teama de numele şi de osânda lui Biron – toate fură date uitării.

Răsărind feeric din întunericul nopţii, palatul de gheaţă avea o strălucire metalică şi-şi revărsa lumina până departe pe Calea Lugovaia, desenând un semicerc luminos de feţe şi picioare; piaţa părea pavată cu creştetele capetelor omeneşti. Nu arareori un răget mai tare al elefantului de gheaţă, sau şuvoiul de flăcări ce ţâşnea din trompa acestuia, sau în sfârşit vreo poză nouă, hazlie, la ferestre, îi făceau pe privitori să treacă peste linia demarcată de străjerii şi sotnicii din partea locului. Vorbe de duh, get-beget ruseşti, se revărsau adesea sub loviturile reteveiului rusesc.

— Ia te uită, frăţioare, spunea câte unul, în poza a dintâi, neamţu poartă o pălărioară în trei colţuri, un căftănel zdrenţuit, e ogârjit de tot şi ţine o ţesală şi o perie în mâini, da’ în poza cea din urmă s-a îngrăşat ca un porc, are obrajii ca gogoşile abia scoase din cuptor, merge călare pe o iepşoară murgă, cu cioltarul numai aur, şi izbeşte în dreapta şi-n stânga cu muchia baltagului.

— Numai ăl greu de cap nu pricepe! întări altul. Colo îl vezi cum a venit pe jos în Rusia, iar dincoace, cum a încălecat-o; dincolo, vezi bine, spăla şi ţesăla singur căluţul, iar dincoace merge pe un căluţ gata spălat şi ţesălat.

— Vanka, măi Vanka, ce izbă o mai fi şi asta, măi? întreba unul.

— E baia, măi, sună răspunsul.

— Da' n-o fi prea mică pentru băieşii noştri, Semion Kondratievici? întrebă al treilea glas.

— Degeaba v-aţi ostenit s-o clădiţi, spuse al patrulea, la noi la Piter găseşti băi peste tot.

— Ei, domnule paznic, păstrează-ţi măturica pentru alt prilej aici, pe gerul ăsta, degeaba-i tot dai zor cu abureala...

— Cată-ţi de drum, domnule sotnic; nu vezi ce gloată suntem aici?

— I-auzi cum zbiară elefantul de gheaţă!

— La aman, urlă şi pietrele, rosti un cărturar cu tâlc, apăsat.

Astfel îşi desfătau ochii şi dădeau frâu liber limbii ascuţite bărboşii noştri Beaumarchais[1], aceşti cenzori pe şleau ai vremii lor. Prin vorbele de duh pe care le presărau ici şi colo se răzbunau parcă împotriva boierimii pentru sărăcia şi înjosirile lor, încălzindu-se în gerul aspru care le tăia răsuflarea.

— Împărăteasa! Vine împărăteasa! strigară sotnicii.

Pretutindeni se lăsă o tăcere plină de smerenie.

Călcată de sute de copite, zăpada scârţâia, plesnea; după un escadron de husari care deschidea drumul, apăru sania împărătesei, urmată de un şir de caleşti. Din palatul de gheaţă ieşiră în cerdac câţiva curteni, în frunte cu Volânski. Când sania ajunse în dreptul lui, împărăteasa îi făcu semn să se apropie. Arătându-i o deosebită bunăvoinţă, îl întrebă amănunţit despre construcţia palatului şi făcu mult haz de pozele năstruşnice care se perindau la ferestre. Ministrul de cabinet dădea explicaţii subtile. Deodată, la schimbarea unei poze, cineva de la spatele saniei imperiale strigă mânios:

— O prostie demnă de autorul ei!... E cât se poate de stupid!...

Glasul era al lui Biron; în privinţa asta nu se putea îndoi nimeni – nici împărăteasa, nici cei din anturajul ei. La această observaţie neaşteptată ea tresări, încruntă sprâncenele şi spuse mânioasă.

— Nu ştiu cine-i mai prost!...

---

[1] *Beaumarchais Pierre Augustin Caron* (1732-1799) – scriitor şi dramaturg francez.

Era prima manifestare mai importantă a dizgraţiei faţă de Biron, pe care şi-o îngăduise de când îl cunoştea. Rostind aceste cuvinte, se uită înapoi, înfruntând cu îndrăzneală privirea scăpărătoare a favoritului ei, care stătea pe locul de la spatele saniei.

Cu glasul întretăiat de mânie, împărăteasa îl întrebă mai departe pe ministrul de cabinet:

— Explică-mi, te rog, dragul meu Artemi Petrovici, ce înseamnă pozele astea?

Pentru cei iniţiaţi în tainele isprăvilor lui Biron, ele nu puteau fi o enigmă. Iată ce înfăţişau: 1) scena îngheţării lui Gordenko, copiată parcă după natură; 2) scena de pe Neva, când vine strigoiul să răpească leşul de la grăjdari; 3) eroii mascaradei pe Câmpul lupilor; 4) sinuciderea lui Grosnot.

— Maiestate, răspunse Volânski, binevoiţi, desigur, a vă aminti cum atunci când aţi plecat din manejul ducelui aţi zărit o statuie de gheaţă în curticica din faţa grajdurilor luminăţiei sale.

— Îmi amintesc.

— Chiar acea statuie a dat maiestăţii voastre ideea clădirii unui palat de gheaţă, de a cărui construcţie mi-a revenit mie cinstea să mă îngrijesc. Tocmai de aceea, am vrut să întipăresc într-o imagine evenimentul care a stat la baza întregii opere. Am căutat să găsesc adevărata statuie de gheaţă şi am adus-o într-una din încăperile pe care voi avea cinstea să vi le arăt. Celelalte tablouri sunt imaginate de pictor.

— Îţi mulţumesc mult pentru intenţiile dumitale şi dacă ai făcut o prostie, cum vor să spună *unii*, eu ţi-am dat ideea s-o faci. Împart cu dumneata mânia luminăţiei sale, deşi, de altfel, nu pricep de ce s-a mâniat.

În glasul împărătesei suna ironia.

— Timpul va arăta, desigur, de ce nu-i place luminăţiei sale jucăria asta de gheaţă, răspunse Volânski, jubilând.

— Da, timpul!... îngână Biron tulburat, fără să-şi dea seama ce spune.

Bolborosi şi alte vorbe nedesluşite, când deodată simţi că cineva îl trage pe la spate de mâneca şubei şi se întoarse să vadă cine-şi permisese o asemenea impertinenţă. Dădu cu ochii uimit de o faţă palidă, lunguiaţă, cu nişte priviri cu luciri fosforescente, de două urechi lunguieţe de urangutan, ce se mişcau înainte şi înapoi. Era Lipman. Grijuliul Lipman nu venea să-l deranjeze chiar la spatele saniei imperiale fără un motiv important. Acest lucru îl confirma şi

spaima pe care o exprima întreaga lui înfăţişare, crisparea lui convulsivă. Biron sări jos de la spatele saniei, şi după ce acolitul său îi şopti ceva la ureche, dispărură amândoi, de parcă i-ar fi înghiţit pământul.

Împărăteasa observase că ducele sărise de la locul lui din spatele saniei. Speriată, tulburată de comportarea lui care prevestea ceva neobişnuit, lăsă privirea în jos şi rămase pe gânduri... Se aşternu o linişte de mormânt... Amuţise până şi elefantul. Sania împărătesei nu se clintea; lângă sanie, Volânski; în jur cavalerii de la curte; în faţă escadronul de husari; în spate numeroase carete; ceva mai departe – mulţimea. Totul stătea neclintit. O adevărată privelişte plină de vrajă era în acele clipe palatul de gheaţă, singuratic în întunericul nopţii, jucându-şi luminile, împărăteasa părând adormită pe veci în sania ei închisă, caii, străjile, curtenii, norodul, totul profilându-se pe fondul zăpezii, îngropat sub promoroacă, de parcă era mort, mut, nemişcat, înfăşurat în giulgiuri albe, iar în depărtare clădirile mohorâte cu acoperişul de omăt. Şi pentru desăvârşirea acestei vrăji, începură să plutească în văzduh trâmbe de negură, ca şi cum duhuri nevăzute ar fi întins un polog fumuriu deasupra împărătesei.

Deodată însă elefantul scoase un ţipăt – împărăteasa tresări şi totul prinse iarăşi viaţă. Ea porunci vizitiului să pornească, rugându-l pe Artemi Petrovici să ocupe locul de la spatele saniei. Împărăteasa binevoi să treacă o dată prin faţa elefantului, după care sania se întoarse şi ea îşi exprimă dorinţa de a vizita încăperile palatului.

Între timp Biron, însoţit numai de Lipman, umbla ca turbat prin camere.

— E cu neputinţă să-mi fi jucat festa asta mârşavă!... spunea el, sufocându-se de furie. Să fie oare adevărat?... Cine ţi-a spus acest lucru?...

— Nepotul meu!... răspunse Lipman. Nepotul meu nu minte – ştiţi şi dumneavoastră...

— Unde e?

— Iată, aici...

Vorbind astfel, intrară în odaia unde se afla ornicul de masă şi cărţile de joc. Într-o parte, în colţ, un cupidon cu o măciucă pe umăr stătea drept ca o santinelă; de cealaltă parte un alt cupidon de gheaţă, sprijinit de pervazul ferestrei, ţinea un deget al mâinii drepte la buze, iar cu mâna stângă oferea cornul abundenţei, vrând, desigur, să arate că modestia aduce bogăţie şi alte daruri

ale soartei. Până aici nu era nimic care să poată stârni mânia luminăţiei sale. Iată însă că în faţă, într-o firidă în formă de raclă, aşezată în picioare, în spatele mesei, zări... un om cu faţa palidă ca de mort, cu cămaşa prefăcută într-un sloi de gheaţă, desculţ... în mâna tremurătoare ţinea o hârtie. Părea că cu câteva clipe înainte, în plin ger, se turnase apă peste el; de pe faldurile de gheaţă ale cămăşii lui se mai prelingeau încă şuviţe de apă, iar pe faţă îi apăruseră broboane de sudoare rece, ca în ceasul morţii.

— Tot el!... Peste tot numai el!... exclamă Biron, cuprins de groază.

Cum era să nu se îngrozească! Trimitea în fiecare an câte o sută de suflete spre Câmpiile Elizee[1], dar niciunul din martirii aceştia nu se întorsese de pe lumea cealaltă, pentru a-l urmări, Acum, însă, malorusul acela blestemat îl urmărea pas cu pas, pretutindeni! O să-l lase oare în pace vreodată? Ciudat! De nimeni nu se temea atât de mult; acesta însă avea să-l scoată din minţi.

Ridică bastonul ca să lovească blestemata statuie, dar i se păru că ea îl ameninţa cu mâna... Fără să vrea, lăsă bastonul în jos; o sudoare îngheţată îi acoperi fruntea. Câteva clipe rămase încremenit, tremurând de groază şi de mânie; apoi, venindu-şi în fire, izbucni în hohote de râs şi, cuprins de furie, îşi avântă iar bastonul spre mort şi... făcu ţăndări statuia de gheaţă. În faţa lui căzură masca şi o mână; această mână i se agăţă de şubă, părând că nu vrea să-i mai dea drumul. Lipman izbuti anevoie s-o desprindă: capetele sârmei care fusese acoperită cu gheaţă se înfipseseră în catifeaua şubei. Pe locul de unde era mişcată mâna, rămăsese o mică deschizătură spre cheiul Nevei.

În timp ce Biron scutura bucăţile de gheaţă ce se lipiseră de şuba lui, de parc-ar fi şters urmele unor stropi de sânge, acolitul lui înşfăcă hârtia, i-o întinse şi se apucă să caute cu înfrigurare printre bucăţile de gheaţă de pe jos, de teamă să nu se ascundă printre ele cine ştie ce altă drăcovenie. Ducele parcurse în grabă hârtia, pe care citi:

„Măria Ta! Mă numesc Gordenko, sunt un nobil malorus şi am fost prefăcut de viu într-un sloi de gheaţă, pentru că am îndrăznit să spun adevărul; pentru adevăr sunt schingiuiţi de moarte, ca şi mine, mii de oameni, toţi din porunca lui Biron. Poporul suferă.

[1] Lume de dincolo de moarte, unde, după credinţa vechilor greci, hălăduiau sufletele drept-credincioşilor (mitologie).

Întreabă-l despre toate acestea pe ministrul de cabinet Volânski şi uşurează soarta grea a Rusiei tale, îndepărtând din preajmă-ţi pe răufăcătorul şi făţarnicul urât de toată lumea.”

Ducele strânse convulsiv hârtia în pumn şi o vârî în sân, apoi întrebă grăbit:

— Unde ascundem toate astea?

În spatele lor se auzi un foşnet... Tresăriră amândoi. Intră cineva – din fericire era Kulkovski. Ca şi cum ar fi adulmecat, ghicise că poate fi de folos celui dintâi om din împărăţie şi apăruse în preajma lui.

— Ai picat tocmai la vreme, drăguţule! zise Biron adresându-se proaspătului paj. Strânge toate astea de pe jos cât mai repede împreună cu Lipman... ascunde-le unde ştii... chiar şi în buzunare. Vă voi acorda câte o favoare de fiecare bucată!

Fără să mai aştepte ca patronul său să-şi isprăvească vorba, Kulkovski se repezi să adune de pe jos bucăţile de gheaţă, vârându-le în buzunare, în sân, şi chiar în gură... Acest din urmă lucru îl făcea numai şi numai pentru a demonstra cât este de devotat celui dintâi om din imperiu. Apucă să care afară, după colţul casei, în două rânduri, câte o grămăjoară de gheaţă, speriind acolo un martor nedorit, care avea menirea să dirijeze mişcările statuii; mai apucă să cureţe locul unde fusese împrăştiată gheaţa, apoi, ud leoarcă, rebegit de frig, se pierdu în suita împărătesei, care tocmai intra în palatul de gheaţă. Cum să nu spunem într-o asemenea împrejurare: ce înaltă abnegaţie, *demnă de un roman!!*, expresie cu care îi plăcea lui Biron să facă paradă, ori de câte ori cineva sacrifica interesele patriei intereselor personale ale favoritului.

Împărăteasa trecu prin toată casa, oprindu-se în toate încăperile şi binevoi să cerceteze cu luare-aminte fiecare obiect (fără să mai pomenească însă o vorbă despre statuia de gheaţă, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie din nou jignită). Îi mulţumi lui Artemi Petrovici pentru tot ce făcuse, în cuvinte extrem de măgulitoare, şi căută să-şi arate deosebita bunăvoinţă nu numai faţă de el, ci şi faţă de prietenii lui. Partida lui Volânski triumfase.

Când împărăteasa ieşi din palatul de gheaţă, o negură deasă se aşternu pe pământ, de nu vedeai la câţiva paşi. Când şi când apăreau din beznă ba un cap de cal, ba o coadă, ba un ostaş ce părea că pluteşte prin văzduh, ba o sanie fără cai, mânată parcă de o putere vrăjită, ba câte un paloş cu scăpărarea de o clipă a

fulgerului. Pete mari de foc (luminile ce se revărsau prin ferestrele caselor) erau suspendate în văzduh ca nişte ochi înfricoşători de strigoi; flăcărui rătăcitoare (felinarele trecătorilor) apăreau şi dispăreau într-o clipă. Fornăiau şi nechezau cai nevăzuţi, şuierau bice invizibile. Săniile care trăgeau în faţa intrării se loveau în negură de alte sănii; caii o luau razna, speriaţi, îmboldiţi de pişcăturile gerului, după înţepeneala aşteptării. Forfota vardiştilor, strigătele vizitiilor, gemetele celor striviţi, trosnetele caleştilor – toate laolaltă dădeau impresia unui haos cumplit.

— Doamne! ce-i asta?... Păzeşte-mă, doamne! rosti împărăteasa îngrozită, făcându-şi cruce; întoarse înapoi privirea tulbure, căutând pe cineva şi se sili să strige: Artemi Petrovici, scapă-mă din iadul acesta! dar rosti aceste cuvinte cu vocea stinsă de groază.

Volânski nu se afla lângă ea; văzând că împărăteasa era însoţită de prietenii lui, se oprise puţin cu domniţa Lelemico şi... uitase totul de pe lume. Ducele de Kurlanda ştiu să profite de această împrejurare şi rămase aproape de împărătească. Ea ridică asupra lui o privire rugătoare.

— Fiţi liniştită, maiestate, rosti el cu o voce pătrunsă de un profund devotament. Mă veţi găsi întotdeauna alături de maiestatea voastră, ori de câte ori viaţa vă va fi în pericol...

— Viaţa mea? În pericol?... Pentru dumnezeu, nu mă părăsi!

Îi apucă mâna cu putere şi nu o mai părăsi din clipa aceea până ajunseră la palat.

Sania împărătesei trase în faţa intrării, înconjurată de o mulţime de făclii.

— Bine, dar ăsta-i un sicriu! Asta-i înmormântare!... Vor să mă îngroape de vie!... exclamă Anna Ioannovna, gata să leşine, înspăimântată de acea privelişte.

— Plecaţi cu făcliile de aici! Cine v-a spus să le aprindeţi?... strigă ducele ameninţător.

În mulţimea de curteni se auzi o voce:

— Excelenţa sa, Artemi Petrovici Volânski.

Aceste cuvinte blestemate ajunseră la urechile împărătesei.

— Oricine ar fi, a făcut-o fără cap! exclamă Biron.

Din sluga vicleană de adineauri, acum era iar stăpânul impertinent.

Se ivi şi Volânski, dar împărăteasa nu-l mai văzu. La porunca ducelui, pajii aduseră felinare şi ea fu aşezată aproape fără simţire în sania ei şi dusă la palat.

Curtenii începură să se îmbulzească; fiecare se grăbea să ajungă la palat, la slujba lui, sau acasă, fiecare se gândea numai la el. Domnişoarele de onoare, speriate, îşi găsiră cavaleri galanţi, care le suiră în caleşti sau se oferiră să le conducă unde voiau să meargă. Marioriţei nu-i era teamă de nimic – lângă ea era *el*. Volânski strigă să vină caleaşca ei: nu răspunse nimeni; prietenele se făcuseră nevăzute, slujitorii de asemenea... Şi de data aceasta, soarta şi dragostea *aveau cuvântul!* Lui Artemi Petrovici nu-i rămăsese altceva de făcut decât să o conducă pe domniţă la palat, pe jos.

Fericitul! Se afundă cu ea în negura de nepătruns, îi strânse pătimaş mâna în mâna lui, i-o sărută. Vorbele rostite de ei erau mai curând un gângurit monosilabic, o înşirare de chemări şi alintări nedesluşite, însă pline de înţeles pentru îndrăgostiţi. Fireşte că nu lipsi nici eterna întrebare a îndrăgostiţilor: *mă iubeşti?* Marioriţa nu răspunse, dar Artemi Petrovici simţi cum îi lipi iar şi iar cu gingăşie şi totodată cu putere mâna de atlazul rochiei, sub care inima ba zvâcnea cu putere, ba înceta parcă să mai bată.

Paşii lor păreau să nu aibă un scop anume, mergeau pentru că fuseseră puşi în mişcare. Toate gândurile îndrăgostiţilor erau în inimile lor; mai bine zis, ei nu aveau gânduri, ei se simţeau trup şi suflet, o singură fiinţă. Un farmec ameţitor le cotropi toată făptura.

El îi cuprinse mijlocul pe sub şuba care se descheiase şi o trase încetişor, şovăitoare, spre dânsul. Gura lui simţi dogoarea pe care o adia faţa ei; deodată buzele lor arzătoare se întâlniră şi Volânski sorbi până la fund sărutarea dulce, mistuitoare...

Sărutul acesta, înnoit mereu, parcă de mii de ori, se revărsă în tot trupul Marioriţei şi ea nu mai era toată decât un sărut fierbinte. Îi era cald; i se părea că e arşiţă în plin ger... Şuba căzu de pe umerii lui Volânski, dar el nu se opri s-o ridice. Uitară şi de timp, şi de palat, şi de împărătească, de întreaga lume. Cine ştie cât ar fi rătăcit ei, ca ieşiţi din minţi, prin apropierea palatului, dacă nu i-ar fi dezmeticit somaţia unei santinele. Speriaţi, se treziră parcă dintr-un vis dulce, căzură parcă din cer. Văzând că se află în apropiere de atenansele palatului, se mai liniştiră. În câteva clipe erau la intrarea cea mică. Intrară înăuntru, furişându-se ca nişte răufăcători; li se părea că pe chipurile lor se putea citi tot ce se petrecuse în seara aceea. Din fericire, *Hofdienerul* de serviciu pe coridor aţipise pe scaunul lui; nu întâlniră niciun paj: se ştie cât de periculoasă este şiretenia pajilor în asemenea prilejuri! Parcă anume nu-i zări nimeni, nimeni nu le ieşi în cale; până şi lumânările

ardeau firav; unele chiar se stinseseră. Pesemne că în aripa palatului locuită de împărătească toată lumea era îngrijorată din pricina spaimei ei.

Iată şi camera domniţei... Aici, fără îndoială, Volânski avea să se despartă de ea, ducând cu sine dulcele trofeu al dragostei. Iatacul unei fete tinere este un sanctuar pentru un bărbat străin: nelegiuit este acela care intră în el cu gândul de a ispiti. Dar un om scos din minţi nu avea vreme să se gândească la toate acestea!... Uitând de tot ce-i sfânt, Volânski păşi după Mariorița. Singura lumânare din odaie fumega cu mucul necurăţat; înăuntru nu era nimeni!... Întuneric şi linişte, ca într-o chilie!... Biata fată tremura toată, nici ea nu ştia de ce; ca un copil sfios, îl ruga, îl implora să plece.

— Mai dăruieşte-mi o clipă de fericire, *sufletul meu*, îngerul meu! îi spuse el, aşezând-o pe canapea. Încă o sărutare, şi cel mai fericit muritor va fugi de lângă tine!

De o sută de ori îi sărută cu tot focul pasiunii grumazul alb, umerii, obrajii învăpăiaţi, cozile negre, mătăsoase, care se răsfirau pe faţa lui, se amestecau cu buclele lui negre, în timp ce o sorbea toată cu buzele.

Biata Mariorița! Fiinţă slabă, ea uitase şi de astă dată totul pe lume.

Deodată în iatac dădu buzna, gâfâind, Lipman, şi strigă ca un apucat:

— Domniţă! domniţă! Împărăteasa este rău bolnavă... de mult vă...

Zărindu-l pe ministrul de cabinet, se opri brusc, neştiind ce să facă; dar îşi reveni numaidecât şi continuă, întretăiat, cu fandoseli de cochetă, aruncând priviri piezişe şi ironice musafirului:

— Împărăteasa vă... pofteşte de mult... aţi fost căutată peste tot... vin pentru a doua oară la dumneavoastră... iertaţi-mă dacă am nimerit într-un moment nepotrivit...

Nici de data asta, ticălosul nu-şi rosti tot gândul; rânjea cu gura până la urechi, iar urechile i se mişcau ca ale unui iepure care a dat de varză.

O lovitură de trăsnet nu l-ar fi îngrozit pe Volânski cât îl îngrozise apariţia acestui personaj. În pieptul său se stârni o furtună, la auzul vorbelor echivoce rostite de Lipman; el se aprinse şi cuvântul: *nemernicule*! fu salutul cu care îi răspunse *Ober-hofkommissar*-ului, sau *Ober-hof*-spionului.

— Nu ştiu pe cine onorează excelenţa sa, zise acesta

imperturbabil, zâmbind mereu; la noi acest epitet e dat acelora care-i răpesc unui sărac tot ce are mai scump. Prin urmare...

— Ce vrei să spui cu asta, netrebnicule? strigă Volânski gata să-l apuce de grumaz.

L-ar fi sugrumat, dacă n-ar fi fost oprit la timp de privirea rugătoare a Marioriţei, de mâinile ei împreunate. Privirea domniţei era în genunchi, la picioarele lui. Pe lângă ruga Marioriţei, Volânski se gândi şi el că o încăierare în palat, chiar în iatacul domniţei, va atrage o ruşine de neşters asupra tinerei fete, pe care şi aşa o făcuse destul de nefericită.

Lipman se dădu îndărăt, mai aproape de uşă, fără a-şi pierde prezenţa de spirit şi cumpănind fiece vorbă.

— Ce vreau să spun? Hm, se pare că nu mai este nevoie de vreo explicaţie. Vreau să spun că eu, în calitate de *Ober-hofkommissar*, am surprins pe excelenţa voastră ademenind pe domnişoara de onoare favorită a maiestăţii sale... şi că, hm! maiestatea sa va binevoi să afle acest lucru, atunci când voi găsi cu cale să i-l aduc la cunoştinţă....

— Cine o să creadă spusele unui bârfitor, ale unui ticălos, acoperit de noroi din cap până-n picioare?

— Dovezile sunt aci de faţă; am şi martori – dacă doriţi, pot să-i chem.

Oare se pot găsi cuvinte pentru a descrie amărăciunea unei sărmane fete în situaţia Marioriţei? Cât de jos căzuse! Mai jos decât dacă din domniţă ar fi ajuns ţigancă!... Compromisă prin apariţia lui Lipman, ajungând obiectul certei unui om josnic cu acela pe care-l iubea mai mult ca orice pe lume, ştiind că onoarea ei atârna de acum încolo de un singur cuvânt al acestui nemernic, plângea amarnic, copleşită de ruşinea ei. Nu se gândea însă la faptul că împărăteasa putea să nu-i mai arate atenţia binevoitoare de până atunci, nici la îndepărtarea ei de la curte, nici la sărăcie şi la pierderea rangului. Se gândea că prietenul ei va avea, poate, de suferit, şi acest gând o făcu să uite de propria ei ruşine, să sară de la locul său şi, nelăsându-l pe Artemi Petrovici să vorbească, să spună cu glas ferm:

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! El nu are nicio vină; eu l-am rugat să mă conducă. Vrei să ştii mai mult, om fără inimă? Îl iubesc, voi spune eu însămi maiestăţii sale că-l iubesc; sunt gata s-o mărturisesc în faţa întregului Petersburg, în faţa întregii lumi...

— S-o mărturisiţi!... Ce ironie ar fi!... Mi-e milă de

dumneavoastră, prinţesă! Oare ştie luminăţia voastră *pe cine* onorează cu binevoitoarea sa atenţie?

În cuvintele *pe cine* răsuna o ironie diabolică. Asemenea vorbe scurtează cu câţiva ani viaţa omului la care se referă; ele îl seacă la inimă, îi otrăvesc sufletul; amintirea lor îi ridică părul măciucă în toiul unei petreceri vesele, când cupa face ocolul mesei, îl scutură un fior rece chiar şi în îmbrăţişarea dragostei.

Marioriţa, ca în delir, dogorând toată, apucă convulsiv mâna lui Artemi Petrovici şi plină de indignare repetă doar atât:

— Pe cine?...

Cuprins de groază la gândul că Lipman va dezvălui taina căsătoriei lui, Volânski tremura din pricina situaţiei sale înjositoare, din pricina încurcăturii în care o adusese pe Marioriţa, fata care jertfea pentru el tot ce avea mai scump pe lume: pudoarea feciorelnică – şi, turbat de mânie, dădu îndărăt în faţa vrăjmaşului său. Tăcu.

Lipman atârnase de un fir de păr o sabie deasupra capului său şi se juca cu ea. Continuă cu fermitate, pe acelaşi ton:

— Ştiaţi că excelenţa sa nu poate să vă fie soţ?

— Da de ce? întrebă Marioriţa, de data asta cu lacoma curiozitate a geloziei.

Ticălosul vroia să-şi tortureze inamicul treptat, tăindu-i mădular cu mădular, şi-şi mişcă urechile în semn de triumf; prinzând însă din zbor privirea sălbatică a lui Volânski şi mişcarea mâinii acestuia spre sfeşnicul greu de alamă, pricepând că această mişcare însemna pentru el o moarte neîndoielnică, se grăbi să se încline umil şi să adauge:

— Despre asta pe altă dată, când o vor cere împrejurările... Acum am îndeplinit porunca maiestăţii sale şi vă rog să fiţi încredinţaţi că deocamdată totul rămâne îngropat în pieptul meu.

După ce ieşi, biata Marioriţa, cu inima sfâşiată de durere, se aruncă în braţele lui Artemi Petrovici.

— Iubeşti cumva altă femeie? îl întrebă ea. Mă minţi tu oare? O, spune-mi mai repede, mai repede! O moarte are omul.

El căută s-o mângâie cum putu, minţind, jurându-se, şi după ce sărmana fată, chinuită de gelozie, se mai linişti, o duse în braţe până la canapea; apoi, după ce-i sărută fruntea palidă şi ochii plânşi, se grăbi să evite o nouă scenă chinuitoare, pe care puteau să i-o pregătească duşmanii lui. Abia ieşi însă din odaie, şi o cohortă de paji îi tăie drumul; ceva mai încolo, întâlni pe coridor

câţiva înalţi curteni, printre care se afla şi Biron, radios. Jubilau... şi zâmbetele lor diabolice, sfredelind inima lui Volânski, erau răsplata pe care o merita pentru greşelile săvârşite de el în seara aceea.

— Ticăloşii! zise el în aşa fel ca iscoadele să-l poată auzi; se opri câteva clipe în faţa lor, ca şi cum i-ar fi provocat la o luptă dreaptă, şi când văzu că toţi trec în tăcere, îşi văzu şi el de drum. Dar cum să se ducă acasă fără şubă? Cum să ceară un ministru de cabinet o şubă unui servitor de la palat? Ce motiv să invoce?... Întrebă numai de sania lui; i se spuse că aceasta trăsese în faţa palatului, dar întrucât nu fusese găsit nicăieri, se întorsese acasă. Eichler, deşiratul Eichler, îi ieşi în cale. Nu se arăta duşmănos: spunând că din păcate şuba excelenţei sale rămăsese, pesemne, în sania care se întorsese acasă, îi oferi şuba lui. Serviciile oferite astfel de nepotul lui Lipman fură respinse cu violenţă, deoarece Volânski nu se îndoia că în dosul lor se ascundea perfidia. Coborî la intrarea cea mică, hotărându-se să treacă pe la un lacheu din palat pe a cărui discreţie se putea bizui, ca să ia o şubă de la acesta. În faţa intrării stătea o fată ţinând ceva în braţe.

— Dumneavoastră sunteţi, Artemi Petrovici? îi şopti ea tainic.

— Eu, drăguţo. Ce-ai cu mine?

— Domniţa vă trimite şuba ei; noaptea n-o să vă vadă nimeni... Am să aştept aici până o trimiteţi înapoi.

Deşi copleşită de simţăminte apăsătoare, gândul la el, grija pentru sănătatea lui nu o părăsiseră pe Marioriţa. Ea nu dorea decât să ştie că întâmplările acelei nopţi nefericite nu avuseseră urmări grave pentru viaţa lui; nici nu se gândea la ea; era gata să-şi descopere pieptul, înfruntând toate săgeţile îndreptate împotriva lui.

Râzând, Volânski îmbrăcă şuba Marioriţei, dărui mesagerei o pungă plină cu bani de aur şi o rugă să transmită că sărută duducăi ei bune, dragi, nepreţuite, fiecare degeţel de la picioare. Pe drum, îşi aduse aminte de tovarăşii săi de suferinţă de pe Câmpul lupilor.

A doua zi, şuba lui îi fu adusă de la poliţie. Ai casei nu-i mai spuseră că găsiseră un bilet prins de ea, pe care scria: „Plata cu aceeaşi monedă, plus o dobândă ducală”.

Capitolul II

VĂLUL DE MIREASĂ

La şalul cel negru privesc ca nebun
Şi-n sufletu-mi rece durere adun.
Puşkin[1]

A doua zi, ţiganca veni la palat; nu i se dădu însă drumul înăuntru. Se îndepărtă tristă; nu apucă să facă însă nici câţiva paşi de la intrarea mică a palatului, când auzi că cineva o strigă din urmă. Se întoarse şi zări o femeie înaltă, cu înfăţişare neplăcută, care-i făcea semn cu manşonul ei de blană de câine să se apropie. Mariula se opri şi de la prima privire îşi aminti că mai văzuse undeva chipul acela galben ca de şofran cu care se asortau întotdeauna basmaua cafenie-închisă şi, scurta îmblănită, de adamască galbenă, cu desene, ochii aceia cenuşii, şterşi, care priveau mieros, pisiceşte, capul acela, prins de gât parcă cu sârmă. Da, aşa era, o văzuse în casa lui Volânski: era madama lui.

„A ieşit din palat!... N-oi putea să aflu cumva de la ea ce-o face Mariorița mea?" îşi zise ţiganca în gând şi o întrebă pe Podacikina, care o ajunsese din urmă, ce doreşte.

Podacikina stătu o clipă să răsufle – obosise fiindcă mersese prea repede, schiţă cu capul un semicerc, oprindu-l la fiecare grad şi, încredinţându-se că nu era nimeni prin apropiere îi răspunse, mestecând mereu cuişoare, aşa cum rumegă o vacă:

— Nu doresc nimic, câtă vreme mă miluieşte cel de sus; am venit după tine, spre binele tău.

— Mulţumesc frumos, măcar şi pentru bunăvoinţă; dacă nu ţi-i cu supărare, drăguţo, dă-mi voie să te întreb, ce s-a întâmplat?

Cuvântul „drăguţo" o jigni vădit pe madamă; ea însă voia să ajungă curteană şi izbuti să-şi înăbuşe ciuda în adâncul sufletului, făgăduindu-şi în sine să se răzbune straşnic atunci când va avea cinstea să se numească doamna Kulkovski.

— Precum văd, mergi spre Vâborg, urmă ea blajină.

— Da, spre hanuri.

— Avem acelaşi drum, drăguţo, acelaşi drum. Of, of, parcă şi nămeţii sunt an de an tot mai înalţi! Asta încă n-ar fi nimic – cum m-oi mărita, o să dau negreşit poruncă să fie curăţaţi. Alta-i beleaua: rea a mai ajuns lumea în ziua de astăzi. Chiar dacă ogoarele ar da rod slab, iar gerul ar fi de două ori pe atât de cumplit, n-aş zice nimica; da' oamenii, ca nişte fiare sălbatice, se

[1] Din poezia „Şalul negru" de A. S. Puşkin. În original, citatul nu este redat exact.

sfâşie între ei, îşi sapă groapa unul altuia; au uitat cu totul de dumnezeu (aici madama îşi făcu semnul crucii), iartă-mă, Maică precistă de Tihvin, c-am păcătuit osândind!

„Nu miroase a bine cazania asta!” îşi zise Mariula în sinea ei.

— Ce să mergem aşa departe: uite, chiar pe mine a vrut să mă înghită de vie, cu oscioare cu tot, doamne, iartă-i păcatele... măcar că-i însuşi Artemi Petrovici; numai că marea noastră ocrotitoare nu l-a lăsat să mă obijduiască şi m-a ridicat pe mine, nevrednica, mai presus decât pe toate celelalte slugi – nu ştiu dacă ai aflat şi tu – din vrerea milostivei noastre măicuţe Anna Ioannovna, mă mărit curând legiuit cu un boier de viţă. Iară Petenka al meu n-are mult până s-ajungă cneaz, umblă prin preajma împărătesei, de-i poate pupa mâna oricând, face slujbă pe lângă căţeaua măriei sale, şi de-o pune gând rău cuiva, fie acela chiar Volânski, n-o să fie bine de el. De-aia îi el paj, ca toată lumea să-i ştie de frică! Apăi, măiculiţă, când o fi la o adică, o să i se stoarcă lupului lacrimile oiţelor. În vecii vecilor n-o să uit ruşinea... nu, el poate să uite, da’ eu... (Aici dama noastră de pică îşi înşfăca mânioasă manşonul cu o mână şi începu să-şi facă vânt cu el.) Nu te mai răţoi atâta, domnule Volânski; doar şi eu sunt boieroaică, de, ca şi matale, şi-o să şed la palat alături de scumpa mătăluţă soţioară; până şi împărăteasa Anna Ioannovna binevoieşte să-mi întindă mânuţa – nu mai zic că chiar şi herţoaga, soaţa lui Biron, îmi împărtăşeşte tainele ei.

Vorbele ei i se păreau Mariulei cât se poate de năstruşnice, dar în acelaşi timp o înciudau şi o mâhneau. Mariula tuşi cu înţeles de vreo două ori, pentru a-i curma şuvoiul pălăvrăgelii; nici asta nu folosi însă la nimic.

— Eu zic că Artemi Petrovici este un om cum nu întâlneşti pe toate drumurile, îşi dădu ea cu părerea.

Podacikina se prefăcu că nu aude această laudă şi fără a se opri o clipă din vorbă, urmă:

— Să cuteze el să sufle măcar o vorbuliţă grosolană, şi o să-i scot ochii; Petenka al meu o să asmută căţeaua împărătească – să mai îndrăznească el atunci să mă atingă măcar cu un fir de păr! Ei, află, de la mine c-o să fie aşa precum dorim noi, Biron şi cu mine; păi eu, doamne iartă-mă, mai bucuroasă m-aş lipsi de numele meu bun – n-au decât să-mi spună că-s târâtură, că-s nespălată, că-s aşa şi pe dincolo – de n-oi vedea capul vrăjmaşului pe butuc, şi aşa o să fie, aşa o să fie, aşa o să fie...

Ochii Podacikinei se holbaseră cât cepele, capul i se bâţâia în

tact cu mişcările repezite ale manşonului, tot mai tare şi mai tare, mai repede, mai repede, pe măsură ce i se înteţea mânia; grăbind pasul, în sfârşit, răguşi, hârâi, se înecă, începu să tuşească şi se poticni într-un troian.

— Nu ştiu cum să te cinstesc pe numele întreg, cocoană dragă, zise ţiganca nerăbdătoare, trăgând-o din omăt, dar n-ai binevoit să-mi spui încă nimic despre mine, aşa cum ai avut bunătatea să-mi făgăduieşti.

Sprijinindu-se fudulă pe umerii aceleia care o ajuta, viitoarea înaltă persoană, deocamdată însă doar lungă, ieşi anevoie din troian şi după o scurtă odihnă urmă:

— Nu te mânia, măiculiţă, o s-ajungem şi la tine. Fiecăruia ce-i al lui: cei mici se cuvine s-aştepte să treacă mai întâi cei mari. Ştiam că voi, ţiganii, sunteţi un neam isteţ, da' precum văd eu, tu eşti destul de toantă.

— Apăi asta o fi din pricină că-s corcitură de ţigan şi de rus, răspunse Mariula, cu un zâmbet viclean.

— O să-ţi cam piară zâmbetul de pe buze, drăguţo, când ţi-oi povesti cum te sapă şi pe tine. Şi-i vorba tot de prealăudatul tău Volânski, arde-l-ar focul să-l arză de afurisit! (Scuipă, uitând că avea şi cuişoara în gură.) O să aprind o lumânare în sfeşnicul cel mare din faţa icoanei Maicii domnului de la Tihvin (spunând acestea, îşi făcu iar semnul crucii, cu o mişcare avântată). Măicuţă, preasfântă stăpână, nu-l lăsa pe ticălos să mai hălăduiască prea multă vreme pe-acest pământ... Văleu, văleu! Cuişoara mea! Ce-am făcut eu ea?

Se opriră, şi începură să caute, să scurme în zăpadă.

— Nu pot să umblu fără cuişoară: se-aude că ne paşte ciuma dinspre ţara muhametanilor, chiar de pe acolo de unde-i cneajna Marioriţa...

Ţiganca găsi cuişoara în zăpadă şi i-o întinse. Tot aşteptând unde o să ajungă nesfârşita şi mieroasa pălăvrăgeală, simţea ca e la capătul răbdării.

— Îţi mulţumesc, măicuţo dragă! Mare doamne, cine şi-o fi luat pe suflet păcatul să te ispitească... să-l ajuţi pe blestematul cela!... să nenoroceşti, să duci la pierzanie o orfană, şi încă o cneajnă!... Îi şi ea tot suflet de creştin, măcar că-i din ţară străină; ţine posturile şi nu mănâncă de frupt, întocmai ca şi noi.

— S-o nenorocească? Nu-i adevărat! se împotrivi Mariula iritată, roşie la faţă.

— E tot atât de neadevărat, cum îi iarnă şi-i ger acuma. Pe mine nu mă amăgeşti! Of, of, las' că ştim noi totul. Da' tu ascultă la mine ce-ţi spun, puicuţă, şi nu mă întrerupe. Împărăteasa ţine la cneajnă ca la ochii din cap; de ar afla că în perina ei de puf s-a strecurat o singură pană mai măricică, ţi-ai găsit beleaua! Şi voi o târâţi, draga de ea, de-a dreptul la pierzanie, în bezna gheenei... Ştii tu unde te împinge el? Pe lumea asta – la secure; iar pe cealaltă vrea să te pună să lingi o tigaie înroşită, ori să joci în frigarea satanei.

La aceste cuvinte, Mariula simţi deodată cum i se urcă tot sângele de la inimă la cap.

— Păi, a făgăduit c-o ia de nevastă... zise ea, poticnindu-se.

— Ce tot vorbeşti? Nu te-ai smintit cumva, doamne, iartă-mă! Păi cum vine asta? Doar nu trăim pe pământul tătăresc sau în ţara turcească! Cum se poate aşa ceva, când ai o soţie în viaţă?...

— În viaţă?... doar atât putu să rostească Mariula şi-i pieri glasul; rămase pe gânduri câteva clipe, apoi deodată izbucni într-un râs cu hohote atât de înverşunat, încât Podacikina tresări, îşi făcu cruce şi se dădu cu câţiva paşi îndărăt.

— Ce-ai găsit de râs aici, măiculiţo?

— Ţi-oi fi închipuit că ai dat peste o proastă, de-ţi baţi joc de mine în halul ăsta.

— Da' de unde! Ce bătaie de joc?... Îţi vorbesc pentru că mi-e milă de tine. Ca o bună creştină ce sunt, vreau să te feresc de năpasta ce te paşte neîndoielnic. Că Volânski îi însurat, ţi-o poate spune orice trecător. Nevasta lui, Natalia Andreevna, e la Moscova, s-a dus acolo ca să şi-i vază pe ai săi. O vreme a fost bolnavă, da' dumnezeu a înzdrăvenit-o iar şi pare-se că nu înspre binele ei – aşa zic eu, că-i mai bine să mori decât să ai un astfel de bărbat; şi nu-i pentru întâia oară că se ţine de pozne de-astea: are ibovnice fără număr! De-ai şti cum îi ea, ce suflet bun – pâinea lui dumnezeu, nu alta – adevărat înger coborât pe pământ! Şi cât e de frumoasă! Nu-i el vrednic de ea nici atâtica. Şi cât de mult ţine la netrebnicul de bărbatu-său!... De câte ori nu i-am spus: „Lasă-l, măicuţă Natalia Andreevna!" „Nu pot, draga mea Akulina Savvişna", că aşa-mi zice ea mie, porumbiţa mea, mă cinsteşte întotdeauna pe numele întreg. „Nu pot. Decât să mă despart de el, mai bine îmi fac seama." Te pomeneşti c-o să pice aici zilele astea, spre marea ei nenorocire...

Mariula îi asculta vorbele mai mult moartă decât vie. Dacă vreun ibovnic mahomedan al fiicei ei ar fi avut câteva neveste, nu i-ar fi

păsat, căci ar fi fost sigură că pe Mariorița o iubește mai presus decât pe toate celelalte. Mariorița ei ar fi fost cea dintâi! În Rusia, însă, unde bărbatul nu putea să aibă decât o singură nevastă – ea știa foarte bine acest lucru, deși nu citise istorie și nici nu trăia printre boieri – în Rusia dragostea Marioriței pentru un om însurat nu putea decât s-o nenorocească, „Însurat?... E cu putință?! își zise ea în gând, căutând încă să se amăgească cu o nădejde nedeslușită. Cum de n-am aflat eu lucrul ăsta mai înainte? Doar sunt aci de câteva săptămâni!... O fi fost el însurat cu o oarecare Natalia Andreevna, da' acu o fi rămas văduv! Madama a fost alungată din casa lui și vrea să se răzbune pentru asta în fel și chip."

Se opri, sări spre madamă, încleștă amândouă mâinile în scurta ei îmblănită și, holbându-și la ea singurul ochi, rosti:

— Da' dacă mă minți?...

În această întrebare se puteau citi vorbele: „Atunci nu scapi... nu scapi vie din mâinile mele, fărâme te fac..."

Înspăimântată, Podacikina nu știa ce să facă, temându-se că țiganca turbase, și tocmai chitea să se smulgă din mâinile ei, lăsându-i drept pradă scurta ei galbenă cu desene, când deodată le ieși în cale un slujitor de-al lui Perokin.

— Ai picat taman la țanc, cumetre, zise ea, făcând o plecăciune adâncă în fața lui. Să nu mă faci de mincinoasă. Ia spune, Artemi Petrovici e însurat, au ba? Nu cumva o fi rămas văduv?

În vremea asta Mariula pândea cu singurul ei ochi, cu întreaga ei ființă, cu toate puterile sufletului său, ca nu cumva madama să-i facă slujitorului vreun semn cu ochiul.

Acesta, după ce priză tacticos tabac și măsură cu ifose din cap până-n picioare pe cele două femei ce se încleștaseră una în alta atât de prietenește, răspunse:

— Cine ar putea s-o știe mai bine ca matale, coană cumătră Akulina Savvișna? Pe câte am eu cunoștință, ai trăit în casa înălțimii sale, l-ai moșit, l-ai dădăcit, ai băut mied la nunta lui, ai slujit la iatacul cucoanei lui și ai fost ținută în cinste pe lângă dânsa... Ei, da' pentru că veni vorba, hai să mă amestec și eu, dragă cumătră, precum văd, nu de alta, ci doar ca să întăresc lucrul ăsta pentru coana țigancă. Fie. Nevasta, legiuită a înălțimii sale, Natalia Andreevna, e soră bună cu boierul meu, și chiar aseară a primit dânsul o scrisorică de la ea, cum că va binevoi să sosească zilele astea aici. Care va să zică, dintr-asta se vede precum că-i în viață.

Nefericita mamă nu mai era în stare să îndure atâta chin; începu să-şi rupă hainele de pe ea şi o luă la goană. Pe drum, vorbele ei se rostogoleau fără şir:

— A! a!... Va să zică aşa!... Sunt o nemernică! O nelegiuită!... Mi-am vândut fata... Însurat...Muieraticul!... Doamne, nu-l răbda, ticălosul!...

Madama şi slujitorul lui Perokin mai văzură că ţiganca dădu deodată să se întoarcă din drum, înapoi, spre ei, dar se opri, vântură din mâini ca o nebună, începu să alerge iar spre casa lui Volânski, şi în sfârşit se făcu nevăzută.

— Ce-o mai fi şi asta?! zise slujitorul, după ce priză iar tacticos tabac.

Madama nu-i răspunse, şi, luându-şi rămas bun, îşi văzu fiecare de drumul lui.

Într-adevăr, ţiganca alerga spre casa lui Volânski, speriind trecătorii cu înfăţişarea ei slută, deznădăjduită; în sfârşit, simţind că e gata să se prăbuşească de oboseală şi durere, se opri o clipă să-şi tragă răsuflarea.

„Da' de ce m-o fi apucat turbarea aşa, din senin, proasta de mine? se întrebă ea în gând. Doar nu-i totul pierdut! Mai am vreme să împiedic nenorocirea!"

Însă îndată ce se apropie de casa lui Volânski, simţi că-i piere inima. Urcă scara, încet, greu, de parcă ar fi tras după ea o piatră de moară. Fu anunţată ministrului de cabinet. I se spuse să aştepte puţin... Auzi cum un slujitor era trimis la Gostinâi-dvor; îl văzu că se întoarce, apoi fu chemată în cabinetul lui Volânski.

Sufletul abia i se ţinea de un fir de păr. Se clătina de parcă o putere nevăzută o arunca de colo-colo; se sprijini de pereţi, de uşă, apoi, sleită de tot, rămase aşa, agăţată de uşă...

— Apropie-te, apropie-te, Mariula, se auzi un glas din cabinet, pofteşte, rogu-te.

Intră...

Volânski stătea în jilţ, iar în faţa lui, pe masă era întins un văl scump de mireasă.

Sărmana, nefericita mamă! Dădu să vorbească, dar izbucni într-un plâns cu hohote.

— Ce-i cu tine? Ce-i cu tine? o întrebă Volânski neliniştit. Cine te-a supărat?

Mariula dădu din cap, ca o mustrare mută, aspră.

— Ce-i cu mine?... Unde ţi-e cinstea, unde ţi-e cugetul, spune-mi,

boierule rus?... Ai uitat de dumnezeu?

— Ţi-am făgăduit un văl de mireasă pentru cea dintâi sărutare...

— Păstreaz-o pentru mata sau pentru mine, drept giulgiu! Ia-ţi şi banii îndărăt – că-mi frig mâinile, îmi răvăşesc sufletul...

Scoase din buzunar aurul pe care i-l dăruise Artemi Petrovici cu felurite prilejuri şi-i arătă un ban:

— Iacă, pe fiecare bănuţ dintr-ăştia e câte o mutră de diavol, cu gheare... zise ea şi zvârli banii cât colo.

— Ţi-ai pierdut minţile, Mariula?

— Fie şi aşa cum spui, că-s ţigancă proastă şi smintită! Matale însă, boierule rus, n-ai cinste, n-ai frică de dumnezeu? Te mai întreb o dată... ce mi-ai făgăduit atunci, când ţi-a venit pofta să ademeneşti o sărmană fată neştiutoare? Atunci când cu ajutorul mâinilor mele spurcate ai dezgropat această comoară? Nu mi-ai făgăduit c-ai să te însori cu ea? Pe cine ai luat atunci drept martor?... Om rău şi necinstit, om fără de dumnezeu! Eşti însurat; ai nenorocit o fată nevinovată. O să dai socoteală în faţa lui dumnezeu la judecata de apoi şi, cine ştie, poate că o să plăteşti chiar şi aici, pe pământ!

Tulburat la auzul acestor învinuiri rostite de ţigancă, Volânski se strădui din răsputeri să-şi păstreze calmul aparent.

— Şi ce-ţi pasă ţie dacă sunt însurat ori ba? Doar nu-mi eşti tu ibovnică!

— Ce-mi pasă?... Nu-s ibovnica dumnealui!... Ia te uită ce-mi spune acum! Dar dac-ai şti că sunt...

Se opri brusc, neştiind ce să mai facă, şi se prăbuşi la picioarele lui Volânski, le cuprinse cu amândouă mâinile, le sărută, plânse, rugându-l nespus ceva, fără cuvinte. Puterile o părăsiră cu totul; nu mai era în stare să îndure cumplita luptă dintre fire şi dorinţa ei de a păstra fiicei sale un loc de cinste în lume; nu cuteza să spună că ea, ţiganca, e mama domniţei Lelemico... După ce se mai zbătu un timp, cuprinsă de convulsii cumplite, rămase fără simţire la picioarele lui Volânski.

Mariula zăcu îndelung fără să dea semne de viaţă. Se încercă totul pentru a o face să se trezească; în sfârşit, îşi veni în fire şi fu dusă cu grijă la han, poruncindu-se acolo, cui trebuia, să fie bine îngrijită şi să nu ducă lipsă de nimic, adăugându-se pe deasupra şi bani – ceea ce are un efect mai sigur decât orice poruncă. Dar ce-ar fi putut s-o despăgubească pentru fericirea pierdută a fiicei ei? Volânski nu putea să-şi lămurească pricina unei iubiri atât de

aprinse din partea ţigăncii faţă de domniţa Lelemico; îşi aminti de ciudata lor asemănare şi-l cuprinse o tristă bănuială. Din acea clipă, remuşcări amare începură să-i frământe cugetul, să-i sfâşie inima, cu atât mai mult cu cât era încredinţat că Mariorița nutrea faţă de el o dragoste adevărată. Adesea îi răsunau în urechi cuvintele: „Om fără dumnezeu! Eşti însurat şi ai nenorocit o fată nevinovată! O să dai socoteală în faţa lui dumnezeu la judecata de apoi.” Auzea adesea prin somn plânsul amarnic al ţigăncii, simţea cum îi cuprinde picioarele, cum i le sărută, şi cât de greu îi era să se smulgă din strânsoarea ei.

Capitolul III

ŢIGANCA ISTORISEŞTE

Ghicesc curiozitatea multora dintre cititorii mei, însă nu în legătură cu mărul cunoaşterii binelui şi a răului, ci cu mărul originar, împodobit cu numele Minnei – şi mă grăbesc să o satisfac...

Marlinski[1]

Câteva zile în şir încercă biata Mariula să ajungă la domniţa Lelemico; nu i se dădu drumul să pătrundă în palat nici măcar o singură dată. La felurite ceasuri din zi, ba chiar şi noaptea, pe un ger cumplit, stătea de veghe în faţa palatului şi aştepta: poate c-o să treacă fiinţa dragă, nepreţuită, poate c-o s-o zărească cel puţin la fereastră, dacă copila ei o simţi-o cu inima pe maică-sa. Multă vreme însă nu putu să afle nimic despre domniţa Lelemico. În sfârşit, i se spuse că fata ei fusese rău bolnavă, că acum se simţea mai bine şi că împărăteasa îi arăta aceeaşi dragoste ca şi mai înainte. Aceste veşti o mai liniştiră pe sărmana mamă.

Între timp, în aşteptarea nunţii cu Kulkovski, unde şi ţiganii îşi aveau locul lor printre cei trei sute de oaspeţi de felurite neamuri (trebuie să fie limpede că întâmplările pe care le-am povestit de la începutul romanului s-au petrecut în decurs de două-trei

[1] Din nuvela lui A. A. Bestujev-Marlinski „Turnirul de la Revel”, începutul capitolului II. Fraza nu este terminată: „...în primul rând pentru că vreau să le plac cititorilor mei, în al doilea rând – de ce n-aş mărturisi-o? – îmi place să povestesc despre preafrumoase, deşi nu mă pricep să vorbesc cu ele”.

săptămâni), tovarăşul de viaţă al Mariulei făcea pe vraciul de cai, pe geambaşul, lecuia dinţii cailor, pe orbi îi tămăduia de orbire, pe bătrâni îi întinerea, şi ori pe ce punea mâna, mergea strună. Dar printre aceste îndeletniciri atât de dragi inimii de ţigan, pe care Vasili nu le-ar fi lepădat măcar să fi avut punga doldora de bani, ţelul de căpetenie al grijilor sale era tovarăşa lui. Când află de noua ei nenorocire, în care n-ar fi putut s-o ajute decât doar bunul dumnezeu, Vasili căută s-o mângâie cum se pricepu mai bine. De ce nu s-ar despărţi Volânski de soţia lui, pe care n-o iubeşte? Oare nu s-a mai întâmplat aşa ceva şi pe cuprinsul sfintei Rusii? Şi-apoi, Natalia Andreevna e bolnavă: cine ştie, s-ar putea să moară, spre norocul Mariulei?! Sau poate că însăşi împărăteasa o să afle de isprăvile domnului Volânski şi o să-l silească s-o ia de nevastă pe domniţă, la care ţine ca la ochii din cap. Şi de ce n-ar căuta Mariula un prilej ca să-i dea chiar dânsa o jalbă împărătesei, arătându-i că Volânski a minţit-o că e burlac, făgăduind c-o s-o ia de nevastă pe fata care se afla sub aripa ocrotitoare a micuţei împărătese, a înduplecat-o pe biata ţigancă s-o peţească şi a înşelat pe toată lumea.

— Nu te mai amărî atâta, Mariulenka, stărui Vasili, nu te mai uita îndărăt; ce-a fost s-a dus; mai bine să cătăm înainte; să dăm gloaba cea rea şi bătrână pe un armăsar de foc. Şi ca să ştiu cum să facem şi cum să dregem, pentru ca să iasă totul cât mai bine, ia spune-mi din fir în păr cum s-au petrecut lucrurile de la începutul începutului, adicătelea cum a ajuns fie-ta domniţă.

După îmbărbătarea lui Vasili, Mariula îşi simţi inima ceva mai uşoară; în această inimă se strecurară nădejdi noi, se revărsară ca o suflare de viaţă nouă peste întreaga ei făptură. Ţiganca alintă aceste nădejdi, legănându-le şi mângâindu-le, aşa cum îşi alintă o copilă păpuşile dragi, neputând să-l refuze pe cel ce i le-a sădit în suflet şi să nu-i povestească totul.

O încăpere ce semăna a temniţă, abia luminată de capătul unei lumânări de seu, nişte pereţi întunecaţi din pricina umezelii, două laviţe de lemn aşezate lângă pereţi, faţă în faţă, care slujeau şi pentru dormit, şi pentru stat pe ele – iată auditoriul ţigăncii. Cercetând cu luare-aminte după uşă şi încredinţându-se că nu-i poate auzi nimeni, ea îşi începu istorisirea:

— M-ai cunoscut, Vasea, tânără, chipeşă, ai mai apucat să-mi vezi frumuseţea la Iaşi; dar şi atunci ea nu mai era ce fusese, căci durerea te usucă, nu te înfloreşte. Să mă fi văzut la douăzeci de

ani, vârsta Marioriţei mele! Şatrele de ţigani umblau care mai de care să ne momească, pe mine şi pe tatăl meu: acolo unde mă aflam eu, roiau oaspeţii în şatră; pentru cântecele mele, dar mai cu seamă pentru privirea mea se plăteau bani grei. Am cutreierat mult prin Rusia, pe la leşi, prin ţara turcului, şi pretutindeni mi se spunea „Frumoasa”; bătrânelor noastre li se făgăduiau pumni de aur, numai ca să mă ademenească. Dar bănişorii n-au putut să facă ceea ce a făcut un vrăjitor cu ochi negri, plini de foc: cneazul moldovan Lelemico. Era tânăr, falnic, mi-a încântat sufletul cu vorbe dulci şi m-a prins în mreje, m-a scos din minţi. L-am îndrăgit. Îmi dăruia bani, haine scumpe – banii nu-i primeam; nu-mi trebuia decât dragostea lui; nu mă găteam decât pentru el. În şatră, sub cort, mi-am născut fetiţa. I-am acoperit goliciunea cu pelinci din zdrenţele pe care le-am strâns pe ascuns de pe la oameni milostivi. Tatăl meu m-a ocărât, m-a blestemat, m-a bătut; îmi cerea bani. M-am dus la cneaz şi i-am adus tatălui meu aur şi copilul botezat. Crucea, binecuvântarea părintească, cu anul şi ziua naşterii, şi încă ceva, săpat cu un briceag pe ea, o poartă şi astăzi Mariulenka mea de altădată. Nu trecu mult, şi bătrâna doamnă prinse de veste că fiul ei are o ibovnică ţigancă şi-l sili să se însoare cu o fată bogată şi de neam. La despărţire, a vărsat şiroaie de lacrimi la pieptul meu; am plâns amarnic, am crezut că n-am să fiu în stare să îndur despărţirea şi c-o să mor; dar uitându-mă la Mariulenka mea, strângând-o la pieptul meu, călduţă, frumuşică, mi-am găsit alinarea. De atunci ea era pentru mine totul pe lume: şi tată, şi iubit, şi tot ce aveam mai scump; ochişorii ei erau pentru mine ca şi lumina soarelui, ca stelele strălucitoare, ca nestematele, pe buzele ei înfloreau florile mele cele mai frumoase; sănătatea ei era pentru mine fericirea cea mai mare; nu trăiam decât prin ea şi pentru ea. Pesemne că m-am născut cu sufletul sluţit. Dumnezeu m-a făcut să fiu doar o mamă bună; am fost o fiică nevrednică; poate c-aş fi fost şi o nevastă rea. Mariulenka nu ducea lipsă de nimic: la despărţire, cneazul mi-a dăruit mult aur şi argint. Ea creştea în îndestulare, cocolită şi alintată; o adormeam în cântări vrednice de coconii împărăteşti. Nu numai eu şi tatăl meu, ci întreaga şatră o iubea şi o răsfăţa. Eu îi ziceam domniţa mea şi, după mine, aşa-i spuneau toţi ceilalţi. În capul meu nu era decât un gând: că ea va fi negreşit domniţă, nevastă de domnitor, ba poate chiar de sultan. De mi-ar fi spus careva că va fi altfel, i-aş fi scos ochii. Hrăneam toată şatra şi-i făceam fel şi fel de daruri în numele Mariulenkăi mele; de aceea le-

am poruncit tuturor s-o cinstească, zicându-i domniţă. De se întâmpla cumva ca în drum Mariulenka mea să zărească o floricică pe o pajişte şi să-şi întindă mânuţele spre ea, întreaga şatră alerga să i-o aducă; de-i plăcea un fluturaş, toţi ţigănuşii şi ţigăncuşele, de parc-ar fi fost curtenii ei, alergau să i-l prindă. Iar atunci când ne întindeam corturile sub bolta cerească, să fi văzut cum veneau la ea slujitorii mari şi mici, căutând care mai de care s-o înveselească. Şi ea ce mândră era, ce boieroaică părea pe perna ei albă de puf, gătită cu haine frumoase, colorate, strălucind de aur şi argint, împodobită cu panglici, în mijlocul ţiganilor zdrenţăroşi şi murdari! Mariulenka le arunca cu mânuţele ei pâine, bunătăţi, câteodată şi bani. Mariulenka se bucura, iar eu eram fericită.

Ţiganca se opri, parc-ar fi vrut să-şi găsească uitarea în trecut: în singurul ei ochi care strălucea se mai răsfrângea şi acum fericirea ei de altădată, dogorându-i obrazul, fremătând în fiece cuvânt pe care-l rostea. După ce se desfătă câteva clipe cu amintirea trecutului, scoase un suspin, apoi urmă:

— În doi ani de trai boieresc ne-am risipit însă bănişorii prin Ucraina şi prin Rusia şi ne-am întors la Iaşi după alţi bănuţi. Lelemico ţinea încă la mine, dar eu nu am mai vrut să-l iubesc, căci mi-era teamă să nu nasc al doilea copil; nu voiam să împart cu altcineva dragostea pentru Mariulenka. Socoteam că din pricina asta ea ar fi mai puţin fericită sau că celălalt copil ar putea să fie nefericit. Nevasta lui Lelemico nu-i născuse niciun prunc; doftorii spuneau că nu poate să facă copii; bătrâna lui mamă murise între timp; cneazul căuta să mă înduplece să i-o dau lui pe Mariulenka, se jura că are s-o facă domniţă şi moştenitoarea întregii lui averi, spunându-mi că dacă nu-i îndeplinesc voia, nu-mi mai dă un ban şi ne lasă să pribegim în lumea largă, cerşind. Cum să fac una ca asta?... La început, nici n-am vrut să aud! S-o dau pe Mariulenka era ca şi cum mi-aş fi făcut singură seama!... Dar când mi-am văzut fetiţa, scumpa, draga, nepreţuita mea copilă, stăpâna şatrei, domniţa, în zdrenţe, cu o coajă de pâine uscată în guriţă, când am auzit că cei din şatră nu-i mai ziceau domniţă, ci ajunsese pentru ei Mariulka, iar după aceea zdrenţăroasa, şi dancii au început să-i arate limba ca s-o întărâte, mi s-a întors totul pe dos. Zdrenţe? Cerşetoare? Batjocuri? Sărăcie? Şi ce altceva era de aşteptat în viitor?... Frământată de aceste gânduri, simţeam că îmi vuieşte capul. Într-o noapte, când copila mea, comoara mea nepreţuită, dormea, am sărutat-o din cap până-n picioare, am scăldat-o în

lacrimi, am apucat leagănul în care se afla, am fugit din şatră şi, după cum mi s-a poruncit, am lăsat-o în grădiniţa de flori din faţa casei cneazului, cu leagăn cu tot, în care am pus un răvaş. M-am mai întors la ea de câteva ori, ca să-mi iau rămas bun; ba mă depărtam câţiva paşi, ba mă-ntorceam iar. În sfârşit, luându-mi inima în dinţi, am plecat. Pe drum, am auzit cum plânge, am dat să fac cale întoarsă, dar... nu m-am mai întors. Răvaşul trebuia să arate că fetiţa e de neam mare, că fusese furată de nişte ţigani, care au lepădat-o însă, neavând cu ce s-o hrănească. Cum ne-am aşteptat, aşa s-a şi întâmplat. Doamna cea bună l-a înduplecat pe soţul ei să ia copila trimisă de dumnezeu. De atunci, Mariulenka mea a ajuns Marioriţa; era îngrijită, crescută ca o domniţă şi chiar aşa i se zicea: domniţa Lelemico. La început, mă uscam de dorul ei, dar când am auzit cât era de fericită, am uitat de durerea mea. Stăteam la Iaşi, la un capăt al oraşului mă înfăşuram într-o broboadă, ca să nu mi se vadă faţa, şi mă duceam din când în când să-mi privesc copila, cum ieşea la plimbare cu noua ei mamă, dar niciodată n-am cutezat să-mi arăt faţa nici ei, nici slugilor cneazului, pentru că şi pe atunci Marioriţa îmi semăna leit. Cu toate astea, asemănarea dintre noi mă bucura mult.

Ei, şi o dată mă trezesc în toiul nopţii, simţind parcă un cuţit în inimă; deschid ochii, şi ce văd: în odaia mea era lumină ca ziua-n amiaza mare. Sar din pat, mă reped la fereastră – oraşul era o mare de flăcări; limbi de foc fâlfâiau deasupra acoperişurilor. „Dumnezeule! Marioriţa!” am strigat şi aşa, aproape dezbrăcată cum eram, m-am năpustit pe uliţe, spre partea oraşului unde stătea ea. Oraşul fierbea ca un cazan, geamurile plesneau, acoperişurile pârâiau, flăcări învălmăşite cu rotocoale de fum gros pâlpâiau peste tot, oamenii ţipau, clopotele băteau, iar în inima mea striga un singur glas, auzeam o singură poruncă: scapă-ţi fiica! Pe jumătată leşinată, ajung la casa cneazului şi năvălesc înăuntru pe uşa cuprinsă de flăcări, mă agăţ de scară, sar peste sipete şi deodată văd un ienicer cu mâinile însângerate, care ducea în braţe o fetiţă... Ea era!... I-o smulg din braţe şi, adunându-mi toate puterile, îi dau brânci ienicerului pe scări în jos; trec peste el, ducând-o pe Marioriţa, care mă cuprinsese cu mânuţele pe după grumaz, ajung în uliţă şi... nu mai ştiu ce a fost cu mine după aceea. Ştiu doar atât, că am zăcut greu bolnavă vreme îndelungată. Cel dintâi cuvânt al meu, de îndată ce mi s-au descleştat fălcile, a fost: domniţa Lelemico. Nimeni nu ştia unde pierise. Părintele ei arsese,

soţia lui murise de spaimă. La auzul acestor veşti, să înnebunesc, nu alta. Am început să întreb de ea prin tot oraşul, pe oricine întâlneam în cale, scurmam din zori şi până-n noapte dărâmăturile, mormanele de cenuşă, căutam printre pietre, printre grinzile arse; în sfârşit, am aflat că un ienicer voise s-o vândă pe copila mea în piaţă şi că neamurile cneazului Lelemico îi dăduseră ienicerului bani grei, numai s-o ducă cât mai departe de acolo. Aşa a şi făcut. Am alergat pe urmele lui zi şi noapte şi, în sfârşit, l-am ajuns la Hotin. Acolo am furat fetiţa, după ce m-am înţeles dinainte cu dânsa – pe vremea aceea avea vreo zece anişori şi era deşteaptă ca un om mare. Ne-a ajutat şi gazda la care trăsese ienicerul şi pentru asta i-am dat toţi banii pe care îi mai aveam la mine. Neştiind însă unde să mă duc cu Marioriţa şi temându-mă ca ticălosul să nu mi-o ia înapoi şi să se răzbune împotriva mea pe căpşorul ei, am alergat îndată la paşa din Hotin şi i-am vândut copila, pentru ca atunci când va fi mare să-i fie ibovnică sau s-o dăruiască sultanului pentru haremul acestuia. Inima mea vroia şi atunci s-o înalţe mai sus, cât mai sus. Paşa o îndrăgi ca pe copilul lui. O ducea bine sub oblăduirea lui, ca în raiul lui Mahomed. Şi nu o dată am privit-o şi acolo prin crăpătura uşii, nu o dată am ascultat-o cum cântă. Cântecele ei mi se revărsau în suflet atât de dulci, încât aş fi vrut să mor ascultându-le. Dar fata mea nu ştia că mama ei este atât de aproape, că nu le desparte decât o singură scândură. Ce spun? O singură scândură!? Ca şi acum, multe, foarte multe ne despărţeau şi pe vremea aceea. Paşa îmbătrâni; atunci îi dădu prin gând să dăruiască fata sultanului, fiindcă o frumuseţe ca ea nu se mai văzuse, dar tocmai în vremea aceea au venit ruşii la Hotin: Marioriţa mea a fost luată prinsă şi trimisă la Piter. Am venit şi eu încoace după ea – pretutindeni pe urmele ei. Unde-i dânsa, acolo vreau să mor; o să intru în mormânt, dar sufleţelul meu o să plutească deasupra ei. Şi fata mea n-are să afle ce am făcut eu pentru dânsa; o să poarte în inimă nume străine, dar de maică-sa n-o să-şi amintească niciodată...

Povestitoarea îşi şterse lacrimile care curgeau şiroi din singurul ei ochi; ţiganul cel trupeş gemu şi-şi întoarse faţa, ca să nu i se vadă îndurerarea ce arăta adevărata fire, doar părelnic nepăsătoare.

Capitolul IV

O CONSFĂTUIRE ZĂDĂRNICITĂ

Nu înainte ci înapoi, baroane! Ca nişte pelerini cu legământ, facem trei paşi înainte şi doi înapoi.

Marlinski[1]

De dimineaţă, afară era moină, pricină pentru care palatul de gheaţă fu cât pe ce să aibă de suferit; spre seară însă începu iar să vremuiască – viforniţa se veselea aşijderea unui zdrahon răutăcios, pornit pe pozne – ba-ţi dădea bobârnace de măzăriche peste nas, ba te şfichiuia viscolul năprasnic, ba te orbeau fulgii de omăt. În sfârşit, ninsoarea se înteţi atât de mult, de-ai fi zis că o femeie harnică îşi depăna firele de pe scul pe vârtelniţă. Se tălăzuia, se învâlvora între cer şi pământ, de-ţi lua ochii şi totul îţi juca pe dinainte. Pe lângă garduri, viforniţa învârtejea omătul, clădind troiene; viscolul foşnea în geamuri, vântul se tânguia jalnic, de parc-ar fi cerut să fie lăsat în casă; moriştile de pe acoperişuri scârţâiau. Într-un cuvânt, stihiile se învolburau învălmăşite – curată urgie. Şi nu era de mirare că pe o vreme cumplită ca aceea, la care mai trebuie adăugat întunericul nopţii şi grozăviile vremii lui Biron, niciun locuitor din Petersburg nu cuteza să scoată nasul afară din casă.

Niciun locuitor, aşa am spus? Iată însă că nu departe de grajdurile ducelui, între aceste grajduri şi casa consilierului intim Şciurhov, doi oameni se furişau printre dărâmăturile unei case arse; oamenii veniseră din direcţii opuse. Unul din ei părea să fi sosit tocmai din împărăţia liliputanilor, celălalt- din ţara uriaşilor. Amândoi tuşiră încetişor de câte două ori şi în urma acestui semnal convenţional, se întâlniră după peretele din mijloc, lângă hogeag; pântecul unuia dintre ei mai-mai să atingă nasul celuilalt, dar ei încă orbecăiau, căutându-se. În sfârşit, uriaşul pipăi capul piticului, se aplecă, îi strânse mâna şi-l întrebă oftând:

— Ce s-aude, prietene?

— Parc-am juca şah, răspunse celălalt, oftând şi el şi ridicând mâna deasupra nasului, ca să poată strânge mâna uriaşului. Un pas, doi înainte, apoi iar îndărăt; când să zicem şi noi doamne-ajută, deodată ne pripim şi stricăm totul, aşa că batem pasul pe loc – aproape şi şah, şi mat.

— O, încă nu e totul pierdut! obiectă lunganul. E drept că, din

[1] Din nuvela lui A. A. Bestujev-Marlinski, „Turnirul de la Revel”, capitolul III.

pricina firii sale aprinse, el ne ia din mâini uneltele cu care îi netezim drumul spre ţelul lui şi al nostru; ne e ciudă, ne mâniem, şi totuşi, nu putem să-l părăsim numai şi numai pentru înălţimea sa de cuget!

— Înălţime, dar şi scrânteală! zise piticul cu năduf. L-aş lăsa baltă, dacă...

— Dacă n-ai ţine atât de mult la el: nu-i aşa? Sunt alături de el şi mi-e tot atât de drag ca şi ţie. Dacă nu s-ar fi îndrăgostit nebuneşte de prinţesă, dacă n-ar fi fost seara aceea blestemată, izbânda era apropiată!

— Împărăteasa o fi aflat?

— Încă nu. N-a răsuflat încă nimic din cele întâmplate în seara aceea, de parcă nici n-ar fi fost. Ducele a dat poruncă aspră să nu sufle nimeni o vorbă despre cele petrecute: cine a văzut şi a auzit, nu cumva să arate că ştie ceva. Păstrează învinuirea asta de preţ pentru un prilej de seamă. În afară de asta, i-am legat favoritului mâinile, care erau gata să ridice securea: i-am şoptit la ureche prin cine trebuia că la Petersburg s-a pus la cale o răzvrătire împotriva lui, pentru batjocorirea călugărilor şi a călugăriţelor[1] aduşi încoace. În aceeaşi seară, întorcându-se acasă, a primit vestea că sate întregi au apucat iar drumul pribegiei, trecând peste hotare din pricina cruzimilor lui. Duhul lui cel rău a căpătat de lucru: trebuie să ia măsuri pentru înăbuşirea acestor zvonuri, ca să n-ajungă cumva la urechile împărătesei. Între timp, eu îmi croiesc drum până la maiestatea sa: am fost la ea astăzi cu un raport şi a binevoit să mă întrebe amănunţit, plină de atenţie binevoitoare, fel şi fel de lucruri. Dă-mi voie să-mi câştig temeinic această bunăvoinţă, să le trag cacealmaua coţcarilor noştri, şi atunci o să dau drumul unui asemenea raport, de-o să se perpelească toţi ca în focul iadului!

— Ce face domniţa?

— A fost cam bolnavă, pesemne fiindcă şi-a închipuit că împărăteasa şi întreaga curte au aflat de vizita cea tainică şi că tot oraşul vorbeşte de ea. Se vede că nici creşterea în harem, nici molipsirea pildelor şi a veacului nostru, nici pasiunea însăşi nu pot înăbuşi pudoarea unei femei, când această femeie nu s-a împotmolit încă în viciu. Curând însă au însănătoşit-o mângâierile împărătesei, care a venit s-o vadă chiar a doua zi, tăcerea adâncă în legătură cu seara aceea nefericită, atenţia şi respectul pe care i-l arătau toţi cei de la curte, întocmai ca şi mai înainte; cred însă că

[1] În urma reînnoirii ucazului dat de Petru I în 28 ianuarie 1723 (n. aut.).

cea mai fericită înrâurire asupra sănătăţii ei au avut-o veştile bune despre Volânski. Precum ai aflat, împărăteasa l-a poftit la ea. Toată lumea crezuse că o să-i tragă un perdaf straşnic pentru făcliile acelea; ai auzit, însă, probabil, cum a fost primit, nu?

— Mi-a povestit chiar dânsul că la intrarea lui, împărăteasa l-a ameninţat şăgalnic cu degetul, apoi i-a întins mâna să i-o sărute şi i-a spus: „Ce-a fost a trecut, ce a trecut se uită”. Cred că în vorbele astea nu era numai o aluzie la făclii, ci şi la statuia de gheaţă. Ea bănuieşte că în momâia aceea se ascundea ceva primejdios pentru favoritul ei şi prin uitarea trecutului vrea să-i apropie pe rivali.

— Dimpotrivă, datorită acestei clemenţe, pe kurlandezul nostru îl furnică şi mai tare palmele, îmboldindu-l să dea lovitura de graţie.

În vremea aceasta, zăpada deasă, viscolită, se aşezase atât de groasă peste mantaua piticului, încât acesta abia se mai ţinea pe picioare sub povara ei, de parc-ar fi purtat o ipingea de plumb.

— Scutură omătul de pe mine, prietene, zise el anevoie, abia mişcându-se. Mi-e teamă că o să ne îngroape aici.

— Deocamdată numai tu eşti în primejdie, răspunse lunganul, râzând şi scurmând zăpada, pentru a-şi scoate prietenul cel mărunţel din cochilia ei.

— Ei, dar ştii că asta mi-a înviorat imaginaţia! Mi-a venit o idee admirabilă, o inspiraţie fericită.

— Sunt curios s-o aflu şi eu.

— Mi-a venit o idee, care poate să pară fantezistă: să continuăm ceea ce au început cu atâta artă duşmanii bunului meu prieten, şi anume – să-i ajutăm pe îndrăgostiţi.

— Să-i ajutăm? Ai înnebunit?

— Spune mai bine că am descoperit piatra filozofală. Da, da, chiar aşa: să-i ajutăm! De unde mai înainte m-am zbătut din răsputeri, mi-am irosit cele mai puternice argumente ale elocinţei, pentru a-l abate pe Artemi Petrovici de la această pasiune primejdioasă şi a-l aduce pe drumul înţelepciunii, acum o voi încuraja din toate puterile mele, aşa cum a făcut-o şi Biron. Cred că lanţurile care-l leagă pe patronul nostru de moldoveancă nu sunt temeinice – ele nu sunt altceva decât senzualitate; însă câte nu se pot făuri din dragostea pe care o nutreşte Marioriţa faţă de el! O! din această dragoste voi dura o scară până la cer, nu numai până la împărătească.

Glasul omuleţului vibra de inspiraţie.

— Sărmană fiinţă! rosti, oftând lunganul. Ce vor să facă din tine!

Te mint, te pervertesc, te nenorocesc; două partide potrivnice uzează de tine, ca de o unealtă, fiecare pentru interesele sale, şi te folosesc ca pe o monedă care circulă în două ţări inamice, pentru a cumpăra izbânda, pentru a o atrage fiecare de partea lui. Ce făptură minunată, şi ce soartă cumplită!... O, floare rară a naturii, născută numai pentru a încânta ochii, vrăjmaşii ţi-au smuls fără milă petalele, pentru a căuta veninul cu care să se omoare unii pe alţii! Nu, prietene, eu nu-ţi cunosc încă planurile, dar dacă ele sunt josnice, să le lăsăm pe seama celor josnici.

— Nu osândi până nu cercetezi! Iată o lege a dreptăţii pe care ai uitat-o! Aminteşte-ţi că noi nu luptăm doar pentru binele unui singur om, ci pentru fericirea unui întreg popor! Asta în primul rând. Cel de-al doilea motiv îţi va spulbera definitiv argumentele, aşa cum s-a întâmplat cu mine atunci când conştiinţa a început să-mi dea ghes. Prinţesa s-a nenorocit iremediabil chiar din clipa când s-a îndrăgostit de Volânski: o putem compătimi, dar e cu neputinţă s-o salvăm – poate doar dac-o vrea bunul dumnezeu să-i vie într-ajutor!... Am ghicit soarta acestei fiinţe de cum i-am citit prima scrisoare, din clipa în care am văzut-o pentru întâia oară. Dacă nu-i este ursit să mistuie pe altul, se va mistui pe sine însăşi. Toate însuşirile ei, toată puterea ei de viaţă îi sălăşluiesc în inimă; această inimă i s-a dăruit în întregime lui Volânski şi în clipa în care Volânski va dispărea din ea, nu va mai bate. Pentru domniţă dragostea este însăşi viaţa. Iar Volânski iubeşte atâta timp cât nu stăpâneşte obiectul pasiunii sale. Gândeşte-te, rogu-te, la urmări. De aceea, concluzia este logică şi justă – dacă nu putem feri această fiinţă minunată, sublimă – cine ar putea s-o conteste? – dacă nu putem feri inima ei de lovitura fatală, de neînlăturat, pe care i-a pregătit-o soarta vitregă cu atâta vrăjmăşie, nu este câtuşi de puţin josnic, nu înseamnă un păcat să ne folosim de pasiunea ei pentru a săvârşi o faptă nobilă.

— Sst... se aude un glas...

Cei doi îşi încordară auzul, cu inima pierită de spaimă.

— Nu-i nimic, zise piticul, o fi mugit vântul!

— Nimic?... Pentru dumnezeu, taci!

Într-adevăr, curând ajunseră până la ei frânturi de vorbe:

— Încoace... sunt urme... nu mai sunt... Tu eşti?... Cum să nu!... Nu-i pentru întâia oară... iar sunt urme. Încoace, încoace, ceilalţi i-au înconjurat... N-o să ne scape!

Ultimele cuvinte răsunară limpede în urechile prietenilor noştri;

printr-o crăpătură a zidului, zăriră lumină.

— Este vocea unchiului meu, zise lunganul. Ne-au înconjurat! Suntem pierduţi!

— Ce-i de făcut? Oriunde am fugi, dăm de ei. Dacă m-aş putea căţăra pe fereastra aceea, aş putea să sar în grădina lui Şciurhov.

— Să nu te zdrobeşti.

— Mai bine moartea decât să cad în mâinile lor. Dar tu ce ai să faci?

— Mă descurc eu. Hai, urcă-te repede pe umerii mei, pe cap, pe ce nimereşti şi întinde-o!

În timp ce lunganul vorbea, piticul şi începuse să acţioneze. Sări în braţele lui, i se sui pe umeri, pe cap, se căţără sprinten ca o pisică pe perete, tot mai sus, agăţându-se de ce apuca, de resturile cornişei, de cioturile copacilor crescuţi în crăpăturile zidurilor, de cărămizile sparte... Lumina se vedea tot mai desluşit... fereastra era aproape. Se întâmplă însă o nenorocire. Mantia piticului se agăţă de un cui mare. Trase, trase de ea din răsputeri, dar degeaba! Să-şi scoată mâna din mantie însemna prăbuşirea sigură. Rămase agăţat de perete, ca un liliac cu aripa desfăcută... O sudoare rece îi scăldă trupul... Nu mai avea nicio scăpare! Încă o clipă şi va fi pierdut. Un felinar lumină deodată dărâmăturile casei arse în care se întâlniseră cei doi prieteni şi, prin pulberea argintie a zăpezii ce se cernea mereu, se ivi desluşit silueta jalnică, răstignită a lui Zouda, şi capul lui Lipman, pe gâtul lungit, cu laţele roşcate, ieşite de sub căciula de soboli negru, ca nişte raze arămii, cu gura deschisă, cu ochi iscoditori, gata parcă să înşface şi să sfâşie prada şi, în sfârşit, faţa mânioasă a deşiratului Eichler, cu nasul lui de becaţă. Ca într-un palat din basme, pereţii sclipiră, acoperiţi parcă de nestemate. Pe acest fundal straniu, în faţa lui Lipman, care ţinea felinarul, se desluşi o mutră de tâlhar cu paloşul scos, iar în spatele acestuia – un mujic cu cange lungă, pesemne pentru a o înfige, la nevoie, într-un peşte biped, sau ca să-i dea drumul într-unul din numeroasele acvariumuri din Neva.

— Dumneata erai... nepoţele? întrebă Lipm gata-gata să-l lovească damblaua.

— Precum, vezi, chiar eu sunt, răspunse oţărât secretarul de cabinet, apoi, repezindu-se la unchiul lui, îi smulse felinarul din mână, suflă în el, îl stinse, şi într-o clipă dispăru şi palatul vrăjit, şi persoanele din scenă. Vrei să mai auzi o dată? Eu sunt, unchiule! Pentru ce însă, urmă el în şoaptă, aplecându-se mai aproape de

urechea lui Lipman, vii cu stupida dumitale bănuială să-mi strici bunătate de treabă?

— Ce vrei să spui... domnule Eichler?... Nu înţeleg nimic; nu mă pot dumeri defel.

— Iată, o să înţelegi îndată.

Vorbind astfel, Eichler sări la mujicul care ţinea cangea, i-o smulse, alergă spre peretele pe care era pironit nefericitul Zouda, bâjbâi cu cangea la nimereală, atingând, poate, capul piticului – şi Zouda scăpă din capcană; încă o sforţare, o dată, de două ori; agăţându-se cu mânuţele de pereţi, ajunse la fereastră, făcu un salt, bălăbănindu-şi picioarele în văzduh, şi zdup! sări drept în grădina lui Şciurhov. Doar bufni ceva, apoi se aşternu tăcerea.

O fi rămas viu după acea căzătură, s-o fi zdrobit, sau poate s-o fi îngropat într-un nămete? Dumnezeu ştie.

— Ce-a bufnit acolo? întrebă Lipman bănuitor.

— Parcă n-ai auzit şi dumneata că a căzut un om? îi răspunse nepotul: apoi, pe dibuite, vârî cangea în mâna mujicului, se apropie de unchiul lui şi urmă cu glas scăzut: De-o să crape, nu-i mare pagubă! Cel puţin am făcut tot ce trebuia în asemenea împrejurări primejdioase. Să mergem, dragă unchiule: o să-ţi povestesc totul pe drum. S-ar putea să ne audă însoţitorii dumitale şi cei de după perete... atunci degeaba o să vă mai faceţi mustrări că aţi zădărnicit întreaga reuşită a cauzei părintelui şi ocrotitorului nostru.

Pâlcul de oameni care-l însoţea pe *Ober-hofkommissar* primi poruncă să pornească în lanţ, unul la câţiva paşi de celălalt, pentru a nu rătăci drumul şi a nu nimeri drept în Fontanka, şi aşa înşiraţi, se îndreptară spre casa lui Lipman, care se afla pe malul Nevei. Ieşind din dărâmături, nu o dată căzură peste mormanele de piatră.

— Ah! unchiule, unchiule, zise Eichler cu o voce care părea tulburată adânc, luându-l pe Lipman de braţ. După mari jertfe, după o trudă neobosită, în care mi-am pierdut liniştea şi sănătatea, după străduinţele mele şirete, încununate de succes, de a ascunde neştiinţa dumitale de carte faţă de duce şi de împărătească, căreia chiar astăzi i-am prezentat un raport, spunându-i că a fost alcătuit şi scris de dumneata, după toate astea, dumneata mă pândeşti... Şi, nelăsându-l pe unchiul lui să răspundă, urmă: Ştii dumneata cine a fost aici cu mine?

— Nu ştiu!

— Zouda.

— Zouda? De unde şi până unde? Ce legături ai dumneata cu el?

— Mă întâlnesc cu el aici pentru a treia oară.

— Va să zică, asta-i. Cam aşa e! Preţioasele mele ajutoare mi-au dat de veste abia acum că aici se întâlnesc pentru a doua oară doi oameni şi de aceea... am venit... fără să bănuiesc câtuşi de puţin că te voi găsi aici... De ce nu mi-ai spus şi mie?

— Pentru că mi-a fost teamă să vă dau în mână firele proiectelor mele, înainte de a le înnoda aşa fel ca să nu se mai poată rupe. Dar te rog să mă crezi că va ieşi ceva grozav, splendid!... N-o să mă fac de râs nici eu, n-o să te fac de râs nici pe dumneata; dacă n-o să mă îmbrăţişeze ducele pentru ce am izbutit să fac, nu vreau să mai trăiesc o singură zi. L-am adus pe isteţul acesta până acolo, încât îmi spune şi laptele pe care l-a supt... ha, ha, ha! Auzi! În grădina lui Şciurhov latră cu înverşunare zăvozii lui înspăimântători. Ştii că dulăii aceia înfruntă şi urşii?... Mi-ar părea rău de un singur lucru: ca vicleanul să cadă în ghearele lor înainte de a fi căzut într-ale mele! Nu, drăguţule, o să te mănânc eu pe tine, împreună cu oţărâtul acela de Volânski al tău cu tot. În locul lui o să fiu eu ministru de cabinet, sau să nu mi se spună mie Eichler, ci un om nevrednic de bunăvoinţa pe care mi-o arătaţi, un târâie-brâu, un netrebnic, bun numai să cureţe hornuri. Te rog, însă, te implor, în numele luminăţiei sale, să nu mă stinghereşti... Dacă n-am să izbutesc, să mă duci cu mâna dumitale la spânzurătoare, la eşafod, unde ai să găseşti cu cale.

Eichler vorbea cu atâta hotărâre, cu o înflăcărare ticăloasă atât de bine simulată, zugrăvindu-şi planurile în culori atât de vii, încât inima bătrânului se încălzi, aşa cum se încălzeşte la primele raze ale primăverii o reptilă spurcată, care zăcuse amorţită toată iarna; urechile lui uriaşe începură să se mişte în ritmul inimii, ca nişte talgere în mâinile muzicantului, gata să le lovească în tactul unei melodii solemne. Strângând mâna nepotului său, Lipman rosti cu simţământul unei tigroaice înduioşate de alintările puiului ei:

— Niciun cuvânt mai mult, dragul meu, niciun cuvânt mai mult! A te bănui pe dumneata ar fi tot aşa ca şi cum m-aş bănui pe mine însumi. Dumneata eşti singura mea bucurie, singura mângâiere a bătrâneţilor mele; prin dumneata n-am să mor, pentru că întreaga mea fiinţă trăieşte în dumneata. Dac-aş fi ştiut... of, of, cine nu greşeşte?... nu i-aş fi adus aici pe idioţii aceştia, nu mi-aş fi plecat urechile la pălăvrăgelile lor, pe care le simt acum de parcă mi-ar atârna de fiecare ureche nişte cercei de câte un pud. Hei! Ascultaţi aici! strigă Lipman cârdaşilor lui, dacă vreunul din voi suflă o

singură vorbă că mi-am găsit nepotul printre dărâmăturile acelea afurisite, băgaţi de seamă (arătă spre Neva)... în sac şi în apă!

După ce dădu această poruncă, unchiul, însoţit de nepot, se îndreptă spre intrarea locuinţei sale.

Capitolul V

MAIMUŢA DUCELUI

Căzând ţânţarul dintr-un nuc,
Ce zarvă fu şi balamuc!
Vechi cântec rusesc

Într-o sală lungă, abia luminată de flăcările pâlpâitoare din căminul ce se afla la un capăt al ei, un bărbat înalt, în vârstă, stătea lângă foc, sprijinindu-se în vătrai. Omul purta o scufie de mătase roşie, o flanelă albastră vărgată, un halat de mătase trandafirie cu cordonul nelegat atârnându-i în jos, un şorţ mic alb, ciorapi albaştri, vărgaţi, de mătase, lăsaţi până la pulpe şi vârâţi în nişte papuci verzi. Când îl priveai, te pufnea râsul. Când citeai însă pe faţa acestui original cu trăsăturile regulate ca ale unei statui antice o conştiinţă senină şi o nemărginită blândeţe, ironia, gata să izbucnească, pierea numaidecât în străfundurile inimii. După zâmbetul lui, ai fi putut jura că în trupul acestui bătrân sălăşluia un suflet de prunc. Ba îl vedeai cufundat într-o îngândurare senină, sprijinindu-se în cot, pe vătrai, ba scormonind sârguincios tăciunii din vatră, ba dând din cap prietenos spre singurii lui prieteni, patru căţeluşi leşeşti de aceeaşi culoare, care stăteau în jurul său. Îşi împărţea alintările egal între cele patru făpturi dragi, ca nu cumva să le trezească pizma sau să mâhnească pe vreuna din ele, atât de bun era la suflet omul acesta cu o înfăţişare atât de ciudată. În jurul lui era pustiu. Când însă din tăciunii răscoliţi de el izbucnea o flacără puternică, singurătatea lui se curma dintr-o dată: încăperea se umplea de cneji, de împăraţi şi împărătese, în veşminte strălucite, cu odoare de preţ pe cap, stând de veghe de-a lungul pereţilor sau privind din modestele lor rame galbene, ca de la ferestrele unor palate. Ochii lui Ivan cel Groaznic parcă voiau să te străpungă, iar barba neagră i se mişca o dată cu buzele ce păreau gata să rostească: „Osânda cu moartea!” Orbit, chinuit de judecata oamenilor, se ivea nefericitul Godunov, ale cărui înfăptuiri măreţe

spre binele norodului, ale cărui fapte vitejeşti fără număr, pline de slavă şi înţelepciune, nu l-au putut scăpa de ura urmaşilor pentru o singură faptă sângeroasă, iar cel ce l-a nemurit pe pânză, ca om din norod, ca judecător al trecutului, l-a osândit pe marele cârmuitor, înfăţişându-l viitorimii cu un chip de tâlhar. Marii înfăptuitori se iveau unul după altul, deoarece ei nu au lipsit din viaţa poporului rus; pe toţi îi umbrea încă prin măreţia sa Petru, care ar fi fost de ajuns şi singur pentru ca poporul rus să-şi poarte numele cu mândrie. Şi în timp ce mulţimea oaspeţilor îl înconjura pe originalul nostru, aşa cum stătea în mijlocul lor cu vătraiul în mână, luminat de o aureolă, el părea un vrăjitor ce ţinea în mână o baghetă atotputernică şi chema cu ea umbrele celor dispăruţi, iar ciucurele de pe scufia lui cea roşie licărea ca o stea sângerie. Iată însă că oaspeţii sosiţi de pe lumea cealaltă pieriră deodată şi sala, pustie, se cufundă iar în întuneric, ca mai înainte. Originalul rămase singur cu căţeluşii şi cu gândurile lui luminoase.

Într-o odaie alăturată, pesemne săliţa de la intrare, cineva buchisea cu glas tare într-un ceaslov. Câtă trudă îi cerea acea îndeletnicire! Totuşi, în glasul său se putea desluşi o anumită mulţumire de sine: rostind de două ori aproape fiece cuvânt, se desfăta, nu se mai sătura ascultându-l, de parcă savura bucăţica cea mai bună pe care îi fusese dat s-o mănânce vreodată.

— Ivan! strigă deodată omul ciudat cu scufia roşie.

Un oftat din rărunchi arătă că cel care citea îşi lăsa cu mare părere de rău cetania pentru mântuirea sufletului; în sală se ivi un bătrân gârbov, îmbrăcat îngrijit, aşa cum se cuvine să se înfăţişeze un slujitor din casa unui boier de vază. Se opri împreunându-şi degetele de la ambele mâini pe pântecul lui rotofei, aşteptând smerit întrebarea. Aceasta nu întârzie.

— Ei, s-a făcut bine bucătarul?

— Ce să se facă bine, boierule. Iar bea de stinge!

Omul cel ciudat, în care aţi recunoscut desigur pe stăpânul casei, păru jignit de acest răspuns.

— Voi ştiţi una şi bună: beat şi iar beat! zise el. O fi pesemne bolnav! Să-i dai mentă, zmeură şi ceva ca să năduşească.

Slujitorul dădu din cap şi răspunse oţărât:

— Aţi răsfăţat prea tare toate slugile, boierule! Din cele cincizeci de suflete, câte sunt la curte, n-are cine să vă cureţe hainele, n-are cine să gătească, să înhame caii la berlină[1].

[1] Trăsură în formă de cupeu, cu patru locuri.

— Dar tu, Ivan?...

În intonaţia cu care fusese pusă această întrebare, se puteau desluşi cuvintele: „Oare tu, nepreţuitul meu Ivan, nu mi-i înlocuieşti pe toţi?”

Ivan nu răspunse. Făcea pe supăratul, ca o femeie care cochetează cu iubitul ei, şi-şi mişca doar degetele pe pântec, fără să spună o vorbă. Boierul urmă:

— Dar tu? Oare nu mi-ai făcut tu de mâncare la război? nu mi-ai fost tu vizitiu, nu-mi cureţi tu hainele?

— Vă slujesc bucuros, cât sunt în putere da’ când m-oi betegi?...

— Ei, haide, haide, Leontievici, nu mă mai mâhni şi tu.

O umbră de tristeţe trecu peste chipul blând al originalului nostru. Era clipa sfântă a tăcerii. Apoi se învinse şi rosti cu tărie:

— Parcă eu nu am mâini?

— Să-mi fie cu iertare, boierule, cum o să vă apucaţi cu mâinile dumneavoastră de o treabă de slugă?... Aşa ceva nu s-a mai pomenit!... Doar o să vă fie *ruşine* de tagma dumneavoastră boierească!

— E ruşinos să faci un lucru necinstit. Să munceşti nu-i ruşine. Şi sfinţii noştri părinţi trudeau în sudoarea frunţii lor.

Răspunsul fu cât pe ce să dărâme întreaga linie de bătaie a argumentelor, gata să se năpustească împotriva ciudatului boier; după ce-şi netezi însă puţinele fire de păr ce-i mărgineau creştetul pleşuv şi-şi potrivi veşmintele, Ivan ripostă:

— Sfinţii părinţi nu aveau sub mână cincizeci de suflete de slujitori şi câteva sute de suflete de ţărani, pe care dumnezeu şi ţarul vi le-au încredinţat ca pe copiii dumneavoastră. Iar copiii ăştia s-au apucat de rele, v-au uitat şi pe dumneavoastră, şi pe dumnezeu... Vă luaţi un păcat pe suflet când îi răzgâiaţi aşa! Of, of, boierule, unde nu merge cu vorba bună, n-ar strica, zău, şi o chelfăneală.

— Tu nu ştii că Volânski şi cu mine ne-am înţeles să nu dăm pedepse corporale?

— Nu-i duc eu grija lui Artemi Petrovici! Nu vreau să-l vorbesc de rău, da’ dumnealui îi place să petreacă, iar oamenii lui parcă-s nişte călugări; pe când dumneavoastră trăiţi ca un pustnic, iar slugile dumneavoastră...

— Ei, lasă, lasă, Leontievici, du-te de-ţi alină inima cu psaltirea.

Leontievici ieşi în săliţă şi începu iar să buchisească, iar stăpânul lui cu scufia roşie prinse să scormonească jeraticul cu o deosebită

plăcere. N-apucă însă Ivan să îngâne nici măcar un singur stih, când se auzi chemat iar:

— Ivan!

Ivan se ivi iar, smerit, în sală, împreunându-şi degetele şi plecându-se după cuviinţă:

— Ai dat rubla... ei, omului... care a venit ieri?

— Nu i-am dat-o, boierule!

— Atunci să i-o duci, sau să i-o trimiţi chiar mâine.

— N-am s-o duc şi nici n-am s-o trimit, boierule!

— Bine, dar îţi poruncesc eu!

— Îmi porunciţi un lucru nechibzuit.

— Aşa vreau eu.

— Nu-i dau nimic, boierule; e un beţivan, o să cheltuiască banii dumneavoastră la crâşmă. Ce, o rublă-i nimica toată?

— Nu-s banii tăi!

— Ştiu, sunt ai dumneavoastră; atunci, pentru ce mi-aţi încredinţat vistieria dumneavoastră spre păstrare?

Urmă o clipă de tăcere încărcată de mânie. Dar prea erau puternice argumentele lui Ivan, ca să i te împotriveşti, şi originalul nostru cu scufie roşie, plecându-şi supus arma logicii sale în faţa lui, vorbi ca pentru sine însuşi, dar cu glas tare:

— Hm! e adevărat, e adevărat, vistieria e sub paza lui! N-am ce-i face!

Fără să mai aştepte alte concluzii, Ivan se retrase în chilia lui.

În clipa aceea câinii din curte începură să latre îndârjiţi; cei patru căţei polonezi le ţineau isonul.

— Ivan!

Bietul bătrân nu se lăsă aşteptat.

— N-o fi intrat iar capra aceea?

— Vai de mine, boierule, cum o să intre capra? Atunci era lumină afară; iar acum poarta-i zăvorâtă.

Dulăii din curte se năpustiră într-altă parte, lătrând cu înverşunare; cei patru căţeluşi polonezi hămăiră şi mai aprig, de-ţi vuiau urechile, nu alta.

— Ei, boierule, nu zăpăie ei d-a surda! zise Ivan clătinând din cap, şi dădu să alerge spre ogradă, sprinten ca un băieţandru.

Fu întâmpinat însă în uşă de o mulţime de slujitori aprinşi la obraz, cu ochii tulburi, cu părul zburlit. Nu era uşor să pricepi ce vroiau să spună. Unora li se împleticea limba în gură, alţii turuiau ca moara neferecată; vorbeau mai mulţi deodată; şi toţi cu băutura

în nas. Aşa erau numeroasele slugi ale consilierului intim Şciurhov, omul cu scufia roşie. Întotdeauna de o cinste pilduitoare şi de o tărie neclintită atunci când era însufleţit de cauza binelui obştesc; dregător ager la minte şi mărinimos, omul acesta era un stăpân cât se poate de slab. Ba nu vroia să-şi necăjească un fin, dându-i o pedeapsă, ba un cumătru, ba un fiu sau nepot al bătrânului său fecior, un slujitor care fusese deosebit de preţuit de tatăl lui, dar mai presus de orice nu vroia să-şi încarce sufletul pedepsindu-şi aproapele. De aceea, cu bărbăţie şi cu o răbdare stoică, la care se adăuga o cinste desăvârşită, Ivan purta pe umerii lui toată grija casei, precum îşi poartă mereu carapacea grea o broască ţestoasă şi nu se desparte de ea decât la moarte. Ivan se plângea uneori de tovarăşii lui care trândăveau, dar niciodată de soarta sa, şi cu atât mai puţin de stăpânul sâcâitor. O! faţă de acesta nutrea o dragoste curată, dezinteresată şi-i era devotat până în vârful unghiilor şi al părului. Cuvintele „*e ruşine*” şi „*păcat*” erau piatra unghiulară a întregului codice moral al lui Ivan şi al stăpânului său.

Din frânturile pe care putu să le desluşească, Ivan înţelese că maimuţa ducelui de Kurlanda, scăpând pesemne din lanţ, se strecurase în grădina excelenţei sale, se poticnise într-un troian şi, văzându-se urmărită de dulăii din curte, se căţărase sprintenă pe zidul casei vecine şi stătea acolo agăţată ca o pisică.

— Afurisita! Uite-aşa îi clănţăne dinţii, zise unul. O fi din pricina frigului, sau, cine ştie, poate că vrea să muşte, ca şi stăpânu-său.

— Îi vicleană! urmă altul. Am vrut să-mi înfig furca în ea, şi numai ce-o aud că grăieşte ca oamenii.

— Lumea zice că în maimuţă, ca şi în şarpe, sălăşluieşte diavolul; de-o omori, ţi se iartă pe lumea cealaltă patruzeci de păcate, strigă un al treilea.

— Trebuie omorâtă! Omorâtă! strigă într-un glas întreaga cohortă bachică.

Auzind larma slugilor, Şciurhov ieşi în săliţă. Aflând despre ce era vorba, ceru cojocul calmâc şi spuse că vrea să vadă maimuţa ducelui de Kurlanda şi, de i-o fi cu putinţă, s-o prindă.

Fu declarat război, nu glumă! – un război între partide. Şciurhov şi oamenii lui făceau parte din partida lui Volânski, iar maimuţa din aceea a lui Biron. Cât ai clipi se alcătui o oaste aprigă. Noaptea, vremea rea, duhul războinic, totul era prielnic: cel mai viclean vrăjmaş poate cădea în capcană. Oastea porni, în frunte cu Ivan, care-i lumina calea cu un felinar, ferind-o de troiene şi de locurile

primejdioase. El era Murat[1] al acestei armate. Deşi proverbul spune: călare pe Ivan n-ajungi departe, Ivan al nostru nu avea să se facă de ruşine nici pe el, nici pe ceilalţi: îi călăuzea spre slavă. În urma lui păşea însăşi căpetenia oastei. Ciucurele de pe scufia lui roşie era punctul lângă care, la primejdie, trebuie să se adune laolaltă toată oastea, să învingă, sau să moară; era steagul partidei. Cojocul lui de oaie fâlfâia ca o togă; vătraiul din mână era baston de mareşal. Dintre ostaşi, unul venise înarmat cu o mătură, altul cu o perie de frecat pe jos, altul cu o furcă pentru oale, cu un lemn sau o tigaie. Uitându-se dispreţuitor la cel cu tigaia, Ivan îşi spunea parcă: asta nu-i armă împotriva duşmanului, asta-i scut împotriva săgeţilor lui! Celălalt, mânios, răspunse, în gând fireşte: „Mă voi întoarce cu scut sau pe scut!” În rezervă, un uriaş dog danez târa după el vreo cinci viteji, în care dogora flacăra bărbăţiei.

Lângă portiţa grădinii, oastea făcu un popas. Din dorinţa nestăvilită de a-şi cuceri cununi de lauri, după câteva clipe de odihnă ea porni înainte, spre locul luptei, strigând: „Robie sau moarte maimuţei ducelui de Kurlanda!”

Care nu le fu însă mirarea când maimuţa, îndată ce-l zări pe Şciurhov la lumina felinarului, strigă cu glas tânguitor:

— Excelenţa voastră, salvaţi-mă.

— A, vicleana! strigă careva. Cât îi ea de dobitoc, da’ ştie cui să ceară îndurare. Trebuie omorâtă!

— Omorâtă! întăriră ceilalţi într-un glas.

Oamenii erau gata să doboare sărmana făptură cu arme aducătoare de moarte.

— Staţi, opriţi-vă! strigă poruncitor Şciurhov. Nu mişcă nimeni! Ivan şi numai Ivan, înainte, după mine!

Oştenii lăsară armele în jos şi rămaseră nemişcaţi. Uimirea tuturor crescu când maimuţa strigă din nou spre Şciurhov, care se apropiase de ea:

— Fie-vă milă, Andrei Ivanovici, pentru dumnezeu! Sunt frânt, zgâriat, amorţit de frig: abia se mai ţine sufletul în mine; scăpaţi-mă de dulăii dumneavoastră şi de oamenii dumneavoastră, care sunt şi mai răi, şi mai turbaţi decât câinii.

— A, dumneata erai, dragă Zouda? Ce vânt te-a adus încoace? exclamă Şciurhov, scăpând din mână vătraiul. Ivan! Ajută-mă.

Nici nu apucase să rostească bine această poruncă, că bunul său

[1] Mareşal al Franţei. În timpul campaniei lui Napoleon împotriva Rusiei (1812) – comandant al cavaleriei.

slujitor se şi apucase s-o aducă la îndeplinire. În dreptul locului unde stătea agăţat, abia ţinându-se de pietre, sărmanul Zouda, zdrelit tot, fură aşternute cojoace, şi secretarul ministrului de cabinet sări de pe stânca lui leucadică[1] peste aşternutul astfel pregătit. De astă dată căzu pe moale; lovit însă cum era din căderea anterioară, speriat de câini şi de oamenii lui Şciurhov, şi pe deasupra înţepenit de frig, nu mai putu să se mişte. Şciurhov însuşi, împreună cu Ivan (ceilalţi eroi ai acestei seri nu mai erau în stare să facă nimic), înjghebară o targă din braţele lor şi-l duseră astfel în casă pe mărunţelul secretar, nins din cap până în picioare, de parcă ar fi fost pudrat cu zahăr; îl dezbrăcară, îl culcară în pat şi turnară în el un ceainic întreg de ceai verde, aromat (pe vremea aceea încă nu erau samovare). Lângă patul lui Zouda apăru o figură nouă: un pitic care nu luase parte la expediţie, dar care o urmărea cu luare-aminte de departe.

Volânski fu înştiinţat îndată că secretarul lui îşi va petrece noaptea în casa prietenului său. Dar uitasem să mai spun că o urmare a acestei aventuri a fost şi pierderea unui papuc: sunt încredinţat că această remarcă îi va fi de folos viitorului istoric original cu scufia roşie pe cap, ca şi pentru dezvinovăţirea mea, dacă mi-ar reproşa careva că denaturez adevărul istoric.

Capitolul VI

CÂINELE-CAL

În vremurile acelea, când omul era umilit, coborât până la animalitate, dobitoacele, mânate parcă de un simţământ de simpatie, îndeplineau fel de fel de treburi omeneşti.[2]

A doua zi Zouda, întremat, şi buna sa gazdă – cel dintâi în halat şi cu scufie, celălalt cu scufie şi cu flanelă albastră vărgată – se plimbau prin salon şi discutau despre ceva care-i frământa adânc: despre mijloacele prin care putea fi cloborât odiosul favorit. Ivan aşezase frumos pe scaune, ca la prăvălie, strălucitoarele veşminte

[1] Stânca leucadică – cap în partea de sud a insulelor Leucade din Marea Ionică; de aici, după legendă, în fiecare an era aruncat în mare un criminal, pentru a răscumpăra păcatele locuitorilor insulei. (mitologie).

[2] În ediţia din 1835, sub acest epigraf se afla menţiunea: „Autorul”. În ediţiile următoare această menţiune a dispărut.

ale stăpânului său, peruca şi celelalte piese, destinate unei măreţe apariţii în lume a excelenţei sale, şi le curma din vreme în vreme convorbirea, stăruind pe lângă stăpânul lui să-şi înceapă toaleta. Îl ruga, îi reamintea, căuta să-l înduplece, în sfârşit se mânia şi-l ameninţa că o să plece să-şi vadă de gătit la bucătărie. Pentru Şciurhov, care se simţea la largul lui în ţinuta de casă, această invitaţie echivala cu propunerea de a-şi pune cătuşe. Se simţea atât de bine cu scufia cea roşie şi cu flanela vărgată! Şi iată că vor să-i răpească fericirea libertăţii casnice, ca să-l ferece în platoşa hainei de brocart, să-i împovăreze capul cu hălăciuga de păr calp, grea ca o chivără.

În vreme ce în sufletul său se dădea lupta dintre lenevie şi necesitate, sosiră prietenii lui Volânski: Perokin şi contele Sumin-Kupşin, amândoi duşmani înverşunaţi ai neadevărului, şi de aceea, duşmanii lui Biron, amândoi stâlpi de neclintit ai patriei şi ai tronului. Ei nutreau convingerea că numai acela este un dregător vrednic de respect, care uită de sine când este vorba de interesul obştesc, căruia nu-i e teamă să spună adevărul în faţă puternicilor zilei, în apărarea celor asupriţi şi lipsiţi de ocrotire, şi care este gata să-şi dea viaţa pentru acest adevăr. Nu în vorbe, ci în fapte îşi manifestau ei aceste convingeri. Şi vorba le era la fel cu fapta. Pentru acţiunile lor ei nu alegeau căi întortocheate, tenebroase, chiar dacă aceste acţiuni erau îndreptate împotriva duşmanilor lor: în societate, la senat, ba chiar şi la palat, în faţa împărătesei, ei dezvăluiau pe faţă tot răul. Din această pricină dobândiseră în societate faima unor cârcotaşi. Însăşi împărăteasa, deşi încredinţată de dreptatea lor şi de devotamentul lor faţă de dânsa, îi socotea nişte oameni cicălitori. Niciunul din ei nu fusese vreodată jignit personal de către Biron, însă amândoi se răzbunau împotriva lui pentru sângeroasele jigniri aduse patriei.

Zărind capul unuia din oaspeţi iviridu-se în uşă, Zouda fugi repede din odaie.

— Eşti gata, frate Andrei? întrebă Perokin, strecurându-şi anevoie trupul greoi prin canatul deschis al uşii, după ce-şi arătase capul uriaş cu ochi leonini, bulbucaţi. He, he! văd că zăboveşti ca o babă.

— Doar n-ăi fi o căţeluşă de la palat, ca să leneveşti atâta, adăugă aprins contele Sumin-Kupşin, un bătrânel coliliu, cu spinarea încovoiată ca o arcadă de criptă, abia mişcându-se cu ajutorul unui baston uriaş. Ruşine să-ţi fie! Dacă nu mă înşală ochii,

parcă l-am zărit aici şi pe Zouda, în halat. Un secretar în halat în faţa unui consilier intim!... Una ca asta nu s-a mai pomenit în Rusia! Of, of, Andrei Ivanovici, o să-i strici pe toţi cei dimprejurul tău. Aşteaptă puţin, o să ne punem noi pe capul tău cu altfel de rânduieli.

Roşind şi fâstâcindu-se ca un copil prins de pedagogul lui că face o poznă, Şciurhov începu să se îmbrace repede şi, poticnindu-se, răspunse cu sfială, privind rugător:

— Zouda este bolnav, s-a lovit rău ieri... Haide, Ivan, mai repede!

Slujitorul, fâstâcit ca şi stăpânul lui, nu observă că îi pusese peruca de-a-ndoaselea, acoperindu-i faţa cu ea. Fără a manifesta nici cea mai mică enervare, Şciurhov întoarse peruca aşa cum trebuia şi îndrăzni, în sfârşit, să pună şi el o întrebare.

— Ei, dar ce e azi de vă zoriţi atâta?

— Cum, nu ştii? N-ai primit bileţelul nostru? săriră în acelaşi timp Perokin şl Sumin-Kupşin, cu mirare în glas şi în priviri.

— Nu ştiu, n-am primit nimic!

— E cu neputinţă! Ivan, n-ai primit nimic pentru stăpânul tău?

Ivan ar fi putut să răspundă: am curăţat hainele, am ţesălat caii, am gătit şi aşa mai departe; însă în felul acesta el şi-ar fi învinuit stăpânul, ceea ce i-ar fi fost mai greu decât să ia toată vina asupră-şi. Nu răspunse decât atât:

— Nu, boierule, nimic. Să-l întrebăm poate pe pitic.

Fu chemat piticul lui Şciurhov. O viclenie morocănoasă se desluşea pe faţa lui zbârcită şi galbenă, semănând cu nişte manşete vechi, de Alengon.

— Am văzut în săliţă o hârtie, mormăi el mohorât, mişcându-şi obrajii cu pielea încreţită ca buzele mopşilor, da’ cine dracu a adus-o nu ştiu: dormeam pe laviţă.

Intră Zouda, îmbrăcat cuviincios şi, îndată ce auzi despre ce se vorbea, se repezi în săliţă şi, într-adevăr, găsi hârtia. Şciurhov o desfăcu şi începu să citească. În vremea asta Kupşin îl ameninţă cu bastonul pe pitic, strigând mânios:

— O, dacă nu m-aş teme de păcat, aş strivi lighioana asta scârnavă cu chipul satanei. Ieşi afară, ticălosule. La bucătărie!

Piticul începu să se smiorcăie jalnic şi, ieşind din odaie, îşi blestemă printre lacrimi traiul la un stăpân atât de rău, care îngăduie unor boieri străini să-i ocărască în propria lui casă slugile credincioase.

— În sfârşit, slavă domnului, zise Şciurhov făcându-şi semnul

crucii, împărăteasa ne-a fixat pentru astăzi audienţa, mult aşteptata audienţă, pe care i-o cerem de atâta vreme.

Zouda dădu din cap, oftă şi zise:

— Părerea mea e că această acţiune nu poate decât să dăuneze întregii cauze. E încă prea devreme!

— Dacă am sta să isprăveşti dumneata toate planurile, să le tot cerni şi să le pritoceşti, obiectă contele Kupşin, înfierbântându-se, ar trebui să aşteptăm ziua judecăţii de apoi. Nu, domnul meu, noi ăştia, cu mintea noastră cea proastă, ne rugăm lui dumnezeu şi trecem fără zăbavă la fapte: noi socotim că tocmai acum e clipa potrivită! Dă-ne voie, dragul meu, să-ţi arătăm chiar ţie în ce stare de plâns aţi adus voi lucrurile, cu toată isteţimea, înalta învăţătură şi mintea voastră ageră, şi cum credem noi că se mai poate îndrepta totul, fireşte, cu ajutorul celui de sus; fără acest ajutor, totul e zădărnicie. Şi acum, rogu-te, vâră-ţi în buzunar compasul şi măsurătoarea minţii şi priveşte cu inimă bună, cu gândul curat, ceea ce vrem să înfăptuim; abia după aceea să vii cu obiecţiile tale. Caută să pătrunzi şi tu adânc în ce vom spune, Andrei Ivanovici, şi dă-ne o mână de ajutor la curte. Noi n-o să ne facem prea lesne ascultaţi – suntem priviţi ca nişte zurbagii; s-ar putea să şi scăpăm o vorbă prea mult; tu însă poţi să ne sprijini: împărăteasa îţi arată mai multă bunăvoinţă decât nouă: de cum îţi aude cineva susurul blând al vorbelor, fără să vrea îşi deschide urechile, iar inima prinde şi ea glas din graiul tău.

— Oho! dacă într-adevăr e aşa cum spuneţi, o să facem tot ce putem şi tot ce trebuie, zise Şciurhov, care se dichisea de zor.

Ochii îi străluceau, mişcările şi vorba lui erau acum hotărâte, ca şi cum Kupşin i-ar fi injectat în vine sânge proaspăt, fierbinte, şi dacă în clipele acelea i s-ar fi încredinţat comanda unui escadron de viteji, l-ar fi dus năvalnic la atac, în toiul luptei. Era ca un foc sacru, peste care trebuia să presari tămâie, ca să se aprindă cu flacără.

„Ce nu e în stare să facă acest cap luminat! gândea în sinea lui Ivan, ascultând înduioşat laudele aduse stăpânului său şi privindu-l cu o mândrie maternă. Ehei, de n-ar da nas slugilor, ar fi numai bun pentru locul ducelui!”

Contele Sumin-Kupşin urmă:

— Volânski s-a smintit de tot din pricina moldovencei lui, o ştim prea bine, domnule Zouda; cu toate că nu tragem pe nimeni de limbă, ştim prea bine totul. În vremea noastră bârfeala e în floare:

fără să vrei, afli lucruri pe care n-ai fi vrut să le auzi nicicând; sufletele mici şi limbile lungi sunt gata de orice ticăloşie; cine nu ajunge la urechea favoritului, caută să intre sub pielea cinovnicilor de mâna a doua şi aşa mai departe, după cum au prilejul. Bine văzuţi sunt numai cei ce ştiu să şoptească la ureche. N-ai nicio grijă, şi cameristul meu, şi majordomul tău, şi mămiţica acestuia, toţi îşi au iscoadele lor. Se ştie, de altfel, că sula n-o poţi ascunde-n sac. Va să zică, ştim că fratele Artemi şi-a pierdut de tot capul, că s-a moleşit, de parcă ar fi zăcut luni de-a rândul. A ajuns fricos ca un iepure, nu pentru el – o! n-a ajuns până acolo şi nici nu va ajunge vreodată, sunt încredinţat de asta; păzind cinstea şi liniştea moldovencei, el îl lasă însă pe Biron să-şi facă de cap, privind nepăsător cum duşmanul cel mai crâncen al Rusiei o jefuieşte, o duce de râpă. Sărmane Artemi! Ce cumplit te-a prins diavolul în mrejele lui!... Tu însuţi ai fost întotdeauna cel dintâi împotriva favoritului; îţi ieşeai din fire îndată ce vedeai că cineva se împotriveşte planurilor lui Volânski; ai fi fost în stare să scoţi ochii oricui; acum însă eşti gata să dai îndărăt. E tot atât de limpede şi de adevărat, pe cât e de adevărat că doi şi cu doi fac patru – că soarta amicului nostru atârnă de acelaşi lănţişor cu taina moldovencei. Îndată ce-ar întreprinde cel mai mic lucru împotriva lui Biron, domniţa ar fi făcută cu ou şi cu oţet; iată de ce se teme nefericitul care a nimerit în această capcană, pregătită cu iscusinţă. De ce să ascundem adevărul, domnule Zouda!

— Cine poate şti, spuse Perokin cu negrăită amărăciune, până unde va ajunge mânia împărătesei când va afla că Volânski i-a ademenit favorita, că i-a stricat jucăria preferată!... (Zouda dădu să se împotrivească, dar cel ce vorbea îi făcu un semn să tacă.) Dacă-i într-adevăr aşa, sau nu tocmai aşa, nu ştim: socotim că e ruşinos pentru noi să intrăm în astfel de amănunte; dar favoritul are martori... s-ar putea ca în mâinile lui să se afle şi hârtii: mai e nevoie de alte mărturii împotriva lui Artemi Petrovici? În orice caz, face un lucru necugetat, ruşinos, săvârşeşte un mare păcat!... N-are cum să se dezvinovăţească. Dar n-avem încotro, ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat. Acum lucrul cel mai de seamă este să ne salvăm prietenul, chiar împotriva vrerii sale şi, de va fi cu putinţă, să salvăm prin el Rusia, măicuţa noastră. Biata Rusie: nu lapte, ci sânge se stoarce din pieptul tău. Vom jertfi pentru tine tot ce ne este mai scump pe lume iar după aceea – ce-o vrea dumnezeu!...

Adânc mişcat, Perokin se opri, ca şi cum ar fi vrut să-şi adune

puterile, pentru a da desluşiri în ce privea lupta grea pe care era hotărât s-o pornească, apoi urmă cu multă însufleţire:

— Inima mi-a şoptit că n-avem decât o singură cale, un mijloc extrem, dar hotărâtor. Nu e timp de pierdut. Uite care-i mijlocul: Volânski nu-şi iubeşte nevasta, pe sărmana mea soră, e limpede. Ce să-i faci? Dragoste cu sila nu se poate! Pesemne, pricina acestei răceli din partea lui e şi faptul că ea nu i-a născut niciun copil. I-am scris surorii mele, dezvăluindu-i aproape întregul adevăr, şi am căutat s-o conving, în numele binelui obştesc, să consimtă la divorţ. Noi o să mergem chiar acum la împărătească şi o să-i povestim cum a fost atras prietenul nostru într-o intrigă amoroasă cu domniţa, cum a căutat Biron să complice în fel şi chip această intrigă – o să-i înfăţişăm şi dovezi scrise în acest scop – şi o s-o implorăm pe maiestatea sa să-i îngăduie lui Volânski să divorţeze de soţia lui. Suntem încredinţaţi că împărăteasa va putea fi lesne convinsă – ea o adoră pe domniţa moldoveană; slujitorii bisericii nu se vor împotrivi câtuşi de puţin. Astfel Volânski va ieşi din povestea asta curat ca lacrima, iar împărăteasa va fi serios prevenită împotriva favoritului ei. Atunci îi vom înfăţişa în culorile cele mai puternice starea de lucruri nenorocită din Rusia, îi vom arăta ca nişte supuşi devotaţi că pentru a salva patria de jaful şi pustiirea sistematică, pentru izbăvirea împărătesei înseşi de judecata urmaşilor, ea trebuie să-l înlăture de lângă dânsa pe kurlandez şi să încredinţeze lui Volânski cârma – nu cârma statului, ci a treburilor publice.

— Dar sora ta?... întrebă Şciurhov.

— Asta-l priveşte pe el, nu pe tine, îl întrerupse ferm contele Kupşin. Acolo unde este vorba de binele patriei, nu există nici soră, nici frate, nu există rudenie. E o jertfă grea pentru bunul nostru Piotr, cine nu-şi dă seama de asta? Dar eu însumi am pus cel dintâi degetul în această rană şi sunt încredinţat că nu există nicio altă ieşire. Ce ai de spus, Zouda?

— Ce să am!...

Zouda fremăta de uimire şi de bucurie; era gata să cadă la picioarele acestor înalţi dregători, spunându-şi că o singură clipă de nobilă inspiraţie poate să facă uneori mult mai mult decât toate calculele minţii, amănunţite, pline de perspicacitate.

— Şi acum, continuă contele Kupşin, după ce vom cere binecuvântarea cerului, să ne sfătuim cum să-i vorbim cât mai înţelept măicuţei împărătese: bun e un cap, da’ mai bune-s două! Numai acea sfătuire nu-i bună unde unii caută să facă pe deştepţii

– ăsta-i semn că cei adunaţi acolo se gândesc mai mult la ei înşişi decât la binele obştesc.

Se închinară şi făcură trei mătănii până la pământ în faţa icoanei mântuitorului; pilda lor fu urmată şi de Ivan, care era pătruns de o adâncă evlavie; nu-l socoteau de prisos între ei sau primejdios la acea sfătuire între prieteni. Se apucară apoi să chibzuiască ce anume va trebui să spună fiecare dintre cei trei demnitari, care urmau să fie primiţi în audienţă de împărătească: chibzuiala nu ţinu mult – fiecare avea să spună ceea ce-i învăţa dumnezeu pentru binele patriei. Şi iată-i gata să pornească la palat, însufleţiţi de nobilele şi înălţătoarele lor năzuinţe; între timp se petrecu însă ceva cu totul neaşteptat.

Piticul lui Perokin ascultase la uşă. Piticul acesta, deşi mai puţin hidos decât piticul lui Şciurhov, nu era mai puţin viclean şi răutăcios. Furişându-se tiptil, se lipise de gaura cheii, cu răsuflarea oprită, numai urechi. Zouda cercetase săliţa, ca să vadă dacă nu trage careva cu urechea, dar îl zărise pe piticul lui Perokin moţăind pe o laviţă în celălalt capăt al încăperii – cu atâta sprinteneală ştiuse vicleanul pitic să înlăture orice bănuială! Aflând de cele puse la cale de prieteni, stârpitura se strecură încetişor, pieziş, din săliţă în curte şi de acolo drept la prietenul lui, hidosul pitic al lui Şciurhov.

— Orice s-ar întâmpla, îi spuse el acestuia, după ce-i povesti tot ce se pusese la cale, chiar dacă ar fi să te prefaci într-o pasăre şi să zbori, dă-i de ştire ducelui, cât mai repede, despre aceste lucruri.

Pocitania rânji şi pieile ce-i atârnau pe obraz începură să-i tremure. Această însărcinare – o adevărată comoară pentru el – era o bucăţică bună pe un stomac hămesit. Nici că s-ar fi putut găsi prilej mai nimerit să se răzbune împotriva lui Perokin şi a prietenilor săi.

— Du-te înapoi, totul se va face, răspunse el şi se rostogoli de-a berbeleacul spre bucătărie, de unde înşfăcă o halcă de carne, o sfâşie cu dinţii, fluieră şi chiui: Udalaia, na, na, na!...

În faţa lui răsări ca din pământ uriaşul dog danez, mai înalt decât el; câinele începu să se gudure pe lângă pitic, scheunând de bucurie şi dând din coadă, apoi mirosi bucăţile de carne, dar nu îndrăzni să le apuce.

— Fă-mi şi tu mie un bine, zise Michiduţă, mângâind câinele pe spinare.

Dogul pricepu îndată ce vrea şi se struni ca un cal de călărie bine

antrenat; piticul încălecă pe el; cu o mână îi înşfăcă grumazul, ca pe o coamă de cal, iar cu cealaltă aruncă peste poartă o bucată de carne; câinele o luă la fugă într-acolo, apucă bucata de carne şi, spulberând zăpada sub picioare, porni ca vântul, purtându-şi călăreţul de-a dreptul spre Palatul de vară, care se afla doar la vreo sută de stânjeni de casa lui Şciurhov.

Michiduţă nu făcea pentru întâia oară o călătorie ca aceea. Bucefalul[1] lui îl mai dusese şi la Gostinâi-dvor, şi la poştă. Câinele-cal era cunoscut prin partea locului. Nu-i greu de ghicit de ce ţinea dogul la pitic; el îi dădea de mâncare, în timp ce alţii uitau de această îndatorire.

Ajungând la intrarea din dos a Palatului de vară, piticul sări de-a dreptul în cerdac, întrebă de cine trebuia, spuse ce avea de spus, întocmai precum auzise, îşi primi răsplata, sări iar pe calul său, care-l aştepta cuminte, îi dădu răsplata lui câinească, adică cealaltă bucată de carne, şi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, fu într-o clipă acasă, vesel în adâncul sufletului pentru isprava săvârşită. De bucurie, aruncă slugilor un ban de zece copeici.

— Na-vă, măi, beţi pentru sănătatea lui Udalaia! strigă el, şi toate slugile băură în sănătatea câinelui-cal.

Prietenii noştri erau gata să pornească spre palat, când deodată sosi o ştafetă din partea ducelui, cu un răvaş al luminăţiei sale.

— Ce veşti-s? strigară prietenii.

Rupseră peceţile misivei şi într-adevăr o veste ciudată, cu totul neaşteptată, le luă graiul, îi încremeni. Iată ce scria în hârtie:

„Maiestatea sa imperială mi-a poruncit să vestesc pe excelenţa voastră că audienţa ce v-a fost fixată se amână pentru altă zi, care nu a fost încă hotărâtă. Totodată mi s-a dat poruncă să vă încunoştiinţez că toate doamnele şi toţi cavalerii care au acces la curte sunt poftiţi să se înfăţişeze în ţinută de gală astăzi, la ora unu după-amiază, în locuinţa lui Pedrillo, la cumetria soţiei sale, capra palatului.

Semnat cu propria mână: Ernst, duce de Kurlanda”

Răvaşul fusese trimis pe numele excelenţei sale Andrei Ivanovici Şciurhov. Ştafeta ducelui aflând, ca din întâmplare, că în casa domnului consilier intim se mai aflau şi *Hofintendant*-ul Perokin şi senatorul conte Sumin-Kupşin, le înmână şi acestora câte o

[1] Calul preferat al lui Alexandru Machedon (356-323 î.e.n.).

înştiinţare asemănătoare.

Multă vreme după plecarea curierului prietenii rămaseră încremeniţi, ca loviţi de trăsnet. Înjosirea, ruşinea, mâhnirea le sfâşiau sufletul.

— Ce cruntă batjocură! spuse, într-un târziu, Perokin, înciudat, răsuflând greu.

Contele Kupşin tremura tot din pricina înjosirii ce le fusese adusă şi lovea în tăcere cu bastonul în podeaua care n-avea nicio vină.

Şciurhov gemea.

Porniră tustrei spre casa lui Volânski, adânc încredinţaţi că halul acela de înjosire a demnităţii boierilor ruşi avea să-l răscolească adânc, să-i fie imbold la o nobilă răzbunare.

Capitolul VII

CUMETRIA CAPREI

Păziţi-vă ca nu cumva
În lup să se prefacă blânda capră.

Et toi, Brutus?...[1]
Voltaire[2]

Ştiu toate singură, baţi gura-n van,
Cumătru mi-i acest guzgan!
Krâlov[3]

Şi Volânski fusese invitat la cumetria jumătăţii patrupede a lui Pedrillo, care avea loc la locuinţa acestuia. El nici nu stătuse să se gândească că era înjositor ca un ministru de cabinet, în loc să se

[1] Şi tu, Brutus?... (fr.) (n. t). Cu aceste cuvinte, după legendă, împăratul roman Caius Julius Caesar (100-44 î.e.n.), rănit de moarte, s-a adresat prietenului său Marcus Junius Brutus (85-42 î.e.n.), părtaş la complotul republican împotriva lui Caesar.

[2] „Şi tu, Brutus!...” – ultimele cuvinte rostite de Cesar în tragedia shakespeareană „Iuliu Cesar”. Însă tragedia lui Voltaire (1694-1778) „Brutus”, consacrată căpeteniei complotului împotriva lui Julius Caesar, complot republican numai în aparenţă, şi aristocratic, în fond, îl idealizează pe Lucius Iunius Brutus, dând o tălmăcire nouă, republicană, acestui personaj.

[3] Din fabula „Sfatul şoarecilor” de Krâlov.

ocupe de treburile statului, să ia parte la o distracţie năstruşnică, nemaivăzută şi nemaiauzită. Nu de asta îi ardea lui acum, când judecata îi era întunecată de încurcătura în care intrase şi în care o atrăsese şi pe domniţa Lelemico, mulţumită lui Biron, binevoitorul său prieten. El nu se simţea jignit de acea invitaţie; după seara în care inima lui cunoscuse atâta fericire şi atâtea chinuri, această inimă nu mai era în stare să se oprească asupra vreunui alt simţământ. Jura să se răzbune cumplit împotriva vrăjmaşului său pentru bătaia aceea de joc, apoi renunţa îndată la gândul lui, de teamă să nu o expună pe sărmana domniţă dezonoarei şi înjosirii, mâniei împărătesei, şi să-i pricinuiască cine ştie ce nenorocire. Numai gândul că s-ar putea întâmpla aşa ceva era de ajuns să-i îngheţe sângele în vine. În sinea lui, Volânski se împăca pentru câteva clipe cu Biron, socotind ca o faptă nobilă tăcerea pe care o păstrase acesta în legătură cu seara aceea nefericită, când în realitate tăcerea aceasta nu era decât rezultatul unui calcul rece, rafinat. Alteori se hotăra să scrie soţiei sale – acelei făpturi minunate atât de gingaşe la suflet, care-l iubea nespus şi care niciodată, de când erau împreună, nu-i dăduse vreun prilej de nemulţumire; hotărâse să-i dezvăluie întreaga lui ingratitudine, întreaga lui nechibzuinţă, şi s-o roage să se întoarcă cât mai repede la Petersburg, pentru a-l scăpa de el însuşi. I se întâmplă chiar în aceste zile să verse lacrimi de căinţă. Dar acest acces de trezire a conştiinţei şi raţiunii fu de scurtă durată: era de ajuns un singur gând la Marioriţa, la sărutarea ei de foc – şi toate intenţiile lui frumoase dispăreau ca umbra unui nouraş trecător; atunci, sufletul lui aştepta lacom cupa plăcerilor ce nu fusese golită până la fund. „Mai aşteaptă puţin, îi şoptea diavolul ispititor – patima, nu ţi-am arătat încă întregul univers al încântărilor divine; îţi voi deschide palate pline de minuni. Norocosule! Ştii că fericirea pe care tu ai dobândit-o atât de uşor un altul ar fi plătit-o bucuros cu focul gheenei, iar tu nu vrei să plăteşti pentru ea nici câteva ceasuri de chin pământesc? Priveşte-o: preţuieşte comoara pe care o stăpâneşti şi – fii un mişel, lipseşte-te de ea, dacă poţi, în faţa ameninţărilor soartei şi ale oamenilor.”

Şi nefericitul se lăsa iar covârşit de patimă, sau, poate, numai de iureşul închipuirii sale aprinse. „Dacă va afla Marioriţa că sunt însurat? gândea el. Ce o să facă dacă va auzi acest lucru în societate, în mijlocul prietenelor, poate chiar în prezenţa împărătesei! O să se trădeze, o să se nenorocească şi pe ea, şi pe

mine. Şi chiar dacă va şti să-şi ascundă tulburarea, cum o să mai dau eu ochii cu ea? Ce o să-i spun? Cum să-i cer iertare? Nu! Mai bine să preîntâmpin totul eu însumi, să-i dezvălui într-o scrisoare tot adevărul. Pasiunea va îndreptăţi fapta mea. Nu văd alt mijloc pentru a o feri de un nou chin. Mai devreme sau mai târziu, tot va trebui să afle; e de ajuns că am tăcut două-trei luni; odată şi odată trebuie să vină deznodământul. Pentru salvarea mea nu a mai rămas decât doar divorţul. Cred c-o să izbutesc... Fie ce-o fi!”

Dar toate acestea erau spuse în vârtejul pasiunii, în amăgirea speranţelor – greu însă puteau fi înfăptuite. Părea că în sufletul lui se strecuraseră gânduri necurate, lacome. Parcă nu mai era nobilul, inspiratul Volânski, în asemenea hal îi încleştaseră din toate părţile mintea şi inima mrejele diavolului, necugetarea şi dragostea lui.

Îi scrise domniţei; cine avea să-i ducă însă scrisoarea? Nu cumva adăuga o nouă nesocotinţă la cele vechi, nu cumva avea să o facă pe Mariorița şi mai nefericită? Altădată ţiganca îi îndeplinea poruncile atât de repede, cu atâta pricepere; acum, însă, nici vorbă ca această femeie ciudată, stranie, care semăna atât de mult cu domniţa şi se perpelea pentru fericirea şi tihna Marioriţei, ca şi cum această fericire şi tihnă ar fi fost chiar ale ei, ba chiar mai mult decât ale ei – nici vorbă să primească acea însărcinare. Cât de crunt îi plătea ea lui Volânski pentru dragostea lui vinovată! Ţiganca era mai nepotolită decât propria lui conştiinţă, îl urmărea pretutindeni. Când se ducea la palat – ţiganca era acolo, în piaţa palatului, lângă intrare, şi-i făcea semne din cap, arătându-i cerul; când ieşea de la palat, neînduplecata era tot acolo şi iar îi amintea de cel de sus. Se gândea s-o pună la locul ei: cum îşi îngăduie să-i amintească de îndatoririle lui?...

Aşadar, cum să trimită bileţelul? Fusese chemat la cumetria caprei. Iată un prilej de a se duce la palat şi a o încunoştinţa pe împărătească de toate cele pregătite pentru nunta lui Kulkovski, întrebând-o dacă binevoieşte să hotărască ziua ceremoniei. Poate o vede şi pe Mariorița. Poate izbuteşte să-i dea scrisoarea.

Caii porniră în goană spre palat. Omătul apucase să acopere urmele caleştii, în clipa când triumviratul prietenilor, însoţit de mărunţelul Zouda, ajunse în dreptul casei lui. Ce era de făcut? Perokin declară că el nu merge la caraghioasa cumetrie a caprei, chiar dacă poruncise împărăteasa. Şciurhov şovăia: el ar fi vrut să se întoarcă la scufia-i roşie şi la flanela vărgată, la căţeluşii leşeşti, la credinciosul său Ivan, la sfânta lenevire, la libertate, la acel

minuscul univers care-i înlocuia tot ce se petrecea pe uriaşul glob pământesc. Contele Sumin-Kupşin hotărâse să se ducă, dar jura că va înşira în faţa împărătesei toate înjosirile la care favoritul supunea pe boierii ruşi, purtându-i de lănţişorul măscăricilor sau ferecându-i în lanţuri de ocnaş. Ceilalţi doi prieteni, văzând cât era de hotărât, făcură legământ că aveau să împartă cu el primejdiile şi izbânda acelei zile.

În timp ce străbătea piaţa palatului, Volânski nu cuteza să se uite afară pe geamul caleştii, de teamă să nu-şi vadă conştiinţa, întruchipată în ţigancă.

O găsi pe împărătească tocmai în clipa când ieşea din apartamentele interioare. Biron îi ţinea braţul cu aerul unui preasupus servitor.

— Aşteptaţi puţin, zise ea, întorcându-se din drum. Vreau s-o binecuvântez pe Lelemico a mea, *ca s-o feresc de deochi*.

Într-o uşă mai depărtată apăru ca într-o cadră chipul palid, dar tot atât de minunat ca şi mai înainte, şi trupul zvelt al fecioarei orientale. Nu ştiu dacă am spus că împărăteasa găsea o deosebită plăcere s-o gătească în fiecare zi altfel, după gustul ei; ca pe o păpuşă, ea încerca pe Mariorița veşmintele feluritelor popoare, iar uneori capriciul împărătesei îmbina câteva porturi laolaltă. Îi plăcea să se joace îndeosebi cu părul negru, bogat al domniţei: ba îl lăsa să cadă în voie, ba îl aranja în bucle dese de-a lungul obrajilor şi al gâtului, ba îl împletea în două cozi care apăreau de sub un mic fes auriu sau i le înfăşură în jurul capului sub căciuliţă de sobol, ori i-l împletea într-o singură cosiţă deasă, care-i ajungea până aproape de călcâie. Şi întotdeauna îţi venea să-i spui domniţei, fără a da greş: „Frumoasă eşti, porumbiţo, oricum ai fi înveşmântată!”[1] În ziua aceea Mariorița era îmbrăcată ca în ţara ei, în port moldovenesc. Zărindu-l pe Artemi Petrovici, se aprinse la faţă, apoi păli iar. Aceste schimbări fură atât de repezi, încât abia le-ar fi putut desluşi cineva. Împărăteasa o chemă lângă dânsa, o binecuvântă cu semnul crucii, o sărută pe frunte şi pe ochi, apoi întorcându-se spre ministrul de cabinet, adăugă:

— Am avut dreptate atunci când ţi-am spus că mi-e teamă să nu mi-o deochi pe Lelemico a mea. Ţi-aduci aminte?...

Volânski se sili să zâmbească, dar zâmbetul lui păru atât de nefiresc, încât semăna mai mult cu o strâmbătură; se îngălbeni, căută cuvintele, dar nu le găsi. În vorbele împărătesei era atâta

[1] Din povestirea în versuri „Sufleţelul” de I. Bogdanovici, cartea a doua.

adevăr ucigător! Neştiind nici ea ce să facă, domniţa săruta mâinile împărătesei şi în aceste alintări căuta să se ascundă de privirile iscoditoare, îndreptate asupra ei.

— Ei, vezi? Dumneata nu-ţi mai aduci aminte! zise împărăteasa, întorcându-se şi luând braţul lui Biron ca să se sprijine pe el. Vezi, femeile au o memorie mai bună!

— Vă cer iertare, maiestate... treburile de stat... grijile... răspunse Volânski încurcat, fără să-şi rostească răspunsul până la capăt.

Împărăteasa continuă zâmbind:

— Of, of, Artemi Petrovici, nu degeaba se spune că eşti rău de ochi. Orice-ai zice, dumneata te ai bine cu necuratul! Mă crezi oare că eu însămi aş vrea câteodată să mă supăr un pic pe dumneata? Ajunge să te uiţi însă o dată la mine şi, cu toate că sunt stăpânitoarea unui imperiu atât de puternic, mă dau biruită...

În clipa aceea ducele îşi retrase braţul cu o mişcare atât de brutală, încât împărăteasa se clătină, trupul ei greoi se aplecă pe o parte şi ar fi păţit desigur ruşinea şi neplăcerea de a cădea, dacă sprintenul ministru de cabinet, înviorat de gluma măgulitoare a împărătesei, n-ar fi sprijinit-o la vreme, trecând în locul lui Biron.

— Ce-i cu dumneata, duce? întrebă ea supărată, roşie la faţă.

Dar mânia ei nu dură decât o clipă. Împărăteasa era femeie şi răstălmăci îndată în felul ei ciuda ducelui. Îşi retrase uşor la rândul ei mâna dintr-a lui Volânski, mulţumindu-i, totuşi, cu o binevoitoare înclinare a capului, apoi o întinse lui Biron şi acesta nu îndrăzni s-o refuze; împărăteasa clătină din cap în semn de dojană la adresa favoritului ei şi rosti pe un ton prietenesc:

— Ce-i cu dumneata, dragul meu Ernst?... Dacă ţi-a revenit cumva accesul de ieri, odihneşte-te: nu doresc să mă însoţească nimeni în afară de dumneata...

După aceste vorbe, cine s-ar mai fi putut gândi să-l doboare pe favorit în mintea şi în inima ei? Cel ce s-ar fi gândit s-o facă era sortit nefericirii! Avusese dreptate Zouda când îi prorocise lui Volânski înfrângerea încă de la începutul luptei împotriva lui Biron. Dar cine poate să dezlege tainele inimii omeneşti, acest sfinx ale cărui toane nu au fost încă niciodată dezlegate, acest vârcolac ale cărui metamorfoze nu pot fi ghicite? O singură clipă – şi împărăteasa putea să fie alta.

Lui Volânski nu-i făcu plăcere, dar fu nevoit să-şi cedeze locul fericitului său vrăjmaş; profită însă de această împrejurare, ca să

rămână puţin în urma împărătesei, care-şi continuă drumul spre una din scările interioare ale palatului. Aruncând, ca pe o pomană, câte o vorbă, două, ba unuia, ba altuia dintre curtenii din suita împărătesei şi tot vorbind astfel, lăsând să treacă mulţimea celor dornici să fie în ochii împărătesei, se pomeni singur în sală. Se întoarse – inima lui ghicise – Marioriţa stătea la capătul încăperii, tristă, nemişcată, sprijinindu-se de clanţa uşii. Îl urmărise necontenit cu privirile, îi pândise fiece mişcare, fiece privire, ca să zărească în ele măcar o urmă de simţământ faţă de ea; sufletul ei ţânjea după el. Îndată ce observă că Volânski a rămas în urmă, dragostea îi înflori iar bujori în obraz.

Artemi Petrovici se uită încă o dată împrejur – nu mai era nimeni în sală! Scoase scrisoarea din buzunar, se înclină adânc, ţinând-o în mână, o puse pe pervazul ferestrei celei mai apropiate, căutând să-i explice printr-o mimică plină de pasiune că inima i se sfâşie de durere, apoi se grăbi să ajungă din urmă suita împărătesei şi să se piardă la timp în mulţime. Marioriţa luă repede scrisoarea, o strânse la piept şi dispăru. Întreaga scenă dură două-trei clipe, iuţi ca fulgerul. Lângă locuinţa lui Pedrillo, Volânski mai apucă să fie văzut de împărătească şi, în lipsa lui Biron, care se dusese înainte, să mai rânduiască ceva în reprezentaţia care urma, fu întâmpinat cu bunăvoinţă, exprimată în priviri şi în cuvinte. Această atitudine a împărătesei faţă de Volânski îi făcea pe câte unii dintre curteni să spere, iar pe alţii să se teamă ca nu cumva cumpăna preferinţelor împărătesei să se încline definitiv în favoarea acestuia, spre dezavantajul lui Biron.

Minunea minunilor îi aştepta pe spectatori la locuinţa lui Pedrillo, transformată pentru acest prilej din câteva încăperi într-o singură sală mare cu o scenă, spre care trebuia să urci câteva trepte. Scena era gătită cu tot felul de podoabe din corn de capră, din picioarele aceloraşi animale, din cozile lor şi aşa mai departe, prinse frumos şi dichisite cu funde. În adâncimea scenei, pe aşternutul moale al unui pat somptuos cu polog de damasc zmeuriu, şedea capra, cea mai drăgălaşă din câte s-au văzut vreodată printre reprezentantele sexului frumos al neamului căpresc. Pe cap avea o bonetă de mătase cu funde roz; sub plapuma de mătase roz, presărată cu desene ce înfăţişau papagali şi tot felul de flori exotice, se puteau observa când şi când zvâcnetele neastâmpărate ale picioarelor ei legate. Altminteri, căpriţa îi privea pe vizitatori destul de drăgăstoasă, ridicându-şi din

când în când capul de pe pernă. Lângă ea, pe o altă pernă, bogat împodobită, era culcat un ied nou-născut, învelit şi înfăşat întocmai ca un copil. De la cele două capete ale patului până la avanscenă se înşiruiau pe două rânduri toţi măscăricii curţii, unii drepţi ca lumânarea, alţii mai mult sau mai puţin încovoiaţi, alţii în genunchi, aşa încât înfăţişau o scară care urca spre locul unde se afla patul. Toţi purtau haine strălucitoare şi peruci bogate. Doi dintre ei, aşezaţi unul în faţa celuilalt, ţineau câte o căţuie ce fumega, alţi doi câte un spălător, apoi, în aceeaşi rânduială, alţii ţineau câte o tavă de argint, câte un ştergar cusut cu fir, precum şi alte obiecte necesare toaletei. În spatele patului, la o distanţă care dovedea supunere şi respect, stăteau câteva zeci de pitici şi pitice cu corniţe şi botişoare de capră, îmbrăcaţi cu haine păroase din blană de capră, iar aproape de lăuză, îmbrăcată cu veşminte asemănătoare, la care se adăuga şi o bonetă, stătea moaşa, care lua din când în când în braţe iedul nou-născut şi-l legăna. Numai Balakirev lipsea la acea ceremonie: în ajun, jucase ultima lui festă, culcându-se într-un sicriu, din care nu se mai sculase. (Cu câteva zile mai înainte fusese poftit să se prezinte la duce, pentru a i se face o părintească admonestare în legătură cu o vorbuliţă usturătoare, pe care i-o spusese fără rost favoritului.) Pedrillo, cu haine mai frumoase decât ale confraţilor săi, purtând perucă mai înaltă cu vreo două caturi ca a lor, cu ordinul Benedetto pe piept, îşi primea oaspeţii, dând onorurile cuvenite rangului fiecăruia, cu atenţia firească a unui curtean când este gazdă.

Intrând în iatacul lăuzei, împărăteasa se apropie de pat, binevoi să verse din pungă pe o pernă anume pregătită câteva zeci de monede de aur, *darul ei pentru pruncul nou-născut*, apoi o întrebă pe *doamna* Pedrillo de sănătate. Drept răspuns, lăuza (ciupită de picior de către moaşă) scoase un preaduios behăit şi o dată cu ea întregul ei anturaj căpresc începu să behăie în cor: care gros, care mai subţire, care subţirel de tot, ceea ce o făcu pe maiestatea sa să binevoiască a râde din inimă. În timpul acesta, secretarul de cabinet Eichler scria pe o listă lungă numele tuturor persoanelor care se aflau în sală, apoi, după ce Anna Ioannovna se aşează într-un jilţ, ducele începu să strige după această listă pe fiecare vizitator şi vizitatoare, pe rând, după rang; aceştia se apropiau de lăuză şi procedau întocmai ca împărăteasa. După ce îndeplineau această ceremonie, o întrebau pe *doamna* Pedrillo de sănătate, şi la fiece întrebare ea dădea cum se cuvine răspunsul ei căpresc, căruia îi

ţinea isonul acelaşi cor armonios. Pe scenă, măscăricii păstrau o linişte şi o gravitate deosebită, din care pricină priveliştea era şi mai năstruşnică. Într-un cuvânt, se stârnise atâta haz, încât împărăteasa, care uitase până şi de boala ei, râdea cu hohote, aproape până la lacrimi; după pilda sa, râdea întreaga asistenţă, nemaiputând să respecte regulile etichetei, ceea ce nu o supăra însă câtuşi de puţin pe împărătească. Volânski îşi puse şi el darul său bogat pe perna lăuzei, şi el, ca şi ceilalţi curteni, o întrebă pe capră cum se simte!...

În timp ce mulţimea curtenilor de ambe sexe înconjurase patul lăuzei, în sală intrară trei oameni şi se opriră în mijlocul ei, parcă scoşi din minţi, strânşi tustrei laolaltă. Unul dintre ei, un bătrân coliliu, adânc îndurerat, se sprijinea în baston: îl recunoaştem lesne pe contele Sumin-Kupşin. Nu-i greu de ghicit nici cine erau ceilalţi doi care stăteau de o parte şi de alta, lângă el. Apariţia celor trei personaje, răzleţite de mulţimea curtenilor, atât de unite şi de cutezătoare, şi totodată atât de stinghere, de tăcute şi de mohorâte în mijlocul acelei mari încăperi şi a veseliei acelei petreceri deşucheate, care îndrăzniseră să nu se supună plăcerii împărătesei, încleştă râsul pe buze şi atrase atenţia tuturor. Dacă în mulţimea unor păcătoşi ar fi apărut nişte proroci, ei n-ar fi stârnit o impresie mai puternică. La început, o şuşoteală înăbuşită înfioră mulţimea; apoi, totul amuţi şi privirile se aţintiră spre chipul împărătesei, vrând să desluşească în trăsăturile ei osânda cuvenită celor ce-i tulburau desfătarea cu atâta neobrăzare. Biron părea alarmat, căci ştiindu-şi conştiinţa pătată, presimţea un atac direct împotriva persoanei sale din partea acestor neînfricaţi apărători ai adevărului. Nu mai puţin decât Biron se simţi tulburat şi Volânski. Împărăteasa însăşi, pe care orice împrejurare neaşteptată o speria cumplit, uluită de nemişcarea ameninţătoare a celor trei prieteni, nu putu să se scuture numaidecât de chinuitorul simţământ care o cuprinsese. În sfârşit, întorcându-se spre duce, întrebă:

— Ce vor dumnealor? Spune-le să se apropie.

Pedrillo, gazda sărbătorită, coborî spre ei şi le transmise porunca împărătesei, rugându-i să se apropie de lăuză şi să procedeze ca şi ceilalţi curteni. Cei trei înalţi demnitari nu răspunseră nimic şi Pedrillo raportă că nu vor să se supună.

— Sunt nişte oameni primejdioşi!... zise Biron, aplecându-se spre urechea împărătesei. Am mai avut cinstea să vă raportez ce urzesc... Chiar astăzi am primit veşti tainice despre uneltirile lor...

despre complot... Poate c-au ales chiar acest prilej... au şi complici de vază... dar am luat toate măsurile.

Petru, Ecaterina şi... (să nu-i rostim numele: e în viaţă, şi lauda adusă celor vii seamănă mult cu linguşirea) ar fi ştiut să înfrunte primejdia. Aşa fac oamenii cu suflet mare; Anna Ioannovna era însă o femeie suferindă, iar favoritul ştia să profite de boala ei. Rămase înmărmurită, păli şi-l rugă în şoaptă să sporească măsurile necesare, pentru a le preîntâmpina relele intenţii. Biron se duse să dea dispoziţii cui trebuia. Frica se transmise fără veste tuturor de ce se temeau însă – nu ştia nimeni.

Acele măsuri, acea teamă erau vrednice de râs: primejdia nu exista decât în vorbele perfidului favorit şi se transmise închipuirii împărătesei, robită înrâuririi lui diavoleşti; iar de la împărătească frica trecu la femeile din sală şi la unii dintre curteni, care se speriau, poate, doar în aparenţă, pentru a fi pe placul împărătesei.

Totul fremăta.

Volânski, care auzise viclenele cuvinte ale lui Biron, se aprinse – el uită totul, şi pe Marioriţa, şi dragostea lui, şi temerile; nu mai vedea decât înălţătoarea, vitejeasca faptă a prietenilor săi, şi o singură scânteie a sublimului, aruncată la timp în sufletul lui, fu de ajuns ca să aprindă flacăra în el. Înainte ca razele de soare să atingă statuia lui Memnon[1], ea nu scoate divinele ei sunete. Volânski se apropie de împărătească şi-i spuse cu o deosebită tărie:

— În zadar caută perfidia s-o sperie pe maiestatea voastră cu temeri deşarte. Sunt gata să-mi pun capul chezăşie că domnii aceştia au venit numai pentru a cădea la picioarele maiestăţii voastre, ca nişte supuşi devotaţi, şi nu ca nişte răzvrătiţi, implorându-vă în numele patriei împilate, căci a sosit vremea ca rugile ei să fie ascultate.

Aceste cuvinte pline de curaj însemnau că războiul dintre rivali, care până atunci se ascunsese în manevre tăinuite, era declarat.

— Aici nu-i locul nimerit pentru rapoarte, exclamă Biron furios. Şi cum îţi închipui, domnule, că pot fi numiţi nişte oameni care vin să tulbure plăcerea maiestăţii sale şi sub ochii săi să nu se supună

[1] „Coloşii lui Memnon” erau în vechiul Egipt două statui ale regelui Amenophis al III-lea; una dintre ele fusese supranumită „statuia care cântă”. Sunetul prelung care se auzea o dată cu primele raze ale soarelui era produs de aerul cald care trecea prin crăpăturile soclului. După credinţele vechilor greci, Memnon, fiul zeiţei luminii, îşi saluta mama (mitologie).

poruncilor, cum pot fi numiţi altfel decât nişte răzvrătiţi! Şi dumneata, domnule ministru de cabinet, eşti alături de ei!

— Da! Voi fi întotdeauna alături de fiii credincioşi ai patriei, şi nu alături de vrăjmaşii ei! Şi sunt mândru de asta! îi răspunse Volânski.

— Ce înseamnă certurile astea în prezenţa mea? întrebă împărăteasa în prima clipă mânioasă, dar îndată după aceea cu glas mai blând. Fireşte că aici nu-i locul nimerit... Niciodată nu mi se dă pace, doamne, dumnezeule!... Asta mai lipsea acum!... Şi dumneata, Artemi Petrovici?...

Adresându-i-se lui Volânski, împărăteasa clătină din cap, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Şi tu, fiule?... Te-am preţuit atât de mult, te-am ferit atâta vreme de atacurile favoritului meu, te-am apărat cu pieptul meu, şi tu vii să mă loveşti atât de năprasnic, drept în inimă?" Cu toate că aceste cuvinte nu fuseseră rostite, Artemi Petrovici le desluşi limpede în glasul, în privirile împărătesei; supunându-se imputării ei binevoitoare, el se apropie de prietenii lui, rugându-i să aleagă un alt prilej şi un alt loc pentru a-şi expune doleanţele.

— Dar unde-i locul acela, exclamă indignat contele Sumin-Kupşin, când nu mai putem intra la suverana noastră? Pentru astăzi maiestatea sa ne fixase o audienţă, şi ce s-a întâmplat? Interesele unui măscărici străin au fost preferate intereselor patriei!

— Nu vom pleca de aici, până nu vom fi ascultaţi, rosti cu înflăcărare Perokin.

Se apropiară tustrei de scenă şi căzură în genunchi în faţa împărătesei. Bătrânul continuă inspirat:

— Poate că pentru cea din urmă oară, înainte de ceasul morţii, am venit să-ţi arătăm tot adevărul. Dă poruncă să fim executaţi, dar ascultă acest adevăr: Rusia pângărită de un nelegiuit îşi imploră măicuţa. O să-i auzi glasul mai târziu, acolo unde şi stăpânitorii apar în faţa judecăţii atotputernicului şi-i dau socoteală de faptele pe care le-au săvârşit; atunci însă va fi prea târziu. Toţi supuşii tăi vor veni la tine, însă nu în genunchi, ci vor veni să te învinuiască, să-şi arate domnului rănile sângerânde, zdrenţele, lanţurile cu care i-ai îngăduit nevrednicului favorit să ne încătuşeze, îi vor povesti lui dumnezeu despre înjosirea omului. Adevăraţilor slujitori ai patriei şi ai tronului le sunt preferaţi tot felul de măscărici; bănuiala a pus cuţitul în mâinile fratelui împotriva fratelui, în mâinile fiului împotriva părintelui.

Biron luase de mult braţul împărătesei, şi o trăgea vizibil după el, păstrând totuşi un respect aparent.

— Nu vreau să aud nimic, strigă ea agitându-şi batista, în timp ce cobora scara. Nu-i locul aici, vă spun. Am să fixez o zi... Nu vreau să aud nimic... Dar ei nu tac. Doamne, dumnezeule! Ce mojici, ce neobrăzaţi. Răzvrătiţii!

— Ba nu, maiestate, măicuţa noastră, nu suntem răzvrătiţi, o întrerupse Şciurhov. Porunceşte-ne să ne vărsăm tot sângele, însă numai pentru maiestatea ta şi pentru patrie, şi o să-l dăm bucuros până la ultima picătură. Îndură-te de Rusia ta: i se frânge pieptul, căci, temându-se să rostească o vorbă, şi-a oprit până şi răsuflarea; toţi umblă în Rusia în vârful degetelor, ca să nu supere auzul ducelui de Kurlanda; fiii tăi credincioşi şi-au ferecat buzele, şi-au strivit pieptul, pentru a nu lăsa să izbucnească glasul inimii lor, care strigă după cinste şi sfânta dreptate. Ruşii au ajuns până acolo, încât nu numai că se tem, dar le e şi ruşine de cinstea sufletească. Adevărul e în dizgraţie, cinstea şi osânda au ajuns să însemne unul şi acelaşi lucru.

Continuându-şi drumul, împărăteasa nu mai auzi ultimele cuvinte. Curând în jurul ei se strânse un cerc de curteni, astfel încât ea dispăru în mijlocul lor, fiind purtată cu grijă de şuvoiul care ţâşnise din locuinţa lui Pedrillo.

Sala se goli şi în ea se lăsă o linişte ca în coliba unui ţăran când acesta pleacă împreună cu toţi ai lui la câmp. Nu rămaseră decât cei trei prieteni, îngenuncheaţi pe treptele scenei, ca şi până atunci, mâhniţi, cu capetele plecate, iar în mijlocul scenei Volânski, Volânski cel de altădată, în toată măreţia şi frumuseţea nobilei sale revolte; părea mai înalt cu câţiva verşoci, aşa cum stătea, scuturându-şi buclele, cum îşi scutură coama un leu mânios, ridicându-şi fruntea posomorâtă şi privirea arzătoare spre cer – cel din urmă apărător al patriei împotriva asupritorului ei. Cu picioarele legate, biata căpriţă şedea încă în pat, iar lângă ea, ţintuită de frică, stătea moaşa, pitica îmbrăcată în păr de capră.

În sfârşit, cei trei prieteni se ridicară, privind îndureraţi, cu un simţământ de prietenie, spre ministrul de cabinet, cu care îi împăcase nobilul caracter al acestuia. Volânski se apropie de ei. Îşi strinseră pe rând mâinile.

— Poate că nu Anna, ci dumnezeu şi Elizaveta, fiica lui Petru, vor salva Rusia! exclamă suspinând contele Kupşin.

Nu apucară să iasă din palat. Şciurhov, Perokin şi contele Sumin-

Kupşin fură arestaţi şi duşi în fortăreaţă. Şciurhov ceru o singură favoare: să i se trimită în temniţă cei patru căţeluşi ai săi, scufia şi flanela. Despre Ivan nu pomenise nimic; acesta veni însă singur şi nu i se refuză locul de cinste, pe paie, lângă stăpânul său.

Capitolul VIII

SCRISOAREA ŞI RĂSPUNSUL

În scrisoarea[1] care-i fusese lăsată, după cum am arătat, domniţei Lelemico, Volânski mărturisea, cu toată ardoarea pasiunii şi a deznădejdii sale, că era însurat. Căutând în acelaşi timp s-o ridice în slăvi, scriindu-i că este o femeie neobişnuită, care parcă nici n-ar fi de pe tărâmul acesta, îşi închipuia că prin această măgulire o va îndupleca să-l ierte. Orbit de pasiune, el nu izbutise însă s-o cunoască bine până atunci.

Răspunsul.

„Nu ştiu dacă sunt mai presus sau mai prejos decât alte femei sunt însă încredinţată că nicio altă femeie nu te poate iubi aşa cum te iubesc eu.

Acum câteva zile mi-a fost dat să aflu că eşti însurat. S-a vorbit în faţa împărătesei despre femeia căreia i se spune soţia ta. La început, vestea m-a uluit, de ce ţi-aş ascunde acest lucru? Dar a venit prea târziu. Nu mai pot face nimic, nu sunt în stare să mă lepăd de dragostea mea; ea este mai puternică decât mine, decât soarta însăşi! Cum şi de unde să te izgonesc? Nu există picătură de sânge în vinele mele care să nu fie pătrunsă de o dragoste înflăcărată pentru tine; fiecare bătaie a inimii mele este ecoul ei – nu există locşor în întreaga mea fiinţă în care să nu fii prezent. Sunt toată a ta! De-ai fi avut şi o sută de soţii, o sută de ibovnice – chiar şi atunci aş fi fost a ta, mai apropiată decât e scoarţa de copac, decât planta de pământ. Fă ce vrei cu mine, socoteşte-mă un lucru ce-ţi place şi pe care, după ce-l strici, îl poţi arunca, precum faci cu coaja unui fruct din care sugi sucul şi apoi o zvârli cât colo! Pentru asta m-am născut; aşa mi-a fost scris. N-ai decât să-mi spui orice despre tine însuţi; n-are decât o lume întreagă să nu vadă la tine altceva decât ce-i rău; n-aud nimic, nu văd nimic, în afară de tine, scumpul meu, frumosul meu adorat!

Eşti vinovat faţă de mine?... Câtuşi de puţin! Ai păcătuit din

[1] Evoluţia întâmplărilor m-a determinat să omit scrisoarea (n. aut.).

dragoste pentru mine; oare pot eu să te pedepsesc pentru asta? Fiecare lovitură ce ţi s-ar da, s-ar întoarce însutit în inima mea.

Precum vezi, sunt o femeie slabă, cea mai slabă dintre femei!

Spune-mi doar atât, dragul meu, nepreţuitul meu prieten: că nu-ţi iubeşti soţia! Spune-mi-o mereu: îmi va fi mai uşor. Ea nu e vrednică de tine! Dacă te-ar fi iubit cu adevărat, te-ar fi părăsit oare atât de îndelung?

Fie că va fi vreme frumoasă, fie că va fi prăpăd afară, vino la miezul nopţii lângă casa lui Apraxin. Vreau să-ţi dovedesc cât de mult ţin la tine. Camerista mea mi-este devotată; ea a plătit un om de nădejde, care mă va conduce până acolo. Altă dată să-mi aduci bani, cât mai mulţi – totul e pentru tine, nepreţuitul meu prieten! Dacă s-ar putea, aş cumpăra lumea întreagă, numai să te ştiu al meu, fără să-mi fie teamă pentru tine."

Răspunsul era gata, dar prin cine să-l trimită? Camerista, care din seara aceea neuitată fusese scutită de a o mai urmări şi de a o mai pârî (pentru care fapt bătuse până acum o sută de mătănii), era încântată ştiindu-se părtaşa tainelor ei. Da, Grunia părea renăscută; nu mai era o roabă, ci o slujitoare credincioasă, plină de osârdie. Pentru duduca ei era gata să se arunce în foc şi în apă. Omul liber face totul atât de uşor, atât de bine! Numai că, din când în când, îi apăsa sufletul amintirea celor săvârşite; o mustra conştiinţa, mai cu seamă pentru că luase din sertar toate bileţelele primite de domniţă de la Volânski. Căutase să uşureze, cât îi stătuse în puteri, acea lovitură dată Marioriţei: „Îmi cereau să le aduc negreşit toate scrisorelele", i-a spus Grunia; însă, vrând să-şi scape duducuţa de o mare ruşine, s-a grăbit, în vreme ce domniţa lipsea din odaie, să ardă toate scrisorile, şoptindu-i apoi iscoadei lui Biron cum că domniţa însăşi le dăduse foc. Grămezile de scrum erau mărturia de netăgăduit a spuselor ei. Înşelată, adunând scrumul, Marioriţa plânsese aplecată peste el, ca peste trupul neînsufleţit al iubitului, şi-l ascunsese apoi într-o punguţă de mătase, pe care o strângea adeseori la piept, în dreptul inimii. Acum, orice s-ar fi întâmplat, scrisoarea ei trebuia să ajungă acolo unde fusese trimisă. Grunia îşi luă asupra ei această însărcinare; însă chiar în clipa când ieşi pe poarta palatului, o zări pe Mariula. Aceasta îi tăie calea. De mult se tot ruga să fie lăsată s-o vadă pe duduca ei; acum o rugă şi mai stăruitor, aproape să-i sărute mâinile. „Iată un prilej tocmai bun ca să-i încredinţez scrisoarea, îşi

zise Grunia în sinea ei; doar ţiganca a mai făcut aşa ceva, de atâtea ori. Mai cu seamă că mi-e teamă să nu mă rătăcesc pe întuneric; s-ar putea să nu mai dau de casa lui Volânski.”

Ah, parcă se luă o piatră de pe inima bietei mame, când află cum se petrecuse tainica întâlnire, pentru care primise în dar vălul de mireasă!...

Grunia duse ţiganca la domniţă şi-i spuse acesteia în şoaptă pentru ce se întorsese din drum.

Văzându-şi copila, Mariula fremăta de bucurie; parcă nici nu-i venea să creadă că se afla acolo; o sorbea din ochi, nu alta. În încântarea ei, ţiganca uită totul de pe lume. Un singur lucru o neliniştea: înfăţişarea firavă a Marioriţei. Sărmana, slăbise de când o văzuse pentru întâia oară la Petersburg şi asta numai din pricina dragostei pentru el, pentru netrebnicul care o amăgise!

Marioriţa o mângâie, o sărută şi o întrebă cu alint în glas dacă o iubeşte la fel ca mai înainte.

— Dacă te iubesc?... Spune-mi cum să ţi-o dovedesc?

— Vezi scrisoarea asta? Ştii pentru cine este... să i-o duci, dar acum, în clipa asta şi să i-o dai chiar lui în mână.

— Lui?... În mână?...

Pe faţa ţigăncii se întipări groaza. Cumplită însărcinare pentru o mamă!

— Da, da, lui, şi chiar acum! răspunse domniţa aprinzându-se, sau să nu-mi mai calci pragul.

— I-o duc! răspunse mama. Dar ştii oare, adăugă ea, după ce-şi trase puţin răsuflarea, căci tare o mai apăsa povara jertfei sale, ştii, duducuţă dragă, că-i însurat? Că-i un netreb...

Marioriţa se învăpăie toată, îi acoperi gura cu palmele şi încruntându-se ca un mic Jupiter[1] ce priveşte pământul cu ochii scăpărând de mânie, strigă:

— Ţiganco! Ia seama!... Să nu mi-l vorbeşti de rău, că te blestem...

„Să mă blesteme?... tresări Mariula înmărmurită de spaimă. Fiica să-şi blesteme mama?... Doamne, dumnezeule! Spune-mi, s-a mai văzut pe lume una ca asta?.... Să mi se întâmple asta tocmai mie?!”

— Îţi duc scrisoarea, duducuţă! zise ea, şi când vru să-şi ia rămas bun de la fiica ei, simţi în mână un ban... plata pentru... Pentru aşa ceva nu era cuvânt pe limba oamenilor curaţi la suflet! I se păru că

[1] Zeul tunetului la romani (mitologie).

pământul se cască în faţa ei s-o înghită; începu să tremure cumplit; scăpă banul jos, în neştire; era cât pe ce să arunce şi scrisoarea, dar îşi aduse aminte de blestem şi, cuprinsă parcă de o teamă smerită ca nu cumva o singură vorbă să stingă pe veci focul sfânt întru slujirea căruia îşi închinase întreaga viaţă, şi să n-o arunce de vie în mormânt, se grăbi să împlinească voia fiicei sale.

„Ce i-o fi scriind în răvaş? se întreba Mariula în drum spre casa lui Volânski. Ce n-aş da, numai să pot şti ce scrie!” Dar putea oare cuteza să dezvăluie taina fiicei ei, rugând pe cineva să-i citească? Nu, n-o să îngăduie niciodată ca nişte ochi străini să afle ruşinea Marioriţei, ca nişte buze străine să se deschidă, pentru a râde cu viclenie de copila ei!

Când Volânski se întoarse acasă de la năstruşnica petrecere, ţiganca stătea de mult în faţa intrării. Cumplite priviri schimbară! Ea îi întinse scrisoarea, el o luă.

— Ei, precum văd, te-ai dat pe brazdă?! zise el. Nu-i răspunse nicio vorbă; dar ce privire crâncenă îi aruncă! Şi aşa se despărţiră.

Capitolul IX

PAZNICUL DE NOAPTE

Plin de indignare şi mâhnire, Volânski se întorcea acasă, gândindu-se necurmat la soarta care-i aştepta pe prietenii lui. Aceştia se jertfiseră pentru o cauză al cărei iniţiator şi promotor fusese el; era de datoria lui să-şi salveze prietenii, sau să piară alături de ei. În această stare sufletească îl găsi ţiganca, în clipa când, coborând din caleaşcă, dădu să urce în cerdacul casei sale. Absorbit pe de-a-ntregul de simţământul datoriei, uitase aproape că-i scrisese Marioriţei: când o pasiune îi stăpânea sufletul, niciun alt simţământ nu-şi mai găsea loc în el. Apariţia sâcâitoarei ţigănci, acest îngrozitor Polyphem[1] cu chip de femeie, care părea gata să se năpustească asupra lui, să-l sfâşie, îi reaminti şi scrisoarea, şi întreaga mârşăvie a ispitei pe care o strecurase în inima unei fete nevinovate. Acest gând tulbură limpezimea şi înaltul avânt al hotărârilor, stârnite în el de neînduplecarea prietenilor săi. Ce i-o fi pregătind răspunsul domniţei? Cine ştie? Se grăbea şi totodată se temea să-l afle; îi părea rău că-i scrisese şi mergea până acolo încât dorea ca simţămintele ei să se fi schimbat. Poate vestea că e

[1] Ciclop uriaş, fiul lui Poseidon (mitologie).

însurat să fi înrâurit-o astfel. Dacă s-ar întâmpla aşa ceva?... Ciudat om! Vajnic ca marea, nestatornic ca şi ea, cu avânturile şi întoarcerile ei îndărăt, în matcă: ba îngăduie ca pe fundul ei să se zbenguie fără frică păsărelele, ba talazurile sale mânioase saltă corăbiile până-n nouri.

„Marioriţa mi-a dăruit tot sufletul, îşi zicea el în gând, lăsându-se biruit de simţământul înălţător ce i se revărsase în întreaga fiinţă, Marioriţa este a mea, dar încă n-a fost pângărită de păcat. Şi lumea?... Lumea o socoteşte vinovată din seara aceea nefericită. Lumea bună! O adunătură pizmaşă de ipochimeni, gata să ponegrească tot ce nu este spre folosul fiecăruia dintre ei, gata să ridice în slăvi tot ce le gâdilă mândria! În clipa în care m-aş învinge pe mine şi aş înapoia-o pe Marioriţa lumii, acestui balaur nesăţios, numele ei, linguşit din nou, va ieşi de pe buzele tuturor curat, nevinovat, ca şi cum chiar atunci ar fi fost scoasă din cristelniţă.”

Ce scamator este omul când trebuie să-şi caute îndreptăţirea greşelilor şi să se împace cu soarta! Cu câtă uşurinţă înşiră el în gând, pe scena lumii, comedienii care joacă laolaltă drama vieţii sale, silindu-i să simtă, să vorbească şi să facă ce vrea el, călăuzind întreaga dramă către deznodământul dorit! Ce tămăduitor iscusit ştie să fie când e vorba să lecuiască răni, pe care el însuşi le-a iscat şi le-a zgândărit cu atâta pricepere! Te-ai gândit oare vreodată, Artemi Petrovici, că inima pe care ai frământat-o cu mâinile tale, atunci când te-ai aprins dintr-o toană, a şi luat forma pe care ai vrut să i-o dai şi a rămas sub această formă, în aşa fel, încât nu o mai poţi schimba altfel decât sfărâmând-o? Te-ai gândit oare că ai şi pângărit-o pe biata fată cu vorbele tale pătimaşe, cu scrisorile şi cu sărutările tale? Că ai aruncat-o în gura lumii? Ştii tu ce înseamnă în vremea ta gura lumii? Ecou al puternicului, al bogatului, un gură-cască ce prinde muşte, gata oricând să le numească privighetori sau tarantule, după cum îi porunceşte stăpânul doar printr-un semn; un trunchi de copac scobit bine, până i s-a golit tot miezul, care scoate sunetul dorit de diapazonul ce-l loveşte o maimuţă care ţopăie cum îi cântă favoritul. Lumea bună e mută atâta vreme cât stăpânul îi ţine buzele ferecate cu ameninţări; ajunge însă o singură vorbă – şi dezonoarea bietei fete va umbla din gură în gură prin gloata lacomă de bârfeli, aşa cum trece banul din mână în mână. Ştiu, Marioriţa este încă vrednică de veneraţie; trebuie să adaug însă – de veneraţia unui înţelept, care nu judecă după semne exterioare şi nu se lasă înrâurit de alţii. Cei mai mulţi oameni,

neghiobi, judecă însă altfel, numai după aparenţe sau aşa cum li se porunceşte. Tu, însă, uitând de toate, ţi-ai îmbrăţişat idolul în faţa ochilor gloatei şi gloata nu i se mai închină, ci dă cu el de pământ. Tu îl ridici iar, îl venerezi din nou, îi aduci jertfele cele mai curate, vrednice de o zeitate, îi ridici un templu înalt până la cer; dar gloata spune: „Idolul a fost pângărit” şi aleargă să se închine altor zei.

Zouda îl întâmpină pe Volânski şi, nedându-i răgaz să citească răspunsul domniţei, îi povesti cât de înălţător se pregătise triumviratul prietenilor pentru măreaţa lor faptă, cum luase Perokin hotărârea de a sacrifica fericirea surorii sale pentru cauza comună, declarându-se de acord ca ea să se despartă de Artemi Petrovici. Ruşinat de atâta mărinimie, Volânski jură că nu va fi mai prejos de ei în înălţime sufletească, oricare ar fi răspunsul Marioriţei. Stătu o clipă în cumpănă, întrebându-se dacă nu era mai bine să ardă scrisoarea nedesfăcută. Dar în adâncul inimii lui mocnea încă dragostea, împreună cu străvechiul păcat al curiozităţii, şi el citi scrisoarea domniţei. Lacrimile îi picurau pe scrisoare în vreme ce săruta hârtia.

— Nu, nu sunt vrednic de toate aceste jertfe, spuse el, întinzând scrisoarea lui Zouda ca s-o citească. Mă duc la întâlnire – nu pot să nu mă duc... Întăreşte-mă, doamne! Prietene, roagă-te şi tu pentru mine!

Înainte de a pleca la această întâlnire, îl însărcină însă pe Zouda să pună în crăpătura pietrei din gardul Grădinii de vară o hârtioară, pe care scrisese: *„Zilele astea vom trece la acţiune, de nu – voi acţiona singur!”* Aşa-l sfătuise să facă tainicul, necunoscutul prieten, dacă avea nevoie de el.

Plecă la ceasul hotărât, temându-se ca acoliţii lui Biron să nu-şi bată iar joc de el; se neliniştea şi pentru Mariorita şi se ruga de toate puterile cereşti s-o apere de năpastă, iar pe el să nu-l lase doborât în lupta cu puternicul zilei.

Ajungând la câteva sute de paşi de casa lui Apraxin, coborî din sanie. Noaptea era întunecoasă. Se strecură de-a lungul zidurilor şi, ajungând la locul statornicit se ascunse, la pândă, într-o gheretă goală. „Acum, tocmai acum, când ea mi se dăruieşte întreagă, când visurile mele cele mai dragi sunt pe punctul de a se împlini, îşi zicea în gând, trebuie să-mi iau rămas bun, pentru totdeauna, de la această fiinţă fermecătoare, din pricina căreia era cât pe ce să uit şi patria, şi prietenii, şi soţia, şi totul pe lume! Ce n-aş fi jertfit acum câteva săptămâni, ieri încă, pentru clipa care mi-a fost făgăduită

astăzi şi de care acum mi-e teamă! Oare fapta la care am pornit nu întrece puterile unui om?... Îi voi face faţă? Prietenii mei zac în temniţă, patria piere: iată gândul care trebuie să mă însufleţească."

O aşteptă pe Marioriţa o jumătate de oră şi mai bine; i se părea că o aude venind ori de câte ori auzea tropăitul unui trecător întârziat sau al unei iscoade nocturne, foşnetul vântului, zborul unei păsări sau vedea luminiţa ce clipea la o fereastră a palatului. Nu era însă nimeni. Înţepenit de frig, ieşi din ascunzătoare... Se auzeau nişte oameni vorbind... inima i se opri în loc. Liniştea se aşternu însă din nou: nu era nimeni! Linişte, linişte înfiorătoare, ca la cimitir. Deodată prin faţa lui ţâşni o mogâldeaţă întunecată, ca un duh al nopţii, ca un vârtej, umplându-l de groază; zărindu-l, însă, vedenia se opri, îl ţintui cu o privire cumplită şi izbucni în hohote de râs asurzitoare. Pielea se încreţi pe el şi părul i se făcu măciucă. Se luă după arătare, vru s-o prindă, dar ea fugi, se feri de el şi un nou hohot de râs drăcesc străpunse liniştea nopţii. Groaza îşi înfipse ghearele în inima lui şi i-o sfâşie.

— Ai venit prea târziu! îi strigă parcă drept în ureche un glas sinistru, însoţit de şuierături şi de scrâşnete de dinţi. Blestemul a căzut!... Ai venit prea târziu, drăguţule!...

Aprins de mânie, Volânski căută să pună mâna pe blestematul prezicător, însă nu apucă decât văzduhul rece. I se părea că ochiul drăcesc al arătării lăsa în urmă scântei. I se păru că mogâldeaţa neagră se dădea de-a berbeleacul în faţa lui, pe zăpadă. Crucea sau cuţitul lui de vânătoare îl puteau scăpa de duhul sau de omul rău; ce se întâmplase însă cu domniţa? Nu şi-o fi bătut cumva joc de el?... Cu neputinţă! Cine ştie ce s-a întâmplat de n-a putut să plece, cine ştie ce i-o fi ieşit în cale!... El se îndreptă spre palat şi cutreieră îndelung prin preajma lui. În afară de străjeri, nu era nici ţipenie de om. Curând, la teama lui, la chinurile sufleteşti se mai adăugă şi suferinţa trupească: gerul îi încleştase de picioare încălţări grele de omăt, îi ferecase pieptul cu zale de gheaţă, ai căror solzi îi apăsau tot mai greu pieptul, implântându-i-se în piele. Nu mai avea putere să îndure! Se întoarse la sanie, apăsat de povara amintirilor şi cu un simţământ sfâşietor de nelinişte în ceea ce privea soarta domniţei, rebegit de frig, blestemându-şi dragostea, pe sine şi totul pe lume. I se cam făcuse lehamite de dragostea aceasta...

Iată ce se întâmplase cu domniţa:

Neastâmpărui dragostei o împinsese să iasă din palat cu câteva

clipe mai devreme; îmbrăcată cu hainele cameristei, era de nerecunoscut; părea o subretă fermecătoare, cum nu se pomenise de când lumea. Dragostea e tot atât de obişnuită la palat ca şi în coliba sărăcăcioasă, astfel încât, împreună cu Grunia, fu lăsată să iasă pe poartă fără greutate, şi cu atât mai lesne cu cât, după cum am arătat mai sus, din porunca ducelui, nu mai avea sarcina s-o supravegheze pe domniţă. Dar n-apucă să facă un pas după ce ieşise din palat, şi dădu de o supraveghere mai aspră, mai neadormită, care poate înlocui un întreg lanţ de străjeri, care înlocuieşte poliţaii cei mai sârguincioşi, care întrece în agerime până şi iscoadele lui Biron: supravegherea maternă. Inima Mariulei prinsese de veste că fata ei era ameninţată de năpastă şi făcea de strajă de la primele umbre ale înserării, neclintită, în faţa intrării celei mici a palatului. Nimeni nu cuteza s-o alunge de acolo: dobândise acest drept prin meritele ei faţă de Lipman.

Iat-o: e numai urechi. Priviţi cum îşi lungeşte gâtul şi scoate puţin capul de după o coloană, ca pelicanul din cuibul său atunci când îşi păzeşte puii de o jivină. Priviţi cum scânteiază singurul ei ochi, străpungând întunericul, oprindu-se asupra cutărui sau cutărui lucru, cum nu scapă niciun foşnet, nicio mişcare urechea ei ageră! Vântul pătrunzător dinspre Neva îi izbeşte obrazul cu aripa lui, gerul îi străpunge inima, i-o încleştează, dar Mariula rabdă. Un singur gând mai face să dăinuie căldura vieţii în pieptul ei: poate izbuteşte să-şi scape fiica de pierzanie. Sărmana îşi încălzeşte mâinile când la subsuori, când suflând în ele; îi este teamă să se lase de pe un picior pe altul, ca nu cumva să scârţâie zăpada. Dinţii îi clănţăne ca ai unui câine rebegit de frig; mintea i se tulburã, însă o stăpâneşte un singur gând: gândul la copila ei. Iată, vin... Coboară scara două femei... se uită în jur... Vântul abate asupra lor, pentru o clipă, lumina firavă a unui felinar: una din ele este Marioriţa; ea este, inima de mamă nu se poate înşela. Mariula le lasă să înainteze câţiva paşi, apoi, din câteva sărituri, le ajunge din urmă.

— Încotro, duducă? întreabă ea cu glasul tulburat de nelinişte apucând-o pe domniţă de mâneca şubei.

Marioriţa vrea să fugă, dar, recunoscând vocea ţigăncii, se opreşte.

— A, tu erai? îngână ea. Ce rău m-ai speriat! Spune, i-ai dat scrisoarea?... Vine?...

— I-am dat-o... Matale însă n-o să mergi mai departe! adaugă

Mariula cu glas surd, dar ferm, poruncitor, încleştându-i mâna în mâna ei.

— Ia te uită, dă porunci ca o împărătească!... Lasă-mă, îţi spun!... Ce-ţi pasă ţie ce fac eu?

— Îmi pasă foarte mult. Să nu te mişti din loc, îţi spun, că de nu, o să te fac de ruşine, o să strig *vorbă şi faptă*, o să se adune lumea, o să scol tot palatul, tot oraşul.

— Ţigancă blestemată! Vrei bani? Ai primit prea puţin?

— Ba nu, mi-a dat foarte mulţi... Vezi acolo, pe cer, cum clipeşte steluţa aceea? rosti Mariula cu glas însufleţit; apoi, trăgând-o ceva mai la o parte, ca să n-o audă Grunia, se aplecă spre urechea ei şi adăugă, şoptind şuierător, înfrigurat: Eu... îţi sunt mamă. Adu-ţi aminte de şatra ţigănească, de focul acela mare de la Iaşi... aminteşte-ţi cum te-am răpit de la ieniceri, cum te-am vândut paşei, află că m-am sluţit numai şi numai ca să nu se vadă că-ţi sunt mamă: am fost pretutindeni, am fost de faţă mereu, oriunde te-a ameninţat o primejdie, şi acum am venit iarăşi, aici, ca să-ţi stau în cale, să nu te las să ajungi la Volânski. Auzi?

Vorbind, părea că totul freamătă într-însa: un clopoţel prevestitor de moarte bătea în inima ei.

Era atâta putere în vorbele sale, atât adevăr cumplit, încât domniţa, mânată parcă de o vrajă, de o încredinţare neînţeleasă că era într-adevăr mama ei, fără a vădi nici bucurie, nici mâhnire, fără a scoate un cuvânt, zdrobită, se întoarse năucă din drum şi porni înapoi spre palat, abia târându-şi picioarele. Ţiganca era sfârşită: cruzimea loviturilor primite într-un răstimp atât de scurt, necontenitul zbucium sufletesc, teama pentru fiica ei, gândul că o nefericise, dezvăluindu-i că ea, ţiganca, îi era mamă, îi tulburară deodată minţile. Sărmana mamă!

Cuprinsă de cea dintâi izbucnire a nebuniei, l-a întâmpinat pe Volânski şi l-a speriat cumplit, aşa cum am văzut mai sus.

Capitolul X

IATĂ CUM SUNT BĂRBAŢII!

Aussi tu me dois plus que l'amour... tu dois m'aimer comme maîtresse et comme mère... entends-tu, Henri, il y va de ton

honneur... car c'est une chose sainte et sacree qu'un tel amour.[1]
Sue[2]

Cum are să se dezvinovăţească Marioriţa? Ce mai poate să-i spună? Că s-a întâlnit cu mama ei – ţiganca? Volânski vrea să-şi lase nevasta ca să se însoare cu ea, să se însoare însă cu o domniţă, cu favorita împărătesei, nu cu o ţigancă! Pentru a fi a lui, ea este gata să-i fie şi slugă; dragostea ei va şti s-o facă să îndure toate vitregiile soartei, să îndure orice chinuri; inima lui va înfrunta însă o astfel de lovitură? Ce noapte cumplită! Cu câtă bucurie neştiutoare se ducea ea în braţele iubitului! Şi în locul sărutărilor dulci, fierul roşu al ruşinii îi arsese întreaga fiinţă! De ce jertfe era gata înflăcărata copilă a Orientului, şi cum fusese ea răsplătită pentru asta! Plângea amarnic, scăldată în lacrimi. Ar fi vrut să-şi reverse tot sufletul, toată viaţa, o dată cu aceste lacrimi. Însă gândul despărţirii de el oricum, fie şi prin moarte, i se părea mai cumplit ca orice.

Fiica unei ţigănci!... Numai gândul la aceasta îi îngheţa sângele în vine, îi tulbura cugetul. Dar oare într-adevăr aşa-i spusese?... Auzise ea bine aceste vorbe? Şi chiar dacă fuseseră rostite, n-o fi fost o minciună născocită în cine ştie ce scop?...

„Nu, îşi răspunse Marioriţa, auzise totul prea bine, toate erau un adevăr prea amar! Îşi amintea ca prin vis carul cu coviltir din pânză groasă, pieptul cald şi sărutările fierbinţi ale unei femei, focul, apoi aceeaşi femeie luptându-se cu un ienicer, răpirea, taina, şi iarăşi ea, pretutindeni ea. Cine putea să fie decât mama?... Acum înţelegea şi cea dintâi înspăimântătoare întâlnire de la Petersburg, sfiala ei, alintările fierbinţi pe care numai o mamă le poate găsi şi pe care fiica le primea cu atâta sfială, nu ştia nici ea pentru ce! O, cu câtă duioşie, cu câtă dragoste îi săruta mâinile! Şi ea nu putea să priceapă de ce o fi iubind-o atât o femeie străină. Pentru banii lui Volânski – îşi zicea. Oare poate fi cumpărată cu bani o inimă, ca să se prefacă până într-atât? De-ar veni acum, i-ar acoperi mâinile cu sărutări, de o sută, de o mie de ori, şi-ar revărsa lacrimile peste ele... Numai să nu le vadă cineva, să nu afle cumva *el*! Asta nici ea n-o s-o ceară niciodată. Acum înţelegea şi grija pe care i-o purta, şi

[1] De altfel, îmi datorezi mai mult decât dragostea ta... trebuie să mă iubeşti ca amantă şi ca mamă... auzi tu, Henri, este vorba de onoarea ta... căci o asemenea dragoste este un lucru sfânt şi înălţător (fr.) (n. t.).
[2] *Sue, Eugène* (1804-1857) – romancier francez.

banii aruncaţi cât colo, de parcă ar fi fript-o. Însăşi noaptea aceea nu este oare o dovadă a dragostei ei? Spunea că se sluţise pentru ea – era încredinţată că făcuse acest lucru într-adevăr, ca să nu dea în vileag că era fata ei. Doar şi Volânski îi spusese o dată că văzuse o femeie care îi semăna leit: fără îndoială că despre ea era vorba! Draga ei mamă!... Cum o răsplătise ea pentru toate acestea? Îi dăduse însărcinări ruşinoase, o blestemase!... Dumnezeule milostiv, îndură-te de mine, nu-mi lua în seamă vorba nesăbuită... Măicuţă, iartă-mă! Buna, nefericita mea mamă! Nefericită fiică! Se vede că ne-am născut amândouă într-o zodie fără noroc!”

Astfel vorbea Marioriţa singură şi lacrimile îi curgeau şiroaie. La toate întrebările Gruniei, ea răspundea doar atât: ţiganca îi spusese că Artemi Petrovici nu poate să vină la întâlnire.

Nefericita taină fu îngropată în adâncul inimii, în care se furişă din aceeaşi zi viermele morţii. Adevărat era ce-i spusese cândva Marioriţa ţigăncii – cel dintâi sărut o mistuise ca o flacără.

În ziua care urmă acestei întâmplări, Volânski şedea în cabinetul său de acasă, frământat de grijă pentru soarta prietenilor lui care fuseseră daţi în judecată, tot gândindu-se cum să sfărâme mai curând lanţurile care-i încătuşau pe ei şi întreaga Rusie. Piatra tainei sale, din colţul Grădinii de vară, îi răspunsese: *curând, foarte curând, astăzi, mâine, zilele astea sau niciodată!*

— N-am să vă ascund, îi spuse Zouda ministrului de cabinet: lucrăm în doi, ba în trei; vă jur însă că nu sunt încă în măsură să vă destăinuiesc cine sunt părtaşii mei şi al cui părtaş sunt eu însumi. Pot să vă spun doar atât: că unul este bărbat, iar celălalt – femeie.

— Nu te întreb cine sunteţi *voi*, nici nu vreau să ştiu, răspunse Volânski. Am ajuns să-mi fie frică şi de umbra mea... Treceţi la fapte, şi cât mai repede, v-o poruncesc, chiar dac-aş şti că o voi plăti cu capul.

— O, dumnezeu o să ne ajute şi o să vă salvăm capul, căci acum dispunem de alte mijloace de acţiune. Înainte, după cum vă este cunoscut, am căutat să-l facem pe Biron să turbeze, folosind statuia de gheaţă şi alte mijloace, ca să-l punem în situaţia de a răspunde grosolan împărătesei şi de a o scoate din răbdări; acum vrem să ajungem de-a dreptul la inima ei, însă liniştit, pe nesimţite; pe căi care să nu o sperie, însă pe care ea să nu le poată ocoli.

Rămânând singur în cabinetul lui, Volânski se lăsă cuprins de alean pentru ceea ce fusese şi de o presimţire apăsătoare pentru ceea ce avea să urmeze. Capul îi căzu în piept; pletele lungi, negre

îi ascunseră faţa frumoasă, aprinsă, alcătuind deasupra ei o reţea deasă, prin care ochii lui cerneau scânteierile sufletului său înflăcărat şi plin de zbucium. Într-o stare sufletească asemănătoare l-am mai găsit şi atunci când sutele de perechi ale oaspeţilor de toate neamurile veniseră la el, pentru a fi trecute în revistă. Oare multă vreme se scursese de atunci? Încă nu avusese loc serbarea pentru care se rânduise acea trecere în revistă, şi prin câte trecuse de atunci inima lui, câtă fericire şi câte chinuri îi fusese dat să cunoască! Îşi depăna în gând toate peripeţiile dragostei lui nebuneşti, şi lacrimile îi picurau din ochi.

Lumânarea fumega, gândurile i se perindau stoluri-stoluri; o toropeală grea îi închidea pleoapele. Adormi.

Prin somn, auzi forfotă în casă, apoi scârţâitul uşii... Deschise ochii. În faţa lui, în semiîntuneric... era o femeie în deplină înflorire a vârstei şi a frumuseţii, cu ochi albaştri, în care se oglindea un ocean întreg de dragoste! Era vădit însă că un nour de tristeţe adumbrea acel chip. Obrajii îi ardeau, buclele ei dese, bălaie erau împrăştiate în neorânduială pe gâtul alb ca de lebădă. Dumnezeule! Nu era cumva o nălucire?... Soţia lui!...

Nu cuteza să se clintească.

Ea rămăsese lângă uşă, ca îngerul izgonit la poarta raiului; îl privea cu sfială, căutând parcă ceva în privirile lui, parcă implorându-l, temându-se să se apropie. Nicicând nu i se păruse mai frumoasă! Dragostea şi încă un simţământ, nu mai puţin înflăcărat, dar parcă mai pur, o înarmase în acele clipe cu toate farmecele, pentru a dobândi victoria asupra infidelului.

Tulburat, Volânski închise ochii pe jumătate.

— Nu mă mai cunoşti, Artemi Petrovici? spuse ea, îmblânzindu-şi dojana cu gingăşia glasului, şi lacrimile începură să-i curgă şiroaie pe obraji. Acum n-o să mă mai alungi; poate doar să mă calci în picioare şi să mă arunci moartă după uşă; să ştii însă că... o dată cu mine ai să-ţi omori şi pruncul. Am venit la judecata soţului şi a părintelui.

— Nataşa! Scumpa mea Nataşa! Atât fu în stare să rostească Volânski, şi ea căzu în braţele lui. O strânse la piept, îi sărută ochii, gura. Ea se lipi toată de el, îl cuprinse ca o iederă şi când îl strângea cu patimă la piept, când îl privea drept în ochi, neputând să creadă că fericirea ei era adevărată, când îl dezmierda, alintându-se ca un copil, netezindu-i părul, înfundându-şi în el degetele mici, trandafirii, când îşi contopea inul buclelor cu negrul

smolit al pletelor lui.

— Dragul meu Artemi! şopti ea ameţită, fermecată. Deci, mă iubeşti tot atât de mult ca şi mai înainte... M-au minţit, răi ce sunt!... Ziceau că tu... nu, nu, limba nu mă ascultă; nu pot să rostesc acele minciuni. Nu cred nimic! Poate că au vrut să mă sperie, ca să mă întorc mai repede. Sunt însă încredinţată c-ai să mă ierţi când o să afli pentru ce am rămas atât acolo. Îşi lăsă în pământ ochii minunaţi, roşind ca o fecioară.

— Vezi tu, aici, adăugă ea, luându-i mâna şi aşezându-i-o sub inima ei, aici se află copilul nostru... eşti tată!

Numai cel ce a trăit asemenea clipe poate să înţeleagă tot farmecul, tot sublimul acestui cuvânt. Dar lui Volânski îi era teamă să creadă că e adevărat, îi era teamă să se lase cuprins de acest simţământ nou, atât de neaşteptat! Nu cumva soţia lui îl amăgea, ca să-l lege mai strâns de ea? Căci ea ştia bine cât de mult dorise el să aibă copii.

— Nu mă crezi, dragul meu?... Spunând acestea, ea îşi îndreptă privirile spre icoana Maicii domnului, aflată în tripticul din colţul odăii. Pe ea ai s-o crezi!... Uite, pune mâna, aici... auzi cum freamătă copilaşul tău, ca un peştişor? Îşi simte tatăl, îţi spune bun găsit... Nici eu n-am vrut să cred, când am plecat la Moscova, n-am crezut multă vreme. Când am fost însă pe deplin încredinţată că sunt mamă... nu ştiam ce să mai fac de bucurie; fericirea mea era atât de mare, încât nici nu îndrăzneam să mă las în voia ei, de teamă să n-o pierd. Mi-am îndreptat cugetul către cel de sus, către sfinţii lui slujitori, rugându-mă să ne ocrotească pruncul; am fost la Sfânta treime, să mă închin sfântului Serghie, făcătorul de minuni, la Kiev – la sfintele moaşte de acolo, la schitul Nilov. Altfel, pentru ce aş fi rămas atâta vreme departe de tine! Pretutindeni însă gândul la tine nu m-a părăsit nicio clipă; pe drum, în sfintele lăcaşuri, lângă sfintele racle, erai alături de mine; pretutindeni m-am rugat pentru tine, pentru sănătatea ta, pentru dragostea ta faţă de mine. Îmi închipuiam cât are să te bucure această veste – ţi-ai dorit atât de mult să ai copii!... Ţi-am scris şi o scrisoare despre asta; se vede însă că tu...

— N-am primit-o, scumpa mea!

— Ce oameni răi! Cu câtă viclenie au uneltit! N-ai primit-o?... Va să zică, asta a fost pricina tăcerii tale. Totuşi, n-am încetat o clipă să mă gândesc cât de mult o să te bucuri. Deodată, însă, la Moscova, am aflat că te-ai fi îndrăgostit de nu ştiu ce prinţesă

moldoveancă... fratele meu mi-a scris că vrei... Doamne! Nu ştiu de unde am avut atâta tărie, ca să mai pot trăi după acea scrisoare... mi-a scris că vrei să te desparţi de mine. Şi chiar fratele meu căuta să mă încredinţeze că aşa-i bine, pentru nu ştiu ce pricini obşteşti, şi mă ruga să mă împac cu gândul acesta. Să ne despartă pe noi?... O, ei nu mă cunosc! Numai dumnezeu ne poate despărţi! (Natalia îl strânse mai tare în braţe, de parcă s-ar fi luptat să nu i-l ia cineva.) Nelegiuiţii! Erau cât pe ce să mă omoare şi pe mine, să ne omoare şi copilul. Nu ştiu cum am fost în stare să îndur totul. M-am rugat mereu sfintei fecioare să te aibă în pază, să nu te lase să făptuieşti acest omor. Mi-am revărsat aproape tot sufletul în lacrimi şi-n rugăciuni. Mare i-a fost îndurarea: tot ce mi s-a îndrugat despre tine n-au fost decât minciuni; o văd prea bine, mi-o spun mângâierile tale. Fără îndoială că n-a fost decât un vis urât! Spune şi tu, dragul meu Artemi, că totul e o născocire a oamenilor răi şi pizmaşi, că mă iubeşti tot atât de mult ca şi mai înainte.

— Da, draga mea, sufletul meu, totul e minciună, întări Volânski, copleşind-o cu dezmierdările cele mai înfocate, care o împodobeau cu cele mai frumoase flori ale fericirii, ca pe o mireasă înaintea cununiei, şi o încununau cu aureola unui farmec deosebit. S-ar putea să se fi scornit totul din pricină că am glumit cu o prinţesă captivă... dar îţi jur că n-a fost decât o copilărie, o nimica toată, izbucnirile unei inimi singuratice, un amuzament, ca să mai uit de dorul tău... Ce netrebnici! Să te sperie pentru atâta lucru!... Cu cine te-ai putea compara tu, frumoasa, nepreţuita mea prietenă... Cât de dulce e să iubeşti fără teamă! Nici dumnezeu, nici oamenii nu ne pot stingheri.

Pesemne că în acele dlipe îşi amintise de gerul, de groaza şi zbuciumul din ajun.

— Încântările noastre sunt atât de curate! Nimeni nu ne poate împiedica să fim amanţii cei mai pătimaşi! Nu-i aşa?

— Mă voi ruga lui dumnezeu să mă ajute să cunosc tot ce este mai sublim, mai scump în dragoste, pe pământ şi în ceruri, voi aduna în pieptul meu toate comorile ei, un univers întreg al dragostei, îi voi găsi toate tainele cele mai ascunse şi ţi le voi dărui ţie, dragul meu, scumpul meu! Inima mă va învăţa să găsesc pentru tine dezmierdări noi, să descopăr mereu altele, în fiecare zi altele noi.

— Comoara mea!... Nu, nu te-am cunoscut! În uitarea patimii, era cât pe ce să spună: şi vream să te schimb!... Dar se opri la

timp. Zici că o să avem un copil, un copil drăgălaş, frumos, care o să-ţi semene? Poate o fetiţă?

— Nu, îţi voi dărui un fiu, tot atât de chipeş şi de voinic ca şi tine. Bagă de seamă, am să mă ţin de cuvânt!

Din clipele acelea, dragostea şi fericirea conjugală se statorniciră în casa lui Volânski, şi Marioriţa fu uitată.

PARTEA A PATRA

Capitolul 1

DRAGOSTEA-PAVĂZĂ

Atunci când Zouda spusese că din dragostea Marioriţei va dura o scară până la cer, el ştia pe ce se bizuie. Grăbindu-se să folosească această dragoste pentru ţelurile sale, trimise domniţei următoarea scrisoare:

„Împrejurările în care se află D-l Volânski mă fac să mă adresez dumneavoastră direct, fără ocoluri. Mă numesc Zouda şi sunt secretarul D-sale; D-sa nu-mi ascunde nimic. Această introducere o socot suficientă pentru a vă solicita atenţia.

După cum ştiţi, prietenii lui Artemi Petrovici pentru gestul lor curajos, îndreptat împotriva ducelui de Kurlanda, au fost întemniţaţi şi aşteaptă acolo osânda la moarte. Nici Artemi Petrovici nu va avea o soartă mai bună, dacă nu se va găsi o mână viguroasă, care, prin puterea ei vrăjită, prin puterea prieteniei sau a dragostei nemărginite, să-l ferească la vreme, chiar acum, de lovitura îndreptată împotriva lui. Se cere dârzenie, uitare de sine, hotărârea de a aduce orice jertfă. Ştiu că veţi spune: eu şi nimeni altul sunt gata să iau asupra mea această măreaţă însărcinare.

Chiar dumneavoastră, unei fiinţe sublime, cu sufletul atât de nobil, vin să vă propun această misiune; dacă s-ar întâmpla altfel, aţi invidia pe acela căruia i-ar fi încredinţată. Poate că va trebui să săriţi de-a dreptul în foc: este singurul mijloc de a-l salva pe cel ce vă este atât de drag, fără a mai aminti că e vorba de un om de care Rusia are atâta nevoie. Nu vă voi vorbi deocamdată despre binele omenirii: acum n-aţi putea pricepe acest lucru. Nu vă vorbesc decât

despre pieirea omului care vă este drag; nu mă adresez decât inimii dumneavoastră şi sunt încredinţat că voi dobândi mai repede ceea ce doresc. Sunt mâhnit, îndurerat – zadarnic aş încerca să vă mai dau şi alte explicaţii – că ivirea dumneavoastră la Petersburg, desăvârşirea făpturii şi sufletului dumneavoastră, pe care nu le-ar putea tăgădui nimeni, ne-au răpit un om de stat, ne-au smuls piatra de temelie de sub templul care începuse a fi clădit de el pentru salvarea patriei. Din clipa în care v-a cunoscut, el şi-a uitat de sfintele sale îndatoriri, şi-a înşelat soţia, şi-a trădat prietenii, onoarea, credinţa. Vrăjmaşii lui au profitat de această slăbiciune sau patimă a lui, făcând din ea un instrument al uneltirilor lor. Fie ca aceste cuvinte să treacă pe lângă inima dumneavoastră. Şi sunt încredinţat că vor trece pe-alături! Toate acestea sunt lucruri neînsemnate pentru dumneavoastră; acum, inima dumneavoastră nu va înţelege încă nimic din toate acestea. De aceea nu vă spun: redaţi-l sfintelor sale îndatoriri – vă reamintesc doar că omul pe care-l iubiţi piere; nu repet decât un lucru: salvaţi-l de butucul călăului, de înjosirea care este pentru el şi mai groaznică decât moartea.

Clipele sunt preţioase. Iată despre ce este vorba.

Veţi găsi alăturat două hârtii. Căutaţi să faceţi în aşa fel ca împărăteasa să le vadă şi să le citească, însă nu cumva să fie de faţă Biron. Fie ca dragostea dumneavoastră să vă binecuvânteze pentru săvârşirea acestei fapte măreţe! Fără îndoială, v-a fost hărăzit de pronia cerească să salvaţi omul iubit de la pierzanie şi dezonoare. Ce bucurie mai mare poate fi pentru dumneavoastră, făptură minunată!

Cum, pe ce cale, vă va întreba împărăteasa, au ajuns la dumneavoastră aceste hârtii! Îi veţi răspunde că profesorul dumneavoastră, Trediakovski, v-a lăsat o carte (pe care o trimit o dată cu prezenta), că, răsfoind-o, aţi găsit aceste hârtii şi scrisoarea (pe care o alătur). Cu Trediakovski o să ne descurcăm noi, dacă va fi chemat la împărătească pentru cercetări. Scrisoarea puteţi să i-o arătaţi. Vă încredinţez soarta lui A.P.”

„Dacă ţineţi la maiestatea sa, se spunea în scrisoarea alăturată, dacă slava şi liniştea ei vă sunt scumpe, înmânaţi-i cu grijă hârtiile găsite în cartea lui Trediakovski, însă numai atunci când nelegiuitul Biron nu se va afla lângă ea.”

Toate acestea trecură din mâinile arapului lui Volânski în mâinile negresei, prietena lui, care locuia la palat şi nimeni nu văzu pe ce

căi se strecurară în sânul Marioriţei.

Cât de scumpă îi era această însărcinare! Nimeni altul, nici soţia lui nu primise acea chezăşie a salvării sale. Ea o primise, numai ea!... Cerul ştia că ea îl iubeşte mai presus decât oricine pe lume. Cât de mult o bucura, cât de mult o înălţa acea misiune! Uită până şi de nenorocirea ei, de noaptea cea cumplită, de maică-sa: salvarea scumpului ei Artemi, ba chiar el, viaţa lui, liniştea lui, fericirea, onoarea lui erau acolo, lângă inima ei! Ce-i păsa că e ţigancă; ea era deasupra tuturor pe lume – era salvatoarea omului iubit! „El va afla, îşi spunea Marioriţa în gând, că eu şi nimeni altul am luptat pentru dânsul. Orice îmi vei porunci, domnule Zouda, în numele lui, ai să vezi că am să duc totul la bun sfârşit.”

Şi în ochii acestei făpturi sublime se aprindea o văpaie nepământească, obrajii îi ardeau. Cu câtă încântare îşi încerca ea pe cap cununa de spini, care i se întindea cu atâta isteţime! Ce făcea Volânski în vremea aceasta? O uitase în braţele aceleia pe care o înşelase altădată tocmai pentru ea, pentru fiica fatalismului. Ce fusese oare dragostea lui aprinsă, nebunească?... Veţi ghici uşor. Şi veţi vedea că Zouda avusese dreptate.

Seara, la palat.

Împărăteasa tânjise toată ziua. În urechi şi în inimă îi răsuna ecoul adevărurilor curajoase, rostite de sfetnicii ei. Chiar dacă nu erau adevărate decât pe jumătate faţă de ceea ce îi fusese înfăţişat, nenorocirile Rusiei îi apăsau greu pieptul sfâşiat de boli şi de obişnuinţa cu cel nevrednic. N-avea însă destulă tărie să-l alunge şi prefera să îndure chinurile pe care şi le hărăzise singură. Dându-şi foarte bine seama că situaţia lui se clatină, Biron nu se clinti toată ziua de lângă ea, o înconjură cu o grijă deosebită şi căută prin toate mijloacele să împrăştie norii ce-i adumbreau fruntea. Tragerea la ţintă într-o galerie anume amenajată, jocurile de cărţi, măscăricii şi toantele – nimic nu putea să-i împrăştie tristeţea. În sfârşit, ea îi spuse ducelui că se simte foarte rău şi doreşte să rămână singură.

Cerând domniţei să-i dea mâna şi sprijinindu-se de ea, împărăteasa se îndreptă spre iatac.

— Ce tare îţi bate inima, copila mea, îi spuse, apropiindu-se de jilţul aşezat în apropierea patului! Îi simt bătăile în mâna mea. Nu cumva eşti bolnavă?

— Sunt sănătoasă, răspunse Marioriţa, speriată de apropierea

clipei fatale, când trebuia să se hotărască soarta omului iubit, sunt însă îngrijorată din pricina maiestăţii voastre.

În loc de răspuns, Anna Ioannovna îi strânse mâna cu duioşie şi se târî anevoie până la jilţul în care se prăbuşi greoaie. Vru să cheme camerista ca să-i ceară să împingă spre ea un alt jilţ, pe care îşi aşeza de obicei picioarele bolnave, însă Mariorița, cu o grijă stăruitoare, se grăbi să facă totul ea însăşi, apoi se lăsă în genunchi lângă împărătească şi începu să-i frece uşor cu mâna când un picior, când celălalt, pentru a-i uşura suferinţele, aşa cum se făcea în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară. Grija ei copilărească, plină de atenţie, îi făcea vădită plăcere Annei Ioannovna.

Erau singure în odaie. Liniştea nu era curmată decât de gemetele împărătesei suferinde. Lumina candelabrului cu trei braţe se cernea prin adamasca albastră a pologului şi se revărsa peste chipul ei, imprimându-i culoarea vineţie a morţii; când şi când, ochii ei obosiţi se închideau, sporind şi mai mult această impresie macabră; patul, bogat împodobit, părea un somptuos catafalc, gata să primească rămăşiţele pământeşti ale aceleia ce fusese cândva împărăteasa. Privind-o ţintă şi urmărindu-i cu atenţie mişcarea buzelor, domniţa se aştepta parcă să vadă cum îşi ia zborul sufletul din trupul ei. Cine şi-ar fi închipuit că de aceste două femei – dintre care una, strivită de povara presimţirilor, purtând pe chip pecetea morţii apropiate, iar cealaltă tânără, dar slabă, fata unei ţigănci, care era sub stăpânirea numai şi numai a dragostei, care nu ştia de nimic în afară de dragoste – depindea în acele clipe soarta întregii împărăţii!... Tăcerea lor dăinui câteva clipe. „Doamne! se ruga domniţa, încremenind de groază la gândul că ar putea să-i scape prilejul potrivit pentru a-i da împărătesei hârtiile. Doamne! revarsă-mi în suflet lumina înţelepciunii tale.”

În sfârşit, împărăteasa deschise ochii şi spuse:

— Destul, draga mea! Mi-e mai bine.

Rămânând mereu în genunchi lângă ea, Mariorița îi apucă mâna şi-şi apăsă frenetic buzele pe ea – buzele ei erau reci, iar pe mâna împărătesei picurară stropi fierbinţi.

— Ce-i cu tine? Plângi?

— Maiestate, când văd cât de mult suferiţi, şi poate nu numai din pricina durerilor trupeşti, când oamenii ce vă sunt devotaţi îmi dovedesc acest lucru şi-mi arată căile salvării maiestăţii voastre, ce pot să fac?

— Altă nenorocire!... Spune-mi lămurit, ce este? exclamă

împărăteasa, săltându-şi trupul de pe spătarul jilţului de care o ţintuise sfârşeala.

Marioriţa scoase din sân hârtiile şi, întinzându-i-le, îi spuse cu dibăcie, cu înflăcărare ceea ce fusese sfătuită să spună. Împărăteasa luă hârtiile cu mâini tremurătoare; îi porunci să se uite bine dacă nu asculta cineva după uşă şi, când totul fu îndeplinit întocmai, începu să citească.

Una din hârtii era chiar jalba întocmită de Gordenko, pentru care omul acesta fusese prefăcut într-un sloi de gheaţă, pentru care fusese cercetată ţiganca, pentru care se împuşcase Grosnot şi fuseseră torturaţi, schingiuiţi şi omorâţi atâţia oameni.

„O să ajungă la împărătească, spusese martirul în ceasul morţii, am trimis jalba lui Dumnezeu.” Şi dumnezeu, auzind această ultimă dorinţă, rostită în pragul morţii, pecetluise înţelegerea între pământ şi cer, păzise hârtia în ciuda tuturor opreliştilor puse de oameni şi o înmânase celui hărăzit s-o citească. Câte adevăruri cumplite despre faptele lui Biron erau cuprinse în acea hârtie! Ea înfăţişa feluritele urmări ale cruzimii, ale lăcomiei lui cu atâta limpezime, cu atâtea dovezi de netăgăduit, încât parcă le vedeai cu ochii. „Însă inima ta, stăpână preamilostivă, scria, printre altele, în jalbă, va sângera de durere când vei afla mijloacele folosite pentru îmbogăţirea despărţământului birurilor, care nu dă socoteală decât în faţa lui Biron şi îl îmbogăţeşte numai pe dânsul. Ciomege, vergi, hârdaie cu apă în plin ger, hrană sărată fără apă şi mii de alte cruzimi, pe care numai o minte drăcească le poate născoci şi înlocui unele cu altele, sunt folosite fără a ţine seamă câtuşi de puţin de nevoile în care se zbat oamenii şi fără nicio judecată. De lege, nici pomeneală; peste toate domneşte numai şi numai vrerea lui Biron. Dintr-o mie de întâmplări nu-ţi voi înfăţişa, preamilostivă împărătească, decât două, şi acestea îţi vor arăta cât de ageri trebuie să fie dăbilarii în slujba lor şi care vor grăi inimii tale despre îndrumările de care sunt călăuziţi în asemenea împrejurări: ei trebuie să ştie să deosebească pe neplatnicul din nenorocire, care a fost năpăstuit de soartă, de răul platnic din pricina trândăviei, a destrăbălării sau îndărătniciei. Fie ca puterea ta împărătească să uşureze soarta celor lipsiţi de sprijin, a celor împovăraţi de copii mulţi, a celor nenorociţi, pe care dumnezeu i-a pedepsit lipsindu-i, din pricina beteşugurilor, de braţe sănătoase în stare să muncească, sau trimiţându-le boli vitelor, sau foc care le-a mistuit adăpostul, sau secetă care le-a luat păinea. Se cuvine ca cei ce alcătuiesc legile să nu uite că au de-a face cu oa-

meni, şi nu cu nişte lucruri neînsufleţite, care rabdă orişice.

În satul NN[1] au dat iama dăbilarii chiar în ziua de crăciun. S-ar fi cuvenit ca însăşi sfinţenia acestei zile să-i cruţe pe oameni de o asemenea năpastă. Se pare însă că, dimpotrivă, ei au ales una dintre sărbătorile cele mai mari ale creştinilor, pentru a pângări *omul*, al cărui chip l-a luat în această zi însuşi mântuitorul. Ca nişte lupi hămesiţi, care dau năvală într-o turmă lipsită de apărare, s-au năpustit asupra satului, cerând rămăşiţele de biruri, strângându-le după cum le venea la socoteală, punând şi gloabe, luându-le oamenilor vitele din bătătură, uneltele de lucru, grânele din hambare, chinuind şi schingiuind fără milă pe cei ce nu-i puteau sătura în niciun chip. Loviturile reteveielor nu mai conteneau, întrerupte doar de gemete şi plânsete. Cruzimea dăbilarilor se abătuse mai amarnic peste un biet om cu mulţi copii, singurul sprijin al micuţilor. La locul de adunare, el a fost schingiuit după legea ticluită de Biron, însă de fiecare dată când se opreau, călăii primeau mereu acelaşi răspuns de la el: că are şase copii nevârstnici, care de care mai mititel, că nevasta i-a murit şi că nici el nu ştie de unde să găsească pâine pentru copiii lui. «Minţi! Te prefaci!» strigau dăbilarii şi se sfătuiau cum să-l mai schingiuiască. «Fraţilor! o să vă plătesc, strigă în cele din urmă nefericitul om, lăsaţi-mă numai să mă duc până acasă.» Aceasta făcu să fie oprite noile cazne ce-l aşteptau. Omul alergă spre izba lui înverşunat; copiii îi ieşiră în cale, îl înconjurară, cerându-i pâine. «Îndată! le spuse el; o să vă dau la toţi îndată!» Înnebunit, apucă cuţitul şi-i înjunghie pe toţi. Pe ultimul său copil, un prunc de şase luni, care plângea amarnic în leagănul lui, l-a apucat cu mâinile însângerate de picioare, l-a adus la locul adunării şi, izbucnind într-un râs cumplit, cu hohote, i-a zdrobit capul, izbindu-l de ţeasta căpeteniei dăbilarilor. «Şi acum, să-mi daţi ţidulă, tâlharilor! răcni el. Şase suflete vi s-au dus dintr-o dată de pe răboj.»

O săptămână mai târziu, satul era pustiu; în pădurile leşeşti se ivise un nou sat.

Într-un alt sat, în împrejurări asemănătoare, un tată şi-a dus cei cinci copii în câmp – era iarnă – şi, rămânând surd la plânsetele lor, i-a lăsat să îngheţe. «Să ştiu de bine că m-oi duce în iad, spunea el, da’ măcar pe voi să vă scap de chinurile lui Biron.»”

În cealaltă hârtie, pe care i-o dăduse Marioriţa, era descrisă

[1] Cred că cititorul nu are neapărată nevoie să-i afle numele (n. aut.).

moartea de martir a lui Gordenko, precum şi urmările ei.

Citind aceste hârtii, împărăteasa îşi udă batista de lacrimi.

— Cum suntem înşelaţi! zise ea, suspinând. Nu am ştiut nici a suta parte din aceste lucruri. Cum sunt schingiuiţi bieţii oameni. Şi totul se face în numele meu!... Un om viu... aproape sub ochii mei... transformat în sloi de gheaţă!... Doamne! E aproape de necrezut! Acesta e devotamentul, asta e dragostea lui faţă de mine!... Nu e decât setea de îmbogăţire, dorinţa de a fi stăpân peste toate, chiar şi pe mine!... Trebuie să se sfârşească odată!... Doamne! Iartă-mi greşelile şi nu mă lipsi în ceasul greu de atotputernicul tău sprijin. Draga mea, adăugă ea, să nu spui nimănui nimic despre aceste hârtii, despre seara aceasta: vreau să-mi adun puterile... ca să pedepsesc... O! cât de greu e să nu ai încredere în nimeni, să nu ai niciun prieten! Iată puterea împărătească cea mult râvnită!

Împărăteasa izbucni din nou în hohote de plâns.

— Vă rămâne Artemi Petrovici Volânski! zise domniţa, însufleţită de o negrăită admiraţie. Smulgeţi-vă încrederea din mâinile celor nevrednici şi daţi-o lui... el este vrednic de dragostea unui împărat; încredinţaţi-i cârma ţării şi veţi vedea ce slavă, ce fericire se va revărsa asupra poporului maiestăţii voastre, cum veţi fi binecuvântată de toţi!

Uimită de această însufleţire ciudată, de tăria neobişnuită cu care vorbea Marioriţa, Anna Ioannovna o privi ţintă în ochi. Domniţa roşi şi-şi lăsă privirea în jos.

— Nefericito! şopti împărăteasa plină de mâhnire, clătinând din cap. Şi pe tine a izbutit să te farmece acest vrăjitor! Nici pe tine nu te-a ocolit destinul crud! O, roagă-te, roagă-te lui dumnezeu!... Şi acum cheamă-mi camerista; şi tu, şi eu avem nevoie de odihnă.

Domniţa nu se clintea însă. Dezmeticindu-se după tulburarea pricinuită de bănuielile împărătesei, ea îşi făcuse socoteala, foarte înţeleaptă de altfel, că, dacă nu va încerca în clipa aceea, îndată după citirea hârtiilor, măcar un singur asalt hotărât în favoarea lui Volânski, mai târziu nu va mai putea face nici atât. Dragostea, şi încă o dragoste ca a ei, insuflă curaj; însufleţită de ea, spuse:

— Maiestate, daţi atunci poruncă să li se dea drumul...

— Prietenilor lui Volânski! îi curmă vorba Anna Ioannovna, parcă speriată de această rugăminte. Acum... noaptea?...

— Chiar acum, maiestate! Dumnezeu vă va dărui somn uşor şi mângâiere inimii.

Vorbea cu atâta înflăcărare, îi săruta mâinile cu atâta duioşie,

încât împărăteasa nu mai fu în stare să-i ţină piept şi-i spuse să-i aducă pana, călimara şi hârtia, pe care scrise o dispoziţie către comandantul fortăreţei, ordonându-i să elibereze de sub arest pe cei trei dregători, aduşi acolo în ziua când fusese sărbătorită vestita cumetrie a caprei.

Peste cinci minute se răzgândi şi vru să întoarcă din drum ştafeta trimisă cu acel ordin – atât de nehotărâtă era Anna Ioannovna, neîndrăznind să iasă de sub tutela favoritului — dar era prea târziu! Prietenii lui Volânski fuseseră puşi în libertate. Încredinţaţi că libertatea lor însemna căderea puternicului favorit, o binecuvântau pe împărătească.

Cu câtă smerenie în inima ei curată şi nobilă, cu ce lacrimi de bucurie se rugă domniţa după ce se întoarse în iatac!

— Mie, mie îmi datorează prietenii lui libertatea! Fericirea lui, slava lui vor fi făurite de mâinile mele! îşi spunea ea în beţia fericirii.

Capitolul II

LOVITURA

La fiecare pas făcut,
Un nou necaz, un nou vrăjmaş temut.

În aceeaşi noapte, Biron află de ordinul dat comandantului fortăreţei Sf. Petru şi Pavel. Furia lui nu mai avea margini, căci nu putea să priceapă cum putuse fi dată acea dispoziţie fără consimţământul lui. Cercetând cine mai fusese după el la împărătească, află că aceasta rămăsese numai cu domniţa Lelemico şi că, înainte de culcare, ochii ei erau roşii de plâns, în timp ce favorita se întorsese în camera ei, neobişnuit de voioasă.

— Am să i-o plătesc acestei fetişcane afurisite. Asta-i isprava ei! repeta el, rozându-şi unghiile până la sânge; şi, ca o santinelă, măsură aproape toată noaptea cabinetul în lung şi în lat.

A doua zi de dimineaţă, ducele se prezentă la palat. Mohorât, tăcut, fu primit de împărătească cu o deosebită răceală, extrem de protocolar. Temându-se să rămână singură cu el, îi porunci domniţei să nu plece de lângă dânsa. Nici dintr-o parte, nici de cealaltă nu se pomeni niciun cuvânt despre punerea în libertate a celor trei demnitari. Pe nesimţite, veni totuşi vorba despre serbarea

ce se pregătea de atâta vreme pentru nunta lui Kulkovski.

— Şi când o să fie asta? întrebă împărăteasa.

— Depinde de hotărârea domnului ministru de cabinet, răspunse Biron. Nu ştiu când va dori să fixeze ziua.

Pe faţa Annei Ioannovna se desluşi limpede o umbră de nemulţumire.

— Pare-mi-se că mai curând atunci când voi dori eu. Şi ca să-ţi dovedesc cât de prompt îmi îndeplineşte el dorinţele, hotărăsc ca serbarea să aibă loc chiar mâine!

La porunca ei, domniţa scrise câteva rânduri ce cuprindeau această dispoziţie şi, după ce împărăteasa semnă hârtia, aceasta fu trimisă neîntârziat lui Volânski. Biron gâfâia de mânie şi, fără a se sinchisi de împărătească, pufnea din când în când înfundat, ca să dea afară aerul ce-l sufoca.

— Dorinţele maiestăţii voastre? repetă el zâmbind ironic. Îndrăznesc să vă asigur că socoteşte însărcinarea pe care i-aţi dat-o ca jignitoare pentru el. A declarat acest lucru de faţă cu Osterman şi cu Minnich, folosind expresiile cele mai insolente.

— Faptele sunt mai grăitoare decât vorbele. De aceea daţi-mi voie să nu vă cred. De altfel, observ de câtva timp că vă dedaţi mereu la atacuri împotriva ministrului de cabinet, care este atât de devotat binelui meu şi al Rusiei – şi nu numai în vorbă. Nu cumva asta se întâmplă de când a expus în văzul tuturor statuia dumitale de gheaţă?

Spunând aceste cuvinte, îl privi ţintă.

Ducele păli, apoi se învăpăie.

— Vă rog să permiteţi ca prinţesa să iasă din cameră, zise el, hotărât să dea dintr-o dată lui Volânski lovitura pregătită de atâta vreme, iar, pe de altă parte, sfiindu-se să dezlănţuie acea nouă intrigă în faţa domniţei. Dar şi această sfială se risipi foarte repede.

— Lelemico a mea va rămâne lângă mine, răspunse împărăteasa cu o neobişnuită tărie.

— Sunteţi înşelată.

— Ştiu, dar nu de Volânski.

— Chiar de el! Maiestate! Până şi cu ajutorul unei porumbiţe au început urzelile împotriva credinciosului şi devotatului slujitor al maiestăţii voastre (ducele aruncă o privire plină de tâlc spre domniţă, care se aprinse toată). Băgaţi de seamă ca vultanul să nu se cocoţe pe tronul maiestăţii voastre.

Pe chipul împărătesei se putea desluşi o oarecare îndoială, o

oarecare tulburare.

— Până una-alta, vultanul vrea să-mi ciugulească mie ochii, ca să nu-i pot vedea uneltirile viclene. Mai curând însă are să-mi smulgă inima din piept! A sosit timpul să se isprăvească şi cu asta! Nu mai pot îndura aceasită înjosire a mea, pe care până astăzi v-am ascuns-o, ca să vă cruţ sănătatea. Nu mai e loc pentru amândoi sub soare. Unul dintre noi trebuie să piară. Preţuiesc nespus atenţia voastră binevoitoare şi nu o voi ceda prea uşor altuia. Ascultaţi-mă, maiestate; vă rog, vă cer acest lucru, şi chiar acum.

— Cu alt prilej.

— Nădăjduiesc că se va ivi curând!... E drept, când să mai aveţi vreme şi pentru mine?! Sunteţi şi aşa copleşită de plângeri... s-ar putea ca soţia lui să vină chiar astăzi şi să cadă la picioarele maiestăţii voastre...

La auzul acestor cuvinte, Mariorița simţi că i se ridică sângele în cap, că se clatină şi totul se învârteşte în faţa ochilor ei.

— S-a întors soţia lui? întrebă împărăteasa.

— Aseară, şi a aflat, pesemne, îndată despre legătura lui cu dezmăţata...

Cuţitul calomniei îşi implântă tăişul drept în inima sărmanei fete. Ea nu putu să suporte lovitura; simţi o văpaie în piept şi parcă i se rupse ceva lângă inimă; tuşi, îşi duse batista la gură şi o pată sângerie apăru pe albul ei! Cât de crâncen o pedepsea soarta pentru o singură clipă de fericire nepământească pe pământ! Ducele jubila de pe acum, văzând că împărăteasa începuse să încline iar spre el; înverşunarea cu care lovise în favorita ei nimici însă tot ce izbutise să recâştige din favoarea pierdută şi ridică o nouă stavilă între ei. Nu se putea să nu-ţi dai seama împotriva cui erau îndreptate săgeţile lui veninoase; ţinta se precizase de la sine prea limpede; timpul, locul şi felul învinuirii fuseseră însă prost alese. Dându-şi seama de situaţia îngrozitoare în care fusese pusă domniţa, împărăteasa, pătrunsă de milă, voi s-o apere. Totuşi nu se hotăra s-o lase să plece de lângă ea, pentru a o scuti de chinuitoarele aluzii ale favoritului, de teamă să nu audă cine ştie ce lucruri urâte despre această fată, la care ţinea nespus. Presimţind parcă ceva, îi era frică să nu-şi piardă şi ultima mângâiere. Aceasta o făcu să schimbe, cu aceeaşi răceală şi fermitate, subiectul conversaţiei.

Nu trecu mult şi fu anunţat Volânski. La auzul acestui nume, Mariorița păru că renaşte; ea nu se străduia să-şi vină în fire, dar îşi

reveni într-o clipă, căci învinse sufletul într-însa.

Artemi Petrovici intră. De-ar fi văzut ce privire îl învălui! În ea era un adevărat imn închinat dragostei. Ce nu sălăşluia în ea?! Şi rugă, şi nădejde, şi teamă, şi supunere, şi dragoste pământească, zbuciumată, clocotitoare, şi iubire cerească, adâncă, nemărginită, cu tainicul ei paradis. Dar privirile lui...! Te pătrundeau de suflul rece al morţii. Artemi Petrovici intrase şi nici măcar nu se uitase la ea, absorbit pe de-a-ntregul fie de reînnoita lui iubire faţă de soţia sa, fie de cauza prietenilor şi a patriei.

„Poate, îşi spunea Marioriţa în gând, căutând să se îmbărbăteze, vrea să se răzbune pentru că nu am venit la întâlnirea la care eu însămi l-am chemat. Şi-o fi închipuind oare că mi-am bătut joc de el? Poate că vrea de asemenea să mă ferească de orice bănuieli... O singură privire mângâietoare de dragoste, atât mi-ar fi de ajuns, iar după aceea pot să şi mor!”

Privirea aceasta nu veni însă.

— Artemi Petrovici, spuse blând împărăteasa, ai aflat ce dorinţă am?

— Va fi îndeplinită, maiestate!

— Mâine?

— Chiar mâine, la ora pe care veţi binevoi a o hotărî.

— Auziţi, luminăţia voastră?

— Oare e pentru întâia oară că ministrul de cabinet se lasă legănat de iluzii? Oare e pentru întâia oară că vorbeşte atât de necugetat? zise Biron, dându-şi frâu liber furiei.

Dantelele jaboului de pe pieptul lui Volânski începură să tresalte; făcând însă o sforţare, el se stăpâni şi răspunse cât putu de calm:

— Mulţumiţi prezenţei maiestăţii sale că nu vă plătesc insolenţa cu aceeaşi monedă. Volânski nu şi-a călcat niciodată cuvântul dat, nici măcar faţă de domnia voastră, chiar dacă aceasta l-ar fi costat şi viaţa.

— Aţi aflat oare, domnul *meu*, ce se întâmplă printre oamenii aduşi pentru serbare şi încredinţaţi supravegherii domniei voastre?

— Ştiu mai multe decât vă închipuiţi domnia voastră, domnul *meu*. Ştiu că pe unul dintre ei, şi anume pe malorus, aţi binevoit să-l scoateţi de pe răbojul celor vii. Dar asta nu este decât o nimica toată pentru domnia voastră, domnule! Un om!... şi încă un rus!... Nici nu face să-ţi baţi prea mult capul cu asemenea scârnăvie! Totuşi, aţi binevoit chiar domnia voastră să-l înlocuiţi cu o momâie vie.

— Poveşti scornite de domnia voastră! O mie şi a doua noapte, cu care fermecătoarea dumneavoastră captivă caută să vă alunge plictisul şi, poate, să vă ferească de pedeapsa preadreptei noastre stăpâne!

— Este o calomnie pe care vreţi s-o puneţi în locul inscripţiei funerare pe monumentul ridicat peste morţii domniei voastre, pentru ca aceşti morţi să nu vă înfricoşeze conştiinţa crudă! Hm! Poate c-ar fi mai nimerit să ridicaţi un mausoleu somptuos peste întreaga Rusie.

— Dumnezeule! Scandalagiii aceştia şi-au uitat de ei în prezenţa mea până într-atât, încât mi-au împuiat urechile cu răcnetele lor. Te pomeneşti că au să se apuce şi de sfintele lor plete!... Vă poruncesc amândurora să tăceţi, strigă împărăteasa ameninţătoare. Am să le judec pe toate, mai târziu, la timpul lor. Sunt aici toate perechile? adăugă ea, mai blândă, după o scurtă pauză. Întrebarea fusese adresată ministrului de cabinet.

— Toate, maiestate!

— Altă minciună! exclamă Biron.

— Dovedeşte-o.

— Ţiganca Mariula a înnebunit aseară (la auzul acestor vorbe, domniţa păli, se ridică de la locul ei, vru să facă un pas, dar nu mai putu); poliţaii au fost nevoiţi s-o vâre la beci.

— Aceea care... dădu să întrebe împărăteasa.

— A ghicit cândva maiestăţii voastre, se grăbi să intervină Biron.

— A înnebu... şi vorba împărătesei se curmă brusc.

Se auzi un geamăt surd şi bufni ceva greu. Toţi se întoarseră – domniţa zăcea nemişcată pe parchet.

— Dumnezeule! A ucis-o! strigă Volânski, apucându-se de cap, şi sări cel dintâi să-i dea ajutor, urmat îndată de Biron.

Împărăteasa însă, deşi speriată atât de rău încât tremura înfiorător, trase violent de şnurul clopoţelului, chemând valeţii, apoi, arătând uşa ducelui şi ministrului de cabinet cu un gest plin de mânie, spuse:

— Rog să fie scutită de grija voastră înduioşătoare. După ce tai capul cuiva, nu mai plângi după păr. Plecaţi...

— Nu pot să plec, maiestate! exclamă Volânski, căzând în genunchi lângă domniţă şi apucând-i mâna, pe care căută s-o încălzească cu răsuflarea lui.

— Ce ruşine!... Şi eu sunt silită să privesc!... Nu vrei să te supui poruncii mele?... rosti împărăteasa ameninţător. Te rog să nu mă

faci s-o repet.

În timpul acelei penibile dispute dintre un supus şi suverana lui, Biron stătea lângă uşă. Sosiră câţiva lachei.

— Acum am să plec, zise Volânski şi, ridicându-se, o privi încă o dată pe domniţă, apoi ieşi; ducele îl urmă.

Nici n-apucară să păşească peste celălalt prag, şi Biron, zâmbind perfid, se întoarse spre adversarul lui, care mergea copleşit de o adâncă durere:

— Admiraţi-vă isprava.

Nu primi niciun răspuns. Poate că Volânski, doborât de aceeaşi lovitură care o zdrobise pe domniţă, nici nu auzise batjocura sau, poate, nu găsea cuvinte să răspundă la ea, pentru că un singur gând îl stăpânea: *„după faptă şi răsplată”*. Pata de sânge pe care o zărise pe batista albă, chinurile sărmanei fete, căreia îi răpise liniştea, bucuriile, cinstea, poate şi viaţa; nebunia ţigăncii, care o iubea atât de mult – legată de domniţă în chip misterios – totul, totul era isprava mâinilor lui. Iadul îşi deschidea porţile dinaintea sa pe acest pământ; în schimb, drumul spre el fusese presărat cu trandafiri atât de minunaţi!...

Ieşind de la palat, se zbuciuma ca cel ce aude undeva, departe, strigătul de moarte al unei fiinţe dragi. Gemetele muribundului înjunghiat de cuţitul tâlharului ajung până la el şi-i răsună în inimă; el însă nu-i poate veni repede în ajutor – îi desparte depărtarea blestemată. În sfârşit, nu se mai aude nimic, în jurul lui se aşterne întunericul... Sau starea lui sufletească s-ar fi putut asemui cu aceea a omului care, într-o clipă de nebunie, şi-a înjunghiat prietenul şi, dezmeticindu-se, stă aplecat deasupra lui.

Capitolul III

ÎNTRE DOUĂ FOCURI

Volânski se întoarse acasă cu acest infern în suflet. Privirea sa rătăcea de colo-colo; chipul lui îi trăda conştiinţa încărcată; întreaga sa înfăţişare era răvăşită de un cumplit zbucium sufletesc. Ca de obicei, fu întâmpinat cu grijă de slujitori. Privirile lor îi erau neplăcute; i se părea că toţi voiau să-i pătrundă în suflet, să afle ce e înăuntrul lui.

— Duceţi-vă dracului! se răsti el mânios, alungându-i.

Şi toţi se îndepărtară tremurând, explicându-şi fiecare în felul lui

acea stare neobişnuită a stăpânului lor. Pe vremea aceea, în casele boiereşti nu se obişnuia ca soţul şi soţia să aibă încăperi separate – trăiau laolaltă. Nedorind să-şi întâlnească soţia, Volânski nu intră în camerele mai îndepărtate, ci rămase în salon; aici începu să se plimbe de la un cap la altul cu paşi grei, apăsaţi, de parcă conştiinţa i-ar fi turnat plumb în picioare; când şi când, se oprea deodată, rămânând încremenit ca o stană de piatră. Simţea o pornire să plece, să fugă de nevastă, de toată lumea, să se ascundă în nişte păduri neumblate, la o mânăstire; mai bine l-ar fi înghiţit pământul. Pretutindeni zărea pata aceea de sânge; pe tot ce era alb, i se părea că vede groaznica pată.

Aflând că se întorsese, Natalia Andreevna se grăbi să vină în salon. El îi primi mângâierile cu răceală; la toate întrebările, la toate efuziunile ei de duioşie răspundea fără şir, sec, aproape mânios. Neliniştită la gândul că i s-a întâmplat ceva, îl imploră să i se destăinuiască. El spuse aspru că e plictisit. Însă lacrimile care sclipiră în ochii ei izbutiră, în sfârşit, să facă pârtie spre inima lui. „Ajunge o victimă! Să mai fac încă una, pentru dragostea ei faţă de mine?” îşi zise el în gând şi, căutând s-o liniştească, o duse în cabinet, o sărută şi voi să-şi afle uitarea în dezmierdările ei. Blândă, drăgălaşă, ea se bucura de izbânda dobândită, sărbătorind-o cu înflăcărate vorbe de dragoste; acum nu mai era soţia gingaşă, duioasă, căreia Volânski îi reproşa uneori lipsa de elan – era o amantă pasionată, care-l copleşea cu dezmierdări rafinate, plângând de încântarea dragostei. Dar ce se întâmplă cu ea deodată?... Sări ca arsă de lângă el, tremurând toată, de parcă ar fi atins-o suflul unui vânt îngheţat.

Necugetatul! Uitându-şi de sine, în înflăcărarea dragostei, rostise: *draga mea Mario*... şi buzele lui, fără a sfârşi cuvântul fermecat, încremeniră, iar părul i se făcu măciucă.

— De ce nu vorbeşti până la capăt, domnul meu? întrebă Natalia Andreevna, râzând convulsiv. Ar fi vrut să-i mai spună ceva, dar nu mai fu în stare: gelozia o sugruma.

Artemi Petrovici o strânse în braţe aproape cu forţa, de parcă ar fi încleştat-o într-un cerc vrăjit din care nu putea să iasă: îi săruta mâinile, o implora cu privirea; smulgându-se din îmbrăţişarea lui, ea îl respinse.

— Pleacă, pleacă, înşelător netrebnic ce eşti! strigă ea plângând cu hohote. Va să zică, asta era dragostea dumitale! Asta era comoara mea, pentru care aş fi dat toate comorile din lume, dar

care nu face nici doi bani!... Frumoasă dragoste, n-am ce zice! În timp ce mă mângâi, în timp ce mă cred fericită, atât cât poate să fie fericită o făptură creată de dumnezeu, dumneata te gândeşti şi visezi la moldoveanca dumitale; mângâierile dumitale, cu care mă copleşeşti, sunt dăruite alteia. Eu nu sunt decât un manechin, un obiect neînsufleţit, pe care binevoieşti să-ţi încerci alintările, hărăzite fermecătoarei, divinei dumitale Marioriţa. Nu, aşa ceva nu se va mai întâmpla; nu voi mai îndura o astfel de ruşine... Va să zică, asta era pricina mâhnirii dumitale!... La ce bun m-ai minţit? Să-mi fi spus limpede, din capul locului: mi-e lehamite de tine, nu o iubesc decât pe moldoveanca mea, numai pe ea! Mi-ar fi fost mult mai uşor!... Spune-mi asta acum şi lasă-mă; e mai bine să ne despărţim... Am eu spre cine să-mi îndrept dragostea – îl am pe domnul şi mântuitorul meu, pe care tu l-ai uitat!...

Sărmana plângea amarnic, frângându-şi mâinile. Gelozia o silea să spună lucruri pe care n-ar fi fost, fireşte, în stare să le aducă nicicând la îndeplinire. Artemi Petrovici îngenunche în faţa ei, căutând s-o încredinţeze că voise s-o pună la încercare, jurând că doar pe ea o iubeşte, că nu o va iubi în veci decât pe ea şi numai pe ea, că pentru Marioriţa nu simte nimic altceva decât compătimire. Dragostea adevărată este lesne încrezătoare. Natalia Andreevna îl crezu, dar îi ceru mai întâi să-şi întărească legământul în faţa icoanei mântuitorului. Şi Volânski jură în faţa icoanei, ca în biserică, repetând cuvintele poruncite de Natalia Andreevna, pe care fu silit să le rostească pentru deplina ei liniştire. De data aceasta nu se prefăcea nici în faţa ei, nici în faţa lui dumnezeu: din dragostea lui faţă de Marioriţa, tulburată de atâtea neizbânzi şi nefericiri, dragoste căreia i se răpise tot farmecul, nu mai rămăsese într-adevăr nimic altceva decât o compătimire adâncă; însă acest simţământ stârnise în el asemenea mustrări de conştiinţă, încât îşi dorea mai curând moartea. Viaţa îi era prinsă într-o urzeală ţesută diabolic; numai moartea ar fi fost în stare s-o sfâşie. Oare ţinea într-adevăr la soţia lui? Da, o preţuia nespus de când aflase că în curând va fi mama pruncului lor; putea însă oare să-şi afle loc un simţământ curat, înălţător, întreg, într-o inimă răvăşită de patimă, de căinţă, de durerea Marioriţei, de teama dezvăluirii legăturii cu ea, de suferinţele patriei? Inima lui era o rană vie.

La orice întorsătură care se ivea în viaţa ei, Natalia Andreevna îşi găsea alinarea în credinţă. Credinţa răscumpăra în sufletul ei tot ce pierdea pe pământ, îi seca lacrimile, sfinţea bucuriile ei pământeşti,

îi făgăduia tot ce este mai sublim pe lumea aceasta şi pe cealaltă. Şi de data aceasta, mângâiată de soţul ei, după ce plecă de la ei, intră în iatac şi se rugă acolo fierbinte, cu ochii plini de lacrimi, s-o ajute cel de sus să nu-şi piardă dragostea soţului ei, care, după dumnezeu, îi era mai scump ca orice pe lume.

După ce o linişti, Volânski se gândi cum s-o mângâie şi pe sărmana fată, pe care chiar el o împinsese fără milă la moarte. Conştiinţa lui îl obliga să facă acest lucru. Începu să-i scrie Marioriţei. Dar la fiece foşnet cât de mic, la fiece scârţâit de paşi în odaia alăturată, tremura ca un răufăcător. Dacă intră ea?... Dacă are să-l găsească aplecat peste scrisoarea adresată rivalei ei? Artemi Petrovici se temea parcă şi de zgomotele pe care le făcea el însuşi. Ministrul de cabinet, care îi înfruntase fără teamă pe fioroşii cârdaşi ai favoritului, care nu se speriase de ameninţarea schingiuirilor, a surghiunului, a osândei, a morţii, neînfricat, cutezător în toate faptele lui, acum se temea ca un copil.

Trase zăvorul la uşă.

Cuvintele pe care le scria Marioriţei erau udate cu lacrimi, pătate cu ele. Nu apucă să scrie câteva rânduri şi auzi o bătaie în uşă. Se grăbi să-şi şteargă lacrimile şi să ascundă scrisoarea sub un vraf de hârtii; mâna care-i tremura de spaimă deschise uşa. Slujitorul îl vesti că sosiseră contele Sumin-Kupşin, Perokin şi Şciurhov. Blestemă ivirea lor la o vreme atât de nepotrivită. Politica şi prietenia erau pentru el în ceasul acela oaspeţi mai nedoriţi chiar decât năvălitorii tătari pentru Rusia de altădată. Totuşi, porunci să fie poftiţi înăuntru.

Veniseră să-i mulţumească pentru sprijinul pe care li-l dăduse pe lângă împărătească şi să se bucure laolaltă pentru apropiata biruinţă a dreptei lor cauze. De-ar fi ştiut ei că-şi datorau libertatea domniţei moldovene! Volânski nici nu se gândi să-şi atribuie lui izbânda cauzei lor, ci spuse că ea se datora numai mărinimiei împărătesei. Convorbirea prietenilor se încheie printr-un nou jurământ de a lupta cu hotărâre împotriva vrăjmaşului Rusiei, iar dacă acesta nu va fi îndepărtat de la cârma statului, de a cere să fie din nou întemniţaţi în fortăreaţă.

Cât de mulţumit fu când îi văzu că pleacă!

Acum putea să continue scrisoarea şi o scrise până la capăt, după care porunci arapului s-o ducă la destinaţie, chiar în clipa aceea, cu orice preţ.

După ce domniţa fusese readusă în simţiri, şi împărăteasa,

încredinţată că se simte mai bine, o lăsase în iatacul ei, camerista Grunia o învioră cu o singură atingere a mâinii. Domniţa simţi un ghemotoc de hârtie în palmă şi acest impuls puternic o readuse la viaţă, la bucuria şi frumuseţea vieţii, la dragoste. O dată cu această atingere, fură rostite doar patru cuvinte: *„De la Artemi Petrovici”*. Parcă se ridicase din sicriu şi asculta cântări în paradis. Ochii ei prinseră strălucirea de altădată, pieptul începu să-i tresalte. „Orice mi-ar scrie, îşi spunea ea, sărutând plină de bucurie hârtiuţa, sunt fericită, pentru că e un semn că nu m-a uitat.”

Citi cu răsuflarea tăiată cele scrise.

„Sunt nebun! Unde te-am adus?... Şi ăsta-i cerul pe care ţi l-am făgăduit! Ce trebuie să fac, ca să-ţi redau liniştea şi fericirea de altădată? Spune-mi, scumpa mea, nepreţuita mea Marioriţa, învaţă-mă. Un singur cuvânt, o singură dorinţă din partea ta — şi mă voi grăbi s-o împlinesc, să ştiu de bine că va trebui să răscumpăr fericirea ta cu preţul chinurilor mele şi pe lumea asta, şi dincolo de mormânt. Dă-mi puţină mângâiere – scrie-mi câteva cuvinte despre sănătatea ta. Pentru dumnezeu, ţine-te tare pentru zile mai bune sau mă voi nimici pe mine, pe soţia mea, tot ce-mi poartă numele, ce-l poate purta. Nu-mi voi putea găsi uitarea în somn, până nu voi primi un răspuns de la tine.”

Jumătate din ce scrisese Volânski era minciună; dar ea îşi făcu efectul – o linişti, o consolă pe Marioriţa, şi ţelul fu atins.

Şi ea îi răspunse:

„Mi-ai făgăduit cerul pe pământ – şi mi l-ai dăruit. Oare eşti tu de vină că n-ai putut să-l faci să dăinuie o veşnicie? Doar nu eşti dumnezeu! Fericirea pe care am cunoscut-o nu va putea fi întunecată, chiar dacă cerul mi-ar hărăzi o mie de chinuri. Tu nu-mi datorezi nimic – mi-ai dăruit mai mult decât am visat; cu tine am cunoscut fericirea pe care nici visurile mele cele mai înflăcărate nu mi-o făgăduiseră. Acum, datoria mea este să trăiesc şi să mor pentru tine, pentru liniştea ta, pentru fericirea şi slava ta.

Ai plâns? Urmele lacrimilor tale au rămas pe hârtie! O! Pentru ce au picurat ele pe scrisoare? De ce n-am putut să le sorb eu în sărutări? Doamne, şi eu sunt aceea care le-am stârnit!...

Mi s-a făcut rău din pricina vorbelor lui Biron, omul acela rău; nu mă aşteptam să aud aşa ceva, nu eram încă obişnuită. Din clipa aceasta, însă, îţi dau cuvântul meu de onoare că nu-ţi voi mai pricinui nici măcar o umbră de amărăciune; voi fi tare, ca şi dragostea mea; dormi, prietene iubit; fie ca visurile să-ţi fie pline de

bucurie, aşa cum este inima mea acum.”

Niciun cuvânt despre lipsa de la întâlnire, despre boala ei, niciun cuvânt despre ţigancă: uitase totul; nu-şi mai amintea decât de cel ce-i încântase sufletul. Inima ei răspândea mireasma unui singur simţământ – asemenea florii bumbacului, care răspândeşte o mireasmă cu atât mai ameţitoare, cu cât mai adânc pătrunde în ea viermele care o va nimici: după ce viermele, ghiftuit, se desprinde, piere şi mireasma.

Citind scrisoarea, Volânski se mai linişti întrucâtva; ea îi mai toropi conştiinţa, dar şi în aţipirea ei avu nişte vedenii înspăimântătoare. Arse scrisoarea, iar scrumul îl aruncă în sobă, ca să nu rămână nicio urmă. Aceeaşi soartă o avură şi scrisorile pe care i le trimisese Marioriţa mai înainte: atât de prevăzător era acum, temându-se să nu fie copleşit de soţia sa cu noi învinuiri amarnice... Amintirile dragostei lui pentru domniţă, ofilită acum, o însufleţiră din nou pentru o clipă; le aduse prinosul său, vărsând câteva lacrimi. *Împrejurările* smulseră însă de pe fruntea fostului său idol razele cu care îi plăcuse altădată, în zilele pasiunii lui, să-l împodobească, gata să-i împletească din ele o cunună strălucitoare, şi acum inima lui nu mai stărui prea îndelung asupra lor. Urâtă încurcătură: trebuia să-şi înşele şi iubita, şi soţia, amândurora fiindu-le nespus de drag. Decăzuse în propriii lui ochi, şi acest simţământ îl tulbura nespus. Mai putea el să se dăruiască patriei cu acelaşi avânt ca mai înainte, cu aceeaşi nobleţe sufletească?... Orice jertfă cere o înaltă puritate.

Zouda îşi rostise şi în această privinţă cuvântul său profetic.

Capitolul IV

ÎNCOTRO BATE VÂNTUL

O cămăruţă murdară, luminată slab de capătul unei lumânări de seu într-un sfeşnic de metal. Pe rafturi, o mulţime de foliante cu un aspect cât se poate de pretenţios; cele mai multe purtau inscripţia funerară: *Rollin*. Pe alte rafturi – oale arse, acoperite cu scândurele şi cu cărţi; o cupă de lemn, două linguri de cositor, o cursă de prins şoareci, o sticlă astupată cu un dop de hârtie, felurite vase destul de murdare. O masă cu hârţoage pe ea: sub o cărămidă, un maldăr

de hârtii (*ci-gât*[1] fiul lui Odiseu[2], născut în insula Itaca, crescut de Minerva[3] şi de Fenelon şi ucis la Sanct-Petersburg de un profesor de retorică); o călimară uriaşă, pântecoasă ca... (n-am să spun numele, pentru a nu irita degeaba anumiţi oameni); nisip într-un cornet răsucit din hârtie de scris; un cleşte din alte vremuri. În cămăruţă mai erau două scaune, un sipet uriaş şi un pat, pe care se vedeau nişte perne soioase, de parcă s-ar fi prăjit clătite pe ele, iar în loc de plapumă – un cojoc. Lipit de perete, un portret, şi pe el un neg; lângă portret, o perucă dată din belşug cu pomezi şi o pocnitoare pentru muşte. Pereţii, brăzdaţi de stihuri scrise cu cretă – pentru a le scrie, trebuie să fi trudit din greu stihuitorul. *Rollin*? Stihuri nemuritoare? Un neg? Aha, acolo nu putea să locuiască nimeni altul decât Trediakovski, prietenul muzelor. Vasili Kirillovici şedea pe un scaun. Capul său, cu creştetul pleşuv, părea cu adevărat globul pământesc; pe partea dinspre lumânare, care ţinea loc de soare (se întâmplă adeseori pe lume ca un căpeţel de seu să fie luat de unii drept soare), strălucea o amiază luminoasă, mai încolo se vedea parcă îngânându-se ziua cu noaptea, şi, în sfârşit, dincoace – întuneric, noapte. În faţa lui, pe alt scaun, şedea un proaspăt ofiţer cu nasul stacojiu. A! păi nu era nimeni altul decât înălţimea sa domnul Podacikin. Cei doi păreau să converseze aprins.

Podacikin: Bagă de seamă, să nu uiţi. O să fii chemat la împărătească – să te arunci drept la picioarele ei şi să-i istoriseşti cum te speria Volânski, ameninţându-te cu spânzurătoarea, cu butucul, cum a vrut să te ucidă cu mâna lui, dacă nu-i spui moldovencei că el e văduv şi nu-i duci scrisorile; cum te-a pus să scrii stihuri împotriva maiestăţii sale, pentru ca să fie răspândite apoi în norod...

Trediakovski: Da, firește, mă punea... numai că eu nici n-am cutezat să mă gândesc la una ca asta.

Podacikin: Apăi asta se înţelege de la sine, frăţioare! Auzi? De-i minţi cumva şi-i spune mai mult sau mai puţin decât se cuvine, te bag la pârnaie şi pun să te ciomăgească.

Trediakovski: Vă rog să aveţi toată încrederea; am să fiu tare ca piatra de adamant. Ce n-aş fi în stare să fac în schimbul mărinimiei pe care mi-o făgăduieşte luminăţia sa! Rog pe înălţimea voastră să-

[1] Aici odihneşte (fr.) (n. t.).
[2] Regele insulei Itaca, erou al poemului „Odiseea” (mitologie).
[3] Zeiţa înţelepciunii (mitologie).

mi îngăduie o rugăminte. Ca o persoană ce vă aflaţi pe lângă prealuminăţia sa... aţi putea să binevoiţi a înfăţişa luminăţiei sale nevrednicele mele stihuri, scrise în cinstea luminăţiei sale.

Podacikin (legănându-se pe scaunul său): Şi de ce nu, de ce să nu pot? Numai că ştii, frăţioare, mă-nţelegi... vezi, eşti om cu scaun la cap... fără unsoare, nici carul nu se urneşte din loc; cu ea poate-om intra chiar şi în iatacul nevestei luminăţiei sale.

Trediakovski deschise sipetul, scoase din motan[1] o carboavă şi, făcând o plecăciune, i-o întinse.

Podacikin: Mai văzui una acolo.

Desfă-ţi baierele, pi-si-cu-ţa *mea,*
Fă-mi un semn, frumoaso, să-ţi dau inima.

Ieşi la iveală şi cealaltă carboavă – aşa că aproape întreaga avuţie bănească a lui Vasili Kirillovici sluji drept sfănţuială pentru cel ce împărţea hatârurile luminăţiei sale. Cel ce dădea acum va avea însă parte cândva de munţi de aur şi de slavă.

Trediakovski: Binevoieşte înălţimea voastră a-mi îngădui să-i citesc închinarea mea?

Podacikin: E vrednică de toată lauda!... (Odrasla madamei ajunsese şi ocrotitor al artelor.) N-ar fi rău s-o stropim şi cu ceva băuturică.

Dorinţa înălţimii sale fu împlinită într-o clipă şi oaspetele se puse pe băutură. Între timp, Vasili Kirillovici îi citea acrostihul închinat ducelui de Kurlanda, binefăcătorul şi luminătorul Rusiei, Aristide[2], Temistocle[3], Solon[4] şi de câteva ori Mecena[5].

Podacikin (întrerupându-l): Eşti vrednic de toată lauda, zău aşa, măcar că nu înţeleg nimic! Ei, drace, precum văd, te pricepi straşnic la stihuri. Ştii, frate, ia scrie ceva pentru nunta maică-mi. A naibii e măicuţa asta a mea, grozavă femeie!... M-a hrănit, m-a

[1] Pungile se făceau din piele de pisică şi de aceea se numeau *motani*, de unde, probabil, şi *pisicuţa*... (n. aut.)

[2] *Aristide* din Atena (aprox. 540-467 î.e.n.) – comandant de oşti şi om de stat, poreclit *cel drept.*

[3] *Temistocle* (aprox. 525-461 î.e.n.) – comandant de oşti şi om de stat atenian.

[4] *Solon* (aprox. 638-558 î.e.n.) – om de stat atenian.

[5] *Mecena* – Caius Cilnius Maecenas (69-3 î.e.n.) – scriitor şi om politic roman, protector al poeţilor. Numele lui a ajuns un simbol, desemnând pe cei ce protejează literatura şi artele.

crescut, m-a făcut ofiţer, da’ nici de dânsa n-a uitat...

Trediakovski: Voi socoti o deosebită plăcere pentru mine să vă dăruiesc aceste stihuri, scrise cu cea mai mare râvnă. De altfel, pentru orice împrejurare am gata nişte stihuri epitalamice, care, fără îndoială, sunt potrivite şi pentru căsătoria prea-înaltei dumneavoastre mame.

Podacikin: De înaltă, apăi chiar că-i înaltă, patrusprezece verşoci în cap! Da’ ia să-mi spui, frăţioare, ajunge oare meşteşugul matale până acolo, încât stihurile astea de nuntă să poată fi prefăcute repede în stihuri de îngropăciune?

Trediakovski (umflându-se în pene): Ce nu putem face *noi*?... O-ho-ho!... îndrăznesc a vă încunoştiinţa că n-avem decât să scoatem câteva cuvinte mai vesele, mai săltăreţe ca nişte căprioare de munte, şi să punem în loc altele de jale, grele ca nişte boi negri ce se opintesc şi spintecă măruntaiele pământului. Şi acum, daţi-mi voie să mă întorc la opera pe care am scris-o în cinstea luminăţiei sale, marele ocrotitor al ştiinţelor şi binefăcător al Rusiei.

Şi Vasili Kirillovici, plin de importanţă, îşi citi panegiricul, în vreme ce noua slugă printre cele mai înalte slugi ale ducelui îşi golea clondirul cu sete. Între timp, în odaie intrase pe nesimţite un bătrânel de vreo şaptezeci de ani, uscăţiv, galben ca ceara, cu o cunună de păr argintiu, cu o bărbuţă rară, căruntă, îmbrăcat cu un caftan negru rusesc şi încins cu o curea – un adevărat mort pe care-l chema pământul la el! Numai ochii lui mai vădeau viaţa, şi încă o viaţă aprigă, înflăcărată. Era unchiul stihuitorului nostru, cândva profesor la Academia de la Kiev, iar mai apoi slujbaş pe lângă Feofilakt Lopatinski, arhiepiscopul de Tver, care, pentru că nu voise să se lepede de credinţa ce-i stăpânea cugetul şi inima, ceea ce nu era pe placul favoritului, fusese ridicat chiar în timp ce slujea în biserică, cu odăjdiile pe el, şi aruncat într-o temniţă scârnavă din Petersburg. Zărindu-l pe bătrân, nepotul se fâstâci.

— Urmează, nepoate, urmează! zise slujbaşul cu un zâmbet înţepător, mai adaugă laudelor tale o nouă ispravă a binefăcătorului Rusiei! Adaugă un nou stih sângeros minunatelor tale stihuri!

Bătrânul îşi descheie cureaua şi-şi dezgoli umărul stâng, coborându-şi mânecile caftanului şi cămăşii. Dâre însângerate îi brăzdau umărul; sângele ce nu apucase să se închege se prelingea încă pe trupul lui scheletic.

Trediakovski se simţi tulburat.

— Ei, ce zici, prietene? Nu-i aşa că-i vrednic de panegiricul tău? urmă bătrânul, în timp ce se îmbrăca. Şi numai el e de vină pentru toate astea! Acest Aristide al tău, acest Solon sau Temistocle, cum îi mai zici!... Pentru că am îndrăznit să-i dau arhipăstorului meu, binefăcătorului şi părintelui meu, prin gratiile închisorii, o cămaşă curată – de trei luni poartă aceeaşi cămaşă, fără s-o schimbe; e roasă de păduchii care colcăie pe ea! Acela-i un viteaz... Văduvit de cârja lui, de biserică, de lumina zilei, de aer, ros de boală şi de viermi, s-a lepădat el oare de credinţa sa? Oare schingiuirile la care a fost supus i-au stors măcar un singur cuvânt împotriva cugetului său?... Pe el să-l slăveşti, lui să-i înalţi cântări!... Dar cum o să fiţi voi în stare s-o faceţi!... Nu purtaţi decât chip omenesc, dar vă târâţi în patru labe, asemenea lighioanelor. Umblaţi mai curând după răsplată aici, pe pământ, aciraţi măcar un bănuţ de aramă, nu faceţi nimic pe degeaba!... Dar cerul? O! Nicicând nu s-a oglindit un crâmpei de cer în sufletul vostru, nicicând nu v-a atras sufletul spre el; nicio iotă din graiul în care omul vorbeşte cu dumnezeu nu v-a tulburat cu încântările lui cereşti! Oare a ajuns vreodată glasul inimii tale pe buze în locul oricăror vorbe? Oare i-au vorbit vreodată lacrimile tale acestui dumnezeu? Nefericitule! Nu cunoşti nimic din toate astea. Piatră seacă e inima ta. Zi-i mai departe, drăguţule, închină-i în genunchi toate minciunile stihurilor tale: vremelnicul asupritor o să te mângâie pe creştet, ba poate c-o să-ţi pună pe umeri şi o livrea de-a lui, o să te umple de bani şi o să te cocoţe la spatele caleştii sale. Dar să ţii minte: urmaşii noştri au să te înfiereze precum se cuvine, au să-ţi afurisească mârşavele zmângăleli. Auzi tu?... Acum trebuie să chemăm trăsnetele cerului peste capetele călăilor, trăsnete năprasnice, nu să ne jeluim ca piţigoiul speriat de glonţul vânătorului, şi nici să behăim ca oile sub cuţitul casapului! Fie ca trăsnetul să cadă! Vai şi amar fi-va atunci de voi! Cine are urechi de auzit să audă!...

Glasul bătrânului inspirat amuţi. Acesta poate că fusese ultimul său cântec, cântecul de lebădă, pe pământ. Moşneagul se făcu nevăzut.

Multă vreme îi mai auzi glasul nepotul lui, zvârlit în nimicnicie de adevărurile cutremurătoare ale bătrânului, care parcă ieşise pentru o clipă din mormânt pentru a-i înfiera slugărnicia. Podacikin îl ascultase cu gura căscată, fără să priceapă o iotă. Paharul plin rămăsese neatins în faţa lui.

Într-un târziu, Vasili Kirillovici se dezmetici, se sculă în picioare,

se apropie în vârful degetelor de uşă şi-şi lipi urechea de ea: nu era nimeni! O deschise – nimeni! Abia atunci îndrăzni să spună:

— Smintitul! Îşi caută bătaia cu lumânarea în fiece zi: ba-l dădăceşte pe arhiereul său, care a cutezat să se împotrivească puterii luminăţiei sale, ba cutreieră pe la posturile de gardă, stârnind ura ostaşilor împotriva ducelui şi prevestind înscăunarea pe tron a Elizavetei Petrovna. N-are să sfârşească bine!

Vasili Kirillovici se apucă iar să-şi citească închinarea, însă cetania lui fu întreruptă din nou. În cămăruţă intră secretarul de cabinet Eichler. Podacikin luă poziţie de drepţi; stihuitorul sări în picioare fâstâcit şi-şi întâmpină oaspetele cu vorbe de bun venit; neîngăduindu-i însă prea multă poliloghie, acesta îl trase după el în cămăruţa de alături, şi mai mică decât cea dintâi. Aici îi spuse în şoaptă că toate strădaniile de a-l face profesor de retorică rămăseseră zadarnice, deoarece favoritul părea să nu mai aibă multă trecere şi soarta lui atârna acum de un fir de păr. Un puhoi de păreri de rău, de suspine şi tânguieli împotriva nedreptăţii oamenilor şi a soartei nestatornice se revărsă după aceste desluşiri. Cioc-cioc! La uşă, un nou oaspete – cine credeţi că era? Zouda, pe care nu l-am mai văzut de un car de vreme. Nicicând nu cunoscuse cămăruţa lui Trediakovski dintr-o dată atâţi musafiri de tot soiul. Se înţelege că închinăciunea poetului se îndreptă spre soarele care răsărea, şi Eichler fu nevoit să bată în retragere.

Izbânda lui Volânski fu vestită în auzul tuturor, astfel încât şi Podacikin se sperie de-a binelea. Nici al doilea vizitator nu se putu lipsi de noi convorbiri tainice în cămăruţa de alături, unde-i făgădui lui Vasili Kirillovici toate hatârurile pe care avea să le dorească. Meritele sale fuseseră întotdeauna preţuite, dar nu se ivise încă prilejul să fie răsplătit precum se cuvenea; acum însă, acest prilej sosise şi era tocmai momentul să fie folosit. Nu i se cerea în schimb decât atât: dacă va fi întrebat de împărătească, să spună că într-adevăr fusese seara trecută la Volânski, iar de la acesta se dusese să-şi facă lecţia cu domniţa Lelemico, la care îşi lăsase cartea (nu ştia însă dacă în carte era sau nu vreo hârtie); cât despre legăturile dintre ministrul de cabinet şi domniţă, să dea toată vina pe Biron, care l-ar fi ameninţat cu spânzurătoarea şi cu butucul călăului dacă nu sprijinea acele legături şi nu o încredinţa pe domniţă că Volânski e văduv. A, ceea ce i se cerea nu era decât un fleac! răspunse Vasili Kirillovici. El se declara gata să se arunce în foc şi în apă pentru excelenţa sa, binefăcător, ocrotitor şi Mecena al său. Urmă

un şuvoi de asigurări, jurăminte preasupuse, preaplecate, preaîndatorate, astfel încât mărunţelul Zouda era cât pe ce să se înece în ele. Până la urmă, după o luptă îndârjită, cele două carboave de argint fură luate îndărăt de către voinicul poet şi se întoarseră în vechiul lor lăcaş, iar proaspăta înălţime fu izgonită în ghionturi de pe Parnas[1]:

Căci nu-i Parnasul munte mărunţel
Şi e spinoasă calea pân' la el.

Capitolul V

NUNTA MĂSCĂRICIULUI

Hymeneu[2] mergea-n caleaşca-i triumfală
De amoraşi purtată prin zarvă şi-mbulzeală.
Trediakovski[3]

Îi dară zestre-un milion
Şi îl luă Matriona pe baron...
.....
Şi-aşa se pomeni Matriona noastră
Nici cioară, şi nici pasăre măiastră.
Krâlov[4]

Serbarea, odată hotărâtă, nu mai fusese amânată. Împărăteasa, care o îndrăgise nespus pe domniţă, ţinea să folosească acest prilej, pentru a apărea în faţa curtenilor cu ea alături, respingând astfel săgeţile bârfeliior care ar fi putut să se stârnească pe socoteala ei. Era încredinţată că Marioriţa îl iubea cu adevărat pe Volânski. Cum putea să nu creadă într-o dragoste adevărată? Prea erau grăitoare mărturiile: sărmana nu ştia să-şi tăinuiască simţămintele iar în capul Annei Ioannovna încolţise gândul consfinţirii acelei iubiri... Pentru aceasta era de ajuns cuvântul ei împărătesc.

---

[1] *Parnas* – masiv muntos din Grecia, unde, după credinţa vechilor greci, îşi aveau reşedinţa Apollo şi muzele (mitologie).
[2] *Hymeneu* – zeu al căsătoriei, protector al tinerilor însurăţei (mitologie).
[3] V. K. Trediakovski, „Stihuri epitalamice cu prilejul căsătoriei luminăţiei sale Alexandr Borisovici Kurakin cu cneajna Alexandra Ivanovna"
[4] Din fabula „Cioara" de I. A. Krâlov.

Când Volânski veni să raporteze că nunta măscăriciului fusese rânduită, îl primi cu o deosebită bunăvoinţă. Ceea ce păruse că-l va duce la pierzanie se întorsese în favoarea lui. Câte lucruri ciudate nu se întâmplă pe lumea asta! Caută de află cum s-o nimereşti mai bine. Şi dimpotrivă, spre uimirea întregii curţi, Biron fu primit cu vădită răceală. Ar fi vrut să spună ceva, dar nu i se îngădui să vorbească: la început fu întrerupt, iar mai apoi i se spuse cu hotărâre să nu mai îndrăznească a spune ceva despre domniţă. Ieşind din încăperile interioare, ducele se răzbună trântind uşa violent.

Vârâseră tigrul în cuşcă, dar se temeau să-l zăvorască deocamdată; el îşi cunoştea puterea şi se juca cu acea cuşcă de fier ba intrând înăuntru, ba ieşind din ea. Nimeni nu îndrăznea să sufle un cuvânt despre răceala care se vădise în raporturile împărătesei cu favoritul – nu erau crezute nici zvonurile, nici ceea ce putea să se vadă cu ochii, ba unii se şi temeau să creadă ceva, ca să nu scape vreo vorbă de prisos socoteau mai curând că tigrul se prefăcea că doarme.

Serbarea! Serbare populară! Ce cuvânt ademenitor pentru norod! Dar ce spun: numai pentru norod? Oare cuvântul acesta nu înseamnă o chemare la veselia obştească? Şi cine nu vrea să mai uite de necazurile acestei vieţi, sorbind măcar câteva picături din fântâna veseliei obşteşti, care ţâşneşte pentru toţi şi pentru fiecare? Mujicul îşi cufundă în ea toată barba, bând zdravăn, cu sete; înţeleptul, cât e el de înţelept, purtând pe buze refrenul *„deşertăciune a deşertăciunilor”*[1] din cântările lui Solomon, se vâră şi el, grijuliu, pe furiş, sub pavăza bărbii dese a norodului şi trage când şi când câte-o duşcă din ulciorul plăcerii populare, grosolane, cum îi zice el, totuşi, plăcere. De l-ar surprinde cineva cu ulciorul acesta la gură şi i-ar aminti sentinţa sa preferată: *„deşertăciune a deşertăciunilor”*, ar găsi pe dată o scuză: se cuvenea doar să încerce gustul apei, ca să-i cunoască însuşirile! Şi din toate acestea vom trage încheierea că nu ne dam cu toţii în lături de la serbările populare.

Neavând privilegiul unei vieţi mathusalemice[2], n-am putut să fim de faţă la serbarea dată în ultimul an al domniei Annei Ioannovna, cu prilejul nunţii lui Kulkovski, pajul şi măscăriciul ei. Voi căuta

[1] Solomon, regele izraeliţilor (960-935 î.e.n.), căruia i se atribuie „Cartea înţelepciunii” (Ecleziastul), de unde sunt citate cuvintele de mai sus.

[2] După legenda biblică, patriarhul Mathusalem ar fi trăit peste 900 de ani.

totuşi să descriu această serbare ca şi când aş fi văzut-o cu ochii mei. Dacă vreţi să ştiţi de unde cunosc atât de bine cum a fost acea serbare, aflaţi, rogu-vă, că mi-a povestit despre ea răposata bunică-mea, care o văzuse cu ochii şi povestise toată viaţa câte şi mai câte despre serbarea cu pricina şi i-ar fi descris minunăţiile o veşnicie, dacă i-ar fi fost hărăzită această veşnicie.

Aşadar, vă rog să vă apropiaţi: priviţi ceea ce am să vă arăt.

Vedeţi? În piaţa dintre Palatul de iarnă şi palatul de gheaţă se opreşte o caretă de aur, cu zece geamuri, trasă de opt cai *napolitani*. Ce mai cai! Parc-ar fi pictaţi! Hamurile strălucesc, penele de struţ fâlfâie deasupra capetelor; sub picioarele lor subţiri ca de cerb fumegă zăpada. Ţiu, ţiu, şfichiuie biciul, brăzdându-le spinările! Dâre roşii de sânge nobil se arată pe atlazul pielii lor. Doisprezece lachei în livrele păşesc pe jos, de o parte şi de alta a alaiului, gata să strunească în orice clipă caii înfocaţi, dacă aceştia ar uita cumva de frâu şi de bici. Vizitiii au tricornuri galonate, de sub care coboară spre caretă cozi lungi de toată frumuseţea, livrele îmblănite, răsfrânte, bogat împodobite cu fireturi, pantofi cu catarame uriaşe şi ciorapi de mătase. Pajii înconjoară careta ca un colier, a cărui cheutoare o alcătuiesc doi arapi cu şube de fir şi cu turbane albe. Careta e păzită de doisprezece străjeri călări, purtând pe cap pălării de grenadieri cu penaje. În caretă şade împărăteasa şi în faţa ei – domniţa Lelemico (de-ar şti cineva că este fiica unei ţigănci!). Bujorii i s-au întors în obraji, ochii îi strălucesc de fericire. Repede s-a întremat! Nici nu e de mirare: ştie că este iubită. În urma acestei carete vin altele câteva, în care stau marile ducese şi doamnele de onoare. Într-una din ele – priviţi-o – şade o fecioară, o adevărată fecioară rusoaică, cu pielea albă ca laptele şi obrajii rumeni; şi privirea, şi zâmbetul ei sunt de crăiasă; e Elizaveta, fiica lui Petru cel Mare. Răspunde la uralele mulţimii, dăruindu-i zâmbetul ei, scump ca nişte bănuţi de argint. Inimile oamenilor parc-ar vrea să-i spună: „Draga noastră, te vrem stăpână!” Ce uşor cucereşte mulţimea! Comparaţia cu ea nu pare în avantajul Annei Ioannovna, care e oacheşă, ciupită de vărsat, are nasul lung, trupul greoi, chipul posomorât. Mai adăugaţi la această înfăţişare neplăcută şi îngăduinţa deosebită faţă de crâncenul Biron şi veţi putea înţelege de ce fusese poreclită „cea cumplită”, când, la drept vorbind, nu era astfel. Priviţi-o şi pe femeia aceea tânără dintr-o altă caretă a curţii: un chip frumos, rotunjor, vădind o fire deschisă, o inimă bună, dar cam uşuratică. E Anna Leopoldovna, soţia ducelui

de Braunschweig. Cine şi-ar închipui că tocmai ei îi va fi hărăzit să ia locul lui Biron la cârma statului? Dar cine decât o porumbiţă putea să aducă răsurica păcii unor oameni istoviţi de atâtea urgii! De caretă se apropie mereu soţul ei, un om neînsemnat, precum şi frumosul, zveltul Linar, cuceritorul... Vă voi spune cu un alt prilej povestea lor. Iată şi careta ducelui de Kurlanda, cu husarii, ştafetele, vânătorii şi pajii. Favoritul ia ochii mulţimii prin strălucirea echipajului, a slujitorilor, prin frumuseţea cailor săi; striveşte această mulţime cu privirea-i cruntă şi cu numele său înfricoşător. Soţia lui este înveşmântată toată din cap până-n picioare într-o carapace de diamante! Cunoscătorii le preţuiesc la două milioane. Iată-l şi pe feldmareşalul Minnich, călare – viteazul genist, ambiţiosul, muieraticul, ahtiat după şuncă îndulcită cu zahăr şi după femei, dar mai presus de toate după slavă. Priviţi-l cum se ţine scai după careta S...vei[1] (fiica lui V...v[2]), cea dintâi frumuseţe a curţii – vreau să spun cea dintâi după domniţa Lelemico. Ea îi răspunde cu nepăsare; privirea ei galeşă sfredeleşte mulţimea, căutându-l pe tânărul V...v, văr bun cu ea, pe care-l iubeşte cu o pasiune nelegiuită. În schimb, soţul ei se târăşte la picioarele preafrumoasei prinţese T...a[3], care-i dăruieşte nu numai speranţe. Auzit-aţi despre strania moarte a K...vei şi despre inima ei, expusă în biserică pe o tipsie de aur, sub un clopot de sticlă ş.a.m.d.?

O, doamne! Pune strajă gurii mele! Cu alt prilej, de-mi va fi cu putinţă, vă voi istorisi tot ce am auzit despre ei de la un bătrân[4] de nouăzeci de ani, care cunoştea tainele vieţii lor, aşa cum îşi cunoştea iatacul. Deocamdată, ajunge şi atât. Mai bine să-mi isprăvesc istorisirea de faţă!

Ce adunare strălucită! Joacă valuri-valuri penele de struţ; strălucirea aurului se ia la întrecere cu aceea a nestematelor; catifelele multicolore îţi iau ochii; soboli negri se lăfăie pe genunchii doamnelor. Ce aleasă adunare de femei! Ce chipuri drăgălaşe, fragede, de parcă acum s-ar fi spălat cu zăpadă sau cu ploaie dintr-o cupă de argint la primul tunet al primăverii! Privirile lor străpungătoare sunt pline de foc şi uneori o rază tainică, ţâşnită de sub nişte gene lungi, te săgetează drept în inimă. Şi frumoşii cai îşi fac zâmbre. Totul străluceşte, toţi par fericiţi. Dar ce-i învălmăşeala

[1] Stroganovei.
[2] Voronţov.
[3] Trubeţkaia.
[4] De la el am aflat povestea domniţei moldovene Lelemico (n. aut.).

aceea din spatele echipajelor curţii? Ce nu se vede acolo? Iată un coteţ, şi în el o cloşcă grasă cu şase puişori moţaţi; iată şi o momâie cu perucă albă, prinsă de scaunul ei aşezat într-o berlină somptuoasă, trasă de patru cai împăiaţi, cu hamuri de frânghie; se teme de orice zdruncinătură cât de mică a caretei, pentru ca sufletul său să nu-şi ia zborul din trup. În careta următoare, cu un întreg pluton de lachei în livrele de gală la spate, şade o cucoană împopoţonată ca pasărea de foc, care tremură la fiece hop nu mai puţin decât momâia – nu pentru sufleţelul ei, se pare că nici nu are aşa ceva – ci pentru sprâncenele ca pana şoimului, pentru dinţii ca mărgăritarele, pentru bujorii şi albeaţa perlată a feţei, toate luate cu împrumut. Tot acolo, în caleşti, puteţi vedea cărţi de joc vii, coşuri cu flori adevărate, proaspete şi ofilite, naturale şi artificiale, reni cu podoabele coarnelor rămuroase şi câte şi mai câte, ce se pot întâlni şi astăzi, la orice serbări de felul acesta. Ce amestec de bun şi de prost-gust, de strălucire şi mohorâre, de belşug şi nevoi! O adevărată panoramă a ignoranţei acelor vremi: doar două-trei echipaje sunt cu adevărat elegante, şi printre ele se numără şi caleaşca lui Volânski. În ea şade soţia lui, fericită, mândră de el, numai de el şi, poate, de rodul dragostei lor, pe care-l poartă sub sân. Ce gând o fi fulgerat prin mintea ei şi a Marioriţei; ce trebuie să fi simţit ele în clipa când s-au zărit de departe una pe cealaltă, pentru întâia oară? Fără îndoială că nu Natalia Andreevna pizmuieşte soarta domniţei, care şade cu împărăteasa. Volânski e singur într-o sanie, ca să-i fie mai la îndemână să dea porunci pentru rânduiala serbării.

Dar atenţie, domnilor şi doamnelor! Nu o mai priviţi cu atât nesaţ pe preafrumoasa, palida domniţă Lelemico şi nici pe drăgălaşa soţie a ministrului de cabinet. E ştiut că amândouă sunt vrednice de luare-aminte. Pe una, îmi veţi spune, o admiraţi ca pe o stea a iubirii de pe strălucitul firmament ceresc, ca pe o fecioară ademenitoare ce trebuie să împodobească raiul lui Mahomet: orice gând la ea înseamnă ispită, păcat, nopţi nedormite, năluciri ce-ţi înfierbântă sângele. Cealaltă te încântă ca visul lui Murillo[1], la care parcă ţi-e şi teamă să te uiţi altfel decât cu ochii sufletului, a cărei privire înduioşată îţi dă parcă aripi, pentru a-ţi lua zborul spre paradis. Văd că staţi în cumpănă, neştiind cui să daţi mărul de aur; însă acum nu-i vreme să-l facem pe Paris. Aşadar, vă rog atenţie, domnilor şi doamnelor!

[1] *Murillo Bartolomé Estebán* (1617/18-1682) – pictor spaniol.

În fruntea alaiului, bate pasul o companie de gardă; tricornurile soldaţilor sunt împodobite cu crengi de stejar şi de brad, iar ale ofiţerilor – cu lauri. Aşa s-au întors după glorioasa campanie împotriva turcilor. Ajungând în dreptul împărătesei, o salută cu un puternic *„Vivat!”*

Urmează un elefant uriaş – puternic şi înţelept patruped care se supune, totuşi, unui mic biped, poate chiar destul de nătărău. Nătărăul acesta a primit însă de la un parvenit viclean din neamul său un talisman – un baltag, cu care, stând pe spatele elefantului, îi dă mereu la cap acestui uriaş înţelept, mânându-l unde vrea el. Elefantul păşeşte greoi cu încălţările lui călduroase. Dar ce sunt cele două lighioane, pe care le poartă elefantul în spinare, într-o cuşcă mare de fier prinsă cu chingi? Deşi este de faţă şi împărăteasa, norodul le întâmpină cu strigăte vesele, cu râsete şi aplauze... Dacă cele două lighioane ar fi mers călare pe elefant, însă fără cuşcă, lumea n-ar fi cutezat să râdă! Judecând după chipul lor, cele două jivine ar părea să fie oameni. Una este Kulkovski, cealaltă – nevastă-sa, fosta Podacikina, fosta madamă. Plecaţi-vă, domnilor şi doamnelor, în faţa lor, felicitaţi-i pentru căsătoria consfinţită de lege. Vin cu alai mare de la bisterică la ospăţul nupţial. Umflaţi ca nişte broaşte ce vor să ajungă boi[1], stau faţă în faţă în jilţuri de preţ. Adamasca, aurul, catifeaua, răsfrângând strălucirea razelor soarelui, iau ochii prin gratiile de fier ale cuştii, manşoanele arată că însurăţeii au un înalt cin pe scara boieriei măscăricilor. Au şi de ce să se laude: de la Baiazid[2] încoace, nimeni n-a mai călătorit cu atâta măreţie; iar Baiazid, precum binevoiţi a şti, nu era fitecine, n-a fost a şaptea ispiţă de la roata lumii – e puţin lucru oare să fii sultan?

Frumoase vremuri erau! Ce vremuri de pizmuit! Vai! Astăzi, nimeni nu mai e dus într-o cuşcă de fier!...

De la ce înălţime privesc însurăţeii gloata! Pe lângă ei, totul pare mărunt şi umil. Cu câtă mulţumire de sine privesc în jur! Oare nu pentru ei s-a strâns acolo întreaga curte, oare nu pentru ei a venit tot Petersburgul? Pentru ei s-a adunat toată Rusia – toate minunăţiile nemaivăzute! *Madame* Kulkovskaia pare nespus de solemnă: ea a căpătat o zestre mare – parc-ar fi fost mireasa lui

[1] Autorul se referă la fabula „Broasca şi boul” de I. A. Krâlov.

[2] *Baiazid I*, poreclit „Fulgerul” (1360-1403) – sultan al Turciei, care a instaurat protectoratul otoman asupra Bizanţului. Înfrânt în 1402 de oştile lui Timur, Baiazid a fost luat prizonier.

Minnich; acum este şi ea boieroaică, poate şi ea să cumpere ţărani şi să-i bată cu mâna ei; îi vine ameţeală la gândul c-o să şadă la masa împărătească, alături de soţia lui Volânski, fosta ei stăpână, c-o să ia parte la ospeţe şi mai cu seamă c-o să taie şi o să spânzure. Să cuteze careva dintre ţăranii ei să crâcnească: o singură vorbă a ei, şi meşterul gâde – ţâşti pe capra trăsurii, care porneşte în goană, soseşte, şi numai la un semn al ei, fără nicio judecată, încep caznele. Totul stă în câteva carboave şi în puterea boierească. Straşnice vremuri, slăvite vremuri!... *Madame* Podacikina e beată de fericire; parcă nici nu-i vine a crede că a ajuns pe această culme a măririi şi puterii.

Priviţi, priviţi, ce alai ciudat vine în urma cuştii însurăţeilor! Cinstea întâietăţii aparţine ostecilor sau, mai bine zis, renilor care trag. Frumoasele animale tremură şi nu vor să înainteze; părul lor se zbârleşte de spaimă. În urma lor păşesc novgorodenii cu o pereche de ţapi, maloruşii – cu o pereche de boi, carelii – cu o pereche de măgari, un tătar cu tătăroaica lui călări pe nişte porci graşi, pe care fuseseră puşi să încalece tocmai pentru a se arăta cum poate fi învinsă firea omului şi obiceiurile lui. Se văd şi finezi roşcaţi cu căluţii lor pitici, kamciadali cu câini, calmâci cu cămile, bieloruşi cu pletele împâslite, zâreni a căror cinste ar putea fi asemuită cu aceea a nemţilor, iaroslaveni, care i-au întrecut pe toţi cei adunaţi la acea expoziţie de oameni prin frumuseţea chipului şi a portului, şi aşa mai departe, toate cele o sută cincizeci de perechi de felurite neamuri, fiecare cu portul său, cu câte o pereche de dobitoace alese, cu felurite sănii şi săniuţe. Behăit, lătrat, muget, urlet, nechezat, clinchet de clopoţei şi de zurgălăi – ce muzică stranie însoţeşte acest alai nemaivăzut! Se cuvine să vă mai spun încă o dată că numai în Rusia s-a putut rândui o serbare etnografică atât de bogată. Într-o singură piaţă s-a adunat întregul Nord al Asiei şi aproape întregul Răsărit al Europei; pentru aceasta, a fost de ajuns ca ţarina Rusiei să-şi fluture doar batista de la fereastra palatului ei.

Din porunca împărătesei, alaiul coteşte de două ori pe Calea Lugovaia şi se îndreaptă către manejul lui Biron. Acolo este pregătit ospăţul pentru tinerii însurăţei şi pentru oaspeţi. Masa este pusă pentru trei sute trei tacâmuri. Muzica, alcătuită din trâmbiţe, oboaie şi timpane întâmpină alaiul. Oaspeţii se aşază la masă pe rând, perechi-perechi, pe măsură ce sosesc. Fireşte că mirele şi mireasa stau la locul de cinste. Fiecărei perechi i se aduc mâncărurile

naţionale.

Împărăteasa, urmată de suita ei, s-a urcat pe podină, sub baldachin. Împrejurul ei se alcătuieşte un strălucit anturaj de doamne şi cavaleri.

În timpul mesei, Trediakovski recită cu glas tunător versuri „făurite de mâna lui”:

Bine vă aflu,-nsurăţeilor, prostănel şi prostănacă
Şi pe toţi ce-au venit aici să petreacă!
E vremea să vă veseliţi, cu voie bună,
Ca inima să salte-n piept, nebună.
Hei, voi, mordvini, ciuvaşi şi samoezi!
Juni şi bătrâni, zburdaţi ca nişte iezi!
Cântaţi, balalaici, cimpoaie şi cornuri sunaţi,
Pe toţi edecarii din târg i-adunaţi.
.....
Văd feţele voastre de râs cum se strâmbă,
Din surle cântaţi, din tobe, din drâmbă.
Săltaţi precum ţapii – scânteia să sară,
Să chiui cu dânşii şi tu, primăvară!
.....
Oraţia de nuntă aşa se cuvine făcută,
Ca viaţa mereu să le fie plăcută,
Să mănânce, să doarmă, să bea şi palavre să-şi spună,
Că viaţa nu-i viaţă, de nu-i cu minciună...
Deci bine vă aflu pre voi, prostovani însuraţi,
Precum şi pe toţi cei de faţă-adunaţi![1]

Împărăteasa aplaudă, îl gratifică pe Vasili Kirillovici cu titlul de poet al curţii şi, la îndemnul ei, toţi cei dimprejur îl aclamă pe trubadur. El se scoală în picioare, doborât de povara triumfului. Doi paji îl apucă de subsuori şi-l aşază la capătul celălalt al mesei, unde s-a pregătit anume pentru el un tacâm deosebit, într-un boschet făcut din mături. Numai el nu are pereche: el este unic. La masa lui slujesc paji de la curte – asta-i o deosebită cinste, care-l aşază alături de Chapelle[2], dacă nu chiar de Tasso[3].

Curând masa se sfârşeşte şi începe jocul. Fiecare pereche îşi

[1] Din „Oraţia rostită de Vasili Trediakovski cu prilejul căsătoriei măscăriciului”. Poezia nu este reprodusă în întregime: au fost omise şapte versuri.

[2] *Chapelle (Claude Emmanuel Luillier)* (1626-1686) – poet francez, autor de versuri anacreontice.

arată un joc naţional. Colo, o fecioară rusoaică pluteşte ca o lebădă, iar tovarăşul ei îi dă târcoale ca un şoim; în spatele lor, alte perechi se frâng, parcă apucate de năbădăi, într-un joc îndrăcit; mai departe, răpăie *kazaciokul* sau se joacă *barza*. Ca un vârtej din stepă, se roteşte perechea de ţigani: „Hei, zi-i aşa! Aordea! Ţine-o aşa!” şi privirile lor sunt nebuneşte de grăitoare, fiecare fibră a trupului lor freamătă, fiecare vinişoară zvâcneşte, iar pieptul tresaltă zbuciumat de furtuna dragostei. Dar ce s-a întâmplat cu domniţa Lelemico?... Iat-o că păleşte. Ţiganca prinsă în joc nu este maică-sa, dar îi aduce aminte de ea, şi această amintire îi îngheaţă tot sângele în vine. Ea caută să fie tare. Caută privirea lui Volânski, o întâlneşte şi se înviorează. În vremea asta, ţiganii se depărtează în zbor, glasurile li se aud tot mai slab şi, în sfârşit, amuţesc. Alte perechi, alte jocuri, alte glasuri! Teama şi tristeţea Marioriţei se risipesc ca nişte năluciri de o clipă.

Ce minunat balet! Încercaţi, domnilor directori de teatru, să ne prezentaţi ceva asemănător!...

Ospăţul s-a sfârşit şi tinerii însurăţei, urmaţi de alaiul lor numeros şi pestriţ, se îndreaptă spre palatul de gheaţă, în aceeaşi rânduială în care au venit. Acolo, în vuietul trâmbiţelor, al timpanelor şi oboaielor, în acompaniamentul corului măgarilor, buhailor, câinilor şi ţapilor, sunt daţi jos din cuşca de fier şi duşi în iatac cu toate onorurile cuvenite, zăvorându-se uşa în urma lor. Alaiul se împrăştie. Palatul este păzit de străjeri, pentru ca cei doi îndrăgostiţi să nu poată fugi din el. Straşnic altar ridicat în cinstea lui Hymeneu!... Oriunde ar vrea să se aşeze, orice ar vrea să atingă, peste tot e numai gheaţă – pereţii, patul nupţial, lucrurile casnice – de pretutindeni adie, învăluindu-i, un suflu rece, tot mai aproape, tot mai aproape şi, până la sfârşit, îi amorţeşte, îi încleştează. Câteva clipe mai prind inimă lângă focul din căminul de gheaţă, la flacăra lumânărilor de gheaţă; dar focul acela licăritor nu încălzeşte – iată-l cum păleşte, cum pâlpâie peste lemnele de gheaţă, cum se prelinge, se zbate în agonie, în sfârşit se stinge... E frig, e întuneric ca în fundul pământului! Inima stă în loc... Nu mai e de îndurat! Cei doi oameni bat la uşă, gem, roagă cu lacrimi în ochi străjerii să le dea drumul, făcând mătănii după uşă la picioarele lor, jurându-le că nu le vor uita milostenia până la ultima suflare, făgăduindu-le o răsplată mare. Totul e însă zadarnic. Sunt

[3] *Tasso Torquato* (1544-1595) – poet italian al Renaşterii, autorul poemului epic „Ierusalimul eliberat”.

deznădăjduiţi. De la rugăminţi, trec la blesteme; afurisesc tot ce poartă nume omenesc; sfărâmă şi nimicesc tot ce se poate sfărâma şi nimici; încearcă să spargă zidul... în sfârşit, se lasă pe pat pradă disperării... Pleoapele li se lipesc, toropeala îi cuprinde tot mai mult; moartea îşi întinde braţele spre ei, îi leagănă, îi adoarme cu poveşti, cu visuri frumoase; încă o clipă... şi ar fi adormit somnul cel de veci. Dar iată că zorile îşi scutură cârlionţii bălai pe sub streaşina de gheaţă; se luminează de ziuă... Un ofiţer de gardă intră la tinerii însurăţei şi, găsindu-i în aţipeala prevestitoare a morţii, se străduieşte să-i readucă în simţiri. Sunt frecaţi cu zăpadă şi apoi duşi acasă, unde, cu ajutorul medicului, îşi revin curând.

În ziua aceea Biron a fost foarte mohorât, iar împărăteasa foarte bine dispusă, de parcă s-ar fi bucurat de propria ei izbândă asupra favoritului şi asupra ei însăşi. Ducele îşi pleca bunăvoinţa aproape asupra fiecărui curtean, în afară, bineînţeles, de duşmanii săi neîmpăcaţi. Un favorit dizgraţiat e întotdeauna ticălos...

A doua zi, împărăteasa hotărî să se convoace consiliul de cabinet, pentru a discuta chestiunea despăgubirii polonezilor. Fermitatea ei dădea roade.

Capitolul VI

DIZGRAŢIA

Sfârşită de furtună, doarme marea –
Somn de tigroaică! Să nu-i dai crezare,
Că-şi trage sufletul pentru-a porni
Un alt prăpăd, mai mare.
V. Tepliakov[1]

Pe la amiază, după ce şedinţa consiliului se terminase, Eichler stătea lângă uşa cabinetului împărătesei cu nişte hârtii sub braţ. El, nepotul lui Lipman, el, devotatul lui Biron, copleşit de favoruri, fusese desemnat să prezinte raportul cu privire la polonezi, conform hotărârii cabinetului de stat. Nici că se putea o alegere mai bună. Prin acest raport, mintea vicleană a lui Eichler trebuia să desăvârşească ceea ce fusese început de perfidia şi puterea lui Biron. O grijă adâncă îi brăzda fruntea; din când în când, tremurul buzelor şi al mâinilor îi trăda zbuciumul sufletesc. Ba se aşeza pe

[1] Din poezia lui V. G. Tepliakov (1804-1842), „Ultima seară la ***”.

scaun, răsfoia hârtiile, se cufunda în lectura lor, le mototolea mânios, apoi le netezea iar; ba se scula în picioare, îşi ştergea broboanele de sudoare rece de pe faţă, se apropia de fereastră, privea cerul, parcă mustrându-l; ba dădea năstruşnic din mâini, de parcă stătea de vorbă cu sine însuşi. De data aceasta nu mai era ciudatul, somnolentul Eichler, pe care l-am văzut lângă unchiul lui, în cancelaria particulară a ducelui, atunci când o cercetau pe Mariula; nu mai era acel cască-gură care număra stelele de pe plafon, dând peste ministrul de cabinet, în timp ce cobora scara Palatului de vară; nu mai era nici acel tânăr, absent cu bună ştiinţă, care venise să mulţumească patronului său pentru înalta lui bunăvoinţă; e drept că era tot Eichler, nepotul lui Lipman, secretar de cabinet, dar un Eichler cu totul nou. Acum are o înfăţişare nobilă, distinsă; pe chipul lui, în privirea lui se vedea limpede că e gata să săvârşească fapte mari, că e însufleţit de un ţel înalt. Cine ştie ce demon îi răscolea sufletul; trebuia să se scuture, pesemne, de el.

— Vă pofteşte maiestatea sa! strigă pajul de serviciu, deschizând uşile cabinetului şi arătând cu mâna, ca semn că împărăteasa intrase în cabinetul ei.

Un fior involuntar străbătu toată făptura lui Eichler; el ridică ochii spre cer, rugându-l parcă ceva.

Iată-l în cabinetul împărătesei.

Anna Ioannovna şedea la masa de scris; o pitică slută stătea la picioarele ei, care se odihneau pe o pernă de mătase, şi le freca uşor din vreme în vreme. Stârpitura trecea drept surdă... Răspunzând la salutul secretarului de cabinet cu o înclinare binevoitoare a capului, împărăteasa, în semn de preţuire, îi întinse mâna ca să i-o sărute.

— Ce s-a făcut? întrebă ea apoi, cu cel mai viu interes.

— Nedreptatea a triumfat, maiestate! Toţi membrii cabinetului au subscris pentru acordarea despăgubirilor, cu excepţia ministrului de cabinet, Volânski. Numai domnia sa nu şi-a trădat nici propriile convingeri, nici adevărul: însufleţit de dragoste faţă de patrie şi de devotament faţă de maiestatea voastră, numai domnia sa a luptat cu înflăcărare pentru acest adevăr, dând dovadă de o înaltă nobleţe sufletească, aşa cum se şi cuvine să facă un adevărat demnitar. Fiecare cuvânt rostit de domnia sa, ca paloşul de foc al arhanghelului care stârpeşte răul, a lovit în inimile potrivnicilor săi; puternicele sale argumente i-au silit să amuţească.

Dar ducele iscălise dinainte, declarându-şi astfel hotărârea, şi toţi ceilalţi, în tăcere, temându-se de crunta lui mânie, şi-au subscris, după el, propria lor dezonoare şi înjosirea Rusiei. Iertaţi-mă, maiestate, dacă, însufleţit de dragostea faţă de adevăr, de interesele maiestăţii voastre şi ale Rusiei, m-am exprimat cu prea mare îndrăzneală.

Eichler vorbea cu multă înflăcărare; cuvintele lui scăpărau; când isprăvi, lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz.

Cine şi-ar fi putut închipui? Eichler! Nepotul lui Lipman, colaboratorul său apropiat, acolitul şi moştenitorul său, Eichler – executorul fărădelegilor lui Biron!

— Plângi?... Tu?... întrebă împărăteasa uluită. Tu, favoritul ducelui?

— Ah, maiestate, dacă aţi şti ce a însemnat pentru mine această favoare a lui!... Acum, când nu mai am nevoie de ea, în clipa aceasta hotărâtoare, când pot să pierd totul prin mânia maiestăţii voastre sau să obţin totul prin bunăvoinţa voastră, mărturisesc că devotamentul meu faţă de duce nu a fost decât o mască. Acum, când mi-am atins ţelul, când pot dezvălui întregul adevăr în faţa maiestăţii voastre, smulg această mască. Îl urăsc pe Biron, care asupreşte a doua patrie a mea, care a scăldat în sânge poporul rus şi dezonorează domnia maiestăţii voastre; îi urăsc şi-i dispreţuiesc favorurile. Din clipa în care am cunoscut pe deplin nobleţea sufletească a lui Volânski, m-am ataşat fără margini de acest om, m-am socotit prietenul, fiul lui. El nu ştie nimic din toate acestea; ba mă socoteşte chiar că fac parte din tabăra vrăjmaşilor săi. Aceasta este spovedania mea, maiestate! Îmi încredinţez soarta în mâinile maiestăţii voastre.

— Ciudate lucruri mi-e dat să aud!... Pe cine şi ce să mai cred?... rosti Anna Ioannovna, clătinând din cap; apoi luă hârtiile din mâinile lui Eichler, le citi, le reciti încă şi încă o dată, stăruind mai îndelung asupra declaraţiei lui Volânski, care suna astfel: *„Numai un vasal al Poloniei poate fi de acord cu această despăgubire; un rus, care apără interesele şi onoarea patriei sale, nu-şi va da votul pentru aprobarea acestei măsuri, urmând porunca îndatoririlor sale de fiu adevărat al patriei”.*

În timp ce împărăteasa citea hârtia, iar Eichler îi urmărea privirile tulburat, pitica ieşi tiptil de sub masă şi se făcu nevăzută.

— Un vasal? Cam brutal spus! zise împărăteasa. Putea să folosească altă expresie!...

— Nu-l învinuiţi, maiestate! S-a lăsat târât de nobila înfocare a firii sale, spre folosul Rusiei şi slava maiestăţii voastre, fără a-şi mai cântări vorbele. Aceleaşi vorbe le-a rostit şi altă dată chiar în faţa ducelui, iar astăzi a ţinut să fie statornic cu sine însuşi şi pe acest document care va rămâne viitorimii. Ducele s-a simţit şi atunci foarte atins: de ce n-a venit să se plângă maiestăţii voastre? Pentru că se legase el însuşi de mâini şi de picioare din pricina înfiorătoarei morţi a lui Gord...

Anna Ioannovna dădu din mână, agitată.

— Nu-mi vorbi, te rog, de asta... Mi se face rău ori de câte ori îmi amintesc de acea întâmplare.

— Încurcându-se singur, ducele a început să caute fel de fel de mijloace, pentru a-l nimici pe ministrul de cabinet în ochii maiestăţii voastre. Prilejul s-a ivit foarte curând: dragostea faţă de domniţa Lelemico. „Împărăteasa o pierde din ochi pe fetişcana asta, iată cuvintele pe care ducele i le-a spus unchiului meu; o alintă ca pe fiica ei, vede în ea propria-i mângâiere, jucăria preferată. Trebuie să folosim această pasiune, s-o înteţim, să-i tăinuim domniţei că Volânski este însurat, să le înlesnim corespondenţa, iar apoi, după ce ea va fi compromisă şi el prins cu mâţa în sac, să aducem totul la cunoştinţa împărătesei. Aceasta se va mânia... şi atunci capul lui e în mâinile noastre.” Tocmai aşa a şi procedat luminăţia sa, ducându-şi stăruitor uneltirea la capăt. A oprit din drum scrisorile pe care i le trimitea lui Volânski soţia lui, ca şi scrisorile celor doi îndrăgostiţi! Pe cele dintâi le ardea, iar acestora din urmă le dădea drumul mai departe, lăsându-le să ajungă la destinaţie. Tot el a adus ţiganca la palat şi la maiestatea voastră, dând-o drept o prezicătoare vestită, numai şi numai pentru ca ţiganca să poată transmite mai lesne bileţelele tainice! Şi dacă dragostea dintre domniţă şi ministrul de cabinet i-a adus la marginea prăpastiei, de vină este numai ducele.

Împărăteasa asculta cu vie emoţie tot ce-i spunea Eichler, adânc mişcată de cuvintele lui. Îl întrebă totuşi dacă era gata să repete cele spuse, luându-l pe dumnezeu drept martor.

— Să mă pedepsească dumnezeul atotputernic dacă măcar un singur cuvânt din cele ce-am spus maiestăţii voastre e neadevărat!

Împărăteasa cugetă adânc; apoi, curmându-şi gândurile, ca şi cum ar fi vorbit cu ea însăşi, spuse cu glas tare:

— Am să zădărnicesc toate aceste uneltiri! Am să-l însor cu domniţa... De ce nu?... Nu-şi iubeşte nevasta, şi se pare că nici ea

n-o să alerge după el... copii n-au... aşa că nu-i păcat!...

După ce rosti aceste cuvinte, se lăsă din nou furată de gânduri; ba apuca pana şi o încleşta în mână, ba o arunca pe masă. Era vădit că în sufletul ei se dădea o luptă crâncenă şi că nu îndrăznea să se hotărască la o faptă deosebită, fără seamăn pentru ea.

— Ce pot face, adăugă ea într-un târziu, dacă toţi membrii cabinetului au iscălit?

— Să încuviinţaţi părerea ministrului de cabinet, răspunse ferm Eichler, şi prin aceasta să reîntronaţi dreptatea călcată în picioare. Un singur cuvânt al maiestăţii voastre, unul singur, o singură semnătură – şi urmaşii vor adăuga încă o filă de aur la istoria epocii noastre. Cât de uşoară este slava pentru împăraţi!

Era clipa hotărâtoare.

Elocinţa inimii birui. Cu mâna tremurătoare, Anna Ioannovna luă pana şi scrise pe document: „De acord cu părerea ministrului de cabinet Volânski”.

Această semnătură consfinţi victoria lui Volânski şi dizgraţia ducelui.

Eichler îngenunche la picioarele împărătesei şi, pătruns de o adâncă veneraţie, sărută mâna care i se întinse. În clipa când se pregătea însă să iasă din cabinet cu trofeele sale, intră Biron, neanunţat, ca de obicei. Parc-ar fi căzut din cer. Buzele lui erau albe de furie; capul, mâinile, genunchii îi tremurau. Aşadar, aflase totul!... Uluiţi de ivirea lui neaşteptată, împărăteasa şi secretarul de cabinet încremeniră, atât de înfricoşător era chipul ducelui! Nici Biron nu fusese vreodată într-o stare atât de îngrozitoare; voia să spună ceva, dar limba nu-l asculta. În sfârşit, Anna Ioannovna rosti cu glas tremurător:

— Ce doriţi?... Nu v-am chemat... Piciorul dumneavoastră... să nu mai calce pe aici!... Şi, fără să aştepte răspunsul, ieşi.

Biron rămase locului împietrit. Dezmeticindu-se, Eichler luă documentul cu apostila împărătesei şi dădu să plece, dar fu oprit...

Simţea că-l pipăie o mână şovăielnică, îngheţată, că-l cercetează până în străfundul fiinţei nişte ochi rătăcitori, parcă întrebându-l dacă este chiar el, Eichler, nepotul lui Lipman! Şi – niciun cuvânt! Limba ducelui se încleştase. Secretarul de cabinet aruncă o privire plină de dispreţ spre Biron şi-l lăsă singur.

Volânski fu chemat la palat de îndată. Aici, el avu prilejul să zugrăvească în faţa împărătesei, cu toată râvna unui supus devotat şi cu înflăcărarea unui adevărat patriot, tabloul cumplitelor urgii pe

care le abătuse Biron asupra Rusiei.

Spre seară, tot oraşul aflase că favoritul fusese dizgraţiat. Sute de trăsuri de toate felurile se îmbulzeau la intrarea casei lui Volânski, dar nu fu primit nimeni, în afară de prietenii săi apropiaţi.

Capitolul VII

PISICA NEAGRĂ

Ţi-e sufletul curat, tristeţea i-i străină,
Iar cugetul precum azurul ţi-i:
La ce să asculţi povestea asta plină
De patime şi nebunii?
Puşkin[1]

Soţia lui Volânski cobora încet, cu grijă scara palatului. Treptele erau de două ori mai înalte în ochii ei şi trebuia să facă o mare sforţare ca să le nimerească cu piciorul. Ciuda, mai rău decât vârtejurile lui Descartes[2], făcea să i se învârtească totul pe dinaintea ochilor, îi zbuciuma inima, aducea umbrele mâniei pe chipul ei, altădată atât de blând şi de drăgălaş. Şi cum să nu-i fie ciudă, cum să nu se mânieze! Pentru a doua oară venea la palat şi pentru a doua oară i se refuza audienţa cerută. Care să fi fost pricina acestei lipse de bunăvoinţă din partea împărătesei?... Şi asta tocmai acum, când soţului ei i se arăta o deosebită favoare, când îl biruise până şi pe favorit? O frământau mii de bănuieli şi, printre altele, una, cea mai întunecată, dar şi cea mai temeinică, şi anume că pe umilinţa ei avea să se înalţe triumful rivalei. Doamne! Ce ocară!... Merita ea una ca asta?... Ea, care-şi iubise soţul şi-şi făcuse datoria faţă de el!? Prinsă în vâltoarea acestor gânduri, călcă greşit de câteva ori: scara palatului îi apăru deodată ca un povârniş întunecat, putred, ducând spre mormânt. În jurul ei se târau tot felul de jivine, care şuierau, se încolăceau pe trupul ei, o strângeau în inelele lor de gheaţă, voiau s-o sugrume. Dar ea îşi îndreptă gândul spre dumnezeu – şi spurcăciunile se împrăştiară.

În josul scării o strigă cineva. Era cât pe ce să scoată un ţipăt de

[1] Din poezia lui A. S. Puşkin „Prietene, uitat-am urma anilor ce-au fost...”

[2] *Descartes, René* (1596-1650) – filozof, fizician, matematician şi fiziolog francez. În opera sa „Tratat despre lume”, Descartes dezvoltă teoria asupra originii universului.

spaimă, văzând în faţa ei un trup deşirat, de parcă înghiţise un băţ, cu o crinolină uriaşă, cu un manşon de soboli, pe faţă cu o tencuială de albeli, rumeneli, de zbârcituri, aluniţe şi flori, iar deasupra cu hălăciuga părului ţesălată în sus şi pudrată – totul cocoţat pe nişte tocuri înalte, roşii.

— Nu mă mai cunoşti, măicuţă Natalia Andreevna? întrebă paţachina, zugrăvită în chip de doamnă de onoare, făcând o reverenţă plină de ifose.

Soţia lui Volânski o privi cu luare-aminte: A! era fosta ei madamă – nu se putea să nu-i iasă în cale pisica neagră.

— Chiar că nu te-am mai cunoscut, nu te-am mai cunoscut defel, Akulina Savvişna! Ce mai faci? întrebă Volânskaia, îmbrăţişând-o din toată inima, prietenoasă ca întotdeauna.

Şi *madame* Kulkovskaia, soţia boierului de neam, a pajului şi măscăriciului de rangul întâi, îi îngădui cu fereală s-o sărute pe obraz, apărându-şi pe cât putea sulimanurile, benghiurile şi crinolina.

— Drept să-ţi spun, măiculiţă, am rămas cam beteagă după nuntă... bătăi de inimă, năduf... nici nu-i de mirare! Atâtea griji la palat... pe lângă căţeluşa măriei sale... da’ m-a curarisit domnu Karl Karlovici, dumnezeu să-i dea sănătate. Îl cunoaşteţi pe Karl Karlovici, doftorul palatului?

Tot sporovăind, Kulkovskaia se maimuţărea, căznindu-se din răsputeri să rostească vorbele ca o cucoană din lumea mare.

— Cum să nu, îl cunosc! Spune-mi, ai puţin timp?

— Vai de mine, Natalia Andreevna, eu n-am uitat bunăvoinţa matale părintească (era cât pe ce să zică: atenţiunea) faţă de mine şi aş lăsa baltă pentru matale şi căţeluşa împărătească. Ca să vă spun drept, v-am aşteptat de mult (spunând acestea, scoase un oftat). Aş avea să vă spun multe, foarte multe lucruri între patru ochi... nu de alta, da’ vreau să vă fac un bine... Par ezamplu, s-ar putea să fiţi necăjită că nu v-a primit Anna Ioannovna... Doamne, dumnezeule, o astfel de jignire adâncă nici eu n-aş îndura-o!... M-aş îmbolnăvi, aş cădea la pat... Şi toate astea, măicuţo, să nu vă fie cu supărare, nu-s decât de pe urma poznelor bărbăţelului dumneavoastră... La noi, la palat, se aud tot felul de parascovenii despre dânsul; mi-au împuiat urechile, zău aşa... zice cum c-ar vrea să se despartă de dumneavoastră... cum că... Da’ nu-i bine să stăm aci, că s-ar putea să tragă careva cu urechea; dacă aţi vrea, coniţă, să binevoiţi a-mi face cinstea să poftiţi în odaia mea, pe temeiul

amintirilor trecutului, v-aş povesti totul, de-a fir-a-păr... poftiţi, vă rog! Stau aproape, chiar aici, la palat, îs doi paşi.

Pisica neagră nu numai că-i tăiase drumul, dar îşi înfipsese ghearele în pieptul Volânskaiei şi-i sfâşia inima, o sugruma. Cum să nu se ia după demonul care o ispitea? El o ademenea cu un fruct care-i era mai scump decât fusese pentru cea dintâi femeie fructul cunoaşterii binelui şi răului; în el era ascunsă cunoaşterea inimii bărbatului ei. Şi când avea să guste din el, raiul ei, ca şi raiul Evei, trebuia să dispară.

Păşi după pisica neagră şi urmele paşilor ei ardeau. Slujitorul care o însoţea primi poruncă s-o aştepte în sanie.

Trecând printr-un labirint de coridoare, ajunseră într-o încăpere curată, boltită. Patul cu rânduri-rânduri de aşternut stătea înfoiat ca o negustorească trupeşă, sub două maldăre de perne; într-un dulap cu geamuri se vedeau porţelanuri chinezeşti, pe perete, într-o cadră de aur, o pânză iscălită de un pictor mare – toate furate din palat, iar alături de acestea, nişte cromolitografii înfăţişând următoarele scene: cum îl îngroapă şoarecii pe motan şi iadul, aşa cum este văzut de folclorul rus, în care omul este fript, spânzurat de limbă, de coastă, de picior, stând în toate felurile cu putinţă – iată ce era mai de vază în vestita locuinţă a soţilor Kulkovski. Pe prichiciul sobei moţăia feciorul doamnei Kulkovski. Maică-sa îl trezi şi după ce fiul căscă cumplit de trei ori, parcă ar fi vrut să le înghită pe cele două femei, îi spuse cu duioşie:

— Sufleţelule, du-te şi te mai plimbă şi tu oleacă, să te mai dicstrezi; numai vezi să nu-ţi uiţi sabia...

— Pentru dicstracţie trebuie bani, răspunse el grosolan. Hai, dă-ncoa o carboavă, să-i trag un chiolhan, altfel nu plec, să ştiu de bine că crăpi.

Gingaşa odraslă primi îndată ce dorise; după ce-şi atârnă de cingătoare sabia din oţel de Damasc, nou-nouţul ofiţer îşi salută maica, zâmbindu-i nătâng şi înduioşat.

— E atât de uituc, mereu îşi lasă sabia acasă!... Bagă de seamă, să spui ălora de la traftir să nu facă prea mare gălăgie, că de nu, trimit să-i potolească. Şi uite-aşa, măicuţă Natalia Andreevna, urmă fosta madamă după ce moştenitorul nobilelor ei însuşiri sufleteşti ieşi din odaie fără să salute musafira, sunt copleşită de griji. N-ai vrea să stai mai bine aici? Că acolo, în faţa uşii...

— Bine, bine, murmură Volânskaia cu inima sfâşiată de chinuri.

Dacă în clipa aceea ar fi fost pusă pe jăratic sau pe un sloi de

gheaţă, dacă pământul s-ar fi cutremurat sub ea sau tunetele s-ar fi rostogolit deasupra capului ei, n-ar fi auzit şi n-ar fi văzut nimic.

— Cum doriţi, măicuţă; acolo nu-i prea îndemână... staţi mai bine aici.

Ce fiinţă îngrozitoare!... Ce îndatoritoare, înainte de a ucide un om! Întocmai ca gâdele, care, pregătindu-se să taie capul osânditului, are grijă să-l ferească de dogoarea soarelui sau de curent.

— Văleu, sărăcuţa de matale, grăi în sfârşit Kulkovskaia, punându-şi în mişcare securea limbii. Ce ruşine ai ajuns să înduri!... Ai plecat la Moscova spre nenorocirea matale. Parcă necuratul ţi-ar fi şoptit la ureche să te duci acolo. De ţi-aş povesti numai pe jumătate toate cele câte s-au petrecut aici, în lipsa matale, ţi-ar pieri inima, of, of!... (Şi Kulkovskaia începu să plângă; îndată îşi şterse însă lacrimile şi urmă:) Şi să zici că i-a făcut doar aşa ochi dulci, da' s-au apucat să-şi scrie şi răvaşe – mai întâi şi le trimiteau prin dascălul cela, Trediakovski, mai apoi le-a dus netrebnicul de Nikolka, diavolul negru; şi în sfârşit... nu, mi se întoarce rânza pe dos... bărbatul dumneavoastră legiuit a fost prins în iatacul moldovencei...

— Nu-i adevărat, Savvişna, nu-i adevărat! strigă Volânskaia, mai mult moartă decât vie. Se vede că multora li-i ciudă pe Artemi Petrovici şi născocesc astfel de poveşti!...

— Poveşti?... Hm, poveşti! Numai că nu-s pentru adormit copiii, ci pentru somnul cel de veci!... Nu mă crezi, măiculiţă? Apoi, poftim, o să-ţi aduc şi martori: pe bătrânul Lipman, şi chiar pe luminăţia sa, vreo zece paji, lachei din palat, slujnica ei... Mi se rupe inima să spun toate câte le-am aflat. Să ştii că se apropie sfârşitul lumii! Doamne, cât ai să-i mai rabzi?... Zici că nu-i adevărat? Apăi atunci de ce crezi că nu vrea să te primească împărăteasa Anna Ioannovna? Să ne fi întrebat şi mătăluţă mai demult pe noi ăştia de la palat!... Pentru că deunăzi drăgălaşul dumitale bărbăţel i-a căzut la picioare, a plâns, s-a bătut cu pumnii în piept şi a rugat-o cu lacrimi în ochi pe măria sa să-i dea voie să se despartă de matale, ca s-o ia de nevastă pe moldoveanca lui... Ei, măicuţă, acu tot nu mă crezi? Atunci ia uită-te aici, hai, crede-l pe martorul ăsta, crede ceea ce o să vezi cu ochişorii matale... (Se apropie de prichici şi luă dintr-un sipeţel o hârtioară împăturită.) Ce zici, hai? Cunoşti scrisul bărbăţelului matale?... Ia citeşte şi te minunează. După asta, ai să-mi spui dacă te-am minţit eu, o muiere proastă, dacă am îndrugat

verzi şi uscate pe seama unui mieluşel nevinovat... Păi, hârtiuţele astea umblă prin tot palatul... De-i vrea să mai citeşti, pot să-ţi adun şi douăzeci de bucăţi, să le legi într-o cărticică, nu alta...

Volânskaia nu mai aşteptă să-i întindă scrisoarea; i-o smulse din mâini.

Era un bileţel dintr-acelea care o fac pe o fată nevinovată s-o ia cu călduri, s-o treacă fiori şi să vadă deodată şi cerul, şi pământul; care o fac să trăiască pe un tărâm înmiresmat de ambră, de trandafiri şi în acelaşi timp otrăvit de venin, unde-i dulce ca sub aripa unui înger şi arşiţă ca în braţele unui demon, unde sângele zvâcneşte năvalnic şi inima amorţeşte în încântări ce nu pot fi rostite în cuvinte.

Prin ce chinuri trecea biata Volânskaia! Oare era mult de când fusese atât de pasionat, atât de duios şi cu ea? Oare era mult de când îl luase pe dumnezeu ca martor al dragostei lui? Ce fericită fusese!... Şi când colo... într-o singură clipă se spulbera toată fericirea, tot farmecul ei; răsuflarea dogorâtoare a satanei prefăcuse în scrum toate nădejdile, toate bucuriile din lume! Ochii i se tulburaseră. Părea că-şi ieşise din minţi; buzele ei uscate tremurau; din gura pe jumătate deschisă era gata parcă să izbucnească ţipătul morţii. Se vedea cum freamătă pruncul în ea... Ce-i mai păsa acum de prunc?... Pentru cel ce *fusese* preţuise nespus şi pruncul; de vreme ce *acela* nu mai era – nu-i mai trebuia nici pruncul lui.

Până şi Kulkovskaia se sperie de starea în care o adusese. Ştiind ce putere avea credinţa asupra ei, îi aminti de dumnezeu, de suferinţele lui Isus, care sunt pentru noi pilda răbdării, îi arătă icoana Maicii domnului îndurerate... Şi Natalia Andreevna, venindu-şi în fire, izbucni într-un plâns cu hohote, apoi se prosternă în faţa icoanei preacuratei Maici din ceruri. Multă vreme zăcu aşa, rugându-se, întrerupându-şi ruga cu lacrimi amare în sfârşit, se ridică şi cu adâncă evlavie îşi lipi buzele de icoană... Maica domnului, cu zâmbetul său ceresc, se uita ba la pruncul ei, ba la ea, vrând parcă să-i arate că trebuia să trăiască pentru cel pe care-l purta sub inimă – acea făptură care nu era cu nimic vinovată de nelegiuirile tatălui său... Nu, ea nu pierduse chiar totul: cu ea era domnul dumnezeul ei; nici Maica domnului n-o părăsise; şi ea era mamă. Trebuia să trăiască pentru pruncul ei; jură că aşa va face – niciodată în viaţă ea nu-şi călcase vreun jurământ – şi, ca o rază nevăzută, o alinare nepământească i se strecură în suflet.

Dar cu ce ochi avea să se mai uite ea la Artemi Petrovici? Ce va mai însemna ea în casa din care în curând o vor izgoni răceala soţului şi voinţa împărătesei? Cum va mai privi ea iatacul pângărit, unde îi va lua locul fericita ei rivală? Să aştepte oare până când va fi alungată de aceasta?... Nu, nu va aştepta o astfel de umilinţă; o va preîntâmpina. Nu va mai călca pragul casei soţului ei. Are un frate care o va primi la el. Să vină acolo cine va voi să-i tăgăduiască drepturile legiuite! Însuşi dumnezeu a spus că ceea ce uneşte el, oamenii nu pot să despartă. N-au decât să se sfădească cu dumnezeu!...

Îi scrise lui Artemi Petrovici: în scrisoare îi arătă că, înşelată, batjocorită, nu mai putea să se întoarcă în casa lui. Refuzul de a fi primită la palat, zvonurile întemeiate cum că împărăteasa dorea despărţirea lor, pentru a-l însura cu favorita ei, scrisoarea lui adresată domniţei – era oare nevoie de mai mult? Ce alte mărturii mai trebuiau?

Trimise scrisoarea îndată.

Ceru găzduire şi apărare în casa fratelui ei, Perokin. Nici argumentele de tot felul, nici făgăduielile acestuia că o va împăca cu soţul ei nu găsiră niciun ecou în sufletul său: nefericita femeie rămase neînduplecată.

Capitolul VIII

PROPUNEREA

Nu-i potrivită vorba multă;
Priveşte-ti soarta-n viitor:
Doar de voinţa ta ascultă!...[1]
Puşkin[2]

Aflând de trădarea nepotului său, Lipman fu cuprins de o furie turbată – îl blestema de mii de ori, îşi smulgea părul din cap, îşi sfâşia pieptul cu unghiile, îl hulea pe dumnezeu; dar paroxismul furiei trecu şi Lipman deveni iar înţeleptul întru nelegiuiri. Făcea calcule noi, viclene. Volânski n-avea să-l primească sub aripa lui; dacă pierea Biron, era şi el pierdut; prin urmare, trebuia să rămână credincios ducelui, nu de dragul acestuia, ci pentru sine însuşi;

[1] În româneşte de Miron Radu Paraschivescu (n. ed.).
[2] Din poemul „Ruslan şi Liudmila” de A. S. Puşkin, cântul I.

trebuia să-l salveze pe duce, pentru a se salva pe sine însuşi. Îşi pecetluia devotamentul, jurând că-l va scoate din încurcătură în împrejurările grele în care ajunsese. Împărăteasa nu ţinea mult supărarea şi numai Marioriţa putea să împiedice o împăcare cu favoritul, menţinând dizgraţia... pe această axă se învârtea roata norocului celor doi rivali. Dar câte leacuri nu există?! Ar putea fi răpusă!... O asemenea piedică nu-i mare lucru în calea unui nelegiuit! Între timp, şi ducele trebuia să acţioneze cu ajutorul lui Osterman şi al oamenilor ce-i erau devotaţi în propriul lor interes.

Cât despre Artemi Petrovici, el primea felicitările fără nicio bucurie. Era mulţumit că-şi făcuse datoria, dar se zbătea din răsputeri să-şi lecuiască necazurile familiale. Stând la cumpănă între dragostea Marioriţei şi dragostea soţiei, trebuia s-o sacrifice pe una din ele. Dar ce avea să spună când va afla de hotărârea Nataliei Andreevna?

Zouda îl găsi adânc îngândurat pe acela pe care tot oraşul îl socotea drept cel mai fericit om din împărăţie şi viitorul făuritor al fericirii poporului. Zouda nu venise singur. Ivirea celui care-l însoţea îl uimi nespus pe ministrul de cabinet. Să fi fost oare o nălucire?... Eichler?... Era cu putinţă?

— Ce doriţi de la mine? îl întrebă aspru Volânski.

— Doresc să am cinstea de a mă prezenta, răspunse Eichler zâmbind.

— Zadarnică ostenealã!... Vă cunosc de mult şi încă foarte bine...

— Acum însă, interveni Zouda, binevoiţi a-l cunoaşte pe tainicul dumneavoastră prieten, ca pe omul care v-a fost atât de folositor prin misivele sale anonime, sub masca astrologului, sub zdrenţele cerşetorului, prin grăjdari; care v-a transmis jalba lui Gordenko, care s-a urcat pe furiş în careta ducelui, care a ajuns până la cabinetul împărătesei, care făcea şi pietrele să prindă grai; într-un cuvânt, el este omul căruia îi datoraţi izbânda asupra ducelui şi actuala dumneavoastră situaţie fericită, dacă ea mai poate fi considerată ca fericită.

Volânski rămase câteva clipe uluit: în sfârşit, se repezi la Eichler şi-l îmbrăţişă.

— Cum e cu putinţă una ca asta, doamne! exclamă el. Aşa ceva nu mi-aş fi închipuit... Prietenul meu, nobilul meu prieten! De ce nu mi te-ai dezvăluit mai înainte? De ce te-ai prefăcut atâta vreme vrăjmaşul meu şi eu nu am fost în stare să te stimez după cum meritai? Câte înjosiri, câte jigniri ţi-a fost dat să înduri din partea

mea!

— Vă rog să mă iertaţi dacă am să vă spun că păstrarea acestei taine mi-a fost impusă de firea dumneavoastră nobilă, dar prea iute, prea aprinsă. Mi-a fost teamă că aflând cine era corespondentul şi misteriosul dumneavoastră ajutor, să nu vă trădaţi cu vreun prilej oarecare, pierzând în mine pe cel ce voiam să fiu pentru dumneavoastră până la sfârşitul misiunii mele. Acum pot să vă destăinuiesc că Zouda, de care mă leagă o veche prietenie încă de pe băncile uneia din universităţile germane, mi-a fost complice în acest complot.

— Ia te uită! Bravo, prietene!... Vino, făţarnicule, să te strâng şi pe tine la piept. (Volânski îl îmbrăţişă călduros şi pe secretarul cel mărunţel. Toţi aveau lacrimi în ochi.) Măreaţa voastră faptă, prieteni, o simt cu toată fiinţa mea; preţuirea ei însă va trebui s-o facă Rusia. Da, poporul rus are să vă fie cândva recunoscător. Mi-e ruşine, dar trebuie să vă spun că nu sunt vrednic de astfel de prieteni, luptători plini de abnegaţie pentru adevăr, pătrunşi de cel mai adânc patriotism. Ce v-am dat eu în schimb?... În loc să mă sacrific cel puţin alături de voi, dacă n-am fost în stare să v-o iau înainte, vă puneam piedici în cale, vă zădărniceam jertfele, le pângăream cu nefasta mea pasiune!... Doamne! Dacă greşelile mele, dacă nebunia mea trebuie să primească din mâinile tale pedeapsa binemeritată pe acest pământ, fie ca amarul încercărilor trimise de tine să ocolească cel puţin aceste două minunate făpturi ale tale!

— De ne va fi sortit să pierim şi noi, zise Eichler, ne va fi mângâiere gândul că ne-am jertfit pentru semenii noştri. Înainte de moarte, n-avem ce mustrări să ne facem; nu am acţionat ca nişte tulburători ai liniştii poporului, din interese înguste, egoiste, ci ca nişte fii credincioşi ai patriei, devotaţi împărătesei şi îndatoririlor noastre. Nu am călcat legea, ci ne-am ridicat împotriva fărădelegilor favoritului; toate sforţările noastre se îndreptau spre tron şi-i aduceau prinosul lor. Împărăteasa avea dreptul să-l primească sau nu. Am pornit la luptă cu gânduri curate, şi ruşine aceluia care le va pângări!... Am trăit fără a ne umili în faţa răufăcătorului, care ne făgăduia favoruri; nu ne vom umili nici în clipa morţii!

— Da, vor spune strănepoţii noştri, i-a durut prea tare asuprirea Rusiei şi au hotărât să-l zvârle, să răscumpere onoarea tronului cu preţul sângelui lor, al vieţii lor! Cel ce nu vrea fericirea patriei sale

să iasă din rândurile urmaşilor noştri şi să rostească osânda împotriva noastră. Nu, asta nu se va întâmpla! O dată cu Biron, va lua sfârşit epoca bufoneriei, a măscăricilor şi a linguşitorilor ticăloşi, va lua sfârşit umilirea Rusiei, şi nobilul nostru urmaş, oricine va fi el, va veni cândva la mormântul nostru să rostească un cuvânt de recunoştinţă. Pomenind cu cinste numele luptătorilor care s-au ridicat împotriva favoritului, numele celor jertfiţi de el, acest urmaş se va înălţa pe sine.

Astfel vorbeau între ei, în ziua izbânzii, a triumfului, ministrul de cabinet şi sfetnicii lui, de parcă s-ar fi pregătit pentru moarte... Era vădit că Eichler voia să-i comunice lui Volânski ceva neplăcut şi că acesta, printr-o tainică presimţire, părea să ghicească despre ce e vorba. Aşa se întâmplă într-o zi caldă, însorită, de vară, când, deşi nu vezi niciun nouraş pe cer, simţi zăpuşeala prevestitoare de furtună. Secretarul de cabinet şovăi îndelung, înainte de a-i destăinui ceea ce avea de spus, până când, în sfârşit, se hotărî s-o facă:

— Îmi vine greu, dar trebuie să vă spun că lupta noastră nu s-a sfârşit, că nori ameninţători se adună deasupra capului dumneavoastră. Vizita pe care v-am făcut-o, în afară de dorinţa de a-mi smulge respingătoarea mască, de a mă dezvălui în faţa dumneavoastră aşa cum sunt în realitate, mai are şi un alt ţel: îndeplinirea unei misiuni grele... O, ce n-aş fi dat ca sorţii acestei însărcinări să nu-mi fi revenit mie, căci e mai presus de puterile mele!

— Vorbeşte, îl îndemnă Volânski cu hotărâre. Îţi poţi da seama din felul în care-ţi vorbesc că sunt pregătit pentru orice.

— Vin cu o propunere a împărătesei înseşi. E de datoria mea să vă atrag atenţia că, dacă vă daţi consimţământul, acest fapt va consolida bunăvoinţa maiestăţii sale faţă de dumneavoastră şi va sluji şi mai mult nimicirii vrăjmaşului, prin urmare fericirii Rusiei. Nu vă pot ascunde de asemenea că un refuz ar putea să aibă urmări neplăcute pentru dumneavoastră şi că din pricina lui aţi putea pierde aproape tot ce aţi dobândit până acum. Aşadar, aveţi în mâini fericirea dumneavoastră şi binele Rusiei.

— După această introducere, îmi dau seama că nu voi putea îndeplini dorinţa maiestăţii sale. Dar nu mi-e teamă s-o aflu şi să răspund printr-un refuz: sufletul meu cunoaşte destule încercări; ciocanul greu al soartei l-a izbit din toate părţile... nu învinuiesc pe nimeni de nenorocirile mele, ci doar pe mine însumi. Încă o

lovitură, cea hotărâtoare, nu-i va mai putea face acestui suflet prea mult rău. Aştept să-mi spui despre ce e vorba.

— Nu ştiu din ce parte a bătut vântul, fapt e că o problemă de stat a luat un aspect familial, matrimonial. Cu totul pe neaşteptate pentru mine, împărăteasa a binevoit să mă cheme acum câteva clipe, poruncindu-mi să vă transmit că maiestatea sa, dorind să îmbine onoarea favoritei sale, domniţa Lelemico, cu fericirea ei şi ştiind că dumneavoastră... Iertaţi-mă... duşmanii v-au vorbit de rău... prea erau temeinice mărturiile...

— Vorbeşte, spune tot, fără ocol! De judecata dumitale mi-e teamă, şi nu de învinuirile pe care mi le pot aduce mârşavii şi nelegiuiţii.

— Precum vă spuneam, maiestatea sa, fiind informată că aţi ademenit-o pe domniţă, că o iubiţi nespus (aceasta o dovedesc scrisorile dumneavoastră, care se află în mâinile împărătesei), dispunând de asemenea de dovezi neîndoielnice că nu vă iubiţi soţia, de la care nu aveţi copii, şi că aţi şi întreprins anumite demersuri în vederea despărţirii, vă oferă sprijinul său în această privinţă. Dragostea dumneavoastră neîngăduită şi dragostea orfanei la care maiestatea sa ţine foarte mult va trebui să fie consfinţită în faţa altarului.

Inima lui Artemi Petrovici se strânse; îl străbătu un fior de spaimă.

— Dar soţia mea?... întrebă el cu vocea sugrumată.

— Va fi povăţuită să se retragă la o mânăstire.

— La mânăstire?... Volânskaia?... Soţia mea, copilul meu!... Nu, asta nu se va întâmpla niciodată!

Zguduit, Volânski măsura încăperea cu paşi repezi, lovindu-se în cap ca ieşit din minţi şi scoţând din vreme în vreme gemete înfiorătoare.

— Iată unde am ajuns, unde le-am adus!... Cum au îndrăznit să-mi propună una ca asta?... Mie!...

Acest din urmă strigăt fu însoţit de hohote de râs, apoi izbucni într-un plâns zbuciumat; în sfârşit, se apropie de Zouda şi-l întrebă:

— Ce-ai face tu în locul meu?

— Aduceţi-vă aminte ce v-am spus când eraţi abia la începutul luptei împotriva ducelui, răspunse calm Zouda. Trebuia să vă opriţi de atunci... Acum, însă, când aţi ajuns atât de departe... nicio jertfă nu e prea mare, de vreme ce e vorba de binele patriei! Eu aş primi propunerea maiestăţii sale.

— O! Ce caut eu să storc un simţământ din inima asta uscată pe buchiile lui Machiavelli!... Tu nici nu mai eşti om atunci când e vorba de un ţel politic; nu ai inimă, nu ai decât creier. Dar dumneata, domnule Eichler? Apoi, ca şi cum s-ar fi temut că Eichler i-ar putea da acelaşi răspuns ca şi Zouda, urmă, fără să-i mai lase răgaz să răspundă: Nu, nu, înainte de a-mi răspunde, trebuie să-ţi arăt în ce situaţie mă aflu acum, care sunt relaţiile între mine şi cele două fiinţe scumpe a căror soartă am legat-o indisolubil de a mea. Omul acesta de fier (arătă spre Zouda) ştie tot... şi ţine, probabil, cu tot dinadinsul să-mi zgândărească rănile... Dumitale însă trebuie să-ţi dezvălui aceste relaţii. Soţia mea este însărcinată; ea mă iubeşte din tot sufletul, mai mult ca orice pe lume, în afară de dumnezeul ei, şi este fericită în credinţa ei că şi eu o iubesc. Dacă aş părăsi-o, n-ar supravieţui multă vreme faptei mele ticăloase. Ucigaş al soţiei mele, ucigaş al pruncului meu, ce jalnică viaţă aş mai trăi eu, bigamul, pe acest nefericit pământ?... Pentru ce s-o duc la pierzanie pe această făptură curată ca un înger?... Nebunia pasiunii s-a şi spulberat, o dată cu farmecul ei... Să presupunem că Natalia Andreevna ar supravieţui nenorocirii sale: vă daţi seama ce dezonorat aş fi eu?... Soţia lui Volânski călugăriţă, ar naşte într-o chilie!... Ce încurcătură diabolică! Şi după aceea? Oriunde se va ivi, pretutindeni va fi arătată cu degetul; orice trecător, orice zdrenţăros, toţi vrăjmaşii mei ar avea îndrăzneala să spună: uite-o pe fosta soţie a ministrului de cabinet Volânski! El e copleşit de onoruri prin bunăvoinţa împărătesei, iar dânsa, priviţi în ce hal a ajuns!... Şi băieţaşul sau fetiţa care se târăşte după dânsa este copilul lui; dar taică-său nu i-a lăsat un nume!... Cel din urmă cerşetor este mai fericit decât acest copil, căci ştie cine-i tatăl lui, pe când acesta nu îndrăzneşte să rostească numele tatălui său, de parc-ar fi copilul păcatului, al rătăcirii! Volânski şi-a vândut soţia, copilul, a vândut fericirea şi libertatea lor, a vândut legea, conştiinţa, şi-a vândut viaţa de pe pământ şi pe cea de-apoi – pentru ce? Pentru onoruri!... Pentru interesele sale egoiste!... Cine va spune oare: pentru fericirea patriei?... Nu, nu, asta nu se va întâmpla! Prefer să dau socoteală în faţa lui dumnezeu, la judecata de-apoi, pentru dragostea mea faţă de Mariorița – ziceţi-i cum vreţi: slăbiciune, rătăcire, nechibzuinţă, nebunie; fie ca dreapta pedeapsă cerească să mă lovească pentru ea! Însă acum când patima a amuţit şi raţiunea prinde glas, fiind vorba de chestiuni personale – indiferent ce haină le-ar acoperi, fie că s-ar numi interes obştesc

sau binele patriei – nu mă voi hotărî nicidecum la această faptă de ocară. N-am căzut încă atât de jos. Ştiu că prin refuzul meu o voi jigni pe împărătească, care este încredinţată că propunerea ei va fi primită, ştiu că mă lipsesc pe mine, îmi lipsesc prietenii şi cauza noastră dreaptă de sprijinul necesar, că-l readuc pe Biron în graţiile împărătesei şi că trebuie să mă aştept la o furtună cumplită; însă... nu-mi voi vinde niciodată sufletul în chip atât de josnic! Rămân neclintit în hotărârea mea. Te rog să i-o comunici maiestăţii sale.

— Dacă mi-aţi fi dat un alt răspuns, îl întrerupse Eichler, pătruns de stimă, m-aş fi căit că v-am slujit. Mulţumesc lui dumnezeu că nu m-am înşelat în ceea ce vă priveşte.

— Am să vă cer iertare, interveni Zouda, întru-câtva tulburat. Poate că aşa sunt eu... nu pot să mă schimb... dar trebuie să mai spun încă o dată că nu pricep unde au să ducă toate astea. Atunci când v-aţi pregătit pentru măreaţa operă a eliberării patriei, nu eraţi hotărât să vă jertfiţi în numele acestei fapte? Şi acum...

— Să mă jertfesc pe mine, da! Acum însă, după părerea mea, m-aş salva pe mine, sacrificând pe alţii.

— Oare prin refuzul pe care-l comunicaţi împărătesei, aşa cum bine aţi spus, nu veţi atrage o dată cu pieirea dumneavoastră pieirea prietenilor şi a soţiei dumneavoastră?

— Chiar dacă va fi aşa, nu mă voi face vinovat de o ticăloşie! Şi-apoi, cine şi cu ce îmi poate chezăşui că după ce mă voi bucura cu cinism de propunerea împărătesei, acceptând-o, nu voi primi curând răsplata cuvenită pentru slugărnicia mea, pornită din interese egoiste? Cine mă poate asigura că peste o lună sau peste câteva zile Biron nu se va afla din nou în graţiile împărătesei şi nu-şi va bate joc aşa cum se cuvine de un bigam netrebnic? Oare e cu neputinţă acest lucru? Vezi şi tu ce întorsătură au luat lucrurile: e nevoie de mine nu pentru ţară, ci datorită anumitor împrejurări!... Ce-ai să spui atunci? Cum am să mă mai uit în ochii oamenilor, ai tuturor oamenilor? Cum m-aş simţi în clipa morţii?... Acum voi avea cel puţin mulţumirea că am zguduit din temelii puterea favoritului, că am înlesnit altora calea nimicirii lui depline. Patria îmi va fi recunoscătoare şi pentru asta. Atât cât mi-au îngăduit slabele mele puteri omeneşti, mi-am făcut datoria şi nu m-am pătat cu o faptă josnică, pe care niciun ţel, cât de înalt, nu o poate îndreptăţi. Şi chiar dacă m-am abătut de pe drumul cel drept, să mă judece dumnezeu! Doresc să nu mai aud de acest lucru. Hotărârea mea e nestrămutată. Îţi cer un singur lucru, domnule Eichler: să nu-i

comunici împărătesei răspunsul meu până mâine. Vreau să-mi pregătesc prietenii pentru orice împrejurare. Poate vom mai găsi o cale ca să putem apăra cu cinste cauza noastră şi noile lovituri ale soartei.

Cu aceasta, convorbirea luă sfârşit. Zouda hotărî să mai încerce un mijloc: să-i scrie domniţei Lelemico, explicându-i situaţia grea în care se afla omul ce-i era atât de drag. Dragostea este dibace: n-o să găsească oare un mijloc să-l salveze?

Curând după aceea, o scrisoare îi fu înmânată lui Volânski.

— De la cine e? îl întrebă el pe slujitor.

— De la cucoana, răspunse acesta.

— Dar unde s-a dus?

— La excelenţa sa, fratele domniei sale.

— O scrisoare din casa fratelui ei? Trebuie să se fi întâmplat ceva grav! rosti Volânski foarte neliniştit, desfăcând scrisoarea cu o mână tremurătoare.

Primul lucru care-i izbi privirile fu chiar unul din bileţelele lui, trimise Marioriţei. I se păru că un pumnal îi fusese implântat în inimă. Bănuia ce se întâmplase, şi această bănuială îl înspăimânta. Îi trebui o sforţare supraomenească, spre a putea să citească scrisoarea soţiei sale.

— După faptă, şi răsplată! exclamă el, rupând şi scrisoarea şi bileţelul în fărâme... Ei, dar muierea se întrece cu gluma!... Toate au o măsură!... Nu şi-o închipui cumva că o să mă târăsc în genunchi până la ea, s-o implor să mă ierte!... O, e prea mult! Asta nu se va întâmpla!... După toate asigurările pe care i le-am dat, după dovezile dragostei mele pătimaşe, după atâtea jurăminte, nu trebuia să mai scormonească trecutul, să atingă coarda cea mai primejdioasă. Şi ce face? Scoate din gunoi păcatele mele şi le adulmecă pretutindeni urma. Şi de la cine cere desluşiri despre purtarea soţului ei? De la fosta ei slugă, de la ticăloasa care m-a vândut celui mai înverşunat duşman al meu, pe care mi-ar fi scârbă s-o şi scuip!... Să ajung la o astfel de înjosire, dumnezeule! De azi înainte nici nu mai vreau să ştiu de ea... Ce fel de soţie este?! Să stea sănătoasă la frăţior. N-are decât să scornească tot felul de poveşti despre bărbatul ei, să-l ponegrească cât o pofti, spre batjocura sa şi a altora!... Nu, Marioriţa în locul ei n-ar fi făcut una ca asta... O, ea are un suflet nobil, nu de rând! Ei, multe Marioriţe sunt pe lume?! Şi eu, ingratul, am jertfit-o... Dar, adăugă el după ce se mai potoli după cumplitul zbucium sufletesc, stârnit de

zguduitoarea epistolă, mi-am făcut datoria. Îndărăt nu mai dau. Nu vreau ca vina să fie a mea!...

În aceeaşi zi, Zouda îi aduse încă o misivă. Era de la domniţa Lelemico.

„Ştiu totul, scria ea, totul: şi propunerea împărătesei, şi dragostea soţiei tale pentru tine, şi relaţiile tale cu ea. Nu vreau să fiu cauza nenorocirii tale. Inima mi-a sugerat un mijloc ca să repar totul... Trebuie să stau însă de vorbă cu tine... Nu-mi pot încredinţa taina nici hârtiei, nici oamenilor. Vino la miezul nopţii lângă palatul de gheaţă, pe partea dinspre chei. Acum, nimeni... nu ne va mai stingheri..."

Da, nimeni nu avea să-i mai stinghereasc㠖 îngerul ei păzitor nu mai era acolo; mama ei zăcea în temniţă cu mintea rătăcită.

Dar ce însemna mama pentru ea? Nu avea pe nimeni pe lume, în afară de el; el, el era totul pentru ea – şi lege, şi mamă, şi tot el era începutul şi sfârşitul tuturor lucrurilor, alfa şi omega existenţei ei, totul, totul.

— O! ea îmi scrie altfel, îşi zise Volânski. Mă duc, mă duc negreşit, chiar dacă n-ar fi decât în ciuda *celeilalte*...

Capitolul IX

ÎNTÂLNIREA ÎN NOAPTE

Iubitul meu, o, vino iar!
Ne-om da uitării celei oarbe:
Al grelei patime pahar
Cu tot răsufletul mi-l soarbe.
Pe gură-ţi gura-mi am s-o las
Şi-a mea iubire arzătoare,
Tot dorul crunt, în tainic ceas,
Să-l bei cu ultima suflare.
V. Tepleakov[1]

Nu te juca cu focul...
Proverb

„La ce bun să mai trăiesc? se întreba Mariorita, după ce citi scrisoarea lui Zouda. Am iubit, am cunoscut tot ce e mai frumos în

[1] Din „Cântec rumel" de V. G. Tepliakov, strofele V, VI.

dragoste şi în viaţă... acum la ce să mă mai aştept? Sfârşitul meu şi sfârşitul acestei iubiri nu au nicio legătură – dragostea mea trebuie să treacă o dată cu mine şi în lumea cealaltă – totul e în inima lui. Eu nu sunt decât o piedică în calea fericirii *lui*. Dacă m-aş mărita cu el, ce i-aş putea aduce? Încântări de o clipă şi, poate, căinţa, simţământul că soţia şi pruncul lui sunt nenorociţi – o, copilaşul acela îmi este tot atât de drag ca şi când ar fi al meu; el nu mi-e străin, e copilul lui Artemi al meu! Mai bine să mor, să mor ştiindumă iubită, să mor mândră, fericită de dragostea lui, ducând cu mine o dată cu numele de mireasă, de iubită, de prietenă, amintirea ce va rămâne în inima bărbatului drag. O voi fereca de mormântul meu cu încântările, cu recunoştinţa, cu jertfele mele. Oare nu-i mai de pizmuit acest lucru decât să trăiesc pentru a-i tulbura veşnic liniştea, să-i aştept răceala, să-i văd nestatornicia sau poate chiar dispreţul? Mai bine să mor acum, când toţi îmi spun preafrumoasa. Vreau să fiu şi în sicriu vrednică de dragostea lui, şi nu un leş veşted, gălbejit, de la care să-şi întoarcă ochii, sărutându-l cu scârbă.”

Astfel gândea Marioriţa, luând hotărârea să se sacrifice pentru binele lui Volânski. Erau clipe când plângea copleşită de jale, când simţea că o pătrunde un fior rece la gândul că trebuie să moară atât de tânără, acum, când fiinţa ei abia înflorise atât de năvalnic, când pe buzele şi în pieptul ei se topeau sărutările dragostei, când inima tăinuia atâtea dorinţe nedesluşite şi totodată dulci. Dar gândul că ei îi va datora liniştea şi fericirea lui, gloria lui, biruia şi o ridica în slăvi, de unde privea cu ochii dragostei sale nepământene la pământeasca ei faptă. Atunci se simţea uşoară, fericită; se simţea fremătând de o încântare dumnezeiască; i se părea că sufletul ei îşi desfăcea aripile de foc, pentru a-şi lua mai repede zborul spre acel cer, spre a se afunda cât mai adânc în el...

Iată cum îşi va pune hotărârea în aplicare:

Va lăsa o scrisoare împărătesei, în care îi va destăinui că este fiica unei ţigănci. Însăşi această faptă a ei nu era un lucru de nimic! Se ştie ce înseamnă pentru unii să ceară titlul de nobleţe, adică să recunoască de bunăvoie că până atunci n-au fost nobili... Cum trebuia să se simtă domniţa, favorita ţarinei, care era purtată pe braţe, al cărei zâmbet era socotit o mare favoare, să mărturisească în faţa aceloraşi oameni că era fiica... unei nomade! Şi totuşi, ea avea să facă acest lucru. Pentru ce? Pentru că Volânski nu putea să se însoare cu fiica unei ţigănci, şi tocmai acest lucru îi va sluji drept

justificare. Apoi va minţi în scrisoarea ei... va minţi pentru întâia oară în viaţă, îl va ponegri pe Biron... Ce nu va face ea pentru scumpul ei Artemi?... O, ce fărădelegi ar fi fost ea în stare să facă, dacă şi el ar fi fost un nelegiuit!... În scrisoarea către împărătească, ea va spune că ducele îi cunoştea umila obârşie, dar că el însuşi poruncise Mariulei să nu destăinuie nimănui acest lucru, sprijinind prin toate mijloacele legătura amoroasă dintre fiica ei şi ministrul de cabinet. Ea se va ponegri şi pe sine însăşi: va spune că fusese o destrăbălată încă înainte de a fi venit la Petersburg... că a fost o nerecunoscătoare nemernică, o unealtă mârşavă a lui Biron, aleasă de acesta pentru a-şi duce la pierzanie duşmanul; că, învoindu-se să-l piardă pe Volânski, se îndrăgostise de el fără să vrea şi că de aceea, din dragoste, hotărâse să-l salveze, înmânând împărătesei jalba malorusului împotriva ducelui. Va mai adăuga că pocăinţa, chinuitoarele remuşcări o făcuseră în sfârşit să destăinuie totul, înainte de a-şi curma firul netrebnicei vieţi... Straşnic! După această scrisoare, Biron va cădea pentru totdeauna în dizgraţie... iar Artemi, scumpul ei Artemi, va fi cinstit şi onorat, pruncul lui nu va muri, soţia nu va cuteza să-l mai dojenească... Dar scumpul, nepreţuitul ei Artemi va trebui să ştie de asemenea că ea născocise toate aceste minciuni, că se ponegrise singură, că toate acestea nu însemnau nimic altceva decât jertfa pe care i-o aducea lui... De aceea voia să-l mai vadă pentru ultima oară şi să-i dovedească încă o dată că nu l-a iubit decât pe el şi-l va iubi în veci. Iar după aceea... şuviţa tăiată din pletele lui, pe care o poartă lângă inimă, gândul la el şi giulgiul de gheaţă – ce moarte mai frumoasă şi-ar putea dori?... Dar, adăugă ea, ziua de astăzi este a mea; el trebuie să mi-o dăruiască!

În această legănare a gândurilor izvorâte din inimă îi trimise ea lui Artemi Petrovici scrisoarea despre care am aflat, apoi scrise epistola către împărătească, o pecetlui şi o vârî după oglinda din camera ei.

Cum avea însă să-şi ţină făgăduiala şi să vină la ceasul statornicit lângă palatul de gheaţă? Confidenta tuturor tainelor ei, Grunia, era bolnavă (i se poruncise să facă pe bolnava, pentru că nu era în stare să fie părtaşă la fărădelegi: precum se vede, puterea lui Biron mai avea la palat unelte ascunse, dar pline de osârdie). Grunia fusese înlocuită cu altă slujnică, a cărei înfăţişare nu făgăduia nimic bun. Putea să iasă nestingherită de la palat cu ajutorul arăpoaicei, prietena lui Nikolai; ca să se furişeze însă

noaptea din cameră, când camerista dormea după paravanul din iatac, era foarte greu. Trebuia să-i cumpere tăcerea cu orice preţ. Dragostea Marioriţei era gata şi pentru această umilinţă: însemna doar ultima ei jertfă! După moartea sa n-aveau decât să spună ce vor despre ea, numai iubitul ei Artemi s-o ştie aşa cum a fost ea aievea! Necugetată ce e!... Ar trebui să fie mai precaută!... Iat-o că se destăinuie... Cu o bucurie prefăcută, care nu poate fi observată de o fată neştiutoare, camerista îi spuse că e gata s-o sprijine pe duducuţa ei atât de bună şi drăgălaşă în toate, îi făgădui s-o ajute cu pricepere, astfel ca să-şi atingă ţelul dorit. Nu-i cerea nimic în schimb, în afară de tăcere. Taina fu întărită cu un jurământ înfricoşător. Totul fusese rânduit cum trebuie.

Aştepta miezul nopţii, cuprinsă de un zbucium cumplit. La acel ceas, totul dormea de obicei în palat şi luna se ascundea după horbota de omăt ce învăluia pământul. De data aceasta, însă, totul fremăta ciudat de jur împrejur! Parcă anume, ca să-i facă în ciudă, luna îşi revărsa razele neobişnuit de vii! Ce orbitoare plutea pe cerul albastru! Doar când şi când, şuviţe de nouraşi o adumbreau uşor cu marama lor sau o acopereau cu unduirile lor sidefii. Ce feerie răsfrângea lumina lunii peste argintiul mat al zăpezii, scoţând la iveală până şi cele mai mici umbre! Unde să te ascunzi de ochii unei asemenea iscoade?

„Poate că, îşi zicea Marioriţa, căutând să-şi mai treacă din timp cu gândul la *el*, poate că şi el priveşte acum luna asta neîndurătoare drept în ochi, rugând-o ceea ce o rog şi eu. Raza asta care mă luminează acum şi-mi apasă atât de rău inima poate că o pătrunde şi în inima lui. Simte el oare că-l chem spre a ne lua rămas bun pentru totdeauna, pe vecie? Doamne! Ce cumplit este acest cuvânt!... Nu mi-ar părea rău că părăsesc pământul tău, dacă nu s-ar afla şi el aici, că părăsesc soarele tău minunat – dacă nu l-ar lumina şi pe el o dată cu mine; strălucirea palatului, nestematele, pizma prietenelor, onorurile pe care el nu le-ar împărtăşi cu mine – toate câte mi le-ai dăruit tu, doamne, cu atâta dărnicie! (Se privi în oglindă, care-i arătă toată splendoarea farmecelor ei)... toate, dacă nu i-ar fi hărăzite lui; nu mi-ar părea rău să mă despart de lumea asta; când însă... îl ştiu pe acest pământ, la gândul despărţirii de toate acestea... mă simt îndurerată, sfâşiată!”

Marioriţa plângea.

„Dar asta e voia ta, dumnezeule atotputernic, adăugă ea, căzând în genunchi, rugându-se. Mi-a fost hărăzit pe acest pământ să-l

scap prin dragostea mea de nenorociri şi necazuri, să-l feresc pentru slava lui şi fericirea altora... Facă-se voia ta! Sunt gata de jertfă."

Îşi aminti apoi de maică-sa... Ştia că împărăteasa trimisese pe cineva să vadă ce face ţiganca Mariula; auzise că sărmana se simte mai bine, că nu mai muşcă... Inima Marioriţei sângera gândindu-se la ea. Cum putea s-o ajute?... Fatalismul o atrăsese şi pe mamă în aceeaşi prăpastie în care îi fusese sortit fiicei să se prăbuşească. Nimeni nu-i mai putea fi de ajutor, afară doar de bunul dumnezeu. Pe el îl ruga Marioriţa înlăcrimată să uşureze soarta nefericitei sale mame, care o iubise atât de mult. Prin cele câteva rânduri pe care le alăturase scrisorii adresate împărătesei, Marioriţa îi lăsa întregul ei avut.

Dar iată că luna pieri sub zarea albă a zăpezii; toţi cei din palat se împrăştiară spre camerele lor; pe coridor răsună căscatul prea puţin cuviincios al *Hofdiener*-ului; curând trebuia să bată miezul nopţii... şi cu gândul la acest ceas, inima Marioriţei era stăpânită de Volânski, numai de Volânski. Îl îmbrăţişase în visările ei şi nu voia să-i mai dea drumul: îi mai rămăsese un răgaz atât de scurt ca să-l iubească şi să se gândească la el pe acest pământ!... Aştepta, toată ca o văpaie, clipa fericită a întâlnirii; obrajii îi ardeau, o pălălaie aprigă îi mistuia pieptul, gura i se usca... setea o chinuia... Ceru de băut. I se aduse apă... ciudat de tulbure... Tipsia tremura atât de tare în mâinile cameristei, încât apa se revărsa peste marginile paharului; faţa ei, albă ca varul, se schimonosise cumplit. Dar Marioriţa nu observă nimic; bău tot paharul dintr-o dată. Cum era să observe! La Amiralitate, orologiul bătu miezul nopţii şi întreaga ei făptură tresări cumplit...

Îşi aruncă în grabă şuba pe umeri, îşi puse căciuliţa pe o parte... Se auzi o bătaie uşoară în uşă; era arăpoaica. Plecară... Străbătură coridoarele abia luminate sau de-a dreptul întunecoase, coborâră o scară îngustă, tocită, cu un aer înăbuşitor, bâjbâind, împiedicându-se... Oare mai era mult? Îndată!

Ajunseră lângă o uşă: cheia se răsuci scârţâind, uşa gemu în ţâţâni... Marioriţa trase în piept aerul proaspăt, rece; se afla pe cheiul palatului. Nu departe de ea, în întuneric, se contura nedesluşit o siluetă înaltă... Păşi înspre ea. Întrebară şi răspunseră amândoi într-un glas: „Tu?" — „Eu!" şi Marioriţa căzu la pieptul lui Artemi Petrovici. Rămaseră aşa îndelung, în tăcere; el o acoperea de sărutări, dar nu mai erau sărutările de altădată, în care dogorea

dragostea lui nebunească – acum, o dată cu ele, pe faţa Marioriţei picurau lacrimi fierbinţi de căinţă.

— Unde te-am adus eu, nefericita de tine! zise el în sfârşit.

— O, nu-mi vorbi de nefericire! răspunse ea, trăgându-l după ea mai departe. Ce-mi lipseşte acum? Sunt cu tine... Nu vezi, mi-am pierdut minţile de fericire... Am avut atâtea să-ţi spun, dar am uitat tot. Stai puţin... lasă-mă să mă satur privindu-te, câtă vreme ochii mei pot să-ţi mai desluşească chipul; lasă-mă să te privesc, poate pentru ultima oară...

Se opriră. Marioriţa îi apucă mâna, i-o strânse în mâinile ei, apăsând-o lângă inimă, străduindu-se să sfredelească întunericul cu priviri învăpăiate, ca să-l poată vedea mai bine, ca să i se întipărească pe vecie în minte chipul lui drag.

— Pentru ultima oară? întrebă el răscolit, îndurerat. De ce spui asta?

— Trebuie să ne despărţim! răspunse ea.

El nu-i răspunse, dar îi sărută mâna cu duioşie. Tăcerea lui părea să spună: trebuie să ne despărţim!

— Să zicem c-aş muri; ai vărsa o lacrimă pentru mine?

— Ce vrei să spui cu asta?... Vorbeşte mai desluşit...

— Ei, omul trebuie să moară odată şi odată... dacă nu azi, mâine... sau mai târziu...

— Draga mea! Nu mă chinui. Pentru dumnezeu... ce-s vorbele astea înspăimântătoare? Ce ai de gând să faci? Spune-mi.

Dându-şi seama după tremurul mâinilor lui, după puternica zvâcnire a inimii, ale cărei bătăi le simţea la pieptul ei, că gândul morţii îl înfricoşase, mulţumită de aceste semne ale dragostei lui, ea căută să-l liniştească:

— Nu, dragul meu, nu-i nimic, am glumit doar... am să trăiesc, însă o viaţă ca asta va fi totuna cu moartea... Trebuie să ne despărţim; pentru fericirea ta, pentru liniştea ta... Hai să mergem mai departe; aici s-ar putea să ne vadă cineva... Vezi cât sunt de prevăzătoare?

Păşiră mai departe.

Volânski îşi jurase că se va feri de data asta de ispită; însă dezmierdările Marioriţei erau atât de duioase, atât de înfocate, încât puţin câte puţin jurămintele lui se spulberară...

Ar fi trebuit să aibă tăria să se oprească de la primul pas, să-şi desluşească unul altuia gândurile, să se despartă ca nişte prieteni, dar... ei merseră mai departe.

Cuprinsă de pălălaia unei încântări frenetice, preotească a dragostei înălţătoare şi totodată jertfă a renunţării de sine, Marioriţa se dăruia unor desfătări nepământeşti, se arunca în flăcările rugului sacru...

Îndrăgostiţii se opriră în faţa uşii palatului de gheaţă. Ciudata clădire, părăsită acum, începuse, pe ici pe colo, să se năruie; straja nu o mai păzea; scoase din ţâţâni, uşile zăceau grămadă. Pătrunzând prin ferestrele fără geamuri, vântul şoptea vorbe tainice, de vrajă. Părea că în palatul de gheaţă se înscăunaseră duhurile. Cele două rânduri de brazi, cu crengile împovărate greu de promoroacă, păreau nişte cavaleri în zale de argint mat, cu panaşe învoalte de struţ.

Volânski se opri în faţa pragului şi rămase neclintit. Un simţământ sacru îi podidi încă o dată sufletul.

— Ce-i?... spuse ea, trăgându-l uşor după sine, ca o bacantă dezlănţuită.

— Dacă păşim peste acest prag, suntem pierduţi, răspunse el.

— Ce copil eşti! Te temi de dragostea mea?... Nu vreau să-ţi aduc nefericirea, ci salvarea; doresc însă în acelaşi timp ca tu să mă cunoşti...

Această dojană răscoli tot ce era sfânt în sufletul lui. Ruşinat, o luă în braţe şi porni cu dulcea lui povară...

— O, iubitule! îi spuse ea înlănţuindu-l, strângându-l aprig, în sfârşit eşti *al meu*, pentru ceasul acesta eşti numai *al meu*; nu te voi mai da nimănui, de-ar veni şi dumnezeu din cer!... Pentru ceasul acesta mi-a hărăzit pronia cerească să mă nasc pe pământ, pentru el am trăit... în el e tot trecutul, tot viitorul meu...

Învăluit în mantia lui neagră, palatul se înălţa în faţa lor. Îşi luară rămas bun îndelung... Faţa lui Volânski era scăldată toată de lacrimile Marioriţei; inima i se sfâşia.

Se despărţiră, apoi se întoarseră iar unul spre altul. Încă o sărutare prelungă, pătimaşă... O însoţi până la palat. Încă una... buzele ei erau reci ca gheaţa; se clătina pe picioare... În faţa ei se deschise uşa, uşa veşniciei... Abia mai avu putere să-i facă un semn cu mâna... şi pieri.

El rămase îndelung pe acelaşi loc, cuprins de o presimţire înspăimântătoare.

Nefericitule! O vei mai vedea poate doar acolo unde învie morţii!...

— Nu mă lăsa singură, îi şopti Marioriţa arăpoaicei, strângându-i

mâna cu putere, când aceasta îi deschise uşa tainică. Simt nişte cuţite în piept... Mă înjunghie... Dar fericirea mea a fost atât de mare!... Am învins totul... Izbânda este a mea!... Acum nu mai am putere să îndur... Îmi dau seama... otravă... Cât le sunt de recunoscătoare!... Da... au făcut totul în locul meu... m-au scutit... Doamne! Cât eşti de milostiv!

Speriată, negresa o duse cu mare greutate până la camera ei. O găsiră cufundată în întuneric. Camerista dormea sau se prefăcea că doarme. Marioriţa rugă să nu fie trezită şi să nu se aprindă lumânarea. Începu să se zvârcolească cumplit; din când în când i se auzea scrâşnetul dinţilor, dar se străduia din răsputeri să înăbuşe în ea chinurile crâncene.

— Ce suferinţă cumplită! spunea ea, rugând-o pe arăpoaică să nu plece. O să treacă însă totul, îndată!... Iată, a şi trecut!... Cât de bine mă simt acum!... Ah, draga mea, dac-ai şti ce noapte minunată am trăit! Simt încă dogoarea sărutărilor lui... Ce fericire e să mori aşa! Mâine să-i spui că am murit fericită, cum nu se poate mai fericită, cum nu se poate mai mult; mai adaugă că nimeni pe lume nu-l va iubi ca mine... O! N-o să mă mai uite... o să preţuiască ceea ce am făcut pentru el... Să cauţi scrisoarea după oglindă, s-o dai împărătesei, însă numai după ce n-am să... mai fiu; jură că ai să i-o dai... În scrisoarea aceea este fericirea lui...

Şi negresa, nemaiştiind de ea, jură, iar lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz.

— O! Doamne, dumnezeule!... Ce-i în pieptul meu... Nu-i nimic, nimic, şopti Marioriţa, agăţându-se de mâneca negresei. Are să-mi treacă curând... Auzi? Să-i spui că în timpul celor mai cumplite chinuri... chipul lui drag a fost mereu înaintea mea... că mergea cu mine... că numele lui... e pe buzele mele... în inimă... Oh, iubitul meu... Artemi... iartă- mă... Art...

Sfârşitul acestui nume îl rosti în veşnicie.

Vremelnicul trup rămase singur; duhul, care făcuse să răsune în el imnul dragostei, care cântase ultimul viers al acestei iubiri, îşi luase zborul... Negresa ţinea acum în braţe un leş rece. Scoase un ţipăt, un ţipăt înfiorător, care zgudui pereţii.

— Ce s-a întâmplat? Ce s-a întâmplat? întrebă camerista, sărind din aşternutul ei.

— Domniţa... a murit!

Doar atât putu să rostească arăpoaica.

— Moare domniţa! strigă şi camerista, năpustindu-se pe coridor,

şi strigătul ei răsună prin tot palatul, ajungând până la căpătâiul împărătesei.

Fură chemaţi medicii cei mai iscusiţi, care încercară totul... Dar morţii nu învie. Cu greu o smulseră pe Anna Ioannovna de lângă trupul favoritei ei.

Când trupul acesta fu aşezat în sicriu, găsiră la pieptul ei o buclă neagră, o coroniţă lângă inima ei... Nicio mână ticăloasă nu îndrăzni să i-o ia; pogorî cu ea în mormânt.

Cerul ţi-a ascultat ruga, minunată, sublimă fiinţă! Ai murit în clipele cele mai frumoase ale vieţii tale; ţi-ai luat zborul spre cer cu cununa dragostei neofilită, cu neîntinatele-i miresme îmbătătoare!...

Capitolul X

ÎNMORMÂNTAREA

Nu căuta pe care drum anume
S-o pierde astăzi pasul meu uşor...
Iubite, nu regret! Pe-această lume,
Eu am iubit, m-am mistuit de dor!
Jukovski[1]

Dis-de-dimineaţă, pentru ca prezenţa moartei în palat să nu o tulbure pe împărătească, trupul domniţei Lelemico fu dus la biserica Isachie Dalmatinul.

Cortegiul funerar fu strălucit.

La palat se ştia că murise de pe urma unei apoplexii. Împărăteasa văzuse într-o zi cu ochii ei cum scuipase sânge; după felurite simptome, era de aşteptat o asemenea moarte, spuneau medicii. Îşi aduseră aminte că profesorul de fizică şi totodată astrologul curţii – Krafft – îi prezisese cu câteva zile înainte sfârşitul. Se consolau spunând că de ce ţi-e scris nu scapi.

Scrisoarea Marioriţei nu fusese găsită după oglindă...

Tot oraşul ştia de moartea domniţei; nimeni însă nu îndrăznea să-l vestească pe cel ce era cel dintâi vinovat de moartea ei. În sfârşit... află şi el.

Renunţ la chinul de a mai descrie groaznica lui stare sufletească.

[1] Din poezia lui Fr. Schiller, „Tekla”, intitulată „Glas de pe lumea cealaltă” în traducerea lui V. A. Jukovski.

Voi spune doar atât, că, aşa cum s-a întâmplat cu nefericita regină Marie-Antoinette[1], părul îi albi într-o singură zi.

Multă lume se perindă prin faţa sicriului domniţei Lelemico.

Ce frumoasă zăcea ea moartă! Parcă dormea! Ce frumos stăteau pe părul ei negru cununa de flori şi diadema de aur, cu care sunt încununaţi cei adormiţi, chiar dacă-i vorba de cel de pe urmă om!...

Lângă sicriu fu văzută o femeie care plângea sfâşietor; cei ce au văzut-o povesteau că s-a rugat cu adâncă evlavie pentru odihna sufletului celei adormite, iar după aceea a sărutat-o şi a binecuvântat-o cu semnul crucii.

Cea care se rugase pentru Mariorița şi care o binecuvântase era soţia lui Volânski.

Fu văzut apoi lângă sicriu un bărbat... Avea faţa cadaverică, schimonosită de durere, părul vâlvoi... iar în ochii tulburi, înspăimântători – nicio lacrimă! Înfăţişarea lui te cutremura. Era Volânski. Uitând ruşinea, judecata oamenilor, uitând totul, se târâse până aici, lângă rămăşiţele pământeşti ale aceleia ale cărei sărutări îl dogoreau încă... Rămase îndelung îngenuncheat, mai mult mort decât viu, pe lespezile reci ale bisericii. Când se ridică, scoase un geamăt care zgudui pereţii sfântului lăcaş, iar cei de faţă se înfiorară... Slujitorul altarului socoti lipsită de cuviinţă această jelanie... câteva zeci de mâini îl scoaseră afară pe nefericitul om... Nu mai fu lăsat să-şi ia rămas bun de la ea... Poate că nici el n-ar fi cutezat s-o facă!

Toată ziua se înghesuiră în jurul sicriului femei, copii, bătrâni. Fiecare tălmăcea în felul său moartea ei: unii admirau minunăţia gătelii, alţii – strălucirea brocartului, frumuseţea sicriului, toţi îi slăveau gingăşia chipului, pe care nici moartea nu îndrăznise încă s-o atingă.

În acea zi, Mariula se tânguise, rugând să i se dea drumul din temniţă; ruga ei era nespus de stăruitoare. A doua zi, la fel. Era atât de nepotolită, atât de cuminte, săruta cu atâta înfocare mâinile temnicerului, încât nu puteau să nu-i asculte ruga. Fură înştiinţaţi mai-marii închisorii şi i se dădu drumul. Vasili, prietenul ei credincios, era nedespărţit de ea. Îndată ce simţi aerul curat şi libertatea, se duse de-a dreptul în piaţa palatului. Ajungând aici, se uită cu luare-aminte împrejur... privirea i se opri asupra palatului şi ochiul începu să-i joace vesel în cap.

---

[1] *Marie-Antoinette* (1775-1793) – regina Franţei, soţia lui Ludovic al XVI-lea, condamnată la moarte de tribunalul revoluţionar.

— Ăsta-i palatul, nu-i aşa? întrebă ea.

— Precum vezi, îi răspunse ţiganul mohorât, căci el aflase de moartea domniţei Lelemico.

— Da, da, îmi amintesc!... Aici stă ea, copila mea, Mariorița mea... N-am mai văzut-o de mult, tare de mult! Dumnezeu să te binecuvânteze, copila mea! Fă-mi o bucurie, uită-te măcar prin fereastră, sufleţelule, floricica mea, îngeraşul meu! Vezi... vezi cum se mişcă cineva la fereastra aceea... Ea trebuie să fie, sufletul meu, ea este, se uită la mine!... Ea, ea! Inima ei şi-a simţit mama... Vasenka! Nu vezi? La mine se uită, spune...

— Se uită, spuse bătrânul sfâşiat de durere.

Întoarse capul şi-şi şterse lacrimile.

— Ce zici, Vasenka? Domniţa... e iubită, e alintată de împărătească!... Logodnica lui Volânski... pe curând nunta!... Ce zici, e frumos? Şi toate astea le-am rânduit eu pentru tine, scumpa mea. Mă ameninţi cu degeţelul, să nu scap o vorbă... Nu te teme, n-am să spun că maică-ta e ţigancă... Spune-mi, Vasenka, nu cumva oi fi scăpat eu o vorbă de prisos vreodată?...

Îşi freca fruntea, vrând parcă să-şi aducă aminte de ceva.

— Nu, niciodată.

— Ei, vezi!... N-aş fi putut să mai trăiesc după asemenea năpastă!... Să scap eu o vorbă de prisos?... Da' ce, am înnebunit?... Nu-ţi fie teamă, sufleţelule, n-am să-ţi tulbur fericirea... Numai dumnezeu şi cu mine o ştim.

Mariula era fericită; fericirea aceasta scăpăra în ochiul ei negru, cu privirea rătăcită.

Deodată, vântul aduse dinspre biserica lui Isachie Dalmatinul cântări tânguitoare de înmormântare.

— Ce-i asta? întrebă ea, dându-şi la o parte broboada, ca să audă mai bine.

Cântările se apropiau.

— E o înmormântare... Slavă ţie, doamne, că nu-i din partea aceea... nu vin dinspre palat!...

— Da, nu vin dinspre palat, îngână ţiganul îngrozit. Am auzit că domniţa Lelemico vine astăzi la Gostinâi-dvor. Hai să mergem mai bine într-acolo, s-o aşteptăm.

— Haide, zise Mariula, încleştându-i mâna. Poate c-om izbuti s-o vedem acolo.

Porniră spre Bulevardul Mare.

Între timp, venind din depărtare, sicriul trandafiriu, precedat de

un alai numeros, ajunse în dreptul lor. Mariula se opri locului... Lungi gâtul, ascultând lacomă cântările; inima îi bătea năvalnic, buzele vineţii îi tremurau... La o cotitură a străzii sicriul pieri din vedere.

— Slavă domnului că nu-i de la palat! mai spuse ea o dată; dădu iar din cap de vreo două ori spre palat cu duioşie, cu dragoste, ca şi cum ar fi spus: „Dumnezeu să binecuvânteze casa asta!” Apoi alergă cu tovarăşul ei de viaţă spre Gostinâi-dvor, ca s-o caute, s-o vadă pe domniţa Lelemico...

Capitolul XI

ARESTAREA

Faceţi cu el ce vreţi... de când a acoperit-o pământul, el a încetat să mai fie înaltul demnitar, supusul, cetăţeanul, soţul... toate legăturile lui cu lumea au fost curmate.

Trecură câteva zile. Zdrobit de soarta sa, Volânski nu mai ieşea din casă. Zvonurile despre întâmplarea nocturnă ajunseseră şi la urechile Annei Ioannovna. Treburile statului se opriră în loc. Era îndurerată, nervoasă, contrariată. În această stare sufletească îi pofti la ea pe Osterman, pe Minnich şi alţi câţiva înalţi demnitari (toţi, afară de Minnich, erau adversari declaraţi ai lui Volânski) şi le ceru sfatul, întrebându-i cum să iasă din acea situaţie dificilă. Osterman şi după el ceilalţi declarară că numai ducele de Kurlanda poate să salveze statul de inevitabila anarhie. Minnich tăcea.

Răspunsul primit era pe placul inimii împărătesei; se grăbi să pună sfatul în aplicare. Biron fu invitat la curte.

Pregătindu-se să plece spre palat, ducele porunci mai întâi să fie chemat Lipman. În mijlocul întregii familii, care se strânsese să-l sărbătorească, Biron îl îmbrăţişă pe Lipman, felicitându-l pentru victorie.

— Mi-am pus capul că aşa se va întâmpla, îi răspunse Lipman.

Amândoi aveau în priviri scăpărări de iad. Ducele ţinea să-şi arate mărinimia.

— Dacă doreşti să uşurezi soarta nepotului tău, îi spuse el lui Lipman, aş putea să mă limitez doar la expulzarea lui.

— Cer să fie osândit la moarte, interveni scurt acolitul, cu o crâncenă hotărâre, care uimi întreaga familie a patronului.

Pentru această fermitate, demnă de Brutus (cum spuse Biron), fu răsplătit cu o nouă îmbrăţişare a luminăţiei sale.

Mohorât, crunt, îşi făcu Biron apariţia la palat. Nu era dispus să facă concesii, voia să-şi restabilească vechea lui putere de înrâurire asupra împărătesei. Şi izbuti pe deplin. În clipa în care se prezentă la ea, împărăteasa îi întinse o mână tremurătoare şi-i spuse cu un glas pătruns de o deosebită bunăvoinţă:

— Să uităm ce-a fost; pace pentru totdeauna!

Lăsându-se într-un genunchi, Biron se grăbi să-i sărute mâna; apoi, ridicându-se, rosti cu fermitate:

— Prin bunăvoinţa maiestăţii voastre sunt răsplătit pentru nedreptăţile suferite. Duşmanii mei v-au momit în jocul lor; eu pot să uit trecutul, însă nu trebuie s-o fac decât cu o singură condiţie. Nu vreau să vă mai amintesc de profundele jigniri aduse slujitorului maiestăţii voastre, care vă este devotat până la ultima lui suflare, care şi-a închinat maiestăţii voastre întreaga viaţă, necondiţionat, nelimitat, care este gata să îndure pentru maiestatea voastră toate chinurile din lume; pentru aceste jigniri las pe maiestatea voastră să-l judece cum va crede de cuviinţă. Însă jignirea suveranei mele de nişte supuşi răzvrătiţi, înjositoarea asemuire a maiestăţii voastre cu o oarecare Ioanna, tulburarea liniştii maiestăţii voastre până şi în timpul celor mai nevinovate plăceri ale maiestăţii voastre, ruşinoasa legătură amoroasă chiar în incinta palatului, a cărei cauză au căutat să mi-o atribuie în mod calomnios, dezonoarea şi moartea favoritei voastre, dezorganizarea cu bună ştiinţă a conducerii statului şi instigarea mulţimii la răzvrătire... O, în asemenea împrejurări, cu cât vă este cineva mai apropiat, cu atât mai puternic, mai neîndurător va trebui să apere drepturile maiestăţii voastre! Şi nu se va clinti de lângă tron, până când nu-i va asigura apărarea, până când cei ce au violat aceste drepturi nu vor fi pedepsiţi precum merită. Maiestatea voastră îmi arată din nou toată atenţia binevoitoare şi-mi redă puterea de mai înainte; nu le voi putea accepta însă decât o dată cu capul răzvrătitului Volânski şi ale complicilor săi...

— Asta nu se va întâmpla niciodată! exclamă împărăteasa, îngrozită de cererea favoritului ei, rostită cu atâta hotărâre.

— În cazul acesta, eu însumi, ca acuzator mincinos al devotaţilor voştri slujitori, cer să fiu deferit judecăţii supreme: sunteţi datoare să mă osândiţi la moarte.

— Ba nu, ba nu, dumneata rămâi la fel ca şi mai înainte, sfetnicul

meu, prietenul meu; pe Volânski îl vom îndepărta.

— E prea puţin pentru a da o pildă celor asemenea lui sau mie. Trebuie să cadă sau capul meu, sau al lui; nu există cale de mijloc, maiestate! Alegeţi.

— Doamne, dumnezeule! Ce propuneri mi se fac! murmură Anna Ioannovna, ridicând ochii spre cer, cerându-i ajutorul.

— Propun maiestăţii voastre propria voastră fericire, fericirea imperiului care v-a fost încredinţat de dumnezeu.

— Cel puţin să nu se facă fără judecată... Da, să fie judecat, şi dacă va dovedi că nu e vinovat...

— Învinuirile sunt întemeiate pe lege, zise Biron, scoţând din buzunar o hârtie şi punând-o în faţa împărătesei spre semnare – tocmai legea va trebui să pedepsească sau să achite. Nici nu cer altceva. Oare aş îndrăzni eu, robul supus al maiestăţii voastre, să vă propun ceva nedemn de caracterul vostru, de sufletul vostru minunat, sublim?... Priviţi învinuirile... Maiestate! Şi fermitatea este o virtute... Aduceţi-vă aminte că acest lucru vi-l cere Rusia.

Întinse pana împărătesei. Cu mâna tremurătoare, ea iscăli ordinul pentru arestarea lui Volânski la domiciliu şi trimiterea lui în judecată, pentru ofensele aduse maiestăţii sale şi aşa mai departe.

Soarta ministrului de cabinet şi a prietenilor săi era pecetluită. Aşa se învârteşte roata destinului!...

În timp ce aceste lucruri se puneau la cale, Eichler apucă să-l înştiinţeze despre acest lucru pe Artemi Petrovici.

— Salvaţi-vă, îi spunea el. Capul dumneavoastră este sortit pieirii pe butucul călăului.

— Mă aşteptam la asta, răspunse Volânski cu sânge rece, ridicându-şi fruntea grea de pe pernă. Sunt gata... E şi timpul! Soţ nevrednic, fiu nevrednic al patriei, de care li s-a făcut lehamite prietenilor şi mie însumi, degeaba mai fac umbră pământului. Zouda a avut dreptate: nu se cuvenea ca eu, cu păcatele mele, să încep lupta pentru o cauză măreaţă, o cauză sfântă!... Pedeapsa pe care mi-o trimite dumnezeu o socot ca o deosebită bunăvoinţă pentru mine. Ah! Dacă ar putea să răscumpere cel puţin o parte din păcatele mele!... Nu, prietene, nu voi fugi de mâna care mă pedepseşte. Nu-mi pare rău decât de voi... Salvaţi-vă, dumneata şi Zouda, cât mai e vreme.

Volânski se ridică în picioare, descuie sertarul mesei de scris şi scoase câteva fişicuri de aur.

— Luaţi, prieteni... grăbiţi-vă, ascundeţi-vă undeva... banii vă vor

fi de folos mai mult decât oamenii... Îndată ce puteţi, fugiţi peste graniţă, în străinătate. Fie ca domnul milostiv să vă ferească de nenorociri şi patimi ca ale mele... Când nu voi mai fi, să nu mă vorbiţi de rău...

— Drept cine mă luaţi? îl întrerupse indignat Eichler. Am jurat că voi împărtăşi soarta dumneavoastră, oricare ar fi ea, şi nu mi-am călcat nicicând jurământul. Oare n-o să am destulă tărie să privesc moartea în faţă?...

Nu urmă niciun răspuns. Se îmbrăţişară plângând.

Când Volânski află cine fusese desemnat să-l judece, nu se mai îndoi că osânda lui la moarte era de neînlăturat.

— Înainte de osândă, zise el, vreau totuşi să-i mai spun un cuvânt împărătesei, în apărarea patriei mele. Adevărul rostit în ceasul morţii trebuie să fie ascultat.

Aşteptând rezultate favorabile de la această întrevedere personală cu împărăteasa, Eichler nu încercă să-l oprească.

Ministrul de cabinet se îmbrăcă în grabă şi plecă la palat. Ivirea lui neaşteptată îi uimi pe toţi, aşa cum i-ar fi uimit apariţia unui ucigaş scăpat din lanţuri. Curtenii şuşoteau îngroziţi; nimeni nu cuteza să-l anunţe împărătesei. Volânski şovăi doar o clipă şi dădu să păşească mai departe, vrând să intre în cabinetul împărătesei, când, deodată, din încăperile interioare, îi ieşi în întâmpinare Pedrillo. Cu capul înainte, ca un taur furios, el se repezi din toate puterile drept în pieptul lui Volânski. Pe haina ministrului de cabinet se desenă un rotocol de pudră.

— He, he, he! Ce mai coarne are ţapul! strigă Pedrillo, făcând doi paşi înapoi, holbând ochii şi behăind ca o capră.

Mâniat peste măsură, uitând că se află în palat, ministrul de cabinet ridică bastonul şi... lovitura lui cruntă nimeri drept în mutra caraghiosului. Scoţând un ţipăt înfiorător, măscăriciul se prăbuşi la pământ; sângele îi ţâşni şuvoi pe nas.

— Sânge! Sânge! L-a omorât!... răsună prin tot palatul.

Larmă, forfotă, zarvă. Lachei, medici, curteni, totul se învălmăşi, totul constitui un nou şi greu act de acuzare împotriva ministrului de cabinet.

Măscăriciul, readus repede în simţiri, fu luat de acolo. Câteva clipe mai târziu, din încăperile interioare ieşi feldmareşalul Minnich şi în numele maiestăţii sale imperiale îi ceru lui Volânski să-i predea spada şi să se întoarcă imediat acasă, fiind pus sub arest. Această declaraţie fu însoţită de o prietenoasă şi îndurerată strângere de

mână.

— Conte! răspunse Volânski, înmânându-i spada şi întinzându-şi bastonul unui *Hofdiener*, soarta mea este pecetluită... De la dumneata este îndreptăţită Rusia să aştepte desăvârşirea a ceea ce mi-a insuflat mie dragostea de patrie şi ceea ce am zădărnicit din pricina patimii mele nebuneşti... Izbăveşte patria de nelegiuit şi de măscărici, apără-i slava...

În drum spre casă, Volânski fu oprit de mai mulţi oameni, care-i ieşiseră în cale.

— Fugi, tătucule, îi spuneau ei, casa matale e înconjurată de ostaşi mulţi. Să deshămăm caii şi să fugi de năpastă.

— Vă mulţumesc, prieteni, le răspundea Artemi Petrovici, poruncind vizitiului să mâne mai departe, spre casă.

Se dădu singur pe mâinile gărzilor. În curtea casei, abia apucă să-şi ia rămas bun de la Zouda, pe care copoii îl duceau de acolo. În vestibul îl aştepta, cu braţele deschise, soţia lui, care, la vestea nenorocirii ce se abătuse asupra lui, uitase tot ce se întâmplase. Zouda îi vorbise despre nobila comportare a lui Artemi Petrovici cu prilejul propunerii pe care i-o făcuse împărăteasa de a se însura cu domniţa Lelemico.

Judecata ţinu câteva zile. N-au fost respectate toate formele. Porunca era să fie osândiţi atât Volânski, cât şi prietenii lui, şi cine ar fi îndrăznit să calce această poruncă?... La vechile învinuiri se mai adăugă şi vărsarea de sânge de la palat. Unul dintre judecători (Uşakov), semnând sentinţa de moarte, plângea amarnic.

Cu această osândă se prezentă la împărătească ducele de Kurlanda.

— Ce-mi aduci? întrebă ea cu glas tremurător, pălind.

— Sentinţa de moarte a răzvrătiţilor, răspunse el cu o necruţătoare fermitate.

— Ah, duce, în această sentinţă stă scrisă şi moartea mea... Vrei să-mi otrăveşti ultimele zile ale vieţii...

Împărăteasa izbucni în plâns.

— Nu doresc nimic altceva decât fericirea şi slava maiestăţii voastre! De altfel, pentru orice împrejurare, am pregătit o a doua sentinţă.

Şi, fremătând într-o cumplită aşteptare, Biron îi întinse a doua hârtie.

— Ce înseamnă asta?! exclamă Anna Ioannovna. Osânda dumitale?... Şi-mi propui să aleg?...

— Capul care vă este mai preţios. Nu pot supravieţui încălcării legii şi nici onoarei maiestăţii voastre.

— Doamne, dumnezeule! Ce să fac?... Duce, prietene! Fie-ţi milă de mine... Mi-a mai rămas atât de puţin de trăit... te rog... te implor...

Aproape pierzându-şi minţile, împărăteasa îşi frângea mâinile. Biron rămase neînduplecat. El îşi revărsă toată elocinţa în apărarea onoarei, a legii, a tronului... Nelegiuitul triumfă. Cele patru litere fatale: „Anna” fură scrise sub sentinţă de mâna unei femei aproape muribunde... Lacrimile ei picurau peste osânda cu moartea.

Capitolul XII

DEZNODĂMÂNTUL

Tot timpul cât dură judecata, Natalia Andreevna nu se clinti de lângă soţul ei, aducându-i mângâiere, citindu-i psalmi, rugându-se alături de el, pentru el. Ultimele lui clipe i-au fost alinate de acel înger care pogorâse pe pământ, fără a lua nimic pământesc, în afară de înfăţişarea omenească. Puţin câte puţin, ea îi uşură cumplitul drum.

Sosi şi ceasul fatal. Cine credeţi că fusese trimis să-l ridice pe Volânski? Podacikin – care trebuia să-l ia de sub arestul la domiciliu, pentru a-l duce în fortăreaţă, unde urma să fie închis până la executarea sentinţei.

— Ce săraci cu duhul sunt! zise Volânski cu un zâmbet amar, în timp ce i se puneau lanţurile. Îşi închipuie că mai pot să mă jignească, punându-mă sub paza fostei mele slugi! Eu nu mai sunt de pe acest pământ, iar *dincolo* nu se cunosc nici jigniri, nici lanţuri.

Numai la vederea soţiei sale, care zăcea fără cunoştinţă în prag, stăvilindu-i calea cu trupul ei, îşi pierdu tăria. Revărsându-şi lacrimile peste mâinile ei reci ca gheaţa, se prosternă în faţa icoanei mântuitorului şi se rugă, încredinţând-o pe ea şi pruncul ei ocrotirii şi îndurării tatălui ceresc:

— Să le fii părinte în locul meu! De voi avea un fiu, învaţă-l să-şi iubească patria mai presus de orice şi...

Doar dumnezeu auzi ceea ce adăugase.

— Voiam să-i cer şi ei binecuvântarea, zise el, când Podacikin îl înghionti grosolan, amintindu-i că sosise vremea să-l urmeze. Pesemne însă că nu sunt vrednic de aceasta...

— Iartă-mă măcar şi aşa, fără să mă vezi, adăugă el; apoi, copleşit de jale, îi mai sărută o dată mâna şi păşi peste trupul ei...

Afară, în curte, îl aştepta o nouă şi dureroasă privelişte. Toţi slujitorii săi, de la mic la mare, stăteau înşiraţi pe două rânduri. Toţi plângeau cu hohote; aruncându-se să-i sărute mâinile, luându-şi rămas bun de la el, se rugau tatălui ceresc să-l miluiască pe părintele lor pământesc. Îi îmbrăţişă pe rând, pe fiecare, rugându-i pe toţi să-i slujească Nataliei Andreevna, aşa cum îi slujiseră şi lui... să nu o părăsească în nenorocire...

Nu voi mai povesti despre cumplitele zile din temniţă, despre înfiorătoarele schingiuiri... voi spune doar atât: că ele erau vrednice de inima favoritului...

În sfârşit, se vesti ziua execuţiei.

La locul osândei, înconjurat de o sumedenie de oameni, fu adus mai întâi Volânski, apoi consilierul intim Şciurhov, cu scufia lui roşie pe cap şi cu flaneaua vărgată (cine ştie cum ajunseseră acolo şi cei patru căţeluşi leşeşti ai lui Şciurhov; credinciosul său Ivan nu fusese însă lăsat să vină şi el); sosiră apoi la aceeaşi petrecere căruntul senator, contele Sumin-Kupşin, nedespărţitul lui prieten, *Hofintendant*-ul Perokin şi tânărul secretar de cabinet Eichler. Ce societate aleasă! Aproape tot ce avea mai nobil Petersburgul!... Doar unul lipsea... Prietenii se uitau împrejur, căutându-l parcă.

— Unde o fi Zouda? întrebă Eichler.

— A fost deportat în Kamciatka, răspunse ofiţerul însărcinat cu executarea sentinţei.[1]

— Mulţumesc lui dumnezeu! exclamă cu adâncă simţire Volânski. Măcar cu unul mai puţin!

Pe faţa lui Eichler se întipări indignarea.

— Dar cu mine ce faceţi, mă scoateţi din socoteala voastră? strigă un personaj nou, care abia fusese adus la locul osândei (era slujbaşul nefericitului arhiepiscop Feofilakt). Cel puţin mulţumesc lui dumnezeu că mi-a îngăduit să nu mor în mijlocul robilor favoritului. Mângâiaţi-vă! Mergem în împărăţia tatălui ceresc.

Prietenii – cei vechi şi cel nou – se îmbrăţişară, rostiră cu adâncă evlavie o rugăciune, îşi făcură cruce şi se pregătiră să întâmpine

[1] Soarta lui Zouda fusese uşurată, fără niciun fel de intervenţie din partea lui, pentru simplul motiv că la începutul luptei lui Volânski împotriva lui Biron îl sfătuise pe cel dintâi să nu înceapă această luptă. Înainte de deportare, fu însă bătut cu vergile. Aceeaşi soartă au avut-o Eichler şi *General-Kriegskommissar*-ul Soimonov (n. aut.).

moartea cu tărie.

La început căzu o mână a lui Volânski, apoi trei capete însângerate (al lui, al lui Şciurhov şi al lui Perokin). Lui Eichler şi slujbaşului nu li se făcu această cinste; ei fură biciuiţi, apoi deportaţi în Siberia, la ocnă. Contelui Kupşin (după ce-i luară titlurile!...), îi tăiară limba şi-i dădură zapiscă pentru deportare pe viaţă. După semnele pe care le făcea, se vedea că cere să fie ucis.

În timpul acesta, talgerul roşu al soarelui, cu un nimb de văpăi, pogora spre valurile zbuciumate ale Beltului[1], ce erau gata să-l înghită[2], şi golful părea o mare de sânge. Mulţimea privea înspăimântată... „Ne paşte, pesemne, o nouă urgie", spuneau oamenii, împrăştiindu-se.

Morţii fură zvârliţi într-o căruţă, acoperiţi cu o rogojină şi duşi spre mahalaua Vâborg, unde se afla biserica Samson, ocrotitorul pribegilor[3]; cei vii fură duşi unde se hotărâse.

Se zice că la locul osândei fusese văzut un *păgân*, care pângărise capul lui Volânski, rostind cu acest prilej următoarele cuvinte: „Calc în picioare capul vrăjmaşului meu". După negul de pe obraz, după chipul tâmp, slugarnic, după apucăturile de mişel, s-ar fi zis că fiara era... Nu, nu, inima nu poate crede aşa ceva.

În curând, Trediakovski primi catedra de retorică.

Se mai spune că, la primul popas al surghiuniţilor, Eichler fu găsit mort, într-un lac de sânge, iar lângă el – un cui ruginit cu care îşi făcuse seama.

Din ziua execuţiei, poliţaii aveau neîncetat de furcă cu oamenii lui Volânski, care, băuţi mai tot timpul, se încăierau mereu cu slugile lui Biron. Şi pentru că nu se mai potoleau, au fost alungaţi din oraş, iar unii mai înainte biciuiţi.

Doar sărmana Volânskaia supravieţui acestei nenorociri, ca un arbore retezat de o furtună cumplită până aproape de rădăcină. Ea jurase că va trăi pentru pruncul ei – şi nu-şi călcă jurământul.

Întreaga avere a celor osândiţi trecu în vistieria statului. Soţiei fostului ministru de cabinet îi fură lăsate vreo cinci gospodării într-un sat, departe de Petersburg. Toţi slujitorii cerură să plece cu ea, dar nu li se îngădui decât la doi bătrâni s-o urmeze.

---

[1] Este vorba de Marea Baltică.

[2] După gerurile aspre, venise dezgheţul, din care pricină gheaţa golfului se spărsese (n. aut.).

[3] Ridicată de Petru I, în amintirea victoriei repurtate lângă Poltava (n. aut.).

Palatul de gheaţă se nărui; blocurile de gheaţă care mai rămăseseră fură luate de oameni şi vârâte prin pivniţe. În casa lui Volânski, altădată atât de plină de viaţă şi veselie, şuiera vântul. Se zicea că în ea îşi făcuseră sălaş strigoii...

După topirea zăpezilor, pe malul Nevei fu găsit leşul destul de bine păstrat al unui om cu capul ras şi cu un smoc de păr în creştet... Sub ameninţarea pedepsei cu moartea, se interzise să se pomenească despre această descoperire.

Capitolul XIII

EPILOG

Cu-obrazuri plânse, fii ai ţării,
Grăbiţi spre templul lui Samson!
Acolo, -n criptă, dat uitării,
Zace vrăjmaşul lui Biron.
Feciorul să-ţi aduci, părinte,
L-al său mormânt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetăţean![1]

...îngerilor săi le va da poruncă să te aibă în pază pe căile ce le vei străbate.

Sf. scriptură, cap. II

Anna Ioannovna nu mai trăi mult după execuţia lui Volânski. Pentru a ajunge la cârma Rusiei, lui Biron nu-i mai lipsea decât titlul: storcându-i-l împărătesei muribunde, care-i prezise o dată cu aceasta prăbuşirea, *regentul* nu se bucură multă vreme de crâncena, nesăţioasa lui putere. Prorocirile martirului nu fuseseră zadarnice. Cine n-a auzit de înfiorătoarea noapte, în care, sub loviturile crunte ale paturilor de armă, Biron fu târât de păr din patul său somptuos de la palat, pentru a fi trimis în Siberia, pe drumul bătătorit de nenumăratele lui victime? Cine nu a auzit de acea noapte, în care soţia lui, atât de trufaşă şi strălucitoare, fusese lăsată pradă soldaţilor, care au batjocorit-o, târând-o prin zăpadă în cea mai sumară îmbrăcăminte de noapte? Pentru o manta, care să-i acopere goliciunea, ea şi-ar fi dat atunci bucuroasă

[1] Din poezia poetului decembrist K. F. Râleev (1795-1826), „Volânski”.

toate giuvaerurile!... Totul fusese pus la cale de Minnich, în inima căruia rodise, poate, sămânţa sădită în ea de Volânski.

Urcă în treacăt treptele tronului, poticnindu-se, necugetata Anna Leopoldovna, acea drăgălaşă, blândă femeie-copil, născută nu pentru a conduce un stat, ci pentru dragoste şi dezmierdări. Rusia îşi aştepta propria ei împărătească, pe fiica lui Petru cel Mare, şi Elizaveta Petrovna ştiu doar prin numele ei, atât de drag poporului, să cucerească în câteva ceasuri puterea pe care i-o răpise politica abilă, rafinată, dar mânată de interese hrăpăreţe, o politică ce înţelesese mintea rusească, însă nu pătrunsese inima poporului rus. *„Ştiţi a cui fiică sunt eu?”* se adresă ea unui mănunchi de ruşi, şi acest mănunchi de oameni, cinstind-o, după datina rusească, cu numele de *măicuţă*, îi cuceri într-o singură noapte coroana ce-i fusese răpită pe nedrept.

Ce n-a fost în stare să facă o suverană apropiată de inima poporului? Ea îl eliberă din lanţuri, îi tămădui rănile, rupse pecetea neagră de pe inima şi buzele lui, îl linişti în ceea ce privea credinţa pravoslavnică, la care ţinea atât de mult, îi înaripă izbânzile, dădu viaţă ştiinţelor, punând în inima Rusiei temelia[1] acelui lăcaş care de pe vremea ei se înalţă atât de măreţ întru cinstirea acelor ştiinţe. Ea – lucru pe care nu trebuie să-l uităm – insuflând prin pilda sa prinţesei germane *apropierea de popor*, atât de dragă inimii ruseşti, ne-a dăruit o mare împărătească, care nu se află pe primul loc în istoria noastră, numai pentru că acest loc aparţine neasemuitului Petru. Îndată după suirea ei pe tron, Elizaveta se grăbi să-l viziteze în temniţa întunecoasă, înăbuşitoare pe arhiepiscopul Feofilakt de Tver.

— Mă recunoşti? îl întrebă ea, scoţându-i lanţurile.

— *Tu eşti scânteia lui Petru cel Mare!* răspunse moşneagul şi muri după puţin timp, binecuvântând providenţa, care-i îngăduise să vadă pe tronul Rusiei o ţarină iubită de popor.

Geniul rus al poeziei şi elocinţei, întruchipat în pescarul de la Holmogorî, îi salută domnia fericită cu cele dintâi versuri cu dulce răsunet, cu cea dintâi proză înălţătoare. Însă cea mai frumoasă odă, cel mai frumos imn în cinstea Elizavetei au fost binecuvântările poporului. Sângeroasa epocă a lui Biron fu uitată curând; nu se mai vorbea de ea decât prin târgurile şi satele pierdute în cine ştie ce colţ de ţară, în vreo căscioară, atunci când părinţii vor să potolească un copil care plânge şi îl fac să tacă,

[1] Universitatea din Moscova (n. aut.).

invocându-l pe înspăimântătorul *Bau-bau*.

Trebuie să povestesc însă aici o întâmplare care ne aduce fără voie aminte de cumplitul favorit.

Într-o zi de vară a anului 1743, când întreaga fire surâdea laolaltă cu locuitorii din Petersburg, trei drumeţi veneau dinspre cartierul Moscovei spre biserica sfântului Isachie Dalmatinul; un ochi ager s-ar fi oprit fără voie asupra lor, iar un pictor i-ar fi smuls din mulţimea de oameni ce se îngrămădeau pe străzi, pentru a da viaţă tabloului său cu chipurile lor. Înainte mergea o ţărancă, cam de vreo treizeci de ani. Deşi slabă, arsă de soare, amintind chipurile de pe tablourile în *maniera* grecească, v-aţi fi dat seama îndată că femeia aceasta fusese cândva o frumuseţe; inima v-ar fi şoptit şi acum că e atrăgătoare – atât suflet era în ochii ei trişti, atâta nobleţe, atâta frumuseţe sufletească erau întipărite pe chipul ei atrăgător, ce nu părea de pe acest pământ. Această nobleţe a trăsăturilor, această resemnare în faţa destinului, ce nu este caracteristică gloatei, precum şi mâinile ei, deşi arse de soare, însă foarte gingaşe, nu se prea potriveau cu portul ei ţărănesc. Era urmată de un bătrân cărunt, ce aducea cu un soldat în retragere, cu un mundir cenuşiu, larg, cu o fundă albă, curată la gât, cu opinci, cu barba rasă. Avea chipul blajin al acelor oameni cărora, de la cea dintâi privire, i-aţi încredinţa banii spre păstrare sau i-aţi da copilul în grijă. Ducea în braţe un băieţaş de vreo trei ani, oacheş, rumen, cu păr negru, numai inele, cu ochi negri, ageri, care voiau să ştie tot, să vadă tot. „Ce ţigănuş frumuşel!” aţi fi spus, zărindu-l. Şi totuşi avea ceva ce v-ar fi făcut să recunoaşteţi în el îndată o odraslă boierească. Cu mâna stângă cuprinsese grumazul bătrânului şi ori de câte ori întâlneau o caleaşcă ce venea cu zgomot spre el, se lipea de acesta; ba îl mângâia duios cu mânuţa pe obraz, alintându-se, ba, plin de curiozitate, arăta casele înalte, bisericile, pavilioanele corăbiilor, globul de aur din vârful săgeţii de la Amiralitate.

— Ce-i asta, unchiule, ce-i asta? întrebă el, apucându-l pe bătrân de bărbie şi întorcându-i capul încotro dorea el.

Pe fruntea bătrânului, ca o slovă grea, era întipărită durerea, ca şi pe faţa tinerei femei; se vedea însă bine că, trezit de întrebările micuţului din starea sufletească apăsătoare, se silea să zâmbească, pentru a nu-l mâhni pe acesta. Odraslă împărătească să fi fost, şi nu trebuia să-i poarte mai mare grijă.

Se opriră în faţa pridvorului bisericii sfântului Isachie. Uşa

bisericii era deschisă; în adâncul ei întunecat clipea un ochi de lumină, o candelă aprinsă. Tânăra femeie luă copilul din braţele bătrânului, îi spuse să se închine şi făcu ea însăşi trei mătănii adânci. Când se ridică de jos, avea ochii plini de lacrimi. Apoi scoase din punguţa aninată de cingătoare o hârtioară răsucită şi trei bănuţi, pe care-i dădu slujitorului, spunându-i:

— Repede! Începe liturghia.

Slujitorul intră în biserică, unde tocmai trebuia să înceapă slujba, îl chemă deoparte pe dascăl, îi întinse hârtiuţa şi doi bănuţi, al treilea îl dădu pe o lumânare de ceară pe care o aprinse în faţa icoanei mântuitorului şi, după ce făcu trei mătănii, se întoarse la tânăra femeie. Dascălul îi întinse preotului hârtiuţa, iar acesta, desfăcând-o, citi la lumina candelei cu glas tare:

— *Pentru odihna sufletului roabei lui dumnezeu Maria*, apoi urmă zorit: Pomeneşte, doamne...

Tânăra femeie luă copilul în braţe, deşi slujitorul ei, plin de grijă, spuse să i-l dea lui. Grupul acesta ciudat porni apoi mai departe, traversând piaţa palatului cu un fel de evlavie mohorâtă, cu privirile în pământ, de parcă venise în pelerinaj la nişte locuri sfinte. Până şi micuţul, văzând chipul îndurerat al tinerei femei, nu îndrăzni multă vreme să curme pioasa ei tăcere. Când ajunseră însă chiar în faţa palatului, o privelişte cu totul neobişnuită pentru el îl făcu să strige uimit:

— Măicuţă, măicuţă! Ia te uită, ce-i asta?

Mama lui se întoarse în direcţia în care arăta copilul şi văzu la doi paşi de dânsa o făptură hâdă, slută, în zdrenţe – o ţigancă. Această ruină a ceea ce fusese cândva un om zăcea pe un cărucior cu două roţi, împins de un ţigan bătrân. Ameninţându-l cu bastonul, un poliţai îi striga ţiganului să se îndepărteze imediat din piaţa palatului şi să nu-l mai prindă pe acolo, căci de mult li s-a dat poruncă să plece din Petersburg. Ţiganca părea că e damblagie. Privirea ei rătăcită arăta că-şi pierduse minţile. Dădea mereu din mâini, arăta spre palat şi bolborosea nişte vorbe de salut, adresate unei domniţe, alintând-o cu numele cele mai drăgăstoase. Când ţiganul vru să plece cu ea, nebuna se mânie şi omul fu nevoit să mai stea, spunându-i poliţistului că vor pleca îndată, doar să mai răsufle puţin.

Ajungând în dreptul lor, tânăra ţărancă sau aceea pe care am crezut-o ţărancă le aruncă câţiva bani de aramă, în numele domnului, în cărucior. Zărind copilul, ţiganca tresări, împinsă parcă

de o forţă galvanică.

— Dă-mi-l mie!... Este *fiul lui*... strigă ea atât de înspăimântător, încât sărmana mamă, îngrozită, o luă la fugă, întorcând mereu capul, ca să vadă dacă acea femeie înspăimântătoare nu sărise cumva din cărucior şi n-o urmărea...

După ce-i pierdură din vedere pe ţigani, drumeţii noştri îşi făcură cruce; se vedea însă bine că necunoscuta era frământată mereu de gânduri îndurerate, că paşii ei, atât de fermi înainte, acum se împleticeau. Îşi privea mai des copilul şi-l strângea cu mai multă duioşie la piept.

Mergeau înspre mahalaua Vâborg.

Se grăbeau. Era o zi călduroasă. Tânăra femeie se aprinsese la faţă şi obrăjorii micuţului se îmbujoraseră. Slujitorul stăruia să-i dea lui preţioasa povară; mama nu voia însă să dea copilul, ca şi cum s-ar fi temut să-l încredinţeze braţelor slabe ale bătrânului, din care ar fi putut să i-l smulgă cine ştie ce altă ţigancă.

Iată-i că au ajuns în cartierul Vâborg, iată-i şi lângă biserica sfântului Samson, ocrotitorul pribegilor. O teamă pioasă se zugrăvi pe feţele pelerinilor când intrară prin poartă în pridvor. De aici priviră cimitirul presărat cu nenumărate moviliţe săpate de moarte, această cârtiţă universală, neobosită – hanul unde fiecare nou-venit găseşte întotdeauna un loc potrivit pentru dormit, de care niciunul dintre călători nu se plânge vreodată! Aproape peste fiecare moviliţă era pusă câte o lespede, parcă de teamă să nu se scoale morţii din morminte, şi pe fiecare mormânt câte o cruce – semn al vieţii pământeşti şi al năzuinţei spre cer!... Cuprinşi de o adâncă tulburare, drumeţii priveau un mormânt ce se afla chiar lângă poartă... Tânăra femeie păli, buzele i se învineţiră şi mâinile începură să-i tremure, încât era cât pe ce să scape copilul. Slujitorul i-l luă din braţe şi-l puse jos, alături. Plângând cu hohote, femeia se prăbuşi pe mormântul soţului ei şi zăcu aşa multă vreme, fără cunoştinţă. Bătrânul se ruga în genunchi... lacrimile curgeau şiroaie pe obrajii lui brăzdaţi de ani. Copilul plângea şi el. Agăţându-se cu mânuţele de rochia mamei, se străduia s-o ridice de pe jos.

Ţăranca era Natalia Andreevna Volânskaia, copilul – fiul ei, iar bătrânul – slujitorul şi îngrijitorul micuţului.

Natalia Andreevna venise la Petersburg, unde fusese chemată de cârmuire pentru a i se restitui averea luată de vistierie pe vremea lui Biron. Primul drum pe care-l făcu îndată ce sosi în oraş fu acesta, la mormântul sfânt pentru ea.

Clopotele vestiră începutul liturghiei. Prin străduniile credinciosului slujitor, Volânskaia îşi veni în simţiri. Îşi făcu cruce, îngenunche, luă copilul lângă ea şi, plecându-i căpşorul peste mormânt, îi spuse, curmându-şi adesea vorbele cu hohote de plâns:

— Aici zace tatăl tău... roagă-te pentru odihna sufletului său... Spune: Tăticule! Trimite-mi binecuvântarea ta de pe lumea cealaltă!

Şi copilul repetă:

— Tăticule! Trimite-mi binecuvântarea ta de pe lumea cealaltă!

— O, scumpul meu, neuitatul meu prieten, vezi, mi-am ţinut legământul... ţi-am dăruit un fiu!... Priveşte, îţi seamănă leit... binecuvântează-ne, scumpul nostru martir!... Dacă n-ar fi fost el, de mult aş fi zăcut aici, alături de tine.

Însufleţită de dragostea ei, i se părea că-l vede pogorându-se din cer şi în ochi îi străluci o fericire divină, negrăită.

Slujitorul îi aduse aminte că era timpul să meargă la liturghie. Într-adevăr, slujba începuse, şi Volânskaia, aruncând încă o privire spre mormânt, unde se odihnea fiinţa cea mai scumpă pentru ea, porni şovăielnic, cu copilul în braţe, spre biserică. Acolo, dascălul citea tocmai apostolul. În afară de două-trei bătrâne, nu mai era nimeni în biserică. Dascălul se uită fără să vrea la noii-sosiţi... vocea i se curmă... omul era tot mai tulburat şi, în sfârşit, sugrumat de lacrimi, se opri din citit.

— Ce-i cu tine? îl întrebă preotul, nedumerit.

Această observaţie îl făcu să-şi vină în fire; cu chiu cu vai îşi termină citania. Şi slujitorul lui Volânski se uita mereu la el.

După terminarea liturghiei, când Natalia Andreevna ceru să se slujească un parastas la mormântul soţului ei, dascălul se repezi spre ea, îi sărută mâinile şi-i spuse:

— Măicuţă Natalia Andreevna, nu mă mai cunoaşteţi?... Vă aduceţi aminte de consilierul intim Şciurhov... prietenul soţului dumneavoastră, care a pierit alături de el? eu sunt Ivan, fostul lui slu...

Dascălul nu mai putu vorbi; îl îneca plânsul.

Era credinciosul slujitor al nobilului, preabunului şi originalului boier cu scufia roşie. Învăţase să citească în lege şi se tocmise dascăl la biserica lângă care fusese îngropat stăpânul lui. Nici după moartea acestuia, nu voia să se despartă de el.

Cu dragoste de soră, Natalia Andreevna îl îmbrăţişă pe Ivan şi i-l arătă pe fiul ei.

Ne putem lesne închipui cât de zguduit a cântat dascălul la parastasul pentru odihna sufletului celui adormit.

După parastas, o conduse pe Volânskaia la mormântul de alături.

— Aici zac rămăşiţele pământeşti ale stăpânului meu... începu el şi iar i se puse un nod în gât. Apoi, stăpânindu-se, urmă: Ah, măicuţă, dacă aţi şti cât mi-e de scump tot ce-mi aminteşte de dânsul... Îi păstrez îmbrăcămintea rămasă ca lumina ochilor... Doi din căţeluşii leşeşti sunt şi acum la mine; pe ceilalţi doi – o să mă credeţi oare? – n-am izbutit să-i smulg de pe mormântul lui; aici s-au şi prăpădit, sărmanii...

De atunci, o doamnă tânără, cu înfăţişare distinsă, îmbrăcată toată în negru, putea fi văzută adesea, cu micul ei fiu, lângă mormântul lui Volânski. Se pare că lângă acest mormânt i s-au scurs zilele până la bătrâneţe, că lângă el şi-a crescut fiul.

Cam tot pe vremea aceea se auzi că în mahalaua pescarilor s-a sfârşit o ţigancă nebună şi că tovarăşul ei de viaţă a fugit dumnezeu ştie unde, cu un cal de soi, furat din fostele grajduri ale lui Biron.

SFÂRŞIT

NOTELE REDACŢIEI RUSE

Prima ediţie a romanului „Palatul de gheaţă” de I. I. Lajecinikov a apărut în 1835 (ed. A. S. Şireaev, Moscova). Iată ce scria V. G. Bielinski despre felul în care a fost primită de cititori noua operă a lui Lajecinikov: „Primele ediţii ale «Novicelui»[1] şi «Palatului de gheaţă» nu au fost vândute, ci pur şi simplu smulse din mâinile librarilor, astfel încât foarte curând s-a simţit nevoia unei reeditări a ambelor romane. Orice-ar scrie acum Lajecinikov, totul se va bucura de un mare succes...” („Literatura rusă în anul 1840”.)

Şi într-adevăr, a doua ediţie a „Palatului de gheaţă”, având textul identic cu al primei ediţii, apărută trei ani mai târziu (ed. A. S. Şireaev, Moscova, 1838), s-a bucurat de acelaşi succes. Mulţi ani mai târziu, în recenzia sa despre culegerea operelor lui Lajecinikov, M. N. Longhinov îşi amintea: „După apariţia celei de a doua ediţii a

[1] I. I. Lajecinikov. „Ultimul Novice”, sau „Cucerirea Livoniei pe timpul domniei lui Petru cel Mare”, roman istoric, pp. 1-4, Moscova, 1832.

«Novicelui»[1], publicul a aflat cu bucurie, în urma apariţiei câtorva fragmente[2], că d-l Lajecinikov scrie un nou roman istoric, închinat epocii domniei Annei Ioannovna, epocă interesantă şi prea puţin cunoscută pe vremea aceea... Era «Palatul de gheaţă», care stârnise atâta zarvă şi care a văzut, în sfârşit, lumina tiparului, captivându-şi cititorii. Peste vreo doi ani a apărut cea de-a doua ediţie a romanului, întrucât prima se epuizase de mult." („*Atheneum*", 1858, p. IV, iulie-august.)

Cu toate acestea, cea de-a treia ediţie a apărut abia în 1858, adică peste douăzeci de ani, în cuprinsul culegerii de „Opere" ale lui Lajecinikov în opt volume (ed. N. I. Kraşeninnikov, S.-Petersburg, 1858, vol. III-IV).

Textul ediţiei a treia, apărută încă în timpul vieţii autorului, se deosebeşte de textul primelor două ediţii. Un capitol nou a fost inclus în roman: „Bătrânica povesteşte" (cap. IV, p. II); portretul lui V. K. Trediakovski a suferit o seamă de transformări. În 1835, deşi în polemica sa cu A. S. Puşkin, Lajecinikov îşi apără dârz punctul de vedere, totuşi, fără a schimba în fond caracterizarea lui Trediakovski, o atenuează mult, scoţând din roman scenele cele mai compromiţătoare pentru „profesorul de retorică". Autorul a mai schimbat şi titlul capitolului consacrat lui Trediakovski („Intermediarul", în loc de „Pedantul"). Ţinând seama de observaţiile criticii, printre care şi de acelea ale lui Bielinski, care se pronunţase extrem de favorabil faţă de el, Lajecinikov mai reduce din digresiunile sale retorice, care abundau în roman. O minuţioasă îmbunătăţire stilistică, o frază mai laconică, concisă, apropierea limbii romanului de cea contemporană – toate acestea constituie o mărturie că Lajecinikov a depus o serioasă muncă de îmbunătăţire a textului „Palatului de gheaţă" peste douăzeci de ani de la apariţia romanului.

Dar modificările substanţiale, introduse de Lajecinikov în cea de-a treia ediţie a romanului, nu sunt numai rezultatul prelucrării creatoare a textului, ci şi concesii făcute cenzurii, cu care autorul „Palatului de gheaţă" fusese nevoit să ducă o luptă aprigă.

Astfel, de pildă, Lajecinikov elimină sau corectează o serie de pasaje care însemnau o acuzare directă a Annei Ioannovna; înlătură din monologurile lui Volânski unele formulări violente, care puteau

[1] În anul 1833.

[2] Câteva capitole ale „Palatului de gheaţă" au apărut în revista „Telescop": „Limba" în 1834, p. XX; „Biron şi Volânski" în 1835, p. XXV.

fi adresate nu numai lui Biron, ci şi „augustei lui protectoare”; el introduce unele modificări şi în expresiile care ar fi putut da loc la interpretări în sensul lipsei de respect faţă de religie, biserică sau „slujitorii bisericii”.

Este prea puţin probabil ca aceste modificări introduse în text să fi însemnat rezultatul evoluţiei concepţiilor scriitorului, deoarece romanul prezentat de Lajecinikov organelor cenzurii în 1850 nu mai fusese supus unor asemenea transformări. Aceasta reiese limpede din raportul semnat de Zernov şi Leşkov, înaintat Comitetului de cenzură de la Moscova (singurul exemplar al acestui raport, nedatat, s-a păstrat în Arhiva Centrală de Stat pentru literatură şi artă a U.R.S.S., fondul academicianului F. I. Buslaev), raport cu care se deschide un amplu dosar la cenzură cu privire la „Palatul de gheaţă”, completat timp de şapte ani:

„Romanele ce ne-au fost încredinţate spre cercetare: celui dintâi – «Palatul de gheaţă», operă de Lajecinikov, celuilalt – «Ultimul Novice», dar mai cu seamă primul prezintă o particularitate: conţin numeroase pasaje a căror tipărire, strict vorbind, în conformitate cu recentele prescripţiuni ale forurilor noastre superioare, socotim cu neputinţă a o aproba. Acest lucru se referă îndeosebi la «Palatul de gheaţă», care prin eliminarea pasajelor respective şi-ar pierde din coerenţă. Cu toate acestea, chiar dacă lucrările sus-arătate ar fi putut să exercite vreo înrâurire asupra publicului, socotim că întrucât cele câteva mii de exemplare care s-au împrăştiat de mult prin Rusia şi care l-au făcut cunoscut tuturor pe autorul lor, fără îndoială, au epuizat pe deplin această înrâurire. De aceea, dacă astăzi ar vedea lumina tiparului o nouă ediţie a acestor lucrări, cu omisiunea unor anumite pasaje, acest lucru n-ar însemna decât un pretext pentru speculaţiuni mercantile, în vederea măririi preţului ediţiilor anterioare, şi ar atrage în mod deosebit atenţia publicului asupra pasajelor eliminate. Ca urmare, socotim că dacă aceste romane vor fi aprobate spre editare, orice eliminări de pasaje n-ar fi binevenite. Dat fiind însă că dispoziţiunile de acest fel depăşesc atribuţiile pe care le are un cenzor conform legii, rugăm ca prezentul caz să fie înfăţişat spre examinare Direcţiei generale a cenzurii, pentru a putea servi de exemplu şi pe viitor.”

Repetând motivările cuprinse în raportul cenzorilor, Comitetul de cenzură de la Moscova înaintează la 12 mai 1850 un referat semnat de epitropul districtului de învăţământ al Moscovei, de preşedintele Comitetului, generalul V. I. Nazimov, şi de secretar, F. I. Buslaev, la

Direcţia generală a cenzurii. Ca urmare la acest referat, ministrul Instrucţiunii Publice, P. A. Şirinski-Şihmatov, cere să i se aducă „cărţile amintite, cu indicarea la pagină a pasajelor dubioase sau a celor pe care cenzura le propune spre eliminare”. În concluziile Comitetului de cenzură de la Moscova, din 2 octombrie 1850, sunt enumerate în amănunţime aceste pasaje (cu indicarea paginilor):

„1. Romanul «Palatul de gheaţă» conţine istoria luptei între doi înalţi demnitari din vremea împărătesei Anna Ioannovna, Biron şi Volânski. Deşi cauza lui Volânski este dreaptă, o cauză sfântă, Biron o determină pe împărătească să semneze sentinţa de moarte a lui Volânski (p. IV, pag. 168-186)[1]. Această hotărâre a împărătesei constituie firul principal al romanului. În desfăşurarea acţiunii următoarele pasaje se impun atenţiei prin caracterul lor violent:

a. Moartea de martir a lui Gordenko, nobil malorus, prefăcut în sloi de gheaţă, după ce s-a turnat apă rece peste el (p. 1, pag. 64-68; pag. 81-83) şi în general mijloacele de acţiune ale departamentului dărilor (p. II, pag. 131-134; p. IV, pag. 16-21; pag. 212-214; pag. 345-348).

b. Nunta pajului sau a măscăriciului de viţă nobilă, Kulkovski, şi a jupânesei lui Volânski, Podacikina, ca amuzament al împărătesei şi ca pedeapsă aplicată lui Kulkovski pentru convertirea lui secretă la catolicism, (p. II, pag. 103-105; pag. 198-201).

c. Originea favoritei împărătesei, care poartă în roman numele de Marioriţa, domniţa Lelemico (p. III, pag. 60-74; pag. 276-282).

d. Suspendarea fără termen a audienţelor pentru oamenii de stat şi invitarea lor la cumetria caprei palatului, soţia măscăriciului curţii, Pedrillo (p. III, pag. 130; pag. 308).

e. Sosirea lor la cumetrie şi împrejurările următoare (p. III, pag. 146-150; pag. 316-321).”

„Toate aceste pasaje, se spune mai departe în concluzii, nu reprezintă altceva decât amintiri dureroase şi socotim că ele nu sunt de natură a-l orienta pe cititor spre un ţel nobil.”

La întâi noiembrie, concluziile Comitetului de cenzură de la Moscova sunt examinate în şedinţa Direcţiei generale a cenzurii. S-a luat următoarea hotărâre: „Să nu se dea autorizaţia pentru tipărirea de ediţii noi ale acestor romane”, ceea ce se şi comunică Comitetului de cenzură de la Moscova, la 17 noiembrie.

În 1853, apare din nou pe ordinea de zi problema reeditării „Palatului de gheaţă”. În scrisoarea sa din 13 iunie, epitropul

[1] Indicaţia dată după ediţia din 1838.

districtului de învăţământ al Petersburgului, preşedinte al Comitetului pentru cenzură, M. N. Musin-Puşkin, cere să i se prezinte un raport asupra tuturor scrierilor lui Lajecinikov, care vin la cenzură spre aprobare, „înainte de a se da aprobarea tipăririi acestor scrieri”. La 16 iunie el înaintează un referat directorului Cancelariei Ministerului Instrucţiunii Publice V. I. Kuzneţov despre hotărârea luată în 1850 de Direcţia generală a cenzurii, în legătură cu faptul că editorul A. Smirdin „a depus spre cenzurare toate scrierile lui Lajecinikov”. V. I. Kuzneţov îi comunică că prin hotărârea Direcţiei generale a cenzurii din 1 noiembrie 1850 romanele „Palatul de gheaţă” şi „Ultimul Novice” au fost interzise, reproducând motivările după vechile dosare. Pe acest temei, problema reeditării a primit din nou o rezolvare negativă.

Timp de câţiva ani – până în 1857 – se pare că Lajecinikov nu mai face nicio încercare de a reedita „Palatul de gheaţă”. Abia după moartea lui Nicolae I şi după lichidarea aşa-numitului „Comitet Buturlinski”, care exercita un control secret nu numai asupra literaturii, ci şi asupra organelor cenzurii, Lajecinikov înaintează pentru a treia oară Comitetului pentru cenzură de la Petersburg o cerere, în 26 aprilie 1857, solicitând aprobarea pentru editarea „primei părţi” a culegerii sale de opere, adică a romanelor istorice „Palatul de gheaţă”, „Ultimul Novice” şi „Păgânul”.

De astă dată raportul de cenzură este întocmit de I.A. Goncearov, care, la fel ca şi Lajecinikov, avea serviciu de cenzor în acei ani. Raportul lui Goncearov este înaintat Comitetului pentru cenzură de la Petersburg în aceeaşi zi în care Lajecinikov şi-a înaintat cererea de mai sus, ceea ce arată fără îndoială că între acţiunile celor doi scriitori era un consens. Redăm mai jos părţile din acest raport care se referă la „Palatul de gheaţă”:

„Din adresa păstrată în dosarele Comitetului pentru cenzură de la S.-Petersburg din partea Cancelariei ministrului Instrucţiunii Publice, datată pe 19 iunie 1853, sub nr. 1190, către fostul preşedinte al comitetului reiese că Comitetul pentru cenzură de la Moscova a indicat în romanele d-lui Lajecinikov, amintite mai sus, locurile dubioase ce urmau a fi eliminate, şi că Direcţia generală a cenzurii, găsind neconvenabilă scoaterea unui mare număr de pasaje, a considerat mai potrivit să nu autorize apariţia unor noi ediţii ale acestor romane.

Având însă în vedere ce pasaje anume din amintitele romane au fost desemnate de către Comitetul pentru cenzură din Moscova, ca

nefiind potrivite să apară şi constatând că între timp, în exemplarele prezentate acum spre cenzurare au intervenit numeroase corecturi şi eliminări de pasaje, făcute chiar de autor la paginile arătate mai jos, am onoarea a supune ambele romane aprecierii onor comitetului, spre a fi înaintate Direcţiei generale a cenzurii în vederea examinării posibilităţii apariţiei unor noi ediţii, ţinându-se seama de modificările şi eliminările făcute de autor, cu atât mai mult, cu cât aceste opere se bucură de o largă răspândire.

Personajele romanului şi îndeosebi Biron din «Palatul de gheaţă» sunt veridice din punct de vedere istoric (vezi «Istoria Rusiei» de Ustrealov, p. II, pag. 121-125 şi 130-133). Personajul principal al romanului, Volânski, este zugrăvit de asemenea foarte apropiat de adevăratul personaj istoric: un patriot cu suflet nobil, înflăcărat, care se lasă uneori subjugat de propriile sale pasiuni dincolo de limitele raţionalului. El nu este vrăjmaşul autorităţilor legale şi toate acţiunile şi intenţiile şi le îndreaptă spre servirea suveranei, căreia îi este cu adevărat devotat şi de la care aşteaptă rezolvarea lor, încredinţat fiind că numai ea este în stare s-o facă. El se exprimă uneori violent, dar asemenea expresii îi scapă în clipele de revoltă împotriva împilării lui Biron şi sunt îndreptate numai şi numai împotriva acestuia. Scenele mai brutale aparţin moravurilor acelei vremi şi atât ele, cât şi expresiile grosolane ale unor personaje nu pot fi aplicate niciuneia din epocile următoare, datorită deosebirii în ceea ce priveşte gradul de cultură şi concepţiile. Se cuvine să fie luat în consideraţie faptul că acţiunea romanului se petrece în anul 1739, adică cu aproape 120 de ani în urmă."

Spre sfârşitul raportului, după analiza „Ultimului Novice", Goncearov indică paginile[1] în care autorul a introdus modificări şi a operat eliminări, în ambele romane. Paginile specificate de Goncearov conţin de cele mai multe ori nu numai modificări cerute de considerentele cenzurii, ci şi corecturi cu caracter pur stilistic.

O rectificare dintre cele mai substanţiale la care se referă Goncearov este scoaterea de către Lajecinikov a epigrafului la capitolul „Epilog", din poezia lui K. F. Râleev, „Volânski" (p. IV, pag. 183; pag. 424).

Cu-obrazuri plânse, fii ai ţării
Grăbiţi spre templul lui Samson!
Acolo-n criptă, dat uitării,

[1] Paginile sunt indicate după ediţia I (1835) după care „Palatul de gheaţă" a fost cules în 1858.

Zace vrăjmaşul lui Biron.
Feciorul să-ţi aduci, părinte,
L-al său mormânt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetăţean!

Acest epigraf explică ideea călăuzitoare a romanului, sensul social al dramei, şi exprimă în special atitudinea autorului faţă de evenimentele ultimului capitol. „Trebuie să mai adaug că am scris despre Volânski sub înrâurirea înaltelor simţăminte care înconjurau în cel de al patrulea deceniu mormântul său, când celebrele cuvinte:

Feciorul să-ţi aduci, părinte,
L-al său mormânt, ca an de an
Să-i ardă tot mai vie-n minte
Chemarea sa de cetăţean!

erau repetate cu nespusă admiraţie", îi scrie Lajecinikov lui M. N. Longhinov la 10 decembrie 1857, trimiţându-i totodată şi corespondenţa purtată cu Puşkin (Casa Puşkin a Academiei de ştiinţe a U.R.S.S.)[1]. Eliminând poezia poetului decembrist care fusese executat şi lăsând numai cel de al doilea epigraf – citat din Evanghelie: „Îngerilor săi le va da poruncă să te aibă în pază pe căile ce le vei străbate" – Lajecinikov a fost nevoit să se limiteze doar la o aluzie despre dreptatea supremă, care-i apără pe cei nevinovaţi.

Luând în considerare motivele interzicerii romanului, formulate în raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850, Lajecinikov a eliminat o serie de pasaje legate de diferite „aluzii la slăbiciunea caracterului şi la beteşugurile sufleteşti ale împărătesei", conţinând indicaţii cu privire la relaţiile dintre Biron şi Anna Ioannovna. La pag. 108, p. II, ed. 1835 (pag. 206 prez. ed.), textul: „...acum când se dezvăluia tot mai mult *ţelul suprem* urmărit de Biron, trebuia să aleagă una din două: ori să-l ajute pe Biron să urce *treptele tronului*, ori să se lepede de el..." – a fost rectificat (cuvintele rectificate şi eliminate sunt date în cursive) astfel: „...acum, se dezvăluia tot mai mult *unde năzuia Biron să ajungă*, trebuia să-l ajute să urce *înaltele trepte*". La pag. 119, p. II (pag. 212 prez. ed.) din monologul lui Volânski a fost eliminată aluzia la relaţiile dintre Anna şi Biron: „Urăsc străinii care sunt, la drept vorbind, nişte oameni de nimic şi care numai printr-o

[1] Lajecinikov nu pomeneşte numele lui K. F. Râleev nici în scrisoare.

coalizare ocultă, prin cine ştie ce servicii, necunoscute poporului...”; la pag. 7, p. IV (pag. 348 prez. ed.) s-a scos pasajul: „N-avea însă destulă tărie să-l alunge şi *prefera să îndure* chinurile pe care singură şi le hărăzise”. La pag. 142, p. III (pag. 318 prez. ed.), în textul: „...ducele îşi retrase braţul cu o mişcare *atât de brutală, încât împărăteasa se clătină, trupul ei greoi se aplecă pe o parte şi ar fi păţit desigur ruşinea şi neplăcerea de a cădea...*” în loc de *„cu o mişcare atât de brutală”* s-a scris „cu atâta neatenţie”, iar restul, subliniat prin cursive, a fost eliminat. La pagina următoare a dispărut fraza: *„Împărăteasa era femeie şi răstălmăci îndată în felul ei ciuda ducelui”*.

Fiindu-i probabil teamă de învinuirea că zugrăveşte „ignoranţa acelei vremi”, Lajecinikov modifică episodul cu *„prea-milostiva palmă”* cu care îl răsplăteşte, în semn de bunăvoinţă, pe Trediakovski „augusta protectoare a artelor”. La pag. 129, p. I (pag. 115 prez. ed.), specificată în raportul lui Goncearov, în textul: „Însăşi împărăteasa a binevoit să se ridice de la locul ei, să se apropie de mine şi cu nobila ei mână *să mă mângâie cu o preamilostivă palmă*” – cuvintele în cursive au fost înlocuite prin următoarele: *„mă mângâie uşor pe obraz”*. La pag. 141, p. I (pag. 120 prez. ed.) se găseşte o rectificare de acelaşi gen: „Volânski râse înveselit de acea anecdotă; pentru a scăpa însă de pisălog şi a curma dintr-o dată pălăvrăgeala acestuia despre el însuşi, care ar fi putut să se prelungească la nesfârşit, *dacă vorbitorului i-ar fi dat prin gând să lege de preamilostiva palmă povestirea întreruptă, porunci arapului să aducă hainele făgăduite”*. Cuvintele despre palmă au fost eliminate, iar „hainele făgăduite” fură înlocuite prin *„darul promis”*.

La pag. 130, partea I (pag. 115 prez. ed.) au fost omise următoarele cuvinte: *„Să nu vă închipuiţi cumva, înaltul meu stăpân, că palma asta ar fi fost grea, ca aceea a unui muritor de rând; nu, a fost o palmă dulce, uşoară, catifelată; ea a făcut să freamăte în mine cele mai tainice strune sufleteşti, aşa cum se şi cuvine să se întâmple la atingerea unei făpturi cereşti”*. În acelaşi monolog, ceva mai jos, cuvintele lui Trediakovski: *„acea palmă”* au fost înlocuite prin: *„această atingere”*, iar *„fluturarea caldă a trei perechi de aripi de serafim”* cu *„adierea zefirului”*.

Ultima corectură a fost introdusă probabil din teama de a nu fi acuzat de lipsă de respect faţă de religie, de biserică. O idee despre criteriile cenzurii în această chestiune ne-o dă şi lista pasajelor

scoase din romanul „Păgânul”, chiar de mâna autorului (care se păstrează împreună cu corecturile în paginile romanului, cu aplicarea intervenţiilor cenzurii, în secţia de manuscrise a Bibliotecii de stat „M.E. Saltâkov-Şcedrin”). În această listă figurează unele imagini nevinovate, romantico-sentimentale, ca „somnul îngeresc...”, „de parcă doi îngeri, trimişi pe pământ să împlinească porunca domnului...”, „şi îngerii domnului, aducându-ţi alinare somnului...” ş.a.m.d.

Din aceleaşi considerente, probabil, a fost omis şi paragraful de la pagina 180, p. IV (pag. 429 prez. ed.): *„Se zice că la locul osândei fusese văzut un păgân care pângărise capul lui Volânski, rostind cu acest prilej următoarele cuvinte: «calc în picioare capul vrăjmaşului meu». După negul de pe obraz, după chipul tâmp, slugarnic, după apucăturile de mişel, s-ar fi zis că fiara era... Nu, nu, inima nu poate crede aşa ceva.*

În curând Trediakovski primi catedra de retorică.”

Temându-se să se atingă nu numai de persoana Annei, ci şi de „slujitorii bisericii”, Lajecinikov mai introduce o rectificare, menţionată şi în raport. Prietenul lui Volânski, Perokin, propune să intervină pe lângă împărătească în vederea divorţului ministrului de cabinet. Din monologul lui Perokin s-au scos cuvintele: *„slujitorii bisericii nu se vor împotrivi câtuşi de puţin”* (pag. 125, p. III; pag. 310). Este menţionată şi eliminarea la pag. 197, p. I (pag. 147 prez. ed.): „...un rob negru, fiu al întinsurilor dogorâtoare şi nemărginite ale Africii, *purtând, poate, în el un suflet de rege...*”

Ţinând seama de învinuirile cenzurii că autorul „zugrăveşte ura şi neîncrederea nemţilor... faţă de tot ce este rusesc şi viceversa”[1], Lajecinikov elimină din cuvintele lui Volânski (pag. 121, p. I; pag. 111 următoarele expresii subliniate în cursive: *„Ştii prea bine că mi-am jurat mie însumi şi prietenilor mei să lupt împotriva cotropitorilor străini, în frunte cu el”*, modificându-le astfel: *„să lupt împotriva lui Biron”*.

Printre rectificările enumerate în raportul lui Goncearov, alături de cazurile unde este absolut evident că au fost sugerate de cenzură, mai figurează şi unele modificări cu un caracter mai puţin esenţial.

Astfel, la pag. 101, p. III (pag. 300 prez. ed.), specificată în raport, s-au eliminat următoarele:

[1] Raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850.

„— Tu nu ştii că Volânski şi cu mine ne-am înţeles să nu dăm pedepse corporale?

— Nu-i duc eu grija lui Artemi Petrovici! Nu vreau să-l vorbesc de rău, da' dumnealui îi place să petreacă, iar oamenii lui parcă-s nişte călugări; pe când dumneavoastră trăiţi ca un pustnic, iar slugile dumneavoastră..."

Se prea poate că autorul să fi vrut să evite învinuirea că ar zugrăvi „dezmăţul şi ignoranţa acelei vremi"[1] şi în următoarele modificări care sunt de asemenea indicate în raport. La pag. 23, p. I (pag. 62) *„sărut... aprins de porniri aprige"* a fost înlocuită prin *„sărutarea plină de foc"*; la pag. 134, p. III (pag. 315 prez. ed.) a fost eliminată fraza: *„Norocosule! Ştii că fericirea pe care tu ai dobândit-o atât de uşor un altul ar fi plătit-o bucuros cu focul gheenei, iar tu nu vrei să plăteşti pentru ea nici câteva ceasuri de chin pământesc?"*

În raport mai este menţionată rectificarea de la pag. 107, p. II (pag. 206 prez. ed.). Caracterizarea iniţială a lui Osterman ca *„un mare promotor al luminării Rusiei"* a fost modificată astfel: *„unul dintre cei mai mari oameni de stat"*.

La pag. 6, p. II (pag. 151 prez. ed.) a fost eliminată fraza *„Şiruri de piatră, aliniată clasic, ca pe aţă, s-au ridicat peste mormanele de cenuşă ale Petersburgului de altădată, ca nişte monumente reci dar somptuoase, înălţate drept recunoştinţă a urmaşilor peste rămăşiţele poeţilor dragi poporului"*.

Eliminând această frază, Lajecinikov a vrut, se pare, să evite învinuirea cum că în roman sunt zugrăvite „împilarea şi umilirea Rusiei de pe vremea aceea"[2].

Cu toate acestea, deosebirile de text dintre ediţia apărută în 1858 şi cea din 1835 ne arată că modificările şi eliminările indicate de Goncearov nu epuizează toate corecturile făcute de Lajecinikov pentru a obţine autorizaţia în vederea tipăririi romanului. O serie de cazuri, pe care le vom arăta mai jos, constituie, fără îndoială, intervenţii de autocenzură, urmărind, desigur, acelaşi ţel.

În cuvântarea rostită de Perokin la cumetria caprei (în capitolul pe care Bielinski l-a apreciat ca fiind „mai presus de orice laude" şi specificat în raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova,

[1] Raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850.

[2] Raportul Comitetului pentru cenzură de la Moscova din 2 octombrie 1850.

Lajecinikov a introdus o serie de modificări la pasajele care „prin violenţa lor se impun involuntar atenţiei”) (pag. 126, p. III; pag. 325 prez. ed.): „Toţi supuşii tăi vor veni la tine, însă nu în genunchi, ci vor veni să te învinuiască, să-şi arate domnului rănile sângerânde, zdrenţele, lanţurile, cu care *i-ai îngăduit nevrednicului favorit să ne încătuşeze...*”. În primul caz, cuvintele scrise în cursive au fost scoase, iar în al doilea – îndreptate astfel: *„cu care nevrednicul tău favorit ne-a împovărat”*. Aceste modificări au urmărit să o absolve pe Anna de orice învinuire, trecând-o asupra lui Biron. Referirea la Anna a fost eliminată şi din replica lui Kupşin (pag. 158, p. III; pag. 327 prez. ed.): „Poate că *nu Anna*, ci dumnezeu şi Elizaveta, fiica lui Petru, vor salva Rusia!”

În capitolul „La palat” (pag. 160, p. II; pag. 231 prez. ed.) Lajecinikov introduce o mică modificare: „Aliona” este înlocuită prin „Elena”.

Lajecinikov elimină unul din cele trei epigrafe la capitolul „Cumetria caprei” (p. III, cap. VII). Numărul lor nu a fost întâmplător, fiecare epigraf având o adresă precisă şi exprimând poziţia autorului faţă de cei trei eroi principali ai dramei pe care o desfăşoară. Primul epigraf: „Păziţi-vă ca nu cumva în lup să se prefacă blânda capră” îi este adresat lui Biron, care-şi aruncă, în sfârşit, masca şi-şi arată adevărata faţă. Al doilea epigraf: *„Et toi, Brutus?”* îi este adresat lui Volânski, iar al treilea, din fabula lui Krâlov „Sfatul şoarecilor”:

Ştiu toate singură, baţi gura-n van,
Cumătru mi-i acest guzgan!

se referă la Anna – despre fărădelegile lui Biron se cuvine să se tacă, el este „cumătrul” împărătesei. Epigraful acesta a fost eliminat.

La pag. 65, p. III (pag. 374 prez. ed.), în pasajul: „...iar în capul Annei Ioannovna încolţise gândul consfinţirii acelei iubiri... *Pentru aceasta era de ajuns cuvântul ei împărătesc”* au fost scoase ultimele cuvinte, asemănătoare celor indicate în raportul lui Goncearov: *„...slujitorii bisericii nu se vor împotrivi câtuşi de puţin...”* (vezi pag. 305).

Autorul a mai modificat şi următoarea frază (pag. 26, p. I; pag. 63 din prez. ed.): „În timp ce gloata celor slugarnici se ploconea în faţa idolului şi săruta treptele reci ale templului, *stropite de sângele jertfelor...*” Cuvintele scoase în evidenţă prin cursive au fost eliminate de autor. Temându-se probabil că şi în acest caz, la fel ca

şi în cele indicate de Goncearov, s-ar putea să fie învinuit de lipsă de respect faţă de biserică, Lajecinikov elimină cuvintele ironice pe care Volânski le adresează secretarului său: „Ei, haide, ajunge, *preacinstite predicator, Zouda*” (pag. 123, p. I; pag. 112 prez. ed.).

Din cuvintele lui Volânski când stă de vorbă cu Zouda au fost scoase (în cursive): *„Aşa cum au luptat totdeauna fiii credincioşi ai patriei împotriva asupritorilor; aşa cum îmi spune inima şi necunoscutul, dar nobilul meu sfătuitor!*” (pag. 116, p. I; pag. 108 prez. ed.), adică a fost înlăturat ceea ce era mai esenţial, ideea de bază: cuvintele rămase rupte de ceea ce le preceda nu înseamnă nimic altceva decât o declamaţie sentimentală. La aceeaşi pagină au fost operate de către autor considerabile eliminări şi din monologul lui Volânski: „Cum?... Numai pentru că mi-aş putea atrage dizgraţia, poate surghiunul, *osânda*, pieirea, să stau şi să privesc nepăsător durerea patriei mele? Să ascult nesimţitor gemetele inimilor ruseşti care răsună de la un capăt la altul al Rusiei?! Trebuie oare să-ţi povestesc, ca şi când nu le-ai cunoaşte, fărădelegile care se petrec în fiece zi chiar aici, în preajma noastră, fără a mai vorbi de cine ştie ce coclauri îndepărtate? Numai la Petersburg câte s-ar putea da în vileag! Arhipăstorul, schingiuit de călău pentru credinţa şi adevărul pe care l-a iubit, care îi era la inimă din cea mai fragedă pruncie, îşi sfârşeşte zilele în temniţa urât mirositoare; *călugării, scoşi cu sila din chiliile lor, sunt târâţi încoace, ca să se lepede de sfântul legământ dat lui dumnezeu, să-l calce în picioare, pentru a fi pe placul satrapului neamţ*; pârele şi iscodirile merg până acolo, încât privirile şi mişcările omului sunt răstălmăcite de tot soiul de deştepţi, făcând *din fiece casă o cancelarie secretă* şi din fiecare om un coşciug ambulant...”

Autorul a introdus o modificare şi la capitolul „Palatul de gheaţă” (pag. 13, p. III; pag. 258, prez. ed.). În loc de: „Prin vorbele de duh pe care le presărau ici şi colo, se răzbunau parcă împotriva boierimii, pentru sărăcia şi înjosirile lor” a apărut: *„împotriva cui puteau”*. Este interesantă şi rectificarea de la pag. 74, p. II (pag. 190 prez. ed.). Vorbind despre trimiterea la oaste înainte de soroc a celor ce s-au făcut vinovaţi de ceva, în ediţiile din 1835 şi 1838 autorul dă o notă care la pregătirea ediţiei 1858 a fost eliminată: „Oare acest mod de recrutare nu este un anacronism?”

Fără îndoială, toate aceste rectificări au un caracter de autocenzură; faptul că lipsesc din raportul lui Goncearov poate fi explicat prin aceea că nu era indicat să se pună în discuţia cenzurii

pagini care ar fi constituit un temei suficient pentru interzicerea romanului.

La data de 3 mai, raportul lui Goncearov, însoţit de o scrisoare în care era confirmată aprecierea sa, semnată de noul epitrop al districtului de învăţământ din Petersburg, preşedinte al Comitetului pentru cenzură, prinţul T. A. Şcerbatov, este trimis la Direcţia generală a cenzurii. La 7 iunie, la şedinţa Direcţiei generale a cenzurii este discutat cazul tipăririi culegerii de opere ale lui Lajecinikov. La procesul-verbal amănunţit al acestei şedinţe este anexată o notă informativă cu privire la interzicerea cenzurii din 1850, totuşi pe baza raportului lui Goncearov, de data aceasta Direcţia generală a cenzurii hotărăşte că este posibil... „să autorize revizuirea hotărârii anterioare, pe baza normelor generale ale cenzurii, deoarece autorul a introdus modificări în scrierile sale”. La 5 iulie s-a dat aprobarea cenzurii pentru publicarea romanelor. Astfel, cea de a treia ediţie a „Palatului de gheaţă” a apărut după o întrerupere de douăzeci de ani.

Dacă ţinem seama de faptul că în condamnarea la moarte a lui Volânski şi a grupului său, Lajecinikov expunea în primul rând tema luptei eroice împotriva „asupritorilor patriei”, că întunecatul deceniu al domniei Annei Ioannovna a fost înfăţişat de autor cu o mare forţă demascatoare, modificările introduse de scriitor nu au putut să ştirbească nimic din ideea călăuzitoare a romanului. Datorită însă tuturor concesiunilor şi modificărilor făcute de autor, el a reuşit să salveze „Palatul de gheaţă” din menghinea cenzurii, în care a stat atâţia ani.

Cu toate acestea, romanul a mai rămas aproape o jumătate de veac pe lista scrierilor „răzvrătite”. S-au păstrat două hotărâri ale Cenzurii teatrelor (din anii 1844 şi 1903): prima hotărâre interzice punerea în scenă a „Palatului de gheaţă”, adaptat de un oarecare Piotr Golopa; cea de a doua – interzice drama prelucrată după roman pentru teatrele populare, „deoarece întunecata epocă a favoritului Biron nu constituie o pagină educativă de istorie pentru poporul nostru; în această piesă, Volânski, care cu toate lipsurile sale câştigă simpatia publicului, este învins de Biron şi condamnat la moarte de împărătească” (Secţia de manuscrise a Bibliotecii de Stat M.E. Saltâkov-Şcedrin).

Este caracteristică asemănarea motivărilor care au dus la hotărârile de interzicere a romanului, luate de Direcţia generală a cenzurii din 1850 şi de Cenzura teatrelor din 1903.

Textul prezentei ediţii se tipăreşte după ultima ediţie, din 1858, apărută în timpul vieţii autorului; toate rectificările introduse de autor potrivit indicaţiilor lui Goncearov, precum şi modificările privite ca autocenzură au fost reconstituite după ediţia din 1835. S-a ţinut seama de asemenea de lista greşelilor de tipar anexată la fiecare volum al ediţiei din 1835, care în marea lor majoritate nu au fost corectate cu prilejul pregătirii ediţiei din 1858.